

ובסופו:

*** קונטרס העירוב ברח' אבוחצירא**

*** קונטרס בענין העירוב ברח' ז'בוטינסקי**

חובר בעזרת החונן לאדם דעת ע"י

רפאל בלאאמו"ר הגאון ר' שלום שליט"א סטפנסקי

מהדורה שניה - טבת ה'תשע"ה

תכלית ספר זה היא אך ורק לימוד ובירור דיני רה"ר,
ולענין הלכה למעשה - בכל מקרה יש לשאול לחכם!
בקשתי שטוחה מכל המוצא בספר דבר שיש להאיר או להעיר -
שלא ימנע טוב מבעליו ויודיעני.

התודה והברכה לידידי, הרה"ג ר' אליעזר זולברג שליט"א,
מייסד ומקים רשת הכוללים "עם מקדשי שביעי",
המוסר נפשו למען הרמת קרן התורה בימי שישי-שבת,
וידידו רב לו בהוצאת קונטרס זה.

בכל עניני הספר ניתן לפנות:

לטל' - 050-4154005

או למייל - eruv.bbc@gmail.com

ניתן להשיג :

משפ' סטפנסקי

רח' המכבים 62

בני-ברק

טל': 077-5003009

תוכן הענינים

5.....פתח דבר.....

סימן א' - מהי רשות הרבים

7.....מקור האיסור.....

7.....גדר רשות הרבים.....

14.....זמן הס' רבוא.....

15.....דעת הריטב"א - רוכלת העמים.....

15.....דעת הרא"ה - דרך לס' רבוא.....

16.....דעת הרמב"ן בסרטיא חוץ לעיר.....

16.....אי פסקינן הלכתא כדעת הרמב"ן.....

21.....דרך מעיר לעיר שתוך העיר.....

23.....מי מצרפינן לס' רבוא.....

25.....גדר ס' רבוא עוברים בו.....

29.....אי סגי דיהיו בעיר ס' רבוא.....

35.....עיר של ס' רבוא - האם כל רחובותיה רה"ר.....

36.....הגדרת עיר גבי ס' רבוא.....

38.....שיעור הרבים לחולקים על ס' רבוא.....

סימן ב' - אתי רבים ומבטלי מחיצתא

42.....מחלוקת רבי יוחנן ורבי אלעזר.....

45.....גדר שם ד' מחיצות.....

47.....אי צוה"פ חשיב כשם ד' מחיצות.....

49.....דעת החזו"א בתיקון עירובין ברחובות דידן.....

53.....אי שייך אתי רבים היכא שחסר בתנאי רה"ר.....

סימן ג' - רשות הרבים מקורה

60.....מקור הדין.....

60.....טעמא דרה"ר מקורה.....

61.....אי בעינן קירוי קבוע.....

64.....רה"ר המקורה במקצתה.....

- 65.....רה"ר המקורה במקצתה אי מבטלת שם רה"ר מכולה.
70.....אי שייך להתיר בצוה"פ תחת הקירוי.

סימן ד' - תיקון דלתות

- 75.....אי בעי דלתות ננעלות או סגי בראויות להינעל.
78.....אי קי"ל דבעי ננעלות, כשחסר בתנאי רה"ר אי סגי בראויות.
80.....אי בכרמלית מהני דלתות ראויות להינעל לכו"ע.
81.....טעמא דמהני דלתות וכמה דלתות בעינן.
84.....אי מהני דלתות בלא צוה"פ.
85.....אי בראוי להינעל צריך גם נעילה בפועל.
86.....אי בעינן רשות הממשלה לנעול.

- 89.....גנוזות - ספרים נדירים שהובאו בספר.

- 97.....נספח א' - העירוב ברחוב אבוחצירא.
106.....אופן תיקון הדלתות ברחוב אבוחצירא.

- 119.....נספח ב' - בענין רחוב ז'בוטינסקי.
119.....מבוא לנספח.
123.....הגדרת רח' זבוטינסקי.
133.....תיקון הרחוב ע"י קירוי.
143.....מקורות לנספח רח' ז'בוטינסקי.

פתח דבר

"מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי" (תהלים קטז, יב).

"מה אשיב לה' - מה גמול או מה מנחה אוכל להשיב לו על כל החסד שעשה עמי; כל תגמולוהי עלי - כל תגמוליו שגמלני הם עלי, להשיב כנגדן אם אוכל, כי לא היה בי זכות שהיה עליו לעשות לי מה שעשה, אלא הכל חסד מואתו" (רד"ק).

חסד עשה עמי הקב"ה, שזיכני ליישב באוהלה של תורה, ועוד גמל חסדו עלי להיות נטפל לעושי מצוה בעשיית העירוב המהודר בשכונת פרדס כץ.

והנה נהגו מחברי הספרים בימינו לכתוב ש"ספר זה לא נכתב להלכה". אמנם מקרה דידן הוא הפוך ובגדר של "ראה מעשה ונזכר הלכה" [אך כמובן שגם מקונטרס זה אין ללמוד הלכה למעשה ובפרט לא ממהדורת ביקורת זון], שמחמת בעיות הלכתיות שנוצרו בעירוב השכונות מחמת סלילתו של רחוב אבוחצירא, נתבקשתי ע"י רבני השכונות והעירוב להיכנס לעובי הקורה ביחד עם תלמידי חכמים נוספים, ללבן את הדברים, לבדוק את הבעיות שנוצרו, והאם ניתן לפותרן. ומאחר ואנכי הקטן ודאי אין ראוי לכך, על כן השתדלתי רק להביא את הדברים והצדדים בפני הרבנים הגאונים שליט"א ע"מ שהם יכריעו בכל פרט ופרט.

כאן המקום להודות לגאון רבי יהודה אריה שוורץ שליט"א, רבה של שכונת 'נחלת סירוקה-קריית הרצוג', שישב וליבן כל פרט ופרט בבעיות ובפתרונות שהועלו בענין הרחוב הנ"ל, לא חסך מעצמו כל טרחה, ואף הגיע בעצמו לשטח לבדוק כל שאלה או ספק, ובפרט שבזכות בקשתו להעלות את הנידונים העולים עלי כתב זכיתי לכתוב קונטרס זה.

ובבואי בשערי תודה, אפתח בכבוד אכסניא של 'קהילת חניכי הישיבות פרדס כץ' בראשות מורנו הגאון רי"נ טוננפלד שליט"א, אשר לזכותו נזקף כל השינוי הרוחני שעבר ועובר על השכונה בכלל, והקמת העירוב המהודר בפרט.

ואודה לרבנותי, ראשי כולל 'עטרת שלמה' קרית הרצוג, ה"ה: הגאון רח"ש אשלג שליט"א שמוסר עצמו ללא גבול למען אברכי הכולל, ובפרט לגאון ר"י ויינפלד שליט"א שהאיר לי פנים בלימוד בחברותא וחלק מהדברים בקונטרס הועלו ונתלבנו עמו בצוותא, ועל כולם העומד

בראש מוסדות 'עטרת שלמה', ראש הישיבה הגאון רש"ב סורוצקין שליט"א, שאינו חוסך כל עמל וטירחה להעמיד תורה על תילה.

ברכה מיוחדת אקבע לגאון ר' שמואל קרביץ שליט"א אשר טרח רבות למען בירור וליבון הדברים בקונטרס זה.

ובצאתי אשא ברכה אל הורי היקרים, אאמו"ר הגאון ר' שלום שליט"א, ואמו"ר תליט"א אשר גידלוני וחינכוני במסירות אין קץ לאהבת תורה ויר"ש, וכן למו"ח הגאון ר' אלקנה שליסל שליט"א ורעיתו תחי', אשר מאז נשואי קיבלוני כבן ממש ועוזרים ומסייעים בכל דבר ועניין. יעזור ה' ויזכו לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות, שתולים על פלגי התורה והיראה, ויזכו לאריכות ימים ושנים מתוך רוב בריאות ורוב נחת.

מנשים באוהל תבורך רעייתי היקרה, מרת אפרת תחי', אשר זיכני הקב"ה לעזרתה, ובמסירותה כי רבה מאפשרת לי ללמוד ללא טירדות, ובפרט מסירותה בעניני העירוב אשר ענינים אלו טורדים אותי פעמים רבות בשעות לא שעות ולעתים אף עד הדקות האחרונות שלפני כניסת שבת... ישלם ה' פועלה ותהי משכורתה שלמה, ברך ה' חילה ופועל ידה תרצה. ויהי רצון שנזכה לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות מתוך מנוחה והרחבת הדעת.

ואשא ברכה אל גיסי היקר, עטו עט סופר מהיר, הרה"ג ר' צבי יוסף שכטר שליט"א, אשר לקח על עצמו את עול עריכת הספר בטוב טעם ודעת, תהי משכורתו שלמה מעם ה'.

כיון שרוב נושאים אלו כמעט ולא הוכרעו ע"י הפוסקים והוזכרו אך במעט ובקוצר היריעה היות וחלק גדול מדברים אלו לא היו מצויים כ"כ בזמנם, או שמאידך כבר הופיעו בתוך מכתבים של עשרות עמודים תוך כדי התייחסות לבעיות שונות שהיו בעירוב של מקום מסויים שדנו בו, דבר אשר מקשה מאוד על מציאת הדברים, ובפרט שפעמים רבות היו צדדים שונים בהבנת דבריהם - על כן השתדלתי בכל מקום שהיה שייך להביא את לשונם, ובמדה והיו צדדים שונים בהבנת דבריהם להביא את כל הצדדים.

והנה נושאים אלו של רה"ר זכיתי ללבנם ביחד עם תלמידי חכמים מופלגים, אך כידוע סוגיות דעירובין הן מהסוגיות הקשות שבש"ס, ע"כ הוחלט שאף שהמלאכה עדיין לא הושלמה לגמרי, יש להוציא קונטרס זה במהדורת ביקורת ושעי"ז יתבדרו שמעתתא בי מדרשא ויעלו על שולחן מלכים - מאן מלכי רבנן, ומתוך כך נזכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. ומכאן בקשתי שטוחה מכל מי שיש בידו הערה או הארה על הנכתב בספר, שלא ימנע טוב מבעליו ויזכני בהערותיו.

בתפילה שלא תצא תקלה מתחת ידינו, ויהי נועם ה' עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו.

סימן א' מהי רשות הרבים

מקור האיסור

איתא בקרא (שמות לו, ו): "וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בְּמִחְנֶה לֵאמֹר אִישׁ וְאִשָּׁה אֵל יַעֲשׂוּ עוֹד מִלֵּאכָה לְתִרְיֹמֶת הַקֶּדֶשׁ וַיִּכְלֹא הָעָם מִהִבִּיא".

ובגמ' (שבת צו:) איתא: "הוצאה גופה היכא כתיבא, אמר רבי יוחנן: דאמר קרא 'ויצו משה ויעבירו קול במחנה', משה היכן הוה יתיב במחנה לוי ומחנה לוי רשות הרבים הוה, וקאמר להו לישראל לא תפיקו ותיתו מרשות היחיד דידכו לרשות הרבים".

ובתוס' (שבת ב. בד"ה פשט בעה"ב) הביאו ילפותא נוספת מהפסוק "אל יצא איש ממקומו" וילפינן בגמ' (עירובין יז.) "אל יוציא איש ממקומו" [ויעוי"ש בתוס' ד"ה לאו שניתן דהקשו מ"ט בעינן ב' פסוקים, ופירשו דכיון דהוצאה מלאכה גרועה היא בעינן ילפותא חדא להוצאה מרה"י לרה"ר וחדא להכנסה מרה"ר לרה"י¹].

באיסור הוצאה נאמר שאסור להוציא מרה"ר לרה"י ומרה"י לרה"ר, ותולדה דאיסור הוצאה היא להעביר חפץ ד' אמות ברה"ר כאשר עושה שם עקירה והנחה, ודבר זה ילפינן מהלכה למשה מסיני

גדר רשות הרבים

כתב הטור (סי' שמה) וז"ל: "ורשות הרבים הוא רחובות ושווקים הרחבים ט"ז אמה על ט"ז אמה ומפולשים משער לשער וששים רבוא עוברים בו".²

¹ וברמב"ן וברשב"א שם תירצו דהוא מחלוקת הסוגיות ותלוי בפלוגתא אי תחומין דרבנן או דאורייתא, דלמ"ד תחומין דרבנן ילפינן מ"אל יצא איש ממקומו", אבל למ"ד דתחומין דאורייתא ילפינן מהא קרא ד"אל יצא איש ממקומו" לאיסור תחומין, ולדידה בעינן לקרא להאי דרשה, ועליה קא מקשה הגמ' דא"כ הוצאה מנלן ותי' דילפינן מויעבירו קול במחנה.

² והנה דין זה דבעינן ס' רבוא לא הוזכר בגמ' אלא הובא בדברי הראשונים (ויובאו דבריהם בעזה"י לקמן), ותוס' בשבת (ו:) כתבו דמהא דמבואר בגמ' דמדבר בזמן הזה אינו רה"ר ובזמן שישראל היו שרויים בו היה רה"ר, משמע דבעינן לס' רבוא.

ויעויין בתוס' עירובין (ו. ד"ה כיצד) דהקשו בשם ר"ת דהרי במדבר היו טף ונשים וכן היה ערב רב, ותירצו דלא ילפינן אלא מאי דכתוב במספרם.

ובתוס' רא"ש שם הביא תירוצ' נוסף "דבעינן טף ונשים דרגילים להיות בס' רבוא".

ובשו"ע (סי' שמה סעי' ז): "איזהו רשות הרבים, רחובות ושווקים הרחבים ט"ז אמה ואינם מקורים ואין להם חומה, ואפילו יש להם חומה אם הם מפולשים משער לשער [וברמ"א - ואין דלתותיו נעולות בלילה] הוי רשות הרבים. ויש אומרים, שכל שאין ששים רבוא עוברים בו בכל יום אינו רשות הרבים".³

וב'מגן אברהם' (שם ס"ק ז) כתב וז"ל: "ויש אומרים כו' - ומ"ב סי' צ"ב ורש"ל בביצה סימן פ' פסקו לחומרא, אך דעת רוב הפוסקים להקל, וכן פסק בשו"ע סי' ש"ג סי"ח [דכתב שם גבי יציאת נשים בתכשיטים לרה"ר וז"ל: "והשתא דלית לן רשות הרבים גמור הוה ליה כל רשות הרבים שלנו כרמלית ודינו כחצר שאינה מעורבת ומותר"] ובכמה דוכתי עכ"ל. והיינו דלמד דדעת השו"ע לפסוק כדברי היש אומרים דבעינן ס' רבוא.

והט"ז (שם ס"ק ו) כתב וז"ל: "וי"א שכל שאין ס' רבוא - כתב ב"י הדעה האחרונה היא דעת רש"י⁴ והתוס'⁵ והרא"ש⁶ והטור⁷ וסמ"ג⁸ וסמ"ק⁹ וסה"ת¹⁰ והמרדכי¹¹ והרוקח¹²

ולכאורה כוונתו כדברי ה'אגרות משה' (הובא לקמן עמ' 33) דמחשיבים רק את הרגילים לצאת ולבא, ועל פי הרגילות כדי שיהיו ס"ר שיוצאים ובאים חוץ לאוהלים צריך כשלושה מליון אנשים, דהטף והנשים היו באוהלים ולא יצאו לשווקים ולרחובות [אמנם יתכן שבמדבר מניין הטף היה הרבה יותר גבוה מחמת שילדו ששה בכרס אחת וא"כ מנין הקטנים ביחס לשאר האוכלוסיה היה הרבה יותר מאשר המציאות הסטטיסטית כיום ואכמ"ל].

וכן מבואר בדברי הסמ"ק (סי' רפב ד"ה המוציא), דכתב דברה"ר בעינן לס"ר "ונשים וטף לפי הענין". אלא דהתוס' רא"ש הקשה על תירוצו הנ"ל, דלדבריו מאי טעמא לא נמנו נמי הערב רב במנין.

ויעויין באג"מ (א"ח ח"ד סי' פז) שכתב דהערב רב לא היה בתוך מחנה ישראל אלא מחוץ למחנה וע"כ לא נספר, והוכיח כן מהא דהמקלל את ה' היה בן הישראלית ואעפ"כ לא נתנו לו לנטוע אוהלו בתוך המחנה, כיון דאביו היה מצרי כל שכן דלערב רב לא נתנו ליטוע אוהליהם בתוך המחנה.

³ ובספר 'דרך אניה' (הביאו ב'בית אפרים' סי' כו) הביא, דהא דהזהיר משה על הוצאה ויעבירו קול כו' אחר ששמע והמלאכה היתה דים דרש"י פירש בחומש חשבון מחצית השקל של ס"ר נשלם מאה ככר לאדנים המלאכה היתה דיים ומהחשבון הזה ראה שיש ס' רבוא והוי רה"ר גמור מעתה, לכך צוה על הוצאה, ודפח"ח.

⁴ עירובין דף ו. ד"ה רה"ר, דכתב משמע רחב ט"ז אמה ועיר שמצויין בה ס"ר, וכ"כ בדף ו: (ד"ה ירושלים): "ויש בה דריסת ששים ריבוא", ובדף נט. גבי עיר של יחיד ונעשית של רבים כתב (בד"ה עיר של יחיד): "שלא היו נכנסים בה תמיד ס"ר של בני אדם ולא חשיבא רה"ר דלא דמיא לדגלי מדבר".

⁵ כן מוכח מדבריהם בעירובין (ו. ד"ה כיצד), דביארו מ"ט לא בעינן ס"ר בלא טף ונשים כבמדבר [אולם שם יתכן דיש לדחות דרך באו לבאר את דעת רש"י והבה"ג]. וכן מוכח מדבריהם בשבת ו: (ד"ה כאן בזמן) דכתבו: "דמשמע קצת דאינו רה"ר אלא א"כ מצויים שם ס"ר כמו במדבר", וכן כתבו בשבת סד: (ד"ה רב ענני).

והאחרון מהרי"ו בתשו', ודעה ראשונה הוא דעת הרמב"ם¹³ ורמב"ן¹⁴ ורשב"ם¹⁵ והר"ן¹⁶ והריב"ש, ותמהתי דכאן כתב ב"י בשם המ"מ ורשב"א דא"צ ס' רבוא בוקעים ולעיל סי' של"ד כתב הטור להקשות על סה"ת מהך סברא דאין כאן איסור דאורי' לדידן שאין לנו ר"ה וכו', וכתב ב"י שזו הקושי' הקשה המ"מ בשם הרשב"א, א"כ משמע דס"ל שלא הוה ר"ה עד שיש ס' רבוא ג"כ דאל"כ גם לדידן יש ר"ה, וכתב רש"ל (בפ' א"צ סי"ח) וכ"כ מהר"ר בנימין (בתשו' סי' צב) דיש להחמיר כדעה ראשונה, ורמ"א כ' בסי' שמ"ו שכל רשויות שלנו כרמלית הם, משמע כדעה אחרונה. ובפי העולם מורגל עכשיו שאין לנו ר"ה הוא כדעת הי"א והם רבים, ובפרט שבדעת המ"מ ורשב"א מצינו ג"כ להיפך כמ"ש, וע"כ המחמיר יחמיר לעצמו ואין בידו למחות למה שנוהגין עכשיו כאותן הרבים שמקילין כנ"ל, עכ"ל הט"ז.

אלא דב'כנסת הגדולה' (על אתר) כתב, שלענין הלכה דעת הב"י כשיטת הרמב"ם, שאע"פ שאין ס' רבוא הוי רה"ר, מהא דסתם כוותיה והביא הדעה דבעינן ס' רבוא בשם י"א, וכלל מסור בידינו דהדעה העיקרית היא הכתובה בשו"ע סתם.

וכן בביאור הגר"א (סי' שסד ס"ק ב) כתב בדעת המחבר דא"צ ס' רבוא.

וב'משנה ברורה' (שם ס"ק כג) ג"כ חלק על המג"א וכתב: "ולענין הלכה, מדעת המחבר דכתב דעה זו רק בשם י"א, משמע דלהלכה לא ס"ל כן, ומ"מ אין בנו כח למחות ביד הסומכין על דעה זו, דדעה זו ג"כ לא דעת יחידאה היא כמו שכתבתי בביאור הלכה, וכן צדדו כמה אחרונים, וכל בעל נפש יחמיר לעצמו".

⁶ דהביא בריש פ"ק דעירובין פי' רש"י דבעינן ס"ר בלא מחלוקת ומשמע דהכי ס"ל. ויותר מפורש בדבריו במסכת ביצה פ' אין צדין (סי' ב) דכתב: "דאין לחוש שמא הביאו נכרי דרך רה"ר סרטיא ופלטיא דלא שכיחא האידנא רה"ר דס"ר בוקעין בו".

⁷ סי' שמה והובאו דבריו לעיל.

⁸ לאוין סה, יז

⁹ סי' רפב עמ' רצו

¹⁰ סי' ריד

¹¹ שבת רמז תסז, וכן דקדק הבה"ל מדבריו ברמז תנ.

¹² דכתב בסי' קעה וז"ל: "ובכל מלכותינו אין ר"ה לפי שאין מצוי ס"ר".

¹³ דלא כתב תנאי זה בהלכותיו כשהביא תנאי רה"ר בפ' י"ד משבת.

¹⁴ עירובין נט: בד"ה מתני', וכן בשבת נז. סד"ה מתני'.

¹⁵ פרק יד משבת הלכה א.

¹⁶ שבת נו. ד"ה אבל קשה.

וב'פרי מגדים' (א"א סק"ז משב"ז ס"ק ו) כתב לדחות ראיית ה'כנסת הגדולה', דס"ל למחבר דלא בעי לרה"ר ס' רבוא מהא שסתם המחבר כדעה ראשונה, דזה לא מיקרי סתם, דכיון דלא הזכיר כלל דעת האוסרים אלא רק הביא לדעה דבעינן ס' רבוא בשם 'יש אומרים', לא חשיב שסתם כן וא"כ ליכא ראייה דס"ל דמיקרי רה"ר אף בט"ז אמה לחודיה.^{17 18}

¹⁷ ובשו"ת 'בית אפרים' (סי' כו ד"ה ומ"ש דמהשו"ע) ג"כ כתב לדחות ראיית הכנה"ג באופן אחר, דמה דאמרינן דס"ל כסתמא היינו דווקא היכא שאין קצת ראייה בהיפוך אבל היכא שיש אפי' קצת ראייה שס"ל כיש אומרים סגי, וודאי ראיית המג"א חשיבא לכל הפחות כקצת ראייה, ועי"ש שהוכיח כן מדברי הב"ח.

עוד כתב שם לדחות, דכל היכא שדעה הראשונה היא דעת הרמב"ם והרשב"א ושאר חכמי הספרדים דרכו להעתיק ראשונה בסתם כיון שעל הרוב במדינות הספרדים נוהגין אחריהם, ולכן כתב הסברא השניה בלשון י"א, ומכל מקום אין דעתו להכריע בזה מצד סברת עצמו כלל.

¹⁸ בשו"ת 'אור לציון' (חלק א סי' ל) כתב ליישב ראיית המג"א, דהנה לכאורה דברי השו"ע סתרי אהדדי, דבסימן ש"ג כתב דהיום אין לנו רה"ר, והכא יוצא מדבריו דיש רה"ר, ותי' דבסי' ש"ג איירי כלפי דין דרבנן ובזה הקל כדעות שהיום אין לנו רה"ר, אבל כלפי דינא דאורייתא כתב להחמיר. וכתב דלפ"ז באיסורין דרבנן, כגון הוצאה בשינוי וכיו"ב, אפשר להקל דאין בזמננו רה"ר [ולכאורה כוונתו היא כעין סברת הביה"ל (סי' שסד) שהקשה על דעת העולם הסומכים על עירוב של צוה"פ, וכתב דקשה לומר דסומכים על הא דהלכה כדעה דבעינן ס' רבוא, דהוי ספק חיוב חטאת. וביאר דס"ל כהרמב"ם דלא אמרינן אתי רבים ובקעי מחיצות וממילא מהני מדאורייתא עירוב של צוה"פ ונשאר רק איסור דרבנן ובהא סמכינן על הדעות דבעינן ס"ר. אלא דהתם מסקנתו דבעל נפש יחמיר לעצמו, משום דלא ניחא ליה למימר דהלכתא כהרמב"ם דלא אתי רבים ובקעי מחיצות, אבל הכא שעושה בשינוי וכדומה לכאורה נשאר בהא סברת הבה"ל דאפשר לסמוך על דעות אלו בדרבנן].

וכתב עוד, דמכל מקום בהצטרף עוד צד ספק אם המקום חשוב רה"ר, יש מקום להקל מדין ספק ספיקא - שמא אינו רה"ר ושמא הלכה כדעה דבעינן ס' רבוא, וכמו שכתב האליה רבה [למרות ששם לא כתב הטעם מדין ספק ספיקא].

ויעוין שם עוד שכתב עפ"ז שאפשר להקל לטלטל בשעת הדחק אפילו בעירוב של צוה"פ שעושין סביב העיר משום דהוי ג' ספיקות: א. ספק אי פסקינן כרש"י דבעינן ס' רבוא. ב. דעת הרא"ש ורה"ן דמהני נעץ ד' קונדיסין בבקעה, ולדידהו שפיר מהני עירוב שצוה"פ שחוץ לעיר. ג. דהוכיח דדעת הרמב"ם והשו"ע דמדאורייתא מהני עומד מרובה בלא צוה"פ אפילו בפרצה יותר מ' וכדעת החזו"א שהובאה לקמן (עמ' 49).

וב'שער הציון' שם כתב לדחות ראיית המ"א דדעת השו"ע דאין רה"ר בלא ס' רבוא מהא דכתב דהיום לית לן רה"ר, וכתב דאינו ראה דרך הביא לשון בעל התרומות דס"ל כן.¹⁹

וכן ב'באור הלכה' שם כתב לדחות ראיית המג"א, דרך הביא דעת המלמדים זכות, וכן דחה הא דכתבו המ"א והט"ז שרוב הפוסקים ס"ל דבעינן ס' רבוא,²⁰ וכתב שמכל

¹⁹ וב'דעת תורה' למהרש"ם (על אתר) העיר שהב"י באבהע"ז (סי' מב ד"ה וכתב הרמב"ם) כתב בפשיטות שהוצאה בזמן הזה הוי איסור דרבנן, ולא הביא כלל שיש מחלוקת הראשונים בזה אי בעינן ס' רבוא.

²⁰ ויעוי"ש בביה"ל דמנה הפוסקים דהם י"ב מקילים כנגד י"ב אוסרים, דהביא דה"ב מקילים הם הבה"ג [אמנם בביה"ל כתב דאינו בבה"ג שלפנינו ובאמת כבר עמד ע"ז בב"א וכתב דאע"ג דאינו בבה"ג שלפנינו עדותם נאמנה מאוד דהכי ס"ל, אלא דבאמת כיום דבריו נמצאו בבה"ג מהדורות אספמיא וכן הובא במהדורת ירושלים הל' עירובין עמ' 265 שנו"ס 38], רש"י, הסמ"ג, הסמ"ק, ספר התרומה, רבנו מאיר, הרוקח, תוספות והרא"ש, האור זרוע, הטור ורבינו ירוחם. ומאיך מנה י"ב אוסרים והם: הרמב"ם, הרמב"ן, הרשב"א, הריטב"א [אלא דבאמת בריטב"א עירובין כב עמוד א' ובעמ' ב' סתם דבעינן ס"ר, אלא דיעויין בדבריו בדף נט דהביא דברי החולקים ומשמע שם דהכי ס"ל, אלא מדסתם כן בדף כב וכן בריטב"א החדשים שבת ו: סתם דבעי ס"ר, ע"כ נראה דס"ל דבעי ס"ר], הרב המגיד, הר"ן, הגהות מרדכי, רשב"ם, ור"א ממ"ץ, הריב"ש והמאירי.

אמנם יעויין עוד בשו"ת 'בית אפרים' (סי' כו-כז) דהביא עוד ראשונים ופוסקים רבים דכתבו להקל וכן בשו"ת 'בית אב' (תנינא סי' ה ענף ב) הביא דעות ראשונים נוספות וכן הובאו בדברי האחרונים דעות ראשונים נוספים ואלו הם: רבי ישעיהו די טראני הזקן בפסקיו (עירובין ו: ובתוספותיו פסחים סט. ובסוכה מ.) וכן הפסקי ריא"ז (עירובין פ"א אות ה) וכן ב'ספר העתים' (הלכות הילוך זריקה והוצאה עמוד 306 ו310), וכן דעת רבינו שמחה במחזור ויטרי (ח"א עמ' 121) וכן ב'אשכול' (הלכות ציצית אות לא) וה'עייטור' (הל' ציצית שער ג ח"א) ובשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (סי' לא ובחדשות סי' שמא) וכן ב'איסור והיתר' (שער נט דין מא) וכן ב'אגור' (אות תלו-תלז תקנח), וכן משמע בראב"ן (סי' שעט) וכן נראה דעת ה'אורחות חיים' (הל' שבת סי' רפד) וכ"כ המהר"ל (שו"ת סי' קלח) וכן הוא ב'לקט יושר' (עמ' 66) וכן משמע בראב"ה (שבת עמ' 276) וכן הוא ב'כפתור ופרח' (פ' ו) ובשו"ת מהר"י וויל (בליקוטים שבסוף הספר אות יב ויח) וב'צידה לדרך' (כלל א מאמר ד פרק מה) וכן בספר 'המנהג' (ריש הל' שבת) וב'תניא רבתי' (עמוד 49) ובשו"ת 'זכרון יהודה' להר"י בן הרא"ש (סי' פב וצא) וב'ספר הנייר' (הל' עירובין עמ' כט) ובפסקי רקאנטי (שבת דין צא) וב'שבלי הלקט' (סי' קו) ובספר 'עץ חיים' (הל' שבת ח"א פ' ט) וכן הרשב"ש בתשובותיו (סי' תקנח) וכן היא דעת הגאונים הובאה ב'שערי תשובה' (סי' רט) בשם תשובות הגאונים וב'חמדה גנוזה' (סי' ע) ובספר האשכול (הלכות עירובין אות פב).

ויעויין בס' 'אבן ישראל' לר' ישראל יעקב פישר זצוק"ל שכתב, דהביה"ל כתב כל זה ע"פ ה'משכנות יעקב' ולא ראה דברי ה'בית אפרים' דרוב הראשונים ס"ל כרש"י דבעינן ס"ר [וע"ע במשנ"ב (סי' של ס"ק י) דכתב וז"ל: "אח"כ מצאתי בספר נזר ישראל בשם תשובת בית אפרים" ומשמע דלא היה בפניו הספר הנ"ל].

זה מוכח שיש להחמיר כדעה ראשונה. ומכל מקום אין בנו כח למחות ביד המקילין, שהם סומכין על הפוסקים העומדים בשיטת הבה"ג ורש"י, אבל כל ירא שמים בודאי יש לו להחמיר לעצמו, דבזמננו יש ג"כ רה"ר מן התורה²¹ וממילא אין לסמוך על עירוב של צוה"פ.

אלא דלמעשה נהגו בכל תפוצות ישראל, ובפרט במדינות אשכנז, לעשות עירוב של צוה"פ במקומות שאין עוברים ס' רבוא, ולא חששו להא דרה"ר היא ברוחב ט"ז אמה, וכדברי ה'ערוך השולחן' (סי' שמה ס"ק יח), דהביא את המחלוקת אי בעינן ס' רבוא לרה"ר או דסגי ברחב ט"ז אמה, וכתב וז"ל: "אבל עכ"פ מה מועיל האריכות אחרי שהעירובין נתפשטו ברוב ערי ישראל הרבה מאות שנים מקודם ורק על סמך היתר זה, וכאילו בת קול יצא הלכה כשיטה זו, ואם באנו לעכב לא לבד שלא יצייתו אלא נראה כמשתגעים,

ואמנם יש ראשונים נוספים שאוסרים ולא הביאם בביה"ל, אך לכאורה יש רוב ברור בדברי הראשונים דס"ל דבעינן לס"ר וכדכתבו הט"ז והמג"א.

ויש שכתבו על פי זה, דכיון דכל מה דכתב המשנ"ב להחמיר כדעה ראשונה הוא מחמת שסבר שאין רוב הראשונים ס"ל הכי, א"כ לאחר שהוכיח הב"א דרוב הראשונים הכי ס"ל גם לדעת המשנ"ב יש להקל דבעינן ס"ר, וצ"ב.

אמנם הגאון רמ"מ לובין שליט"א אמר לי, דאף לאחר שהוכח דדעת רוב הראשונים היא דבעינן ס' רבוא לרה"ר, אין הכרח דהמשנ"ב היה חוזר בו מהא דראוי להחמיר, שכן עיקר טעמו הוא מחמת הא דחלק גדול מהראשונים ס"ל דלא בעי ס' רבוא, וכיון דהוא חשש חיוב חטאת דאורייתא ס"ל שבעל נפש יחמיר לעצמו, ובפרט דהראשונים דפליגי הם גדולי הראשונים ובהם הרמב"ם הרמב"ן הרשב"א והריטב"א, וכיון שזהו גררא דחיוב חטאת אף אם נמצא רוב בראשונים לא כך - אינו מפקיע להא דבעי למיחש לחשש החיוב חטאת.

²¹ והנה ה'ביאור הלכה' מנה מספר סיבות לחשוש לדעה זו, ואחת ההוכחות שהביא וכן מובאות ע"י כמה מהפוסקים כראיה ברורה היא מהא דחז"ל אסרו כיום מצוות שופר ולולב, ולדברי הפוסקים דרה"ר שייך רק בס' רבוא מ"ט אסרו והרי דעתם היא דהיום לא שייך רה"ר.

וראיתי שיישב זאת בשו"ת 'בית שערים' (א"ח סי' קלב), דגם לפוסקים הנ"ל שייך שיהיה רה"ר, ורק כתבו דכיום אינו מצוי, אבל בודאי במדה ותהיה מציאות כזו של ס' רבוא יהיה אסור וחיישין שמא יחזור דבר לקילקולו. ועוד תי' דהרי כל דבר שבמניין צריך מניין אחר להתירו אפילו בטל הטעם, והרי צריך מנין הגדול ממנו בחכמה ובמנין וכדכתב הרמב"ם בהל' ממרים, והיום ליכא מנין גדול בחכמה ובמנין.

אלא דלכאורה תירוצו יתרץ את קושיית האחרונים דהקשו דלפי הראשונים הנ"ל דהיום ליכא רה"ר מ"ט היום לא ביטלו את האיסור והתירו תקיעת שופר ולולב בשבת אך בביאור הלכה הקשה כן באופן אחר דלא הקשה מדוע היום לא בטל אלא הקשה דאם דבר זה של רה"ר כ"כ לא מצוי רק באיזה עיר אחת או שתיים בעולם מדוע כלל חז"ל מעיקרא גזרו לחשוש לכזאת עיר דגם בזמננו דבר זה אינו מצוי.

שדבר זה נתפשט בכל ישראל ובפוסקים דהאידינא אין לנו רשות הרבים רק בערים ספורות והגדולות בעולם, כמו ערי מלוכה שיש בהם ס' רבוא, אבל לא בערים שלנו²² [ועי'ש בדבריו שביאר איך שייך דבזמן היתה רה"ר וכיום לא (והובאו דבריו בקצרה לקמן עמ' 40)].

וכן כתב בשו"ת 'בית אפרים' (או"ח סי' כו) וז"ל: "אף שיש כמה גדולי עולם החולקים על שיטת רש"י, מכל מקום אין כח ביד שום אדם לערער על המנהג אשר נתיסד עפ"י גדולי עולם חכמי צרפת ואשכנז אשר אנו מבני בניהם ומימיהם אנו שותים וכו', וכמה גאוני עולם נוחי נפש אשר היו בארצנו ולא פקפק שום אדם מעולם, ועל זה נאמר 'אל תשיג גבול ראשונים'".

וכן במשנ"ב (סי' שסד ס"ק ח) הביא דמנהג העולם לסמוך על הא דבעי ס"ר לרה"ר, וז"ל: "ובעיירות שלנו שמנהג העולם לתקן ע"י צורת הפתח אף שרחובותיה רחבין הרבה ומפולשין משער לשער, וגם פעמים רבות הולך דרך המלך תוך העיר ומדינא הוי רה"ר גמור עי"ז וכדלעיל בסימן שמ"ה, וע"כ דסומכין על הי"א שבסימן שמ"ה דרה"ר לא הוי אא"כ ששים רבוא בוקעין בו וזה אין מצוי". אלא דכתב דהרבה ראשונים חולקין על הדעה זו ועל כן בעל נפש יחמיר לעצמו.

ויעויין ב'ביאור הלכה' (שם) שכתב, דקשה לסמוך על הדעה דבעי ס"ר לרה"ר באיסור סקילה דאורייתא, וכתב דמה שנהגו לסמוך על עירוב דצוה"פ במקום דרחב ט"ז אמה הוא משום דס"ל כהרמב"ם דלא אתי רבים ובקעי מחיצות וסגי מדאורייתא בצוה"פ אף ברה"ר [ויעויין לקמן (עמ' 42) דהרחבנו בהא דאתי רבים], וממילא הוי רק איסור דרבנן ובזה אפשר דיש לסמוך הדעות דבעינן ס"ר לרה"ר²² [אלא דכתב דלאו דרך כבושה היא, דרוב הפוסקים לא ס"ל כהרמב"ם²³ דלא אתי רבים ובקעי מחיצות, ובעל נפש יחמיר לעצמו²⁴].

²² ויעויין באבני נזר (סי' רעט) דהביא ג"כ סברא זו דכתב וז"ל: "בשלמא בצורת הפתח דמהני מן התורה אפילו ברשות הרבים לדעת רוב הפוסקים כרבנן דלא אתי רבים ומבטלי מחיצתא. בדרבנן סמכינן על הפוסקים דבזמן הזה ליכא רשות הרבים".

²³ אמנם יעויין לקמן (עמ' 45) דהחזו"א ועוד הרבה מן האחרונים פסקו כדעת הרמב"ם.

²⁴ ולכאורה לדבריו היכא דהטלטול דרבנן, כגון בהוצאה בשינוי וכדומה, אפשר לסמוך על הדעות דבעי ס"ר, דמה שמסיים דבעל נפש יחמיר הוא מחמת החשש דהוא גררא דחויב חטאת דלית הלכתא כהרמב"ם והוי דאורייתא, אבל היכא שדרבנן לכאורה גם הוא ס"ל להקל, ויעויין לעיל (עמ' 13).

והנה ב'אליה רבה' (ס"ק יד, הובאו דבריו בקצרה בביה"ל סי' שמה) הביא דעת המקילים והמחמירים וכתב: "ומיהו במקום שיש עוד צד להקל משמע לכלל הפוסקים הנ"ל יש לסמוך על סברא אחרונה".

ועפ"ז כתב בשו"ת 'שבט הלוי' (ח"ח סי' קעז ד"ה ולא עוד) דלדבריו יוצא שברוב הפעמים אפשר לעשות עירוב של צוה"פ גם לדעת המחמירים, דעל פי רוב יש לעולם עוד צירופי היתר המבוססים היטב על דעת הפוסקים וא"כ לכו"ע אפשר דסמכין על הדעות דבעינן ס' רבוא.

זמן הס' רבוא

והנה בשו"ע, כשמביא דעת היש אומרים, כתב דבעינן ס' רבוא "עוברים בו בכל יום". ובמשנ"ב שם כתב חיפשתי בכל הראשונים העומדים בשיטה זו ולא נזכר בדבריהם תנאי זה, רק שיהיו מצויין שם ס' רבוא.

וכבר תמחו על דבריו, שהבה"ג כתב וז"ל: "פי' רה"ר דזכיתא דדשים בה שית מאה אלפי גברי **בכל יומא** כדגלי מדבר". [אמנם מדברי הבה"ג לא קשה מדוע כתב דלא מצאנו בדבריהם שהזכירו בכל יום, דבביה"ל הביא דברי הבה"ג וכתב דאינו בבה"ג שלפנינו וא"כ לא ראה לשון זו של הבה"ג. ובאמת דברי הבה"ג אינם בבה"ג שלפנינו אלא במהדורת אספמ"א עמ' 131 והובאו דבריו בספר העתים עמ' שי].

וכן הרמב"ן (שבת דף נז.) והר"ן (דף כו. מדפי הרי"ף) הקשו על מה דנשים יוצאות לרה"ר בטבעת בלא חותם, והביאו את דברי בעל התרומות דעכשיו אין לנו רה"ר וכו' ושיהיו ס' רבוא עוברים שם **בכל יום**.

וכן התוס' רבינו פרץ (עירובין ו.) כתב וז"ל: "כיצד מערבין רה"ר, פירש הקונטרס שהיה רחב ט"ז אמה ומפולש משער לשער זה כנגד זה, וששים ריבוא עוברים בו **בכל יום** כדגלי מדבר".

וכן מוכח דבעינן ס' רבוא בכל יום בספר העתים (עמ' 310) וברבינו ירוחם (ני"ב ח"ד) וברע"ב (שבת פ"א מ"א).

ויש שתרצו (מובא בהערות על המשנ"ב שבהוצאת דרשו), שכוונתו במה שכתב דלא מצאנו דבר זה בדברי הראשונים העומדים בשיטה זו, דלא מצאנו כן בדברי הראשונים העומדים בדעת המקילים, ואילו הרמב"ן והר"ן שהביאו דבר זה עומדים בדעת

10 הערה 18) דבשו"ת 'אור לציון' כתב דכן ס"ל לשו"ע דבדרבנן יש להקל דבעינן לס"ר ובדאורייתא להחמיר דסגי בט"ז אמה.

המחמירים וא"כ לא מצאנו מי מהראשונים שיכתוב דבר זה וס"ל כן להלכה. אך אמנם זה לא יישב את דברי הבה"ג, שהוא מהמקילים.²⁵

ויש שכתבו לתרץ (כן תי' בספר 'מחנה ישראל') דכוונתו שאין צריך שיעברו ס' רבוא בכל רחוב שבעיר בכל יום, אלא כוונתם שכל העיר מצטרפת לחשבון ה-ס' רבוא ו"כל יום" מוסב על כל העיר שצריך שיהיה ס' רבוא בכלל רחובותיה, והיינו שהולכים בכל רחובותיה ס' רבוא בכל יום (ולכאורה זו כוונת השעה"צ ס"ק כה יעו"ש).

אלא דבאמת ברבים מהראשונים הסוברים דבעינן לס' רבוא לא הזכר "בכל יום". דרש"י בשבת (ו.) כתב: "עיר שמצויין בה ס' רבוא", וכן בדף נט כתב: "שמצויין בה ס' רבוא", ובסה"ת ובסמ"ג כתבו: "שולטין בה ס' רבוא", ויעויין לקמן (עמ' 25) שיורחב בעזה"י בביאור גדר הדבר.

דעת הריטב"א - רוכלת העמים

הריטב"א (עירובין נט.) כתב לבאר בדעת רש"י דבעי ס' רבוא, דאין כוונתו דבעינן שיהיה בעיר ס' רבוא ממש אלא סגי שתהיה רוכלת העמים ויכנסו בה לצורך זה ס' רבוא, וז"ל שם:

"וגם זו אינה קושיא כ"כ, כי רש"י ז"ל אינו מצריך שיתיישבו בעיר ששים רבוא אלא שייכנסו בה ששים רבוא, כאלו הכרכים והעיירות שהם פתוחים למקומות הרבה ורגילין בהם סוחרים וכיוצא בהם, ותדע שאף ירושלים לא היו בה ששים רבוא תדיר ואעפ"כ יש בה משום רשות הרבים אלמלא דלתותיה ננעלות בלילה, ומעתה כל שבתחלתה נתיישבה ככרכים ושווקים גדולים להיות רוכלת העמים - זו היא של רבים" עכ"ל.

ומבואר דלא בעינן שיהיו בה ס' רבוא אלא סגי שתהיה רוכלת העמים ויכנסו בה לצורך זה ס' רבוא, ואפילו אם אינם נכנסים בבת אחת אלא במשך זמן סגי. ויעויין לקמן (עמ' 25) שבעזה"י נבאר את גדר הדברים [וכמו"כ לכאורה יוצא דלא בעינן שברחוב מסוים יהיו ס' רבוא אלא בעיר בכללותה יעברו ס' רבוא, ויורחב לקמן (עמ' 29)].

דעת הרא"ה - דרך לס' רבוא

²⁵ אמנם על דברי המשנ"ב עצמו לא קשה, דיעויין לעיל (עמ' 14) שהבאנו דברי הביה"ל דכתב דזה אינו בבה"ג שלפנינו, וא"כ לא היו לפניו דברי הבה"ג בגירסה זו וע"כ כתב דלא מצאנו, שהוא רק במהדורת אספמיא.

בשיטה לר"ן (שבת ו: והובאו דבריו בביה"ל סי' שמה) הביא בשם הרא"ה "דאע"ג דפירשו רש"י ובה"ג דלא הוי ר"ה אלא של ששים רבוא, לאו דבעינן ששים רבוא אלא שיש כאן דרך לששים רבוא, כלומר שיהא רגילין לילך שם אנשים רבים תדיר כששים רבוא, וכאן הרי היו השיירות מצויות של ששים רבוא ואף על פי שלא היו כולם כאן בדרך כאחד".
ונראה דכוונתו²⁶ שאין צורך לס"ר כאחד אלא סגי בדרך המיועדת לס"ר ויש בה שיירות של ס"ר, ואפילו שהס"ר עוברים שם במשך זמן סגי.

דעת הרמב"ן בסרטיא חוץ לעיר

והרמב"ן (עירובין נט.) כתב לבאר בדעת רש"י דכל מאי דבעינן לס' רבוא הוא דווקא לרה"ר דתוך העיר אבל סרטיא שחוץ לעיר א"צ שיעברו בה ס' רבוא, וז"ל:
"ור"ש עצמו כתב שם מדבר בזמן הזה אינו מקום הלך לרבים דהולכי מדברות לא שכיחי, ומינה דדרכים ועיירות דשכיחי אע"ג דלא הוו תמן ששים רבוא, ושמא דעת הראשונים לומר שהאיסרטיא שהיא כבושה חוץ לעיירות והולכים ממנה מעיר לעיר וממדינה למדינה עד סוף כל העולם אין מדקדקין בה בעוברין עליה ששים רבוא, דהא דכולי עלמא הוא, אבל בתוך העיר אין שם רשות הרבים בלא ששים רבוא דתהוי כדגלי מדבר, וגם זה אינו מחוור" עכ"ל.

אי פסקינן הילכתא כדעת הרמב"ן

והנה דברי הרמב"ן לא נזכרו בראשונים, אלא דגם לא מצאנו דחלקו על דבריו להדיא.²⁷
אמנם ב'דרכי משה' (סוף סי' שנו) כתב בשם מהר"ם, דרה"ר שחוץ לעיר אין מצוי בזמננו שתהא של ס' רבוא, ורק בעיר מצוי לפעמים. ומבואר דס"ל דלא שייך רה"ר חוץ לעיר, ודלא כהרמב"ן.
וכן משמע בתשובת הגאונים בשם רב שר שלום, דכתב דבזמננו אין מצוי רה"ר ולא חילקו בין תוך העיר לחוצה לה.
ויש שהביאו ראייה מדברי התוס' שבת (סד. ד"ה רב ענני) שכתבו שאין מצוי רה"ר בזמננו, והוכיחו מדבריהם דלא ס"ל כדעת הרמב"ן, דלדבריו שכיחא רה"ר בניקל.

²⁶ אף שיש שלמדו דכוונתו היא כהריטב"א, יעויין בביה"ל (סי' שמה) שהביא את פירוש הריטב"א ופירוש הרא"ה כב' פירושים נפרדים, ומוכרח כדאמרן.

²⁷ אמנם יעויין ב'דעת תורה' דהביא סברא זו בשם ספר 'בית יעקב', וכתב שם להוכיח מדברי הר"ן בשם הרא"ה דלעיל דלא ס"ל חילוק זה.

אמנם נראה דיש לדחות ראיתם, דהתם איירי לענין יציאת נשים בתכשיטים, וע"ז כתבו דבזמננו אין הרחובות רחבים ט"ז אמה ואין ס' רבוא עוברים, והיינו שהתייחסו למציאות מסוימת בתוך עיר שאין בה ס' רבוא ואפי' ברחובותיה אין רוחב ט"ז אמה וע"ז כתבו דבריהם הנ"ל, אמנם בעיר שהמציאות תהיה שונה ויהיה ברחובותיה רוחב ט"ז אמה - תחשב רה"ר ויהיה אסור לטלטל בה, וה"נ בדרך מעיר לעיר יהיה אסור לערב ולטלטל, דיתכן דהוי רה"ר, דהתוס' לא באו לומר דכלל הוא דהאידינא ליכא רה"ר אלא רק אמרו מציאות עכשוית זו לגבי תכשיטי נשים דאיירי שהיו הולכות במקומות שאין ט"ז אמה וכן שדרכן היתה ללכת בתוך העיר דליכא בה רה"ר ולכן שרי. וכן כתב בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' קפח), דמה דמשמע מדברי הפוסקים דבדרך מעיר לעיר לא בעינן ס' רבוא אין נראה לו,

וכן מוכח מדברי ה'מחצית השקל' (סי' שנו ס"ק יא), גבי הא דכתב השו"ע (שם) גבי שפיכת מים לביב, דאם שופכו לביב שברה"ר אסור ואם שופכו לביב שבכרמלית מותר, והשיג ע"ז ברמ"א וכתב דאין חילוק בין שפיכת מים לביב של רה"ר לביב של כרמלית, אך כתב שם לחלק בין כרמלית שתוך העיר לכרמלית שחוץ לעיר, דדוקא כרמלית שתוך העיר חיישינן דמיחלף ברה"ר עצמה אפילו בזה"ז דלית לן רה"ר, אבל כרמלית שהיא חוץ לעיר שרי, וכתב ע"ז המחצה"ש וז"ל: "משא"כ חוץ לעיר לא משכחת בזמן הזה דרך שיהיו ס' רבוא בוקעין בו", הרי מוכח להדיא דס"ל דבעינן ס' רבוא אף בדרך מעיר לעיר ודלא כהרמב"ן.

ויש שהביאו ראיה מדברי המשנ"ב (סי' רסו ס"ק לד), דכתב גבי מי שהיה בדרך וחשכה לו והיתה חבילה מונחת על כתפו רץ תחתיה עד ביתו, ונחלקו שם האם דווקא בחבילה או אף בכיסו, והביא המשנ"ב מג"א בשם הש"ג דלדידן דלית לן רה"ר אפשר דלכו"ע שרי בכל ענין, ושם הרי איירי במי שהיה בדרך וא"כ מדובר גם בדרך מעיר לעיר, ובכל אופן כתב דלדידן לית לן רה"ר, אלמא דלא חשש לדברי הרמב"ן,

אלא דראיה זו נסתרת מדבריו ב'ביאור הלכה' (סי' שסד ס"ק ב) שכתב: "ולסמוך על שיטה דלדידן לית לן רה"ר ג"כ קשה מאוד, דבאמת רוב הראשונים סוברים דגם בדידן אית לן רה"ר", הרי שסבר דאית לן רה"ר אפילו תוך העיר וכ"ש חוץ לעיר. אלא דאולי כוונתם בראיה זו היא לא שכן ס"ל להלכתא אלא דשם מביא את דברי המתירים ומזה מוכח דלשיטת דלדידן ליכא רה"ר ס"ל דשרי אף בדרך מעיר לעיר, ולא חש לשיטת הרמב"ן דס"ל דאף לשיטת המתירים בדרך מעיר לעיר אסור [אך הוא עצמו ס"ל כדהבאנו לעיל (עמ' 13) דבע"נ יחמיר לעצמו].

אמנם יש להביא ראיה ממה דכתב במשנ"ב (סי' שסד סק"ח) וז"ל: "והנה מדברי השו"ע מוכח דאין מערבין רה"ר כי אם בדלתות, ובעיירות שלנו שמנהג העולם לתקן ע"י צורת הפתח אף שרחובותיה רחבין הרבה ומפולשין משער לשער **וגם פעמים רבות הולך דרך המלך תוך העיר ומדינא** הוי רה"ר גמור עי"ז וכדלעיל בסימן שמ"ה, וע"כ דסומכין על הי"א שבסימן שמ"ה דרה"ר לא הוי אא"כ ששים רבוא בוקעין בו וזה אין מצוי [פמ"ג]. אמנם באמת הרבה ראשונים חולקין על הי"א הנ"ל, כמו שכתבנו שם בסימן שמ"ה, וע"כ אף דאין למחות לאחרים הנוהגין להקל ע"י צורת הפתח שכן נהגו מעולם ע"פ דעת הפוסקים המקילין בזה, מ"מ כל בעל נפש יחמיר לעצמו שלא לטלטל ע"י צורת הפתח לבד" עכ"ל.

היוצא מדבריו, דאף היכא דדרך המלך תוך העיר דהיינו דרך מעיר לעיר בכ"א ע"ז כתב דמנהג העולם להקל כיש אומרים דאין רה"ר בלא ס' רבוא אף בדרך מעיר לעיר, וא"כ לא ס"ל כהרמב"ן²⁸ [עכ"פ כפי שמבאר את מנהג העולם].

ויש שהקשו מדבריו הכא לדבריו ב'ביאור הלכה' בסי' שמ"ה, שהביא את דברי הרמב"ן ומשמע דס"ל כן.

אלא דלכאורה לא קשה, ששם כלל אין מוכח דבא להכריע כשיטת הרמב"ן, דכתב שם וז"ל: "ודע עוד דאף שיטת רש"י הנ"ל שסובר דבעינן ס' רבוא יש לעיין בזה טובא לדינא דיש מהפוסקים שנקטו דבר זה בפשוטו ויש מהראשונים שהסבירו דבריו באופן אחר וכו' והביא לשיטת הריטב"א וכן לרמב"ן ולר"ן בפ"י רש"י וא"כ לכאורה כלל לא מוכח דהכי סבירא ליה דפסקין לרמב"ן אלא דבא לומר דאף אם נקל כדעת רש"י ג"כ אינו פשוט שהוא כפשוטו דבעינן ס' רבוא ממש אלא דעדיין יש בזה כמה חששות אבל לא שס"ל כאחד מהראשונים הנ"ל בביאורו בדברי רש"י

[וכעיי"ז ענה לי הגאון הרמ"מ לובין שליט"א כלפי הא דהאם הביה"ל שם נתכוין להכריע כדעת הרמב"ן, וענה דאינו מתכוין להכריע דהלכתא כהרמב"ן, אלא כוונתו

²⁸ וכן מוכח כעיי"ז ב'שערי תשובה' (שמה ס"ק ה) דכתב וז"ל: "בעיירות שדרכיה מפולשים עוברים מתוך העיר והוא דרך המלך, ויש בזה שני ענינים - האחד שעובר באמצע העיר ומשני צדי הדרך יש סיבוב מחיצות, או שהדרך המפולש בסוף הרחוב ומסקנא דמילתא שאפילו כפי הדרך השני אין להחמיר לדון דין רה"ר לאסור תיקון צוה"פ ולהצריך דלתות שהוא דבר שא"א לעשותו אם לא מטעם המלך וגדוליו, והמחמיר יחמיר לעצמו ולא לאחרים ועיין בשו"ת מהרי"ט צהל"ן סימן רנ"א על ענין כזה בעיה"ק צפת תובב"א וכתב שהגדולים לא פקפקו בהיתר הטלטול ועי"ז נאמר 'אל תסג גבול עולם' עי"ש, ולכאורה הביאורים שהבאנו לקמן בדברי המשנ"ב שאין הכרח דלא ס"ל כרמב"ן שייכי גם בדבריו.

דאף לדעת המקילים דאין רה"ר בט"ז אמה ובעינן לס' רבוא, במקרה שיש דרך מעיר לעיר יש צד חומרא נוסף מחמת דברי הרמב"ן, אבל לא שנתכוין להכריע כדבריו.

ולפי"ז לא קשה הקושיא מהא דמי שהיה מהלך בדרך והיתה חבילה מונחת על כתפו, דשם כתב עיקר הדין ע"פ דעת המקילים [דלמחמירים בט"ז אמה כלל לא שייך הא], אך ודאי שיש צד נוסף להחמיר בהא.

ויעויין בהערות במשנ"ב שבהוצאת דרשו, שהקשו סתירה זו בדבריו ותירצו לחלק בין דרך המלך שבתוך העיר לדרך המלך שחוץ לעיר, ולתירוצו זה יוצא שבאמת ס"ל כהרמב"ן אלא שבדרך שבתוך העיר אף הרמב"ן לא ס"ל שדרך המלך אוסר [ולכאורה למעיין בדברי הרמב"ן נראה פשוט שכן הוא ויעויין לקמן (עמ' 21) מה שביארנו בזה בהרחבה].

והנה ב'מגן אברהם' (סי' שמה ס"ק ה) כתב: "דרכים העוברים מעיר לעיר הוי רה"ר", ולכאורה משמע דפסק כהרמב"ן. אלא דבאמת אין כלל ראייה מדבריו אלו, דהוא קאי אדברי השו"ע דכתב "איזהו רה"ר רחובות ושווקים" וכתב איהו דלאו דווקא ברחובות בתוך העיר שייך רה"ר אלא אף בדרכים שחוץ לעיר שייך רה"ר, וכלל לא נכנס להגדרות של רה"ר וכל דעה לשיטתה מה מגדיר רה"ר, האם ט"ז אמה, ס' רבוא או דרך מעיר לעיר וכו'.

אך יעויין ב'ישועות מלכו' (או"ח סי' כא-כב) דכתב דלא בעינן ברחוב עצמו ס' רבוא ממש, רק שיהיה לשימוש של ס' רבוא, וכתב דכל זה בתוך העיר דבני העיר יכולים לעכב, אבל מחוץ לעיר הכל נחשב כמופקר לס' רבוא. והביא את דברי הרמב"ן שדרך שמחוץ לעיר שהיא של כל העולם אין צריך ס' רבוא, וכתב דידוע שרוב הגדולים דעתם להחמיר גם בזמן הזה ברה"ר, אלא דהנח להם לישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם, ואין לנו להקל אלא במאי דנהגו בעיר ולא בדרך שחוץ לעיר. והיוצא מדבריו, דכיון דהכל מחמת הקולא הנ"ל, רק במאי דנהגו מותר ובודאי יש להחמיר כדעת הרמב"ן מחמת דע"ז לא נהגו.²⁹

אלא דב'אבני נזר' (או"ח סי' רעג) הביא את דברי ה'ישועות מלכו' והקשה עליו מדברי התוס' בשבת (ו: ד"ה כאן בזמן שישראל שרויין במדבר) שכתבו: "משמע קצת דאינה רה"ר אלא א"כ מצויין שם ס' רבוא כמו במדבר". ואף דמדבר בזמן הזה מופקר לכל העולם

²⁹ אמנם יש לדון לדבריו בדרך מעיר לעיר שתוך העיר, דאם ננקוט שהרמב"ן ס"ל אף בהא דאסור [צדדי הספק מבוארים לקמן עמ' 21], האם גם בזה נתכוין שנהגו להקל או לא,

ומ"ט לא ייחשב רה"ר, וכתב דמוכח דס"ל דאף בדרכים ליכא רה"ר, דמדבר ודאי חשיב כדרך.

וכן הקשה מדברי הרא"ש (ביצה פ"ג ס' ב) גבי דבר הבא מחוץ לתחום דלא מחמירין להצריך להמתין בכדי שיעשה, דלא החמירו חכמים אלא בדבר שנעשה בו איסור דאורייתא, וכתב דאין לחוש שמא הביאו הגוי דרך רשות הרבים סרטיא ופלטיא, "דלא שכיחי האידנא רשות הרבים דששים רבוא בוקעין בו" עכ"ל. הנה מבואר דאף דאיירי שבא מחוץ לתחום העיר ויתכן שעבר בדרך שמעיר לעיר אין לחוש שסרטיא שחוף לעיר רה"ר. ומוכח דגם חוץ לעיר אם אין ס' רבוא בוקעין לא הוה רשות הרבים, דדרך שמעיר לעיר ודאי שכיחא.

עוד הקשה מדברי הרא"ש שכתב ד"מבואות של כרכים המפולשין חוץ לעיר והן מעבר לששים רבוא כדרך הכרכים שכל באי עולם עוברים שם, הרי המבואות הללו הם רה"ר גמורים". ולדברי הגאון הנ"ל הששים רבוא מבאי עולם לא מעלה ולא מוריד. וממה נפשך חוץ לכרך בלאו הכי הוי רשות הרבים, שהיא לכל העולם. והביא את דברי הרמב"ן הנ"ל וכתב: "והוא ממש דברי הרה"ג הנ"ל, ותמהני שלא הביא דברי הרמב"ן הנ"ל" [ונראה מדבריו שהיו לפניו רק דברי ה'שועות מלכו' שבתשובה כ"א ולא בתשובה כ"ב שבה מביא דברים אלו בשם הרמב"ן ולא מסברתו. וכן מתרץ שם את הקושיה שהקשה האבנ"ז מכאן בזמן שהיו ישראל במדבר].

וע"כ כתב דהרמב"ן עצמו כבר סיים בזה "וגם זה אינו מחוור", וז"ל: "סוף דבר מוכח בראשונים התוס' ומרדכי וריא"ז שאינם מחלקים בכך. והרמב"ן שרצה לחלק בכך תבריה לגזיזה וכתב שאינו מחוור" עכ"ל.³⁰

וכן מוכח מדברי האג"מ (חלק א ס' קלט), שלגבי הנדון אי בעינן שיהיו ברחוב עצמו ס' רבוא או שיהיו בעיר ס' רבוא כתב³¹ דסגי שיהיו בעיר ס' רבוא. אמנם בדרכים שחוף

³⁰ ובעצם מה שכתב דהרמב"ן עצמו כבר תבריה לגזיזה דכתב דאינו מחוור, לכאורה אינו מוכרח, דהרמב"ן התכוין לדחות זאת בפ' רש"י, אלא אפשר לכוונתו דהרי מקשה על רש"י ומבאר פי' זה ע"מ ליישבו, וע"ז כתב דגם אחר ביאורו בדברי רש"י ג"כ פי' רש"י אינו מחוור כ"כ ולכן לא ס"ל הכי ולשיטתו לא בעינן ס' רבוא, אבל לעולם ס"ל דבדעת רש"י חייבים לומר כן דאל"כ יקשה פירוש.

³¹ וז"ל שם: "ולכן אני אומר שודאי סגי בזה שישנם בעיר ולכל היותר שישנם ברחובות כל העיר ס' רבוא שזה הוי כמו במדבר במחנה, אבל ממילא יש חילוק בין רה"ר דעיר לרה"ר דדרכים בדרכים אם אין עוברין שם ששים רבוא הרי ממילא ליכא שם ס' רבוא לכן בהכרח שיעברו שם ס' רבוא, ויהיה מה שמצריך השו"ע להי"א שיהיו ס' רבוא עוברין בו בדרכים דוקא, ובאם הוא ברחובות העיר שאיירי בריש הסעיף יהיה הפירוש עוברין בו בעיר לא בכל רחוב ורחוב. ומה שנקט השו"ע לשון כזו שיותר משמע

לעיר בעינין בדרך עצמה ס' רבוא. וכתב דמה שכתב השו"ע ביש אומרים דבעינן ס' רבוא עוברים בדרכים, היינו משום דקאי על דרכים שחוץ לעיר. הרי להדיא דס"ל שאף בדרך מעיר לעיר בעינן ס' רבוא ולא ס"ל הא דהרמב"ן.

ויעויין עוד בספר 'נתיבות שבת' (פ"ג הערה ט) דהביא מהמהרש"ם דגם בדרך מעיר לעיר בעינן ס' רבוא והביא דברי הבה"ל בשם הרמב"ן שחלק ע"ז וס"ל שלא בעינן ס' רבוא [ולכאורה משמע דלמד דפסק כן הבה"ל למעשה ולא כדכתבנו לעיל (עמ' 18) דיתכן דרק הביא כן כאחת מהאפשרויות לביאור דברי רש"י ולא דכן למד למעשה בדבריו].

ויעויין ש בדבריו דכתב חידוש גדול, דאף אי לא בעינן שיהיו בדרך עצמה שחוץ לעיר ס' רבוא עכ"פ בעינן דבערים האלו שהדרך עוברת ביניהם יהיו בהם ס' רבוא, ולדבריו יוצא קולא גדולה דברוב המקומות בא"י דחיישנין לדברי הרמב"ן מחמת הדרך מעיר לעיר ל"ש לחשוש דהם לא מובילות בין ערים שיש בהם ס' רבוא (אלא דעדיין יש להסתפק בדבריו אי בעינן שיהיה ב-ב' העיירות ס' רבוא או דסגי אף שבעיר אחת מהם יהיה הס' רבוא).

דרך מעיר לעיר שתוך העיר

אלא דבאמת יש לדון בדברי הרמב"ן שכתב לחלק בין דרך מעיר לעיר שחוץ לעיר לבין דרך שתוך העיר, מה דינה של דרך מעיר לעיר שעוברת תוך העיר, האם חשיבא כדרך מעיר לעיר או דדין דרך מעיר לעיר שייך דווקא במקומות שחוץ לעיר.

דהנה הרמב"ן כתב "שהאיסרטיא שהיא כבושה **חוץ לעיירות** והולכים ממנה מעיר לעיר וממדינה למדינה וכו' **דהא דכו"ע היא אבל בתוך העיר אין שם רשות הרבים בלא ששים רבוא**" [וקצת משמע לשון הרמב"ן כצד הא' דדוקא דרך שחוץ לעיר ממש].

ובספר 'בינת שמחה' (לר' שמחה ולדנברג זצוק"ל, תיקון עירובין ו, ג) דן בזה, ועי"ש דהבין ג"כ דטעמא דהרמב"ן בדרך מעיר לעיר דלא בעינן ס' רבוא הוא משום דשייך לכל העולם, וכתב לדון לפי זה בכבישים ראשיים העוברים בתוך העיר, שדרך הנהגים לחצות בהם מעיר לעיר, האם יחשבו לפי"ז כרה"ר כיון שמשמשים לכל העולם ויש להם רשות לעבור בהם. וכתב דאפשר דמאי דנחשב של כל העולם הוא דווקא היכא דאין שם בתים, דאז מתייחס הכביש להם ולא הוי כדרך של העיר. וכתב עוד דאולי יש

שיהיו עוברים בו באותו מקום לבדו כל הס' רבוא, הוא בשביל דרכים שמחוץ לעיר ששם צריך שיהיו עוברים בו באותו הדרך, לכן לא חש למינקט לשון זו כיון שיש לפרש לשון זו ברחובות העיר על העיר, אף שהוא בדוחק כיון שהוא לשון מרווח על הדרכים".

לחלק בין מקום שקודם היה כביש ואח"כ בנו את העיר לבין מקום שקודם היה שם דרך של העיר ואח"כ נוצלה דרכה הפנימית של העיר ע"י נהגים גם לחצייה בין עירונית, ובמשנ"ב (סי' שסד ס"ק ח) שהובא לעיל (עמ' 18) כתב: "ובעיירות שלנו שמנהג העולם לתקן ע"י צורת הפתח אף שרחובותיה רחבין הרבה ומפולשין משער לשער וגם פעמים רבות הולך דרך המלך תוך העיר", ולכאורה מוכח מדבריו דלא ס"ל כהרמב"ן, והבאנו שם שיש שכתבו לחלק בין דרך מעיר לעיר שתוך העיר לדרך שחוץ לעיר, וא"כ עכ"פ מוכח דלכל הפחות בדרך מעיר לעיר שתוך העיר ס"ל דלא הו"ר.³²

ובאמת כשעשו את העירוב בשכונת פרדס כץ בב"ב, התעורר הספק הנ"ל כלפי רחוב אבוחצירא [עוד לפני שיפוץ הרחוב בשנת תשע"ד] שהוא רחוב שיש נהגים אשר חוצים דרכו מכיוון צפון ת"א על מנת להגיע לכביש גהה, ושלחנו שאלה זו קמיה דמרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל והשיב כדברי הרה"ג הנ"ל, דאם הדרך נועדה בתחילתה כדרך מעיר לעיר ואח"כ בנו שם בנינים - נקרא כדרך מעיר לעיר, אך אם הדרך מעיקרא היתה ככביש פנימי של העיר ורק אח"כ החלו הנהגים לקצר דרכם - אין להם אפשרות לאסור על בני השכונה את הכביש [ובזמנו ביררנו את הדבר עם מספר מזקני השכונה שהעידו שבתחילת בנינו של הרחוב בקושי היה מקום לחמור לעבור בקטע של מתחם הטאבון [רחוב אבוחצירא - הירקון], כך שהבנינים היו ברחוב הרבה לפני שהיה שייך לקצר משם, ואולי יש לדון עכשיו ששיפצו את כל הכביש וחיברוהו לרח' מבצע קדש ע"מ שיכלו לנסוע בו, האם הקטע הזה משנה את כל שם הכביש או רק את החלק של החיבור, וגם בקטע הזה עצמו יש לדון האם מיועד להמשך של מבצע קדש או יותר מיועד לאזור התעשייה של ב"ב, ובעזה"י יורחב בזה לקמן (עמ' 96) בנספח על רח' אבוחצירא].

והרה"ג ר' מנחם מושקוביץ שליט"א אמר לי שכוונת הרמב"ן היא, שתלוי מה עיקר השימוש של הכביש: אם משמש בעיקרו לבני העיר ורק מעטים מבני רה"ר משתמשים שם - חשיב כבתוך העיר, ואם משמש בעיקרו כדרך מעיר לעיר, אע"פ שנמצא בתוך

³² אמנם יש שטענו דאפשר לתרץ דמה דמתכוין שדרך המלך הולך תוך העיר לא הכוונה שיש דרך מרכזית ממש שרוב תשמישה היא כדרך מעיר לעיר אלא דהדרך היא דרך של תוך העיר וגם קצת משתמשים בה כדרך מעיר לעיר וכעין מה שהבאנו לקמן (בעמ' זה) שהגר"מ מושקוביץ שליט"א הסביר בדעת הרמב"ן אלא דלכאורה דבדברי הרמב"ן עוד אפשר לומר כן אבל בדברי המשנ"ב דכתב דהוי "דרך המלך" אי אפשר לומר כן, ולומר שכוונתו "דרך המלך" זה לכזה דרך שבעיקר משמשת לדיירי המבוי ורק מעט משתמשים בה מעיר לעיר ק"ק לומר כן.

העיר חשיב כמחוז לעיר, ואמר דגדר הדברים באיזו כמות משתמשים נחשב עדיין מעט ובכמה נחשב הרבה אינו ברור,

אמנם הגאון הרמ"מ לובין שליט"א אמר לי שהדברים תלויים ברוב ומיעוט ממש, ואם רוב הנוסעים משתמשים כדרך מעיר לעיר יחשב כמעיר לעיר ואם רובם נוסעים בתוך העיר חשיב כדרך שתוך העיר.

ולכאורה דבר זה, שאע"פ שבתוך העיר כיון שמשתמשים בו גם מחוז לעיר ייחשב כמחוז לעיר, אינו מוכח, דהרמב"ן ביאר את דבריו דכתב דאין מדקדקים בה בס' רבוא דהא דכו"ע היא וכיוון שמחוז לעיר המקום מסור לס' רבוא ואין בני עיר מסוימת יכולים לעכב חשיב כרה"ר אף ללא ס' רבוא, משא"כ בדרך מעיר לעיר שעוברת תוך העיר אע"פ שבני עיר אחרת משתמשים בה, אם בני אותה העיר יכולים לעכב א"כ יצטרכו בה ס' רבוא, דסו"ס יכולים בני העיר לעכב, ובזה מדוקדקים דברי מרן הגריש"א זצוק"ל שתלוי למה היה מיועד בתחילה דאם בתחילה היה מעבר מעיר לעיר ואח"כ בנו בנינים באמת אין בני העיר יכולים לעכב עליהם.

מי מצרפינן לס' רבוא

והנה לדעות דבעינן ס' רבוא יש לדון מי הם המצטרפים לס' רבוא, דהנה מנין הס' רבוא ילפינן ממנין דבני ישראל במדבר ושם מנין הס' רבוא היה רק של הגברים מגיל עשרים עד ששים ולא נכללו הנשים והטף, ויעויין בתוס' עירובין (ו. ד"ה כיצד) דר"ת הקשה על פי' רש"י דבעינן לרה"ר דיהיו בה ס' רבוא וילפינן להא ממדבר דהיה מנינם ס' רבוא, והקשה דהרי במדבר היו טף ונשים לאין מספר. וכן הקשה דהרי היו גם ערב רב שהם לא היו במנין הס' רבוא [דיש דעות דהיו כפליים מיוצאי מצריים ויש אומרים דהיו פי ארבע או פי שש מיוצאי מצרים], ומ"ט לא חשיבינן להו. ותירץ דלא גמרינן ממשכן אלא מילתא דכתיבא במספרם.

ובתוס' הרא"ש שם הביא את תירוץ התוס' וכתב: "עוד י"ל דבעינן טף ונשים שרגיל להיות בס' רבוא", אלא שכתב דעדיין יקשה על תירוץ זה מערב רב.³³

ולכאורה יש בין ב' התירוצים מחלוקת עצומה במנין הס' רבוא, דלפי' התוס' מנין הס' רבוא דבעינן כולל את כל האנשים העוברים שם, ולפי' התוס' הרא"ש מנין הס'

³³ ויעויין באג"מ (או"ח ח"ד סי' פז) שכתב, דהערב רב לא היה בתוך מחנה ישראל אלא מחוץ למחנה וע"כ לא נספר, והוכיח כן מהא דהמקלל את ה' דהיה בן הישראלית ואעפ"כ לא נתנו לו לנטוע אוהלו בתוך המחנה מחמת דאביו היה מצרי ולכך קילל, כל שכן דהערב רב לא היו בתוך המחנה.

רבוא כולל רק את מנין הגברים מעשרים עד שישים, וצריך להוסיף עוד פי כמה וכמה מספר כזה של נשים וטף וזהו לפחות כמה מיליונים.

ובסמ"ק (סי' רפב ד"ה המוציא) משמע ג"כ כתירון התוס' רא"ש, דכתב דע"מ שייחשב לרה"ר בעינן ס' רבוא ונשים וטף לפי הענין.

ובאמת יעוין בשו"ת 'אגרות משה' (או"ח חלק ד סי' פז) דכתב דלא מחשבינן לס' רבוא אלא אלו הנמצאים בחוצות העיר, דגם במדבר רק הגברים היו ס' רבוא והיו עוד פי ארבע או חמש נשים וטף אלא דלא מחשבינן אלו הנמצאים באוהלים או בבתים אלא רק אלו ההולכים בחוצות העיר, ונשים וטף לא יצאו. ויוצא לדבריו דעל מנת להחשיב מקום לס' רבוא בעינן כשלושה מליון אנשים [אלא דלפי טעמו של האג"מ נראה דאין נפק"מ אלא גבי דינא דעיר דס' רבוא ולא גבי דרך דס' רבוא, דכיון דטעמו הוא מחמת שלא יוצאים מהבתים, לכאורה בגוונא דהמציאות היא דכן עוברים ברחוב נשים וטף ודאי מנינן להו וא"כ בדרך שעוברים בה ס' רבוא ממש, לא איכפת לן מה דהעוברים הם נשים או קטנים, ויעוין לקמן דמשמע דטעמו לא מוסכם].

ויעוין בשו"ת 'הר צבי' (ח"ב סי' יב) דהביא את דברי ה'אשל אברהם' (בוטשאש) דכיון דילפינן מדגלי מדבר, בעינן ס' רבוא של גברים יהודים בלא נשים וטף ובלא נכרים, דהרי במדבר לא החשיבו רק אנשים יהודים מעשרים עד שישים. אלא דכבר כתב ה'אשל אברהם' דאף דלכאורה נכון הדבר, אבל מדעת הפוסקים לא משמע כן³⁴ [ולכאורה משמע דטעמו אינו כהאג"מ דנשים וטף אינם נמצאים בחוצות הערים, דהרי נכרים ודאי נמצאים בחוצות הערים אלא למד דהוא גזה"כ דבעינן דומיא דדגלי מדבר וכמו השיעור של ט"ז אמה ואינו מקורה].

וב'הר צבי' שם דחה את הראיה מדומיא דמדבר וכתב דלא דילפינן ממדבר דבעינן ס' רבוא ואם המציאות היתה שונה ובמדבר היו 700,000 היה בעינן כן, אלא דהשיעור

³⁴ אכן בקונטרס 'אליבא דהילכתא' (כרך עב עמ' מט) הביא הגאון ר' מרדכי קרליבך שליט"א הוכחה מראיית הגר"א מהגמ' שבת דף ו: (והובאו דבריו ב'גאון יעקב' שם) דלא בעינן ס"ר מהא דהני אבולי דמחוזא אילמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רה"ר, ומחוזא היא בבל ואמרינן בברכות דאין אוכלסא פחות מס"ר ואין אוכלסא בבל, אלמא אף דאין בה ס"ר אי לאו דדלתותיה ננעלות, והוכיח שם דהא דאין ס"ר הוא דאין ס"ר מישראל, וע"כ כתב להוכיח דס"ל להגר"א דבעינן לס"ר מישראל. ועי"ש שביאר דהא דבעינן לס' רבוא מישראל הוא דבעינן דיהא מסור לציבור וחלות שם ציבור הוא דווקא בס' רבוא מישראל.

אמנם יעוין בספר 'שמחת ישראל' (סי' ד ס"ק יט) דכתב להוכיח, דהא דאמרינן אין אוכלסא בבל איירי אף באוכלסא דנכרים, עי"ש.

הוא ס' רבוא וגם אם היה במדבר מספר שונה הדין לא היה משתנה, אלא דכיון דהדין הוא דבעינן ס' רבוא ובמדבר היה ס' רבוא לכן התורה לא טרחה לומר שיעור מפורש אלא הסתפקה ברמז של דומיא דמדבר וילפינן השיעור מדומיא דמדבר.³⁵

גדר ס' רבוא עוברים בו

והנה בגדר "שאין ס' רבוא עוברים בו בכל יום" הבאנו את דעות הראשונים בפירוש דברי רש"י, והבאנו לעיל (עמ' 15) את דברי הריטב"א דלא בעינן שיהיו ס' רבוא ממש אלא סגי דתהיה עיר וכלת העמים ולזה יכנסו בה ס' רבוא.

ובביאור הגדר בדבריו נחלקו ה'משכנות יעקב' וה'בית אפרים' מהו "שנכנסים בו":

דעת ה'משכנות יעקב' (ס' קכא דף קכה:) דכוונת הריטב"א היא "דסגי שרשותם שולטת בה", היינו "שיש לס' רבוא דריסת רגל בה ויעברו בה לעת הצורך, הרי שרשותם שולטת בה אף לזמן שאין בה הרבה בני אדם, וכיון שהעיקר תלוי ברשות ס' רבוא ודריסת רגלם עליו מה לנו אם יעברו ביום א' לשנה או לא כיון שעכ"פ עוברים כולן בה לפרקים ושלטי בה". והיינו דפירש את דברי הריטב"א שעצם זה שיש להם אפשרות של דריסת הרגל שם ומופקר לס' רבוא - סגי בהכי, אף שלא עוברים בה תדיר אלא לעתים רחוקות ולעולם אין בה בבת אחת ס' רבוא.³⁶

ועי"ש שכתב עפ"י, שבעיר חדשה שנתיישרה בשווקים גדולים ע"מ להיות רוכלת העמים, אע"ג דעדיין לא נתפרסמה בעולם ולא באים בה ס' רבוא כיון שהיא מוכנת להם ועתידיהם להתאסף בה ושייכי בדריסת הרגל בה חשיבי כעיר של ס' רבוא,³⁷

אך ה'בית אפרים' (ס' כז דף מו.) כתב דאין להוציא את כוונת רש"י מפשוטו [וכוונתו בדעת רש"י אליבא דהריטב"א כמבואר בתשובה הנ"ל (עמ' מד) שכתב דדברי הריטב"א נכונים] וכוונתו "שיהא הדרך סלולה לס' רבוא המצויין שם בקירוב מקום ועוברים

³⁵ ויעוין שם בהערות דהקשו, דסוף סוף במדבר היה יחד עם הנשים והטף יותר מס"ר ושוב איך ילפינן שיעור ס"ר כולל הטף והנשים ות' ע"פ דברי התוס' דכיון דהמספר שכתוב להדיא הוא ס"ר וכמה טף ונשים לא ידעינן ע"כ ילפינן רק ממה דמבואר במפורש.

³⁶ וה'משכנות יעקב' כתב לבאר זאת בדעת רש"י עצמו אליבא דהריטב"א, אך בדברי השו"ע ועוד פוסקים שהבאנו לעיל שכתבו דבעינן ס' רבוא בכל יום, ודאי גם לדבריו אין כוונתם כהנ"ל, דהרי כתבו מפורש בכל יום וכן כתבו דלפי"ז לדידן ליכא רה"ר ולדבריו ודאי שייכא גם כיום רה"ר כזו ע"י שנחשיב ס' רבוא באופן זה.

³⁷ ועי"ש שכתב עפ"י על דברי הראשונים שכתבו דלדעות דבעינן ס' רבוא, כיום אין לנו רה"ר מחמת דליכא ס' רבוא, ולפי' שפיר יש ערים דודאי שייכי בהו ס' רבוא.

ושבים שמה בכל עת עד שאפשר שביום אחד יעברו כולם בדרך ההוא, וכיון שבמדינתנו לא שכיח כהאי גוונא פשיטא דלדעת רש"י אין בזה משום רשות הרבים".³⁸

ובפשטות כוונתו דלא בעינן ס' רבוא שיעברו ברחוב עצמו אלא סגי בהא דהעיר תהיה בשימוש לרבים כ"כ ואפילו מערים אחרות, וכגון שהיא עיר מסחר לערים סביבותיה, עד שאפשרי שיעברו שם במציאות ס' רבוא ביום אחד.

אמנם יעויין במהרש"ם (שו"ת ח"ג קפח) שהביא בשם ה'בית אפרים' דבמדבר היה שכיח שיעברו ביום אחד ס' רבוא, "אבל אם אינו מצוי כלל שיעברו ס' רבוא ביום אחד, אף דבמשך ימים רבים יעברו ס' רבוא איננו בגדר רשות הרבים", ולדבריו יוצא דבעינן שיעברו בו ס' רבוא ממש ביום אחד בדווקא, אלא דלא בעינן שיעברו באופן קבוע בכל יום מימות השנה ממש ס' רבוא אלא סגי אף אם יעברו מידי פעם ס' רבוא וכגון ביום השוק וכדומה,³⁹ ויעויין לקמן (עמ' 33) דהבאנו דהאג"מ כתב בדעת הראשונים שלא כתבו ס' רבוא בכל יום היינו דהתכוונו דבעינן שיעברו ס' רבוא ביום אחד אלא דלא בעינן שזה יהיה בכל יום ויום אלא סגי אף אם פעם בכמה זמן יהיה יום אחד שיעברו בו ס' רבוא באותו היום, וכדברי המהרש"ם. [ובדעת השו"ע שכתב "בכל יום" למד דבעינן שממש בכל יום ויום יעברו ס' ר' עי"ש].

ויעוי"ש עוד ב'בית אפרים' (עמ' מה) שכתב, שבערים לונדון ווילנא אשר הם רוכלי העמים ומרובים באוכלוסין מאוד היה לשיטתו דין ס' רבוא, והיינו דלמד דסגי בס' רבוא עם הנכנסים.

³⁸ ומפני שיש צדדים בכוונת דבריו נצטט את לשונו: "ונפלאתי על מה שכתב תימא גדולה על דברי כמה פוסקים ראשונים דהוציאו מדבריו ז"ל ע"פ הנ"ל מפשרטן דבעינן דוקא ס' ר' בנ"א בוקעין בו כו' ועליו המשא הזה להוציא דברי רש"י ופוסקים ראשונים מפשרטן, דאנה מצא שצריך שיהיה ס' רבוא בוקעין כאחד שגם במדבר לא היו בוקעין כאחד במחנה לויה רק זה נכנס וזה יוצא וגם בעגלות תחתינהן כו' כמש"ל בשם התוספות רק דעכ"פ מצוי שם ס' ר' בעינן ופשיטא שאף המתעקש לא יאמר דכל שנעשה דרך להיות מעבר לרבים הרי זה ר"ה אף שצריך ס' ר' מצוי כיון שמוכן ועומד לכך שיעבור מי שירצה באין מוחה אף שאפשר שבצירוף כל העוברים בשנה או שנתיים לא יעלו לחשבון הזה הא ודאי ליתא והרי לכל הפוסקים אף החולקים על רש"י מודים דבעי דרך מופקר לכל וכמ"ש הריטב"א בדף כ"ב ומכל מקום לא אמר ר"י אלא בירושלים וכיוצא בה דבקעי בהם רבים להדיא והדרך סלולה שם לרבים להשתמש לעבור שם תמיד כו'. אך לרש"י בעינן שיהא דרך סלולה לס' ר' המצויים שם בקירוב מקום ועוברים ושבים שמה בכל עת עד שאפשר שביום אחד יעברו כולם בדרך ההוא וכיון שבמדינתנו לא שכיח כה"ג פשיטא דלדעת רש"י אין בזה משום רשות הרבים".

³⁹ ולכאורה בלשון ה'בית אפרים' אינו משמע כ"כ כן, דהיה צ"ל דאין צורך דבאופן קבוע יעברו ס' רבוא אלא סגי בהא שמדי פעם יהיו ס' רבוא ביום אחד ומ"ט האריך בלשונו.

ויעויין עוד ב'אגרות משה' (סי' קלט ענף ה) שכתב: "ומסברא נדמה שאף עיר שאין בה תושבים ס' רבוא אבל בצירוף עם הנכנסים בתוכה בכל יום יש ס' רבוא, נמי הוי רה"ר דמאי שנא. וזהו כוונת רש"י עירובין נ"ט במש"כ שלא היו נכנסין בה תמיד ס' רבוא של בנ"א עיי"ש שהשמיענו דא"צ שיהיו התושבים שלה דוקא ס' רבוא אלא דאף עם צרוף הנכנסים הם ס' רבוא נמי הוא רה"ר"⁴⁰ [ויעויין לקמן (עמ' 36) בגדר עיר של ס' רבוא].

וכן כתב ב'מנחת יצחק' (חלק ח סי' לב) דבעיר שיש בה ס' רבוא בצירוף הנכנסים אין מקום להקל.

וב'ערוך השולחן' (סי' שמה ס"ק כו) כתב דודאי אף לרש"י דבעינן ס' רבוא לא שייך לומר שיעברו ס' רבוא בבת אחת או ביום אחד, דזהו מן הנמנעות, אלא הכוונה שיעברו ס' רבוא באיזה משך זמן לא ארוך [ויעויין לקמן (עמ' 30) דהבאנו דנסתפק בדעת רש"י אי בעינן עוברים או מצויין].

ובשם החזו"א זצוק"ל ידוע (וכן הובא בספר 'תיקון מבואות' פ"א הערה 15) שאמר לא לעשות עירוב בכביש השחור [ז'בוטינסקי] ואע"ג שלא עברו בו ס' רבוא, דס"ל דלא בעינן שיעברו ס' רבוא ממש אלא דכל שמשרת ס' רבוא בנ"א סגי, ולאו דוקא בערים הסמוכות אלא אפילו בערים רחוקות, וע"י שעוברים דרך שם משאיות אספקה של

⁴⁰ שוב ראיתי בספר 'שמחת ישראל' (סי' ד ס"ק ה) שהביא את דברי האג"מ (ח"ד סי' פח) דכתב גבי העירוב של העיר פלאטבוש השוכנת בסמוך לחוף הים ומגיעים לשם מליון איש כל יום, שאף אם נחלקים לג' זמנים ביום שנמצא שבזמן אחד יש רק ש"נ אלפים, בכל אופן יש ס' רבוא יחד עם אנשי העיר. ודייק מדבריו דס"ל שבעינן לרה"ר ס' רבוא שיעברו בזמן אחד ואף כל אותו היום אינו מצטרף אם אינם בב"א ממש, והקשה שם דמניין לו דבר זה, שלא מצא לו חבר להא דבעי לס' רבוא בבת אחת, וכן הוכיח שם מדברי הראשונים שכלל לא בעינן שיכולים לעבור בבת אחת, ולחלק מהראשונים אף לא בעינן שיעברו ביום אחד וכל שכן שלא בבת אחת.

אלא דבאמת נראה דאינו קשה כלל דהאג"מ שם דיבר לשיטתו דס"ל דבעיר שיש בה ס' רבוא [תוך י"ב מיל על י"ב מיל] אין צריך שיעברו ברחובותיה ס' רבוא (ובעזה"י יבואר לקמן (עמ' 34) שיעור הרבים ע"מ להיחשב כעיר של ס' רבוא), ועל זה כתב דבעיר שאין בה ס' רבוא ממש אלא דישה בה ס' רבוא ביחד עם הנכנסים בה סגי, וכתב דעכ"פ לא סגי במה שמגיעים מליון איש לחוף הים במשך כל היום כולו ועי"ז יחשב עיר של ס' רבוא אלא בעינן שבזמן מסוים יהיו בעיר ס' רבוא ממש, אבל גבי רחובות שעוברים בהם ס"ר ע"ז דיבר הב"א שם ועי"ז כתבו הראשונים דבעינן בכל יום וכמו דכתב בב"א "דגם במדבר לא היו בוקעין כאחד מבמחנה לוייה רק זה נכנס וזה יוצא" היינו דלא דיבר ע"ז דכל מחנה ישראל יחשב כעיר דס"ר מחמת שהוא עיר של ס"ר אלא דיבר דבמחנה לוייה שהוא הדרך דהלכו למשה שם הוא רה"ר מחמת שבאו ס' רבוא, ועי"ז כתב דהיה זה נכנס וזה יוצא והוא דומיא דרחובות שעוברים בהם ס' רבוא ולא דומיא דעיר דס"ר ובכה"ג ודאי גם האג"מ מודה דברחובות דעוברים ס"ר אין צריך דיעברו בב"א וכל היום כולו מצטרף.

מזון וכדומה עבור ס' רבוא אנשים, וכגון ברח' הנ"ל שעברו משאיות מכיוון נמל חיפה לכל אזור גוש דן ודרומה [עדיין לא היה כביש ת"א חיפה ונתיבי איילון], וממילא הגדר של ס' רבוא לפי"ז הוא לא שעוברים או גרים אלא אפילו מקום שמשמש עבור ס' רבוא חשיב רה"ר.

אמנם ב'אורחות רבינו' הביא דהחזו"א אמר בחיפה לעשות עירוב בכביש הראשי אע"פ שהוא רה"ר (מדובר בכביש 4 שהוא כביש ראשי ומשמש לס' רבוא) [וכתב שם שטעמו משום דהיום לית לן רה"ר, וזה לשיטתו שאם יש רחוב אחד המוקף מג' רוחות כל רחובות העיר המפולשים אליו חשיבי רה"ר], ולגבי רחוב זבוטינסקי בב"ב אמר שלא להכניס אותו לעירוב כיון שבב"ב צריך יותר להחמיר, וא"כ יוצא דלא סבר כן מעיקר הדין אלא עשה זאת רק בתורת חומרא, וצ"ב.

אמנם יעויין ב'חוט שני' הל' הוצאה (הובאה לשונו בהערה⁴¹) דהביא, דמה שהחזו"א אסר לעשות את העירוב בכביש ז'בוטינסקי הוא משום שהיה מחוץ לעיר, אבל אם היו סביבו רחובות שעל ידם היה עומד מרובה היה אפשר לעשות שם עירוב. והיינו דבזמנו סבר שהוא אסור מעיקר הדין, אך סבר דאם המציאות תשתנה ויהיה עומד מרובה של בתים מחמת שיהיה תוך העיר יהיה שרי.

⁴¹ ב'חוט שני' (ח"ב פ' לח - הל' הוצאה) כתב: שמעתי ממרן החזו"א זצ"ל דגדר רה"ר למאן דסברי דבעינן ס' רבוא, י"ל שהוא מקום שיש בו שימוש של הרבים של ס' רבוא, ואף שלא עוברים בו בפועל ס' רבוא, ולפי"ז הורה שהכביש שהיה מוביל מחיפה לכיוון ת"א ומשם לירושלים ועובר דרך ב"ב [שהיה נקרא הכביש השחור וכיום כביש ת"א פ"ת (ז'בוטינסקי)] דינו כרה"ר ואסור לטלטל בו, ולא מהני לערבו דכיון דאוניות מגיעות לנמל חיפה ומביאות סחורה של מאכלים וכדו' לת"א וירושלים ולשאר הערים שסביבותיהם, הרי שמשמשים בדרך זו ס' רבוא, וכל שיש בו שימוש לס' רבוא י"ל שדינו כרה"ר אף שבפועל לא עוברים בו ס' רבוא.

וכתב שם עוד: ודע שדברי החזו"א הללו אמורים בדרכים ובכבישים העוברים בין הערים [בין עירוניים] דאז י"ל שדינו כרה"ר אם הם משמשים לס' רבוא, אך דרכים שבתוך העיר שבדרך כלל יש איזה רח' שהעומד מרובה על הפרוץ דאז כל הרחובות אין להם דין רה"ר וכנ"ל [כוונתו ליסוד הידוע של החזו"א המובא לקמן (עמ' 49)] מן הדין היה אפשר לערבם, אך כידוע שמרן החזו"א חשש לערבם כיוון שקרוב לוודאי שיש קילקולים בצוה"פ שבעירוב ואז מתקלקל כל העירוב [וכוונתו לא לרח' הנ"ל בדווקא אלא כמו שידוע שחשש מאוד לקילקולים הרבים שיש בעירובים העירוניים ובדברים אלו אין חילוק בין הרח' הנ"ל לרח' אחרים].

ולכאורה יוצא בדבריו דלא כמו שמובא בקריינא דאיגרתא דמשם משמע דאע"ג דהיה עומד מרובה לשיטתו הוה מחיצה סבר דבב"ב יש להחמיר ולפי מה דמובא בחוט שני יוצא דכל מה אסר בז'בוטינסקי הוא רק מחמת שהיה כביש מחוץ לעיר ולא היה לו עומד מרובה לעשות שם מחיצה

ולפי"ז כיום שהמציאות השתנתה ויש ברחוב הנ"ל בתים שע"ז יש עומד מרובה, לכאורה לשיטתו יהיה שרי. ויעויין עוד לקמן (עמ' 119) בנספח רח' ז'בוטינסקי בהא, וכן האם כיום, לאחר שבנו את כביש גהה וכביש נתיבי איילון, וכן עוד כבישים באזור זה, הרח' הנ"ל חשיב כמשמש לס' רבוא או לא.

אי סגי דיהיו בעיר ס' רבוא

והנה לדעות דבעינן ס' רבוא, יש לדון במאי דבעינן ס' רבוא האם סגי שמצויין בעיר ס' רבוא והיינו דלא צריך שיעברו ברחוב מסויים אלא כל שמצויים בעיר ס' רבוא חשיבא כל העיר לרה"ר [האם כל העיר ממש או רק רחובות היותר ראשיים יעויין לקמן (עמ' 35)] או דצריך שברחוב עצמו יעברו בו בפועל ס' רבוא.

והנה רש"י בעירובין (ו: ד"ה ירושלים) כתב וז"ל: "רה"ר שלה מכוון משער לשער ומפולש, ויש בה דריסת ס' רבוא" ומשמע שזהו דין של רה"ר שבעיר ולא שכל העיר היא רה"ר⁴², [ויעויין עוד לקמן (בהערה 44) דהאג"מ כתב דצריך לדחוק לשון רש"י זה ולומר דקאי אכל העיר, ויעויין עוד בהערה 42 דהבאנו ראייה מרש"י בעמ' א, ואפשר דתלוי בגירסאות בדברי רש"י שהובאו שם, וכן יעויין במה שהובא לקמן (עמ' 30) בדברי הערוה"ש מה שכתב בדעת רש"י].

וכן פשטות לשון הטור והשו"ע שכתבו: "שאינן ששים רבוא עוברים בו בכל יום אינו רשות הרבים" ומשמע דעוברים בו ולא בה היינו בדרך ולא בעיר וכן דבעינן עוברים ולא שיש בה,

⁴² ויעויין בספר 'שמחת ישראל' (סי' סד ס"ק ו) דהוכיח מדברי רש"י עירובין דף ו. להיפך דבד"ה ר"ה כתב רש"י "משמע רחב שש עשרה אמה ועיר שמצויין בה ששים וכו' וע"כ הוכיח שסגי בעיר דיש בה ס"ר אלא דהמעין ברש"י שם יראה דהוא ממשיך וכתב "משמע רחב שש עשרה אמה ועיר שמצויין בה ששים רבוא ואין בה חומה שהיה ר"ה שלה מפולש משער לשער שיהא מפולש דומה לדגלי מדבר" ואם כדבריו דרש"י איירי בעיר ד-ס' רבוא מאי כתב ר"ה שלה מפולש משער לשער הרי כולה רה"ר ולפחות כל הרח' המרכזיים כמבואר להלן ולא בעינן מפולש דאינו דין ברח' אלא בעיר.

אמנם יעויין בש"ס מהדורת וגשל שהובא שם בסוגריים בשם דפוס ישן המילה "או", דהיינו "ואין בה חומה או שהיה רה"ר שלה מפולש משער לשער", ולפי"ז אפשר לדרש"י איירי בב' מקרים נפרדים: א' בעיר של ס' רבוא וב' בעיר שיש בה רה"ר והוא מפולש וא"כ שפיר אפשר לדייק לגירסה זו דס"ל דסגי בעיר של ס' רבוא.

וב'שלטי גיבורים' (פ"א דשבת אות ג) נמי כתב: "ואם רה"ר צריך שעוברין בו ס' רבוא בכל יום להקרא רה"ר וכו' והתוס' כתבו שצריך שיעברו בו בכל יום ס' רבוא", ומשמע דבעי דיעברו ברחוב.

וכן משמע דלמד ה"ה"ל בדברי השו"ע דבעינן דיעברו ברחוב עצמו, דכתב דאף בשיטת רש"י וכו' יש לעיין טובא, דיש מהפוסקים שנקטו דבר זה כפשוטו ויש מהראשונים שביארו דבריו באופן אחר [וע"ז הביא דברי הריטב"א והרמב"ן, וזה פשוט דלדעת הריטב"א סגי שיהיו בעיר ס' רבוא ולא בעינן שיעברו ברחוב עצמו, דהרי אף סגי שיהיו עם הנכנסים שם ס' רבוא בעיר ולא בעי ברחוב אחד], ומשמע דלמד דהמחבר ס"ל בדעת רש"י דעוברים בו ס' רבוא היינו ברחוב עצמו,

וב'ערוך השולחן' (סי' שמה ס"ק כו) משמע שהסתפק בדבר זה, דכתב גבי רה"ר בדרך דודאי אף לפי רש"י דבעינן ס' רבוא לא שייך לומר שיעברו ס' רבוא בבת אחת או ביום אחד, דזהו מן הנמנעות, אלא הכוונה שיעברו ס' רבוא באיזה משך זמן לא ארוך, ואח"כ כתב: "אלא דלא ידעתי דרש"י לא הזכיר עוברין אלא שבעיר יהיו מצויין ס' רבוא", ומשמע שהסתפק האם לרש"י בעינן שיעברו ממש או סגי שיהיו מצויין בעיר.

אמנם הרמב"ן בעירובין (נט.) כתב שדעת רש"י דרה"ר הוא עיר שיש בה ס' רבוא, וכן הריטב"א בעירובין שם כתב [בדעת רש"י] "שאין צריך שיתיישבו בעיר ס' רבוא אלא שייכנסו בה ששים רבוא, כאלו הכרכים ועיירות שהם פתוחים למקומות הרבה ורגילים בה סוחרים וכיצא בהם, ותדע שגם בירושלים לא היו בה ששים רבוא תדיר ואף על פי כן יש בה משום רה"ר דאורייתא".

וכן ב'אור זרוע' (עירובין נט אות קסד) פירש: נעשית של רבים - שרבו אנשים בעיר ובבנותיה שבסביבותיה הרגילים לבוא שם בסחורה עד אחר שעלו לס' רבוא.

וכן מוכח בתוס' רי"ד (פסחים סט.) דכתב: "והאי דנקט ד' אמות ברשות הרבים, מפני שסתם העיירות כרמלית הן, שאין דרין בהן ששים רבוא שיהיו מבואותיה רשות הרבים", ומוכח דס"ל דסגי דיהיו דרין בעיר ס' רבוא.

ובשעה"צ (שמה ס"ק כה) לאחר שהקשה דלא בעינן ס' רבוא עוברים בכל יום, כתב: "דהיינו שלא היה שם מעולם באותה העיר ס' רבוא, רק אחר כך נתיישבו באותה העיר הרבה אנשים עד שנתקבצו בהעיר ס' רבוא, אבל אין הכרח שיהיה צריך להס' רבוא שיעברו בכל יום דרך המבוי המופלש", וא"כ מוכח דסגי שיהיה בעיר ס' רבוא ואין צורך

שיעברו ברח' ס' רבוא אלא דיעויין לעיל שהוכחנו בלשון הביה"ל בהיפך וצ"ב, ויעויין בהערה ⁴³.

וכן בשו"ת אחיעזר (ח"ד סי' ח) כתב שבא בדברים בענין העיר פריז עם החזו"א, וכתב וז"ל: "והנה בודאי נראה שפריז היא רה"ר גמורה מה"ת, שיש בה ס' רבוא בוקעים, אע"פ שאין בה בכל רחוב ס' רבוא, מ"מ מקרי רה"ר דגם בירושלים ומחוזא לא היו ס' רבוא בכל רחוב", הרי שכתב להדיא דאין צריך ס' רבוא שיעברו ברחוב אלא סגי במה דיש בכלל רחובות העיר ס' רבוא [ויעי"ש שכתב, דכיון שיש ג' מחיצות אע"פ שיש פירצות ביניהן א"כ לא הוי רה"ר דאורייתא כיון דעומד מרובה ורק מדרבנן אסור פירצה מעל י' אמות, וא"כ ודאי אפשר לתקן פרצות אלו ע"י צוה"פ ובעזה"י יורחב לקמן (עמ' 49)].

וכן ב'אגרות משה (או"ח א, סי' קלט ענף ה) כתב ⁴⁴ דלא בעינן שיעברו ס' רבוא ברח' אחד אלא סגי בהא דיש בעיר או לכל היותר ברחובות כל העיר יחד ס' רבוא ע"מ

⁴³ אלא דיש שרצו לומר דאין הוכחה מדברי השעה"צ, כיון דקאי אדברי המשנ"ב דכתב על מאי דכתב השו"ע דבעינן ס"ר בכל יום, וכתב איהו דלא מצאנו כן בשיטת הראשונים העומדים בשיטה זו, וע"ז הביא לדברי רש"י בעירובין (נט.) גבי עיר של יחיד ונעשית של רבים דכתב "עיר של יחיד שלא היו נכנסים בה תמיד ס' רבוא של בני אדם ולא חשובה רה"ר", וכתב הבה"ל וגם שם אין כוונתו שיהיו ס' רבוא בכל יום וכו' וכתב דרק בא לפרש דברי המשנה, אבל אין הכרח שיהיה צריך להס' רבוא שיעברו בכל יום דרך המבוי המופלש" וא"כ ביארו דכלל לא נתכוין לומר גבי דבעינן ברח' או בעיר אלא רק לדון אי בעינן בכל יום או לא, אלא דלדבריהם מאוד קשה מהו שהוסיף בלשונו אבל אין הכרח שיהיה צריך להס' רבוא שיעברו בכל יום דרך המבוי המופלש, דהיה לו לומר רק דאין הכרח דיעברו בכל יום.

⁴⁴ דהקשה שם על לשון השו"ע דמשמע דבעינן ליש אומרים שיעברו ס' רבוא ברחוב עצמו, והקשה וז"ל: "הא לא נמצא לשון זה בדברי בעלי שיטה זו אלא שיהיו שם בעיר ששים רבוא כדאיתא ברש"י עירובין דף ו' שכתב 'רה"ר משמע רחב ט"ז אמה ועיר שמצויין בה ס' רבוא', וכן הוא ברא"ש שם, וגם בדף נ"ט כתב רש"י סך הס' רבוא רק על העיר עי"ש. ואף שלענין ירושלים כתב רש"י (עירובין ו) ויש בה דריסת ס' רבוא, ג"כ צריך לפרש על העיר לא על כל רחוב ורחוב, איברא דבלשון התוס' (שבת סד) איתא דאין מבואות שלנו רחבות ט"ז אמה ולא ס' רבוא בוקעין בו, ובר"ן שם בשם ס' התרומה איכא ממש שיהיו ס' רבוא עוברים שם בכל יום כלשון השו"ע, אבל הנה בלשון התוס' אדרבה משמע שקאי על העיר שלכן כתבו בלשון יחיד בוקעין בו ולא כתבו בלשון רבים בוקעין בהן כמו שכתבו בלשון רבים דאין מבואות רחבות, וא"כ הוא כמוכרח שהס' רבוא קאי על העיר, דאם היה בעיר ס' רבוא בוקעין אף שלא בכל מבוי ומבוי הוו כל המבואות הרחבות ט"ז אמה רה"ר. וא"כ אפשר שגם כוונת ס' התרומה נמי הוא על העיר דמתוס' נשמע גם לס' התרומה. וגם הוא תמוה טובא דהא הילפותא הוא מדגלי מדבר שמסתבר שלא היו עוברים כל הששים רבוא בכל רחוב ורחוב אלא שהיו במחנה שהיתה י"ב מיל על י"ב מיל ששים רבוא ויש למילף שבעיר שהיא

להחשיבה כרה"ר וכתב שם עוד⁴⁵ דממילא יש חלוק בין רה"ר שבעיר לרה"ר שבדרכים ששם בהכרח אם לא עוברים בהם גופא ס' ריבוא ליכא רה"ר [ומוכח נמי דס"ל דלא כהרמב"ן וגם ברחובות שחוץ לעיר בעינן ס' רבוא].

ויעוין עוד באג"מ (ח"ד סי' פח) דכתב דאף דסגי שיהיה מצויין בעיר ס' רבוא אך אין מחשיבים את כל העיר לזה אלא רק י"ב מיל על י"ב מיל דומיא דדגלי מדבר שהיה י"ב מיל על י"ב מיל ומוודדים זאת מאחת מקצוות העיר ולא כל אחד יכול לשער מביתו דא"כ יצא דדיני העיר יהיו חלוקים ויהיה סתירה דלאחד תחשב כעיר של ס' רבוא ולאחר לא,

וכתב עוד שם גבי עיר הנמצאת סמוך לחוף הים שמגיעים לשם כמליון אנשים ביום אחד, שאף שנחלקים לג' זמנים ביום ובכל שעה יש שם רק כ-350,000 בכל אופן יש בצירוף אנשי העיר ס' רבוא באותה העת וע"כ חשיב כרה"ר, ומוכח מדבריו שע"מ שיהיה לעיר דין עיר של ס' רבוא בעינן שיהיו בעיר בשעה מסוימת ס' רבוא ולא סגי במה שעוברים במשך כל היום כולו ס' רבוא.⁴⁶

ג"כ בשטח כזה וכ"ש בפחות בשטח זה שיש בה ששים רבוא אף שאין עוברים ששים רבוא בכל רחוב ורחוב נמי הוא רה"ר. ומסברא נדמה שאף עיר שאין בה תושבים ס' רבוא אבל בצירוף עם הנכנסים בתוכה בכל יום יש ס' רבוא נמי הוי רה"ר דמאי שנא. וזהו כוונת רש"י עירובין בדף נט במש"כ שלא היו נכנסין בה תמיד ס' רבוא של בנ"א עיי"ש שהשמיענו דא"צ שיהיו התושבים שלה דוקא ס' רבוא אלא דאף עם צירוף הנכנסים הם ס' רבוא נמי הוא רה"ר. אבל מנא לן למילף שיצטרכו הס' רבוא לעבור בכל יום בכל רחוב ורחוב. ואף זה שיהיו בחוצות בצירוף הרחובות כולם ס' רבוא נמי אולי אין למילף דאולי לא היו במדבר כל הס' רבוא ביחד בחוצות דאולי היו הרבה מהן באהלים ויש למילף רק שיהיו בעיר יחד עם אלו שנמצאו בבתים ס' רבוא שיש האפשרות שיהיו גם בחוצות יחד נמי יהיה רה"ר, אך בזה אולי כיון שלא מסתבר לצרף אלו שבאהלים ילפינן השיעור של ס' רבוא שיהיו בחוצות, וגם אולי אמדו שמהסך שהיו במדבר יחד עם הטף ונשים היו בחוצות ס' רבוא אבל למילף שיעברו בכל רחוב ורחוב זה ודאי אין למילף עכ"ל.

⁴⁵ וז"ל שם: "ולכן אני אומר שודאי סגי בזה שישנם בעיר ולכל היותר שישנם ברחובות כל העיר ס' רבוא שזה הוי כמו במדבר במחנה, אבל ממילא יש חלוק בין רה"ר דעיר לרה"ר דדרכים, בדרכים אם אין עוברים שם ששים רבוא הרי ממילא ליכא שם ס' רבוא לכן בהכרח שיעברו שם ס' רבוא, ויהיה מה שמצריך השו"ע לה"א שיהיו ס' רבוא עוברים בו בדרכים דוקא, ובאם הוא ברחובות העיר שאירי בריש הסעיף יהיה הפירוש עוברים בו בעיר לא בכל רחוב ורחוב. ומה שנקט השו"ע לשון כזה שיותר משמע שיהיו עוברים בו באותו מקום לבדו כל הס' רבוא, הוא בשביל דרכים שמחוץ לעיר ששם צריך שיהיו עוברים בו באותו הדרך, לכן לא חש למינקט לשון זה כיון שיש לפרש לשון זה ברחובות העיר על העיר אף שהוא בדוחק כיון שהוא לשון מרווח על הדרכים".

⁴⁶ ויעוין בספר 'שמחת ישראל' (סי' ד' ס"ק ה) שהביא את דברי האג"מ והקשה דמנין לו דבר זה שלא מצא לו חבר להא דבעי לס' רבוא בבת אחת, וכן הוכיח שם מדברי הראשונים שכלל לא בעינן

עוד כתב שם, שאף שיש המספר הנ"ל רק בקיץ ולא כל השנה, אפשר דסגי בזה להחשיבה כרה"ר, דרש"י, תוס' והרא"ש לא הזכירו בשיטה זו "בכל יום", ואפשר דסברי דאם יש מציאות כזו שעוברים שם ס' רבוא וגם מחמת המקום ומספר האנשים בסביבה ראוי לעבור ס' רבוא בכל עת סגי. וכתב דכיון דבשו"ע כתב דבעינן דיעברו בכל יום אפשר אולי להקל.

ומוכח מדבריו שלמד בדעת הראשונים שלא כתבו "בכל יום", דאין כוונתם שלא יעברו בכלל כל הס' רבוא ביום אחד אלא דכמה ימים שבהם עוברים ס' רבוא מצטרפים לחשבון, אלא כוונתם דלא בעינן דיעברו בכל יום ממש ס' רבוא אלא סגי שפעם בכמה זמן יהיה יום אחד שבו יעברו ס' רבוא ממש ביום אחד. ובדעת השו"ע שכתב "בכל יום" הבין דבעינן שממש בכל יום ויום יעברו שם ס' רבוא, ויעויין לעיל (עמ' 26) שהבאנו את דברי המהרש"ם שכתב כן בשם ה'בית אפרים'.

ויעויין עוד בדבריו (ח"ד סי' פז) שחידש, דמאי דבעינן שהס' רבוא יהיו מצויים בעיר, היינו שיהיו בחוצות העיר, ולא סגי שיהיו ס' רבוא באוהלים או בבתיים, שכתב דילפינן ממדבר שע"י דהיה ס' רבוא של גברים מבין עשרים שנה ועד בן שישים ע"י זה היה בחוצות הערים שיעור של ס' רבוא אנשים נשים וטף,⁴⁷ וע"כ כתב דבעינן שמניין

שיוכל לעבור בבית אחת, ולדעת חלק מהראשונים אף לא בעי שיעברו ביום אחד וכל שכן שלא בבית אחת.

אלא דבאמת נראה דאינו קשה כלל, דהאג"מ קאי לשיטתו דס"ל דבעיר שיש בה ס' רבוא [תוך י"ב מיל על י"ב מיל] אין צריך שיעברו ברחובותיה ס"ר ועל זה כתב דבעיר שאין בה ס' רבוא ממש אלא דיש בה ס"ר ביחד עם הנכנסים בה סגי וע"ז כתב דעכ"פ לא סגי במה שמגיעים מליון איש לחוף הים במשך כל היום כולו וע"ז ייחשב עיר של ס"ר אלא בעינן שבזמן מסויים יהיה בעיר ס' רבוא ממש, אבל גבי רחובות שעוברים בהם ס"ר שע"ז דיבר הב"א שם וע"ז כתבו הראשונים דבעינן בכל יום כלל לא קאי וכמו דמוכח דקאי על הרחובות מהא דכתב בב"א "דגם במדבר לא היו בוקעין כאחד מבמחנה לוייה רק זה נכנס וזה יוצא", היינו דלא דיברו ע"ז דכל מחנה ישראל ייחשב כעיר דס' רבוא מחמת שהוא עיר של ס' רבוא אלא דיברו דבמחנה לוייה שהוא הדרך דהלכו למשה שם הוא רה"ר מחמת שבאו ס"ר וע"ז כתב דהיה זה נכנס וזה יוצא והוא דומיא דרחובות שעוברים בהם ס' רבוא ולא דומיא דעיר דס' רבוא, ובכה"ג ודאי גם האג"מ מודה דרחובות דעוברים ס' רבוא אין צריך דיעברו בב"א וכל היום כולו מצטרף.

⁴⁷ ולכאורה דבריו סותרים לדברי התוס' עירובין דף ו. (ד"ה כיצד מערבין) שהקשו היאך ילפינן ס"ר ממדבר הרי היה טף ונשים, וכתבו דלא ילפינן אלא מילתא דכתיבא במספרם ועיי"ש דהרגיש בקושיא זו וכתב דקושיית התוס' היא דמנין לן דכן היה המנין מחמת דלא כתוב כן להדיא ועיי"ש עוד דהקשה נמי מערב רב שהיו לפחות יותר מכפליים מיוצאי מצרים ומ"ט לא נחשיבם, ותי' דהערב רב לא היו בתוך מחנה ישראל אלא מחוץ למחנה, והוכיח כן מהא דבן האשה ההישראלית

האנשים בעיר יהיה בכמות כזאת שאלו שיסתובבו בחוצות יהיו ס' רבוא, וכתב שאלו היוצאים לחוצות הערים הם אחד לארבע או חמש, כל עיר כדרכה, וא"כ לשיטתו ע"מ שתיחשב עיר של ס' רבוא בעינן כשניים וחצי עד שלוש מליון תושבים.

ויעוין עוד לעיל (עמ' 23) דכדבריו מוכח בדברי התוס' רא"ש והסמ"ק.

ויעוין בספר 'שמחת ישראל' (ס' ד אות יא) שהביא ששאל את הגרש"ז אורבך זצוק"ל והגר"ש אלישיב זצוק"ל מה דינם של עיירות גדולות שיש בהן ס' רבוא אך אין בהן ס' רבוא עוברים ברח' אחד וכן אין בהם כ"כ הרבה אנשים ע"מ שיהיה ס"ר בחוצות הערים ביום אחד והשיבו דכיוון דהוי חשש דאוריתא יש להחמיר,

ויעוין בשו"ת 'תשובות והנהגות' (ח"ה ס' קא) גבי העירוב בעיה"ק ירושלים תובב"א, דנקט דהיא עיר שיש בה ס' רבוא וכתב דלמעשה מעיקר הדין מותר, מפני שיש לצדד כדעת הפוסקים שרה"ר הוא רק רחוב שעוברים בו ששים רבוא בכל יום [ולא מספיק שמצוי שעוברים לפעמים ששים רבוא], וזה אינו כיום, ואפילו אם נימא דמספיק מה שיש בעיר ס' רבוא, עדיין יש צד להקל דבעי מפולש ומכוון זה מול זה, וכן לשי' החזו"א אינו רה"ר מפני שיש עומד מרובה מג' צדדין, וכן יש צד להקל דצריך ס' רבוא ברחובות העיר בזמן אחד, ובס"ס מקילין בכל איסורי תורה, וגם כאן מן הדין ראוי להקל בצורת הפתח כהלכה, וכן נהגו בכמה עיירות גדולות, וכבר נהגו הרבנים להעלים עין בעירוב ולסמוך על הפוסקים המקילים ולא חששו וכו'.

אבל מאידך גיסא לבן תורה ראוי לדקדק ולא להיכנס לספיקות, ולכן אף שמצד אחד אנו מעוררים להדר לעשות עירוב במקום שנהגו כן, ראוי לגלות את הספיקות והחששות לבן תורה ובעל נפש שמחמיר ורוצה לשמור שבת בדרך סלולה, ובשבת נאמר שמירה והיינו בלי ספיקות, וכשמחמיר לצאת מכל ספק מקיימין בזה מצות שמור, אבל במקום שנהגו דור דור בעירוב, הנח להם לישראל, וכמדומני שבדרך זה נהגו כמה מגדולי הוראה, ובמיוחד מתלמידי הגר"א, ושולם על ישראל.

וב'חוט שני' (ח"ב הל' הוצאה) כתב: ונראה מסתבר דלהנך דבעינן ס' רבוא לרה"ר אין הכוונה שיהיו בכל מקום ס' רבוא אלא סגי שבמשך אורך רה"ר הזו יהיו ס' רבוא, ולכאורה זהו גדר אמצעי דלא סגי שיהיו בעיר ס' רבוא אלא בעינן שיעברו באותו רחוב

דקלל מחמת הא דלא נתנו לו ליטוע אוהלו תוך המחנה ואף שאמו ישראלית ורק אביו היה מצרי, כ"ש דהערב רב לא היו תוך המחנה.

וכן יעוין לעיל (עמ' 23) שהבאנו דבתוס' הרא"ש באמת תירץ כן את קושיית התוס', דבעינן לטף ונשים הרגילים להיות בס' רבוא.

אך לא בעינן דיעברו באותו מקום ממש כל הס' רבוא אלא מספיק שבכל המקטעים של הרחוב יחד יעברו הס' רבוא.

עיר של ס' רבוא - האם כל רחובותיה רה"ר

אלא דעדיין יש לדון לדעות דלא בעינן ס' רבוא ברחוב אחד, האם בעיר של ס' רבוא כל רחובותיה הוי רה"ר או רק הרחובות היותר ראשיים חשיבי רה"ר.

ויעויין בס' 'בינת שמחה' (תיקון עירובין ס' ו אות ב) שהסתפק בדבר זה אי בעיר של ס' ר' כל רחובותיה הם רה"ר ונטה לומר שברחובות מרכזיים שיש צורך הילוך ברחובות אלו לכל א' מהס' רבוא או ברחובות הסמוכים להם המשמשים את הס' רבוא שבשעה זו ילך אדם זה לכאן וזה לאחרת ובעת אחרת איפכא חשיבא רה"ר מחמת משמשים את הס' ר' ואפילו משמש כל אחד מהס' ר' בזמן אחר, אך ברחובות שקטים שאין בהם בתי חרושת ובתי מסחר ויש רק בתי מגורים או חנויות שכונתיות ואין בהם דברים שיש בהם למשוך אחרים לרחובות אלו לא חשיבי רה"ר (אך כתב דשמא י"ל דאף אלו הוי רה"ר, ותנאי זה שייך רק ברחובות הסמוכות לעיר ולא בעיר עצמה היכא שיש בעיר ס' רבוא), אך זה דווקא בעיר שיש בה ס' רבוא ממש אך בעיר שרק נכנסים בה ס' רבוא כתב דודאי דרך רחובותיה המרכזיים משמשים לס' רבוא חשיבי רה"ר,

וב'חכמת הלב' (עמק החכמה ס' א' ג') הביא בשם הגרי"ש אלישיב זצוק"ל גבי עיר שאין בה ס' רבוא אך נכנסים בה ס' רבוא, דדווקא רחובות מרכזיים בעיר שמרוכזים בהם חנויות וכדומה, שהם משמשים את הרבים והכבישים שמובילים להם - הם נחשבים רה"ר, אבל שאר העיר ושכונות המגורים שאינם משמשים את הרבים לא חשיבי רה"ר, ובשם הגר"נ קרלין שליט"א הביא דאפילו בעיר שדירים בה ס' רבוא ממש, רק הרחובות העירוניים שדרכם לשמש את כל בני העיר חשיבי כרה"ר מחמת הרבים שדירים בה, אבל הרחובות השכונתיים שעיקרם לשמש את בני השכונה הדירים בה אינם רה"ר לדעת רש"י.

אמנם ב'ארחות שבת' (פ' 28 הערה נב) הביא את דבריהם באופן אחר, שדעת הגרי"ש א זצוק"ל להחמיר בעיר של ס' רבוא שכל רחובותיה חשיבי רה"ר⁴⁸ ודעת הגר"נ קרלין

⁴⁸ אלא דלפי"ז יקשה, דאם נאמר דכל רחובותיה רה"ר א"כ מאי שייך כלל המושג של צידי רה"ר, בין העמודים וכו' ואיך שייך לערב מבואות וחצירות בעיר כזאת כמבואר בכל הסוגיות בעירובין דשייך לערב [ובפרט אם נאמר דבעיר שנכנסים בה ס' רבוא חשיבא כעיר של ס' רבוא, א"כ כל עיר שיש בה רה"ר כל רחובותיה אסורים ולא שייך כלל דינים אלו].

שליט"א להקל שרק הרחובות הראשיים שיש לכל בני העיר איזה שייכות אליהם נחשבים לרה"ר,

ויעויין עוד ב'תשובות והנהגות' (כרך ה סימן קב) שנסתפק בדבר וכתב: "ודע שאני מסתפק לשיטת רש"י והריטב"א וגדולי ישראל זצ"ל שעיר גדולה ששישים רבוא איש עוברים בה היא רה"ר דאורייתא, האם נתכוונו שבכה"ג יש שם רה"ר לכל רחוב בעיר שיש בו ט"ז אמה, שהעיר כולה נעשית כרה"ר, והיינו שהכל כעיר גדולה ורחובותיה חשובין, או שרק במקומות המסחר או ברחובות המעבר המרכזיים שמשמשים לשישים רבוא תושבי העיר נחשבים רה"ר דאורייתא, וקשה להכריע בדין זה, אבל גדולי עולם זצ"ל העלו שבעיירות גדולות כמו לונדון וניו-יורק לא מועיל עירוב מחשש רה"ר דאורייתא, ומשמע שלא חילקו בין המקומות בתוך העיר, אלא בעיר גדולה לא מועיל העירוב, וצריך לעשות לדידהו שערים סגורים".⁴⁹

הגדרת עיר גבי ס' רבוא

עוד יש לדון, מהי הגדרת עיר לגבי הס' רבוא: האם לפי רשויות השלטון, וכל עיר שיש לה שלטון עצמאי נחשבת כעיר נפרדת, או כפי שמודדים רשויות גבי שביתה של תחומין ששיעורו הוא קמ"א אמה ושיריים, וכל מקום, אפי' בתוך העיר עצמה, שאינו מחובר חשיב כעיר אחרת, או שמודדים כפי מדידת קשת העיר גבי תחומין [ויש בזה גם קולא וגם חומרא, דיש נפק"מ גדולה בערים הסמוכות, כגון ב"ב ור"ג, וכן לקולא כגון

⁴⁹ לכאורה הבין כן מדברי האג"מ שהובאו לעיל גבי העירוב בעיר פלטבוש, דאם ברחוב שאין מסחר היה מהני - אפשר היה לעשות לפחות בחלק מרחובות אלו.

אלא דיעויין באג"מ (חלק ה סימן כח) דכתב וז"ל: "ומוארשא שעשו שם עירובין, אף שהיה כרך גדול ידוע לפי חשיבות כרכים גדולים שברוסלאנד ופולין, לא היו בה ס' ריבוא ברחובות, שהוא רק בעיר שדרים בה ערך קרוב לשלשת מיליון נפשות, ובווארשא לא היו שם כל כך אינשי ואף המחצה מזה לא היו שם. ועוברים ושבים ג"כ לא היו כל כך שישלימו המספר. ובשאר הכרכים לא היו עירובין, אלא בחלק קטן בעיר, מקום שדרו שם רוב היהודים ושם לא היו ס' ריבוא. אבל ברוקלין, הא כל חלק חשוב, כמו פלעטבוש ובורו פארק וכדומה, הם רה"ר בפני עצמה, דיש בכל אחד על משך שיעור פחות מ"ב על י"ב מיל ס' ריבוא. שאף אם שייך לחלקם לשני מקומות חלוקין, הוי כל אחד בפני עצמו רה"ר דס' ריבוא".

וא"כ יוצא דס"ל דאפשר לעשות עירוב בחלק מעיר של ס' רבוא, אלא דבניו יורק בחלק הזה גופא שרצו לעשות עירוב היו בו ס' רבוא, ודלא כהבנת הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א.

בירושלים, שבעיר עצמה יש שכונות במרחק מאוד גדול מהעיר עצמה, אך הן באותה רשות שלטונית], ובפשטות מחשבינן להו לפי דיני תחומין.⁵⁰

ושמעתי⁵¹ ששאלו דבר זה למרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל, האם ב"ב ור"ג חשיבי כעיר אחת כלפי זה, וענה לו דאינן נחשבות עיר אחת מחמת שיש להם בתי קברות נפרדים [ולכאורה גדר הדברים עדיין אינו ברור, דודאי שיש הרבה ערים שאין שום הגדרה של עיר היכולה לחברם, כגון עשרות מושבים בדרום ובצפון שיש להם בית קברות משותף, דוודאי זה לא יצרפם, וכן להיפך שכיום לכל ערי גוש דן יש בסך הכל שני בתי קברות עיקריים 'ירקון' ו'סגולה'], ושמעתי דפירשו בדבריו דאין כוונתו דווקא לבתי הקברות אלא הא דהשרותים המוניציפאליים של הערים נפרדים ע"כ אין נחשבות כעיר אחת, וגם בזה יש לדון איזה שרותים נחשבים בדיוק ע"מ לחלק בין שני הערים ואיזה לא, וצ"ב גדר הדברים].

אלא דאם מודדים לפי תחומין, יש להסתפק האם נאמרו בזה גדר דין של תחומין, דגדר העיר הוא דווקא מקום שאוכלים וישנים בו או דגם מקום של מסחר ותעשייה נחשב כחלק מהעיר. ולכאורה מסתבר שכיון שהנידון כאן אינו על קניית שביתה של דיורין כבעירוב תחומין רגיל, דבזה שייך לומר דבעינן דווקא אכילה ושינה וע"כ מקום של מסחר אינו מצטרף אבל הכא דרך דיינינן מהו חלק מהעיר ומה חשיב כעיר אחרת ודאי שאזור מסחרי נחשב כחלק מאותו העיר ולא נחשב כעיר בפנ"ע וכן הסכימו לדברים אלו הגר"ש קרביץ שליט"א והגר"מ פרקש שליט"א שפשוט שכן הוא אמנם

⁵⁰ יעויין בשו"ת 'תשובות והנהגות' (ח"ה סי' קא) דכתב גבי העירוב בירושלים דיש בו ס' רבוא ואע"פ שמניין התושבים הרשמי של העיריה הוא 700,000 תושבים, ומנין זה כולל חולים זקנים וילדים שאינם מסתובבים בחוצות העיר, עכ"פ כיון שיש שטח גדול של ערבים "א - רם אל בריד" שאע"פ שאינו בסמכות העיריה הוא מחובר לעיר מבחינת הלכתית ובצירוף זה יש בה ס"ר חשיבא כעיר של ס"ר, וא"כ מוכח דס"ל שהגדרת "עיר" אינה תלויה בסמכות השלטונית שלה. וע"ע ב'בינת שמחה' (תיקון עירובין פ"ו סי' א אות ב) דג"כ משמע דתלוי הוא בתחומין ולכאורה כן הוא פשוט כן.

⁵¹ הרה"ג ר' יוסף בנימין זלושינסקי שליט"א שלח שאלה זו ע"י הרה"ג משה יהודה שניידר שליט"א. [ואמנם הסתובבה שמועה שכביכול מרן הגר"ש זצ"ל ענה תשובה זו כלפי הא דהגדרת עיר גבי דינא דהרמב"ן בדרך מעיר לעיר, אך כשביררתי שמועה זו נתברר שהמקור זה הרה"ג הנ"ל ואמר לי שהשאלה היתה כלפי דינא דעיר של ס' רבוא, אלא שכששאל שאלה זו שאל גם כלפי דינא דהרמב"ן בדרך מעיר לעיר שעוברת תוך העיר ומשמשת גם לבני העיר האם נחשבת כדרך מעיר לעיר או לא, וכעין מה שהבאנו לעיל (עמ' 22) ששאלנו גבי העירוב בפרדס כץ וענה כדהבאנו שם, ואמר שכנראה מחמת שסיפר לאנשים את שתי השאלות עם שתי התשובות התבלבלו ונפוצה השמועה].

הגר"מ מושיקוביץ שליט"א טען שמקום של מסחר לא חשיב חלק מהעיר גבי זה ובעינן למקום אכילה ושינה.⁵²

עוד יש להסתפק במקום שיש עירוב אחד שמחבר את ב' הערים החלוקות [לפי כל אחת מההגדרות שאמרנו], האם העירוב יחשיבן כעיר אחת.⁵³

והנה בירושלים התעורר פולמוס גדול גבי קריאת המגילה ברמות, האם יקראו בי"ד או בט"ו, ואחת הסברות שהעלו שם היתה שיש עירוב המחבר את שכונת רמות עם העיר העתיקה וממילא נחשב כל היקף העירוב לרה"י אחת ויעויין בקריינא דאיגרתא (ח"ב סי' קה) ובשו"ת 'מנחת יצחק' (ח"ח סי' סב ד"ה נתעורר וד"ה בהנ"ל) דדעתם היתה שיקראו בי"ד ולא חשיב חיבור ומאידך דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שמועיל לחבר ע"י העירוב גבי קריאת המגילה, ויש לדון בדבר זה האם הנידון שהיה שם גבי חיבור השכונות יהיה גם בנידון דידן ואכמ"ל.

שיעור הרבים לחולקים על ס' רבוא

והנה לשיטת הראשונים החולקים וס"ל דלא בעינן ס' רבוא, יש לדון האם אין צורך כלל ברבים או דצריך רבים אך לא ס' רבוא.

ובגמ' בשבת (דף ו.) איתא: ים בקעה ומדבר וקרן זווית וכרמלית אינם רה"ר, ופרש"י כרמלית לשון יער וכרמל שאינו הילוך לרבים תדיר ומשמע מדבריו שבעינן הילוך לרבים לרה"ר ובלאו הכי חשיב כרמלית.

וכן משמע במאירי (עירובין ו.) שירושלים מתוך שמבואותיה רחבים ט"ז אמה ודריסת הרבים מצויה שם הוי רה"ר, וכן כתב שם: "...הלכך כל רה"ר וכו' ששם יוצאים ונכנסים כל בני העיר או רובם", ובר"ן שם ג"כ כתב דבעינן רבים מצויין שם,

⁵² ויש נפק"מ גדולה בזה לגבי אזור קניון איילון וכל אזור האצטדיון, שאם אזור מסחרי נחשב לחיבור הרי שהוא מחובר לב"ב, ואם לא חשיב חיבור נחשב כעיר אחרת, ונפק"מ בזה חוץ מלהגיע למקום עצמו, האם אלה הנוסעים מאזור הקניון לכיוון ראשל"צ דרך ב"ב נחשבים כעוברים מעיר לעיר או לא. [אמנם צ"ב האם גדר העיר גבי 'עיר דס"ר' וגדר העיר כלפי דינא דדרך מעיר לעיר בשיטת הרמב"ן הם באותם הגדרים]. אמנם לגבי השטח של הקניון עצמו, הוא ודאי חשיב כעיר אחת דהוא נמצא בתוך הקשת הקטנה של העיר בני ברק, דזה לכח"ע חשיב כחלק מהעיר אך לגבי האצטדיון אינו כן ואכמ"ל.

⁵³ ובארחות שבת (פ' 28 הערה קסג) כתב: "ושמענו בשם גדולי הוראה שלענין דיני תחומין פעמים אפשר לסמוך על העירוב הכללי של העיר אם העירוב עומד תחת פיקוח מדוקדק, שהואיל ותחומין דרבנן יש מקום להקל טפי מאשר לענין דיני הוצאה", ועי"ש שכתב דאף אם חלק מצוה"פ פסולות מ"מ מהני ע"י עומד מרובה ליחשב מחיצה גבי תחומין וכמו שמצאנו גבי מחיצת קדשים קלים.

וכן כתב הגר"א (בפתיחה ל'שנות אליהו' למסכת שבת), דלסרטיא צריך ב' תנאים טז' אמה ורבים בוקעים בה

ובמשכנ"י (סי' קכא סד"ה ומה) כתב, דלדעה זו נמשכין ובאים למספר ס' רבוא לא בעינן, אך רבים ודאי בעינן.

אלא דבכל הנ"ל אמנם מוזכר דבעינן שיהיו רבים אך לא מוזכר כמות הרבים שצריך שיעברו ובאיזו תדירות.⁵⁴

אמנם ברמב"ן (בחי' דף נט) משמע דחולק וס"ל שאין כלל שיעור של רבים, דכתב וז"ל: "דטעמא דמדבר משום שאין שם דרך כבושה ולא מכוונת לילך בה לשום מקום ודמי לבקעה" ובהמשך כתב: "סוף דבר אין לנו אלא מה שכתוב בתלמוד טז' אמה מקורה ומפולש אבל דיורין לא ילפינן" ומוכח דס"ל דאין כלל שיעור של רבים מצד הבנ"א.

וברמב"ם (שבת פ"ד ה"א) כתב: "איזו היא רשות הרבים, מדברות ויערים ושווקים ודרכים המפולשין להן, ובלבד שיהיה רוחב הדרך טז' אמה"

ובמ"מ שם הקשה, דהרי הגמ' (שבת ו:) מקשה דנחשב נמי מדבר דהוי רה"ר ותי' אביי דכאן בזמן שהיו ישראל במדבר דהיו שם רבים והיה רה"ר וכאן בזמן הזה, וא"כ מ"ט כתב הרמב"ם דמדבר הוי רה"ר והרי קאי ההילכתא אזמן הזה ובזמן הזה לא הוי מדבר רה"ר.

ובביאור דברי הרמב"ם נאמרו ב' פירושים: הכס"מ שם ביאר דהרמב"ם פירש דברי הגמ' "כאן בזמן שהיו ישראל במדבר" איפכא מדברי רש"י, דרש"י פי' דבזמן שהיו ישראל במדבר חשיבא רה"ר ובזמן הזה אינו מקום הילוך לרבים דהולכי מדברות לא שכיחא וע"כ לא חשיב רה"ר, ופירש איהו דכוונת הגמ' כאן בזמן שהיו ישראל במדבר היו מחנותיהם סדורים וממילא היה לגביהם כמו בקעה ושדה ומאי דדמי להו⁵⁵, ובזמן

⁵⁴ ויעוין ב'בית אפרים' (סי' נו) דכתב: ולדברי החולקים דסגי בלא ששים רבוא לא ידעתי להבדיל מעט מהרבה. ואם הוא כפר קטן ויש בו דרך רחב י"ו אמה אין תלוי אם יעברו או לא יעברו ששים רבוא שמה וא"כ צריך שיעור כמה יעברון שיהא קרוי ר"ה ואם נפשך דכל שעוברין בו לפרקים סגי א"כ מדבר נמי שהוא רחב הרבה והוא עמק שוה אעפ"י שאין בו מהלך בדרך יחידי מ"מ שכיחי שיירתא דאזלא ואתי לפרקים ואפ"ה אמרינן דלא הוי רק כרמלית.

⁵⁵ אלא דיעוין ב'שועות יעקב' (סי' שמה ס"ד) שהקשה, דבגמ' (שבת צו:) מבואר להדיא דלמדבר היה דין של רה"ר, דילפינן הוצאה מדכתיב "ויצו משה ויעבירו קול במחנה", משה היכן הוה יתיב במחנה לוי' ומחנה לוי' רה"ר הואי וקאמר להו לישראל לא תפיקו ותיתו מרה"י דידכו לרה"ר, וכן הקשה

הזה דאין ישראל דרים בו אלא כל מי שרוצה הולך ועובר בו הוא רה"ר, ויערות לא דמי לים ובקעה דבהם לא ניחא תשמישתא, משא"כ ביערות הכל צריכים לעצים ולהם דרך עליו כמדבר.

והב"ח (סי' שמה ס"ק ד) ביאר דבריו באופן אחר, ופי' דגם לרמב"ם ביאור דברי הגמ' הם כפי' רש"י אלא דכוונת הרמב"ם לומר דגם בזמנינו היכא שיש דרך מפולשת למדבר ושכיחי בה רבים כל המדבר חשיב כרה"ר כיוון דידוע דבשיירה ההולכת במדבר מסתלקים רבים מהמסילה והולכים במדבר,

וא"כ יוצא דלרמב"ם לדעת הכס"מ אין צריך אפילו דרך כבושה [כהרמב"ן] ולא הילוך רבים כלל אלא סגי בזה שכל מי שרוצה עובר וניחא תשמישתא, ולדעת הב"ח אין צריך דרך כבושה, דהרי מהני מה דמסתלקים מן המסילה, אלא דבעינן קצת רבים שם [דלכאורה אלו היוצאים מהשיירות מחוץ למסילה אינם רבים ממש].

[אמנם יעוי' ברמב"ם בפי' המשניות דכתב "אחד מהם נקרא רה"ר והוא מקום שידרכו בו כל העם כולם", ומוכח דבעינן שיהיו בו רבים, ודלא כדכתב ב"ד החזקה, וצ"ע].

ויעויין עוד ב'ערוך השולחן' (סי' שמש ס"ק יט-כ) שכתב לחדש, דגם לדעה דלא בעינן ס' רבוא גדר רה"ר בעיר הוא דבכל עיר שייך שיהיו רק שתי רחובות שהם רה"ר, אחד מצפון לדרום ואחד ממזרח למערב, ודווקא במקום שאלו הם הרחובות היחידים שיוצאים לצדדים אלו ולא שייך לצאת מהעיר דרך רחובות אחרים זהו רה"ר [ויעוי"ש שהסביר שבזמננו הערים היו בנויים בצורה שהיו מבואות מבואות ובתוך המבוי היו הרבה חצרות שבהם בתים בתים, והמבואות היו גזורים מג' צדדים ובאמצע העיר היתה סרטיא גדולה שכל המבואות פתוחים אליה וכל מי שנצרך לצאת מהעיר היה יוצא דרכה ולא היה שייך לצאת מהעיר דרך מקום אחר], וזהו שנקרא רה"ר שזה המקום רשות הוא שכל הרבים הדורים במקום פונים לשם כשרוצים לצאת מהעיר [ויעוי"ש שהוכיח כן מהא דאמרו בגמ' ר"פ הזורק דמחנה לוי' רה"ר הוא דהכל מצויים אצל משה ומ"ט לא כל מחנה ישראל, ולפי"ז מיושב שמחנה ישראל היה בנוי רחובות רחובות כשלנו, וכל שבט יצא ממקום אחר זולת מחנה לוי' שהכל באו למשה, ומחנה לוי' לאחר חטא העגל היה חוץ לעיר וא"כ כולם יצאו לשם ממקום אחד]. וכתב דלפי"ז ברחובות דידן שאינם מבואות מבואות אלא רחובות מפולשים ואלו יוצאים חוץ לעיר

עוד ממעשה דמקושש, דחטאו היה דהעביר ד' אמות ברה"ר וא"כ מבואר דבזמן שהיו ישראל במדבר היה דינו כרה"ר.

מרחוב זה ואלו מרחוב זה ואין רחוב אחד שכולם מוכרחים לצאת ממנו, נמצא דליכא
רה"ר ואפשר לעשות עירוב אף לדעה דלא בעינן ס' רבוא.

אך יעויין ב'אגרות משה' (או"ח ח"ד סי' פז) דכתב דאין מסתבר כלל דבערים גדולות
היה רק מקום אחד שממנו היה אפשר לצאת מהעיר והיה צריך ללכת כל כך רחוק
ולסובב את כל העיר על מנת לצאת ממנה.

סימן ב'

אתי רבים ומבטלי מחיצתא

מחלוקת רבי יוחנן ורבי אלעזר

במתני' ריש פ"ב דערובין מבואר, דהקילו חכמים גבי עולי רגלים להקיף באר בפסי ביראות [דיומדין] ועי"ז נחשב בין הפסים כרה"י ועולי רגלים יוכלו להשקות בהמתם, ובמתני' שם דף כב. נחלקו ר"י ורבנן בדינא דאם היתה רה"ר עוברת באמצע הדיומדין, "רבי יהודה אומר: אם היה דרך רה"ר מפסקתן יסלקנה לצדדים, וחכמים אומרים אינו צריך", היינו דרבי יהודה ס"ל דאף דמדאורייתא הפסי ביראות חשיבי מחיצה אתי רבים ומבטלי מחיצתא, ורבנן ס"ל דלא אמרינן הכי [ומבואר בגמ' דביטול המחיצה לר"י הוא מדאורייתא].

והגמ' שם מקשה מדאמר רבי יהודה מי שהיה לו ב' בתים משני צידי רה"ר עושה לחי מכאן ולחי מכאן או קורה מכאן וקורה מכאן ונושא ונותן באמצע, אמרו לו אין מערבין רה"ר בכך וקשיא דר"י אדר"י ודרבנן אדרבנן, ומתצינן דר"י אדר"י ל"ק דהתם איכא ב' מחיצות מעלייתא אבל הכא הוי רק פסים, ודרבנן אדרבנן ל"ק הכא איכא שם ד' מחיצות מעלייתא התם ליכא שם ד' מחיצות מעלייתא, והיינו שיש ב' אמות היכר לכל רוח [ומבואר בגמ' דגם לרבנן דלא אמרינן אתי רבים ובקעי מחיצות, היינו דווקא היכא שיש שם ב' מחיצות], ונחלקו רבי יוחנן ורבי אלעזר בהאי הילכתא, דרבי יוחנן ס"ל דהלכה כרבי יהודה ואתי רבים ומבטלי מחיצתא ור"א ס"ל כרבנן דלא אמרינן אתי רבים ומבטלי מחיצתא.

ובתוס' (שם ד"ה והא א"ר יוחנן) כתבו גבי הא דאמר ר' יוחנן ירושלים אי לאו דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רה"ר דלירושלים היה צוה"פ וא"כ מוכח דאף דהמחלוקת במתני' היא גבי בקיעת רבים של פסי ביראות, ה"ה נמי בקיעת רבים של צוה"פ, דאי לאו הכי מאי קא מקשה הגמ' מירושלים אי לאו דלתותיה ננעלות, והרי שם לא איירי בפסין אלא בצוה"פ ועי"ש.

ונחלקו הראשונים הלכה כמאן, והרבה מהראשונים פסקו כדעת רבי יהודה ורבי יוחנן דאמרינן אתו רבים ומבטלי מחיצתא, דכן מבואר⁵⁶ ברשב"א (עירובין ו: ; כב.) דכתב

⁵⁶ אמנם יעוין בספר 'שמחת ישראל' (ס"א ג; ס"ב א) דכתב דאע"ג דהאחרונים הוכיחו מדברי הפוסקים דפסקו כר' יוחנן דס"ל כר' יהודה אינו מוכרח כן דהרי השו"ע סתם כחכמים מהא דפסק דשייך רה"ר בעיר שיש לה חומה והוסיף ע"ז ברמ"א והוא שלא יהיו דלותיה ננעלות וא"כ זהו

וז"ל: "וקיי"ל כר' יוחנן ואע"ג דר"א תלמידו חלק עליו, ובר"ן הביא דכן דעת הגאונים⁵⁷ דהלכתא כרבי יוחנן, ובריטב"א (דף כב.) כתב וקיי"ל כר' יוחנן חדא דר"א תלמידו ועוד דסוגיא כר"י אזלא, ובמאירי (דף יז: ד"ה ר' יהודה) כתב וז"ל: "קיי"ל כרבי יוחנן שהוא רבו של רבי אלעזר, שהרי פסקנו ברה"ר שאינה מתערבת אלא בדלתות מפני ששאר מחיצות בקיעת רבים מבטלתן".

ויעויין ב'משכנות יעקב' (סי' קכג) דפסק כן וכתב דכלל הוא, דכיון דר"א תלמידו דר"י קי"ל כר"י, ולכן גם בשם ד' מחיצות קי"ל כרבי יוחנן וכר"י דאתו רבים ומבטלי מחיצתא.

[אלא דיעויין ברשב"א בתשובתיו (ח"ג סי' רסט) דהביא דעת הרמב"ם דס"ל דהלכתא כר"א וכתב ואיהו ז"ל סבר דאין הלכה כר' יוחנן אלא כר"א תלמידו, ואף על גב דר"א תלמיד אצל ר"י, כיון דקאי כרבנן דר' יהודה כוותיה סבירא לן, והלכך אפילו לר"ה מערבין כו'. ע"כ. והנה בזה יש לדחות את סברת ה'משכנות יעקב' הנ"ל שפוסק כר"י דאתי רבים ומבטלי מחיצתא מחמת הא כלל דר"א תלמידו דר"י].

וכן ב'ביאור הלכה' (סי' שסד סעי' ב) כתב דדעת רוב הפוסקים כר' יוחנן דאתו רבים וכו' ובלא דלתות ננעלות איכא חיוב חטאת.

אמנם הרמב"ם (פי"ז משבת הל' לג) כתב: "ואפילו היו רבים בוקעין ועוברין בין הפסין לא בטלו המחיצות והרי הן כחצר שהרבים בוקעין בה והזורק לתוכן חייב, ומותר להשקות הבהמה ביניהן אם היה ביניהן באר" וא"כ ס"ל כר"א וחכמים דלא אמרין ארומ"מ וכן כתב בפהמ"ש פ"ב דעירובין דאין הלכה כר' יהודה [כן למדו המ"מ וההג"מ בדעתו וכן נקט הביה"ל (סי' שסד) בדעת הרמב"ם ודלא כהמשכנ"י, ועי"ש בביה"ל בד"ה

ממש מימרא דר' יוחנן דירושלים אי לאו דדלתותיה ננעלות [ויעויין בבית מאיר סי' שסד דהקשה סתירה בדברי השו"ע מהא דהביא שם ב' דעות], והביא דאין ראיה דס"ל לשו"ע כר' יוחנן דבשו"ע הגר"ז (סי' שמה יא) כתב דאיירי דאין אלא ב' מחיצות משני צידי רה"ר והיינו דהמחיצות מגיעות עד החומה ממש וע"כ לא מהני החומה מידי, דבכהאי גוונא דיש רק ב' מחיצות אף חכמים מודו דלא מהני, וא"כ אף בדברי הראשונים שכתבו דהלכה כר"י אפשר לומר כן אלא דאמנם חלק מהראשונים כתבו להדיא דהלכתא כר' יהודה [ויעויין בהשלמה בהשגות על הרמב"ם דהביא דהרמב"ם פסק כרבנן ולא כן קיבלתי מאבא מרי אלא הלכה כר' יהודה דקיי"ל כר"י וע"ע בתוס' רבינו פרץ ובחידושי תלמיד הרשב"א דכתב דר' יוחנן ס"ל כר' יהודה בחדא ופליג עליה בחדא דס"ל כר' יהודה דאתי רבים ובקעי מחיצות וא"כ להנ"ל לא יועיל תירוצו זה].

⁵⁷ וראיתי שהביאו דלכאורה אין כוונתו לשיטת הגאונים ממש דהבאנו לעיל (עמ' 11 הערה 20) דמוכח דס"ל לגאונים כרש"י אלא כוונתו לשיטת גדולי הראשונים דהם הרמב"ן הרשב"א הריטב"א ועוד.

והוא דכתב דמאי דבעינן לרמב"ם דלתות הראויות להינעל במקום צוה"פ הוי מדרבנן וכן כתב באבנ"ז סי' רסה].

וכן פסק רבינו חננאל בפ' הזורק (מובא בדף ק: ד"ה אמר ר' יהודה, ושייך לע"א) וז"ל: "ואע"ג דפשיט רבה אליבא דרבי יהודה ואפילו במעלות בית חורון לאו הילכתא כר' יהודה וכן בראבי"ה ריש סי' סא' פסק כרבנן גבי פסי ביראות, וכך נקטו הרבה מהאחרונים.⁵⁸

דכן מוכח במג"א (שסג ס"ק מ) דכתב גבי מה דמהני מחיצה בתל המתלקט "דצ"ל דלא בקעי בו רבים שאל"כ אתי רבים ומבטלי מחיצתא כיוון שאינה עשויה בידי אדם, ואפשר דלא מיקרי רבים פחותים מס' רבוא וכן משמע דעת הפוסקים שסתמו בזה", ומוכח מדבריו דבמחיצה שעשויה בידי אדם ס"ל דלא אמרינן אתי רבים וכו'.

וכן נקט בשו"ת 'חתם סופר' (סימן פט) וז"ל: "הא קי"ל כרבנן דרבי יהודה דלא אתי רבים ומבטלי מחיצה".

ובשו"ת 'בית אפרים' (סי' כו) הביא דמדהביאו הרי"ף והרא"ש להך מתניתין כצורתה, מוכח דס"ל דכחכמים קי"ל דבשם ד' מחיצות לא אמרינן אתו רבים ומבטלי מחיצתא, ומה דקי"ל דבעירובין הלכה כר"י זה בעירובין ולא במחיצות, וכן הוכיח שם מדברי המג"א שסג ס"ק ל.

אמנם מה דכתב דכן דעת הרי"ף והרא"ש באמת כן סברו ה'אבן העזר' (בחידושו כב) וכן האבנ"ז והחזו"א שיובאו בעזה"י לקמן, אך במשכנ"י וב'בית מאיר' כתבו בדעת הרי"ף והרא"ש דכל שיש שם רה"ר אין מערבין אותן אלא בדלתות הננעלות והיינו כר' יהודה.⁵⁹

וכן באבנ"ז (או"ח סי' רעט) כתב דרוב הפוסקים ס"ל כחכמים, וז"ל: "בשלמא בצורת הפתח דמהני מן התורה אפילו ברשות הרבים לדעת רוב הפוסקים כרבנן דלא אתי

⁵⁸ מלבד האחרונים שיובאו בעזה"י לקמן כן פסקו בתו"ש (שסג פ"ב) וכן בשו"ת כנסת יחזקאל ובשו"ת 'מים רבים' (בסי' לד ולה) ובאחיעזר (ח"ד סי' ח) כתב דהא קי"ל כרבנן וכן במהרש"ם פסק כרבנן.

⁵⁹ ויעו"ש שהביאו ראיה מהא דהביאו הרי"ף והרמב"ם הא מימרא דר' יוחנן דירושלים אלמלא דלותתיה ננעלות אלמא ס"ל דאתי רבים ובקעי מחיצות. אמנם יעוין ב'בית אפרים' שכבר תי' ע"ז דכוונתם רק להביא ראיה מר' יוחנן דלתיקון רה"ר בעינן דלתות ננעלות ומדר' יהודה נשמע לרבנן דהיכא שאין שם ד' מחיצות דהוי מחיצות אף לרבנן בעינן דלתות ננעלות, אבל אין כוונתם כלל לפסוק מימרא דר' יוחנן, דס"ל כר"י.

רבים ומבטלי מחיצתא. בדרבנן סמכין על הפוסקים דבזמן הזה ליכא רשות הרבים".
וכן בס' רעב (סעי' יז) כתב: "וא"כ לדידן דקיי"ל כחכמים דלא אתי רבים פטור".

ויעויין עוד בשו"ע הרב (שסד ס"ק ד) שכתב, דמדאורייתא צוה"פ הוי מחיצה ורק
מדרבנן בעינן דלתות וא"כ נמי ס"ל כחכמים.

וכן בערוך השולחן שם כתב: "אבל אנן קיי"ל כרבנן דלא אמרינן אתי רבים ומבטלי
מחיצתא", וא"כ פסק להדיא כחכמים

ובביאור הלכה (סי' שסד ס"ק ב) ביאר את דעת העולם הסומכים על עירוב של צוה"פ,
דהוא מחמת שסומכים על דעת הרמב"ם דפסק כר"א דלא אמרינן ארו"מ ומדאורייתא
סגי בצוה"פ ומאי דנשאר הוא רק איסור דרבנן דזה איכא גם לר"א ובזה סמכו על
הדעה דליכא רה"ר בלא ס' רבוא. אלא שכתב דלאו דרך כבושה היא, דרוב הפוסקים
פליגא עליה וס"ל כר' יוחנן דבלא דלתות ננעלות איכא חיוב חטאת וע"כ אין למחות
בידם אך בעל נפש יחמיר לעצמו. ועכ"פ למד דמנהג העולם המטלטלים בעירוב של
ט"ז אמה אף דעשוי בצוה"פ, הוא מחמת דסברי דהלכתא כחכמים אלא דס"ל די
מקום להחמיר דלא פסקינן הכי.

ובחזו"א (סי' קז סק"ד) ג"כ כתב דהלכתא כר' אלעזר דס"ל כחכמים דבשם ד' מחיצות
לא אמרינן אתו רבים וכו', והוכיח כן דכך סתמא דתלמודא מוקים לה ברייתא כחכמים,
ושכן דעת הרמב"ם וההג"מ והתו"י והג"א בשם הרמ"ק והרע"ב (פ"ב מ"ד), וכן משמע
בדברי הרי"ף והרא"ש [וכתב שזהו דלא כהריטב"א דפסק כר"י. אמנם הביה"ל כתב
דרוב הפוסקים פסקו כן ודלא כדכתב דרק הריטב"א פסק כן].

גדר שם ד' מחיצות

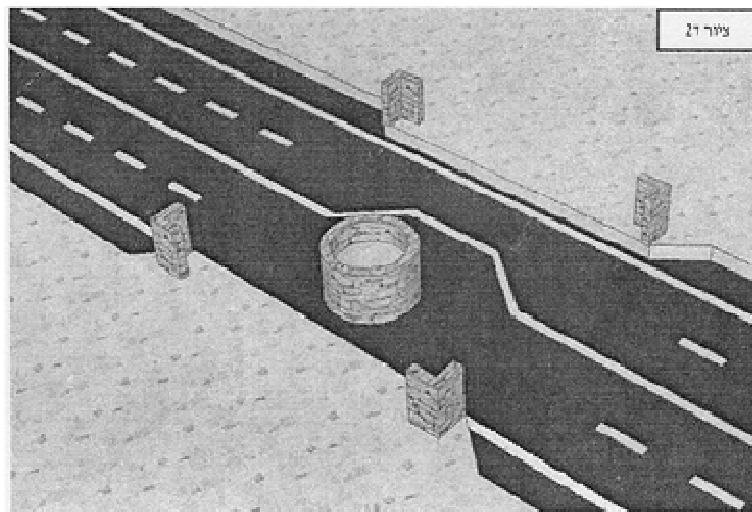
והנה נתבאר בתירוץ הגמ' שהובא לעיל (עמ' 42) מקושיא דרבנן אדרבנן, דגם לרבנן
הא דלא אמרינן אתי רבים ובקעי מחיצות הוא רק היכא דאיכא "שם ד' מחיצות" אבל
בלא זה גם לרבנן אתי רבים ובקעי מחיצות, וזה פשוט דמחיצה גמורה מהני לכו"ע אלא
דלרבנן נתחדש דלא בעי מחיצה ממש אלא אף בשם מחיצה נמי סגי. ויש לדון מה נותן
את ה"שם מחיצה".

ובגמ' שם מבואר שפסי ביראות יש להם שם מחיצה, והיינו דיש ד' פסים הנמצאים בד' הקרנות ומשוכים אמה לכל רוח, כזה:⁶⁰ והפירצה ביניהם פחות מי"ג ושליש, סגי בזה ליחשב כשם מחיצה, וביותר מי"ג ושליש לא התירו.

ונחלקו ה'בית אפרים' וה'משכנות יעקב' בטעמא דבפסי ביראות יותר מי"ג לא התירו, דה'בית אפרים' (סי' כ"ז) כתב דטעמא דפסול יותר מי"ג הוא רק מדרבנן, והיינו דמדאורייתא אם יש שם מחיצה אין שום פירצה מבטלת שם המחיצה, ומהא טעמא ירושלים אליבא דרבנן לא היתה רה"ר אע"פ שהיה בה פירצות של ט"ז אמה ולא היו דלתות ננעלות [דלא כר' יוחנן], דכיוון דהוי לה שם ד' מחיצות תו לא מפקעי לה הפירצות מדאורייתא שם המחיצה.

אבל ה'משכנות יעקב' (סי' קכב עמ' קמד) חלק ע"ז וכתב דלעולם פירצה מבטלת שם המחיצה, אלא דאם עשה לפירצה צוה"פ מהני להחשיבה לפירצה כפתח, ואע"ג דס"ל דצוה"פ לא מהני לשם ד' מחיצות⁶¹ הכא אין הצוה"פ עושה "השם" מחיצה אלא דכיון דיש מחיצות ממש בצדדים אלא דיש להם פסול מחמת הפירצות וע"כ אינם נחשבים כמחיצה וע"ז מהני הצוה"פ להחשיב את הפירצות כפתח שעל ידם יחשבו המחיצות כשם ד' מחיצות [אבל אינו חשוב כמחיצה ממש מחמת הפירצות שיש במחיצה ואע"ג דמתוקנות].

אמנם החזו"א (סי' עד ס"ק י) כתב, דהיכא דהוו הפירצות פרוץ מרובה על העומד הפירצות מבטלות "שם מחיצה" ולא מהני צוה"פ להכשירו, אלא דס"ל דהיכא דאיכא

60

⁶¹ יעויין בקטע הבא שנתבארו צדדי המחלוקת אי צוה"פ חשיב כשם ד' מחיצות או לא.

עומד מרובה חשיב כמחיצה ולא מהני שום פירצה או בקיעה לבטל העומד מרובה מדאורייתא, וע"כ ס"ל דאם יש עומד מרובה מג' צדדים תו לא חשיב כרה"ר, והוא לשיטתו דלא קי"ל כר' יוחנן ובעזה"י יבואר בהרחבה לקמן (עמ' 49).

אי צוה"פ חשיב כשם ד' מחיצות

עוד יש לדון, לפוסקים דס"ל דהלכתא כרבנן ובשם ד' מחיצות לא אמרין אתי רבים ובקעי מחיצות, אי מהני צוה"פ על מנת להחשיבה כשם ד' מחיצות [לפוסקים דס"ל דהלכתא כר' יוחנן אין מקום לדון בהא, דכיון דס"ל דירושלים אי לאו דלתותיה נעלות בלילה הוי רה"ר, והרי בתוס' שם כתבו דלירושלים היה צוה"פ וא"כ מבואר דצוה"פ לא מהני לבטל הרה"ר].

והנה הריטב"א (דף כב.) כתב וז"ל: "דרבנן אדרבנן לא קשיא התם גבי פסי ביראות איכא שם ד' מחיצות אבל הכא במבוי דר' יהודה אין בו שם ד' מחיצות. פי' דאי משום קורה או לחי אפילו למאן דאמר שהם משום מחיצה לא חשיבי להו שם מחיצות חשובות לענין זה, ואפילו בצורת פתח נמי לא חשיבא מחיצות כעין פסי ביראות שיש שם שתי אמות עומדין" הרי להדיא דס"ל דגרע צוה"פ מדיומדין ולא מהני להחשיבא כשם מחיצה.

וכן איתא בפסקי הרי"א (בפ"ב סוף ה"א ופ"א, הובאו דבריו בשה"ג ב.) וז"ל: "ואע"פ שעשו להם צוה"פ והעמידו בהם דלתות מצד זה ומצד זה הרי הן רה"ר".

וכן מוכח בשו"ת רעק"א (ח"ח סי' ו' ובהוצאת המאור ח"ד סי' לז) דכתב דדלתות ראויות להינעל עדיפא מצוה"פ ועיי"ש בדבריו דמוכח דאין לצוה"פ שם מחיצה,

וכן כתב החזו"א (עירובין סי' עד ס"ק ג): "ויש לפרש דצוה"פ לא חשיב כפסי ביראות", ובס"ק י' כתב: "ולפי"ז צוה"פ לא מהני לרה"ר מן התורה אף לדעת הרמב"ם" והביא את דברי הבה"ל דצידד להקל וכתב: "ולמש"כ ליכא מאן דסבר הכי לדינא".

וכן בשו"ת 'אור לציון' (ח"א ס"ק ל) הוכיח בדעת הרמב"ם דדוקא דלתות ראויות להינעל מהני אך צוה"פ לא מהני.

אמנם ברשב"א (עירובין דף ו:) כתב: "ומשני אלא כאן הודיעך ולא ס"ל והלכך אף כשיש לו צוה"פ הרי הוא כדופן ג' ולא מבטלה לה בקיעת רבים" וא"כ ס"ל דצוה"פ מהני לדין שם מחיצה.⁶²

⁶² ויעויין בתוס' שבת דף ו: דיש שהביאו ראייה מדבריו דנמי הכי ס"ל.

וכן מבואר בר"ן (עירובין כב.) דכתב וז"ל: "וא"ת לשני ליה שאני מתני' דאיכא שם ארבעה מחיצות לאו קושיה היא דירושלים נמי שם ד' מחיצות הווה ביה דהא איכא בשני ראשי מבואות צוה"פ דמהני מדין מחיצה", וכן מוכח מדבריו בדף ו; וא"כ מוכח דס"ל דמהני צוה"פ להחשיבא כשם מחיצה.⁶³

וכן בשו"ע הרב (סי' שסד ס"ק ב) כתב: "אף על פי שצורת פתח היא כמחיצה גמורה ואם עשה צורת פתח על גבי ד' קונדסין רשות היחיד גמורה היא מן התורה אפילו עשה כן באמצע רשות הרבים גמורה כמו שנתבאר בסי' שס"ב, אעפ"כ מדברי סופרים אין צורת פתח מועלת לרשות הרבים גמורה אם נשלמו בה כל תנאי רשות הרבים", הרי דס"ל דמדאורייתא מהני צוה"פ להחשיבא כמחיצה.

וכן מבואר באבנ"ז (סי' רסה ס"ק ב) דכתב וז"ל: "ואם כן דוקא בצורת הפתח מכשירין דלדין דקיימא לן כרבנן אין רבים מבטלין מן התורה וכמו שכתבו (דף כב ע"א) הואיל והיה לירושלים צורת הפתח לא היה לרבים דבקעו לבטל המחיצה", וכן מבואר בדבריו בסי' רפ"ט ס"ק ב' עי"ש.

ויעוין עוד בביה"ל (סי' שסב ס"ק י בד"ה כשכל הרוחות) דהביא את דברי ה'פרי מגדים' דנסתפק אי מהני מחיצה של צוה"פ דד' קונדסין מן התורה, או דמהני רק בכרמלית או בפירצה יותר מ' דמדאורייתא הוה מחיצה ולזה מהני הצוה"פ הנ"ל.

אמנם ב'ביאור הלכה' (סי' שסד ס"ק ב) ביאר מנהג העולם דסומכים על עירוב של צוה"פ וכתב: "והנכון דסומכין על שיטת הרמב"ם דפסק כר"א דלא אתי רבים ומבטלי מחיצתא, ולדידיה ודאי מן התורה סגי בצוה"פ, ולא נשאר לנו כי אם איסור דרבנן וכו' ובזה יש לסמוך אדעה דאין רה"ר בלא ס' רבוא", הרי מבואר דס"ל דלדעות דפסקין כר"א ורבנן מהני צוה"פ מדאורייתא להחשיבא כשם מחיצה.

⁶³ אלא למרות שראיתי בכמה אחרוני זמננו [כן הביא ב'שמחת ישראל' וכן הגר"מ רוזנר בהערות לתשובה מהגר"ח ברלין שהובא בקונטרס אליבא דהלכתא (כרך עב עמ' ג) ש"ל ע"י חברת אהבת שלום] שנקטו בפשטות להוכיח מדברי הר"ן והרשב"א הנ"ל דס"ל דמהני צוה"פ להחשיבא כשם מחיצה, ולעניות דעתי אין ראיה מוחלטת מהא, דהנה לעיל הבאנו את שיטת ה'בית אפרים' דס"ל דאף דלא מהני צוה"פ להחשיבא כשם מחיצה אך היכא שיש מחיצה ממש אך יש בה פירצות מהני צוה"פ שבפירצות להחשיבא הפירצות כפתח ושוב מהני החומה להחשיבא כשם מחיצה למרות פירצותיה, וא"כ הרשב"א והר"ן איירי גבי ירושלים וע"ז כתבו דהיה שם צוה"פ, והרי מבואר בגמ' שם דירושלים היתה מוקפת חומה אלא שהיה בה פירצות וע"ז כתבו דהיה שם צוה"פ וא"כ ליכא ראיה להא דצוה"פ לחודא מועלת אלא דיתכן דכל מה דמועלת הוא דווקא היכא שיש שם מחיצה ואז מהני הצוה"פ מדין השם פתח של הצוה"פ ולא דישה לה שם מחיצה.

וכן מבואר באג"מ (סי' קלט אות ג) בדעת הרמב"ם, דמהני צוה"פ להחשיבה כשם ד' מחיצות, יעוי"ש.

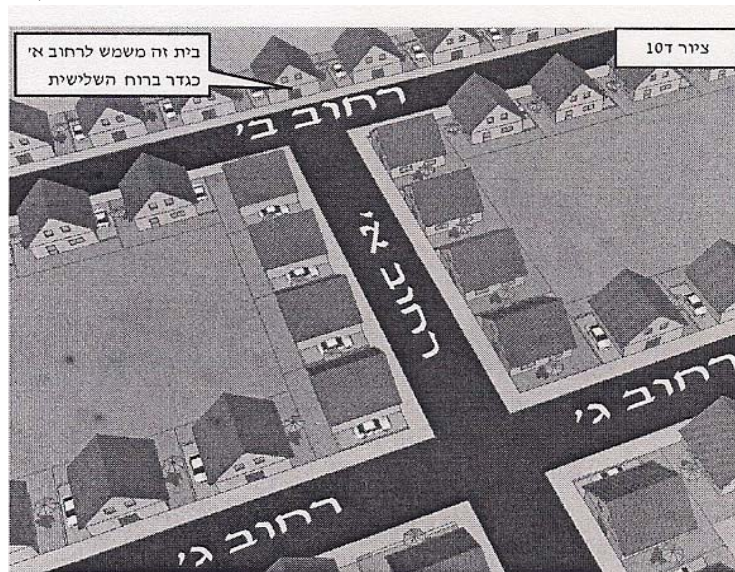
אמנם כל מאי דאמרן דמהני צוה"פ לתיקון ואפילו ברה"ר, ודאי דהוא רק בדינא דאורייתא אבל מדרבנן בעי תיקון דלתות ברה"ר.

דעת החזו"א בתיקון עירובין ברחובות דידן

על פי זה כתב החזו"א (עירובין קז, ד) דבזמננו לא שייך כלל רה"ר אפי' בכרכים גדולים, כיון דהלכתא כרבי אלעזר דבשם ד' מחיצות לא אמרינן אתו רבים ומבטלי מחיצתא וכמו שפסק הרמב"ם ועוד, וכדמוכח מסוגיא דשבת (ו:). ועוד כתב דכל שיש ג' מחיצות של עומד מרובה תו לא אמרינן דאתו רבים ומבטלי מחיצתא, דג' מחיצות דעומד מרובה עדיפא על שם ד' מחיצות [דבהא לא אמרינן אתי רבים ומבטלי מחיצתא], דמדאורייתא אין חילוק בין ד' מחיצות לג' מחיצות,

ולפי"ז לא שייך רה"ר אף ברחובות רחבים ט"ז אמה, ואפי' ס' רבוא בוקעין, דכיון שרחובות העיר דידן הם במקום בנוי בבתיים ולכל רחוב יש עומד מרובה מב' צדדים ע"י העומד מרובה של מחיצות הבתים והחצרות, והרי יש לפחות רחוב אחד בכל העיר שאינו מפולש משני צדדיו אלא יש מחיצה כנגדו, שהרי הרחובות הולכים שתי וערב והמחיצות של רחוב השתי הם כנגד הרוח השלישית של רחוב הערב (יעויין בתרשים), ממילא יש לרחוב ג' מחיצות של עומד מרובה דחשיב מדאורייתא כמחיצה גמורה, שהרי הפירצה של רחוב רחוב השתי היא מיעוט כלפי אורך רחוב הערב וחשיב כסתום

מדין עומד מרובה וא"כ הוא רה"י ורבים אינם מבטלים אותו, ומכח אותו רחוב נסתמים כל הרחובות הפתוחים לו אף אם הם עצמם מפולשים ואף שיש פירצה יותר מ' בין הרחובות, דהא דפירצה יתר מ' אוסרת הוי רק מדרבנן, ומדאורייתא כל שיש עומד מרובה

אין כל פירצה אוסרת.⁶⁴

וכתב שם (ס"ק ז): "ויצא לנו מזה דבזמן הזה כל השווקים והרחובות שבכרכים היותר גדולים הן רה"י גמורה מה"ת, דכולן תמצא בהן אחת מוקפת ג' מחיצות והיא רה"ר וכל הרחובות הפתוחות לה רה"י והפתוחות לתוכן נעשין רה"י וכיון שכן הן ניתרות בצוה"פ, ובמ"ב סימן שמ"ה האריך שקשה להקל מחמת שאין ס' רבוא בוקעין כל שהיא דרך לרבים לעוברים ולסוחרים, ולהאמור ההיתר מחוור ומרווח לכרכים שלנו".⁶⁵

⁶⁴ ויעויין עוד בשו"ת בית אפרים (א"ח סי' כו) שכבר כתב כן, וע"ע בשו"ת 'אור לציון' (חלק א סי' ל) דהוכיח כדבריו מדברי הרמב"ם והשו"ע יעוי"ש (הובאו דבריו בקצרה לעיל (עמ' 10 הערה 18)

⁶⁵ וב'אגרות משה' (א"ח חלק ה סי' כח ענף ג) חלק על דברי החזו"א, וז"ל שם: "וטעם השני שהחזון איש בהלכות עירובין סימן קז אות ה סובר דעומד מרובה על הפרוץ לית לו שיעורא, שלכן כרכים הגדולים הן בדין רה"י מדאורייתא. שכיון שאיכא רחובות הולכין לאורך העיר ולרוחב העיר, שחלק הבנוי הוא יותר מרוחב הרחוב אף ברחובות היותר רחבים, הרי גם מקום הפרוץ שהוא רוחב הרחוב כעומד דמי, שא"כ הוא מוקף מחיצות מכל ד' הרוחות לכ"ע אף לאלו שלא מצריכין ס' ריבוא עוברין. הוא דבר תמוה, שנמצא שהכרכים היותר גדולים הם רה"י, ורק הכפרים ועיירות הקטנים ביותר שאין להם אלא רחוב מפולש אחד הוא בדין רה"ר. להיפוך מכפי שכל ישראל סבורין שהכרכין שייכין להיות יותר רה"ר, וכדכתב הוא בעצמו שבמשנה ברורה (סי' שמה סעיף ח ביאור הלכה ד"ה שאין ששים) כתב שלא כדבריו, ודברי המ"ב הוא שיטת כל ישראל בפשיטות.

ועוד הא ודאי גם במדבר שהיו ישראל שרויין במשך י"ב מיל על י"ב מיל, הרי ודאי היו רחובות רחבים ט"ז אמה בין ממזרח למערב בין מדרום לצפון, ומקום האוהלים היו יותר מט"ז אמה רוחב. דהא אין לומר כלל שהיו הרחובות המפולשין כולן עוברים רק בכיוון אחד, דלא היה שייך להגיע למשכן ולמקום משה רק מהרחוב הסמוך למשכן. דהא ודאי לא הלכו דרך החצרות דהיו החצרות מתבטלות מתשמישי הצניעות שלהן, שבלעם היה משבחן בזה כיון שהרבה אינשי היו עוברין דרך החצרות. ואף שהרה"ר היה רק אצל משה, אבל כיון שמקום מחנה ישראל היה נחשב כמוקף מחיצות, והמחנה דישראל הא היה לארבע רוחות המשכן, שאם זה שהבנוי היה מרובה על מדת הרחוב היה כמחיצה גם במקום הרחוב, הרי היה נמצא שמחנה לוייה שהיה באמצע נמי היתה מוקפת במחיצות, ולא שייך שיהיה אף מחנה לוייה רה"ר [ולכאורה תמוה, שהרי החזו"א עצמו שם שלל אפשרות זו, וכתב שבשני רחובות החוצים זה את זה לא שייך עומד מרובה, כיון דאין כאן מחיצות, ולא שייך עומד אלא אי העומד יעשה רשות היחיד לעצמו - היינו שיש לאחד הרחובות שלוש מחיצות מצד עצמו, על ידי עומד מרובה - אבל אם אינו עושה לעצמו, אינו עושה לאחרים, עי"ש. ולפי זה אם בדגלי מדבר היו כל הרחובות חוצים זה את זה, אבל פתוחים בקצותיהם, הרי אינם ניתרים בעומד מרובה, ושפיר חשיבי רשות הרבים. ולכאורה אין הוכחה שבדגלי מדבר היו רחובות שלא היו מפולשים כלל, אלא בעלי שלוש מחיצות. ואולי גם זה אינו מסתבר, שלא היו בדגלי מדבר מבואות שכל ייעודם היה לחבר שתי דרכים ראשיות מקבילות, ואז יש למבואות אלו אפילו ארבע מחיצות מצד עומד מרובה, כיון שלא היו מפולשים מצד אחד של המחנה לצידו השני,

אמנם יש שכתבו (הובא בשם הגר"מ רוזנר שליט"א בעלון העירוב רמות ב') דהחזו"א כתב כן רק בגדר של לימוד זכות על עשיית עירובים אבל לא להלכה למעשה

אלא דיעוין בשו"ת אחיעזר (ח"ד סי' ח) דכתב, דדן עם החזו"א גבי היתר העירוב בפר"ז וכתב: ואת אשר החלטנו הודיע למעכ"ת ופסק דכיון דהעיר מוקפת ג' מחיצות וכו' וכסברא הנ"ל "ואפשר לתקן כל הפירצות האלו ע"י צוה"פ", וא"כ מוכח דהחזו"א אמר סברא זו לעשות כן הלכה למעשה ולא בגדר לימוד זכות, ואף הגאון בעל ה'אחיעזר' הסכים על ידו בהיתר זה.

וכן מוכח מה'חוט השני' (ח"ב סוף הל' הוצאה), דכתב לגבי עירוב כביש ת"א פ"ת [כביש ז'בוטינסקי כיום], שהחזו"א סבר דהוא רה"ר מחמת שמשמש לס' רבוא, וכתב: "ודע שדברי החזו"א הללו אמורים בדרכים ובכבישים העוברים בין הערים [בין עירוניים], דאז י"ל שדינו כרה"ר אם הם משמשים לס' רבוא, אך דרכים שבתוך העיר שבדרך כלל יש איזה רחוב שהעומד מרובה על הפרוץ דאז כל הרחובות אין להם דין רה"ר וכנ"ל, מן הדין היה אפשר לערבם".

וכן הביא ב'שבט הלוי' (ח"ח סי' קעז) וז"ל: "ועי"ש בחזו"א שהוסיף שם יסוד גדול אשר הוא נוגע לנו מאד, כי דבריו אלו כשלעצמם מייסדים עומד מרובה, בכדי שיהא מותר לערב שם ולטלטל, ולא עוד אלא שהוסיף דלדעתו, ג' מחיצות של עומד מרובה עדיפים הם ממקום שיש שם רק שם של ד' מחיצות, ועפי"ז יסד וכתב חידושו הגדול והידוע, דלפי"ז נמצא שברוב מדינות ועיירות העולם - אף הגדולות ביותר ושעוברים בהם שישים ריבוא - לא שייך רה"ר דאורייתא [כוונתו לפי טעמו מן הסתם בתוככי העיר עצמה], מפני שרוב מקומות אלו, בדרך כלל מוקפים בג' מחיצות - של החנויות ושורות הבתים הרצופים זל"ז, ומצד השלישי סוגר עליהם שוב רחוב העובר מול פתח

וממילא שוב הווי דגלי מדבר רשות היחיד. והקשה זה החזון איש עצמו לגבי ירושלים, עיי"ש בס"ק [ח].

אלא מוכרחים לומר שמקום הרחובות שנעשו דווקא לדריסת הרבים מפולש מקצה אל הקצה, לא נחשב שהוא ג"כ נחשב כגדור מצד שהוא מועט נגד העומד במקום הבנוי, ורק בפירצה בעלמא שלא נעשתה לדריסת הרבים נחשב כגדור מהא דעומד מרובה, דלא כהחזו"א אלא כהמ"ב, ופשיטותא דכל ישראל. [ובהערות שם כתב דיתכן לבאר את דעת מרן זצ"ל, וכך אמר פעם על-פה, שלא שייך לומר שהפרוץ המועט - כאשר העומד מרובה - נחשב גדור ממש בפועל, עד כדי כך שהוא מבטל דריסת רבים. שהרי במציאות המקום פרוץ ורבים דורסים בו. ודין עומד מרובה על הפרוץ עניינו הוא רק שאם העומד מרובה בהיקף, נחשב כל המקום למוקף. אבל לא שהמקום הפרוץ הווי כגדור במציאות. ולכן שייך דין עומד מרובה רק בפירצה בעלמא ולהחשיב המקום כמוקף, אבל לא להכחיש את החוש ולומר שדרך שנעשתה לדריסת רבים נעשית גדורה במחיצה].

הרחוב, וכן כולם, עי"ש היטב ותמצא שזכה החזו"א ליסד בזה היתר המבוסס באיתן ועוז, עד שנראה בעליל שמקום הניחו לו מן השמים ליישב בזה מנהג ישראל קדושים שנהגו לערב בכל מקום, ולפעמים אף בעיירות הגדולות, עי"ש דברי אלקים חיים, חיים הם למוציאיהם וראויים הם למי שאמרם, **ובודאי שזוהי דעתו של החזו"א וגם מסקנתו הלכה למעשה**, כאשר כתב כן עוד בקיצור בשאר מקומות עכ"ל.

אלא דבאמת יסוד זה של החזו"א בנוי מד' דברים שאינם מוסכמים לכו"ע: א. דס"ל דהלכה כר"א וחכמים דבשם ד' מחיצות לא אמרין אתי רבים ומבטלי מחיצות, וזהו דלא כדפסק המשנ"ב (ביה"ל סי' שסד ס"ק ב). אמנם אף הביה"ל עצמו שם כבר כתב דכן הוא דעת העולם שנהגו לסמוך על עירוב של צוה"פ בלא דלתות כיון דס"ל דהלכה כר"א, אלא דכתב דרוב הפוסקים פליגי על זה ובעל נפש יחמיר לעצמו⁶⁶ [אמנם יוצא דאף לדבריו מנהג העולם הוא כחזו"א]. ב. דג' מחיצות של עומד מרובה עדיף משם ד' מחיצות. ג. דעומד מרובה בפירצה דיותר מ' אמות אינו אסור אלא מדרבנן, דזה תלוי במחלוקת דה'משכנות יעקב' (תשובה קא"קכ) סבר דהא דפירצה יותר מ' מבטלת את המחיצה הוי מדאורייתא, ואפילו היכא שיש שם ד' מחיצות יש ביטול מחיצה מדאורייתא [לר"מ בי' ולר"י בי"ג ושליש], ודעת ה'בית אפרים' (סו"ס כז) דהיכא שיש שם ד' מחיצות אין פירצה אוסרת כלל ואפילו יותר מ' [ויש שהבינו בדבריו שכוונתו דמדאורייתא אין פירצה אוסרת כלל ואפילו בלא שם ד' מחיצות, אלא דיעויין בדבריו בעמ' נ"ג דנראה יותר דכוונתו דמה דאינו אוסר מדאורייתא הוא רק היכא שיש שם ד' מחיצות].

ויעויין בפמ"ג (מש"ז שסג) והובאו דבריו בביה"ל (שסב י), דלעולם אין פירצה ואף יותר מ' אוסרת אלא מדרבנן [ובדעת הבי"א יש לדון, ותלוי האם כוונתו היא דווקא היכא דיש שם ד' מחיצות ואי ס"ל דהא עדיפא משם ד' מחיצות], וא"כ דעת ה'משכנות יעקב' היא דלא כהחזו"א. ובדעת הבי"א יש להסתפק, אך דעת הפמ"ג והביה"ל כהחזו"א⁶⁷

⁶⁶ והנה בדבר זה כבר נחלקו גדולי עולם, המשכנ"י וה'בית אפרים', ובמשכנ"י כתב דכלל מסור בידיו ומרגלא בפומיהו דכל הפוסקים ראשונים ואחרונים דבכל דוכתי דפליגי ר"י ור"א פוסקים בפשיטות כר"י מטעם שאין הלכה כתלמיד במקום הרב וממש אין חולק בדבר הזה. אמנם הבאנו לעיל (עמ' 43) לתרץ בשם שו"ת הרשב"א דהא כללא שייך דווקא היכא שנחלקו ר"י ור"א לבדם, אבל הכא דרבנן ס"ל כר"א לא שייך הא כללא דהוי תלמיד במקום רבו. ויעוי"ש עוד דהבאנו דעות הראשונים והאחרונים דפליגי הלכתא כמאן.

⁶⁷ ועי"ע בשו"ת 'אור לציון' (ח"א סי' ל) דהוכיח דכן דעת הרמב"ם והשו"ע דמדאורייתא מהני עומד מרובה בלא צוה"פ אפילו בפירצה יותר מ' ורק מדרבנן אסורה, וכדברי החזו"א.

דכאשר רחוב נחשב כגדור מחמת עומד מרובה נחשב הוא כמחיצה לרחובות הפתוחים אליו.

ויעויין עוד ב'שמירת שבת כהלכתה' (פ' יז הע' יח) דכתב בשם הגרש"ז אויערבך זצוק"ל דלדעת הסוברים דאי"צ ס' רבוא יש לחשוש אף שהרחוב מעוקם קצת, ואף שהחזו"א סובר שרחובות הפתוחין לרה"ר ויש להם ב' מחיצות עושין אותה רה"י מטעם עומד מרובה ולא אתי רבים ומבטלי מחיצתא, וכתב דעפי"ז כמעט אין לנו רה"ר. אך החזו"א עצמו הביא (בס"ק ח) דנחלקו בהא גדולי עולם ודעתו היא שלא כדעת המשכנ"י. וע"ע ב'מנחת שלמה' (ח"ב סי' לה אות כב במהדורה הישנה) דכתב, דאפשר לסמוך על החזו"א הנ"ל לגבי חולה הזקוק לתרופות ועל ידי שיוציאם בשינוי.

ולמעשה רוב פוסקי זמננו נמנעו להתיר לגמרי על פי דברי החזו"א הנ"ל, אך מצרפים זאת במקום שיש עוד צד להקל. ויעויין עוד בשו"ת 'אור לציון' (ח"א סי' ל, והובא לעיל עמ' 10הערה 18) דכתב לסמוך ע"ז בתורת צירוף. ובשו"ת 'שבט הלוי' (הובא לעיל עמ' 51) כתב ע"פ זה דבכל עירוב יש צד להקל וניתן לצרף דבריו אלו להתיר עירוב של צוה"פ אע"פ שרחב ט"ז אמה ולסמוך ע"ד דאינו רה"ר, וכמבואר ב'אליה רבה' (הובא לעיל עמ' 14) דהיכא שיש עוד צירוף להקל ניתן לסמוך על הדעה דבעינן ס"ר.

אי שייך אתי רבים היכא שחסר בתנאי רה"ר

עוד יש לדון, במקום שהוא דרך של רבים אך חסר באחד מתנאי רה"ר, כגון שאין ברה"ר רוחב ט"ז אמה וכדו', אך עוברים באותו מקום רבים כרה"ר, האם כשמתקנים את המקום סגי בתיקון של כרמלית או דכיון דעוברים בו רבים בעינן לתיקון כרה"ר [דהיינו האם האתי רבים הוא דין דשייך דווקא ברה"ר, או דהוא דין התלוי בבקיעה של רבים ובהא נמי יש בקיעה של רבים].

והנה תוס' בעירובין (סב: ד"ה אמר ר' יוחנן) כתבו: "ואומר ר"י דאותן ישראלים הדורים יחידים בכרכים המוקפים חומה שיש להם מחיצות גמורות ודלתותיהן נעולות בלילה שרי לטלטל בכולה בשבת כיון דליכא ישראל אחר דאסר עליה".

ובפסקי מהר"ם (פסקי עירובין סי' קלב) כתב וז"ל: "מה שכתוב בתוס' דלתותיהן נעולות לא נהירא לי, דלדידן דליתא רה"ר לא בעי נעילה".

אמנם ב'שמחת ישראל' (פ"ו ד) כתב, דמדברי הרמב"ם מוכח דלא כדברי החזו"א. וב'תשובות והנהגות' (ח"ה סי' קא) הביא דדעת הריב"ם הרמב"ן הרשב"א והריטב"א דלא כהחזו"א.

וב'דרכי משה' (סי' שסד ס"ק א) כתב גבי המחלוקת אי ברה"ר בעינן דלתות ננעלות או דסגי בראויות להינעל: "אך במרדכי ריש הדר (סי' תקט) כתב דר"י סובר דבעי נעילת דלתות אפילו בזמן הזה דלית לן רשות הרבים גמורה [כוונתו לדברי ר"י שהבאנו], ומוהר"ם מרוטנבורג פליג וסובר דכיון דבזמן הזה לית לן רק כרמלית לא בעי נעילה", והיינו דלמד מהא דכתב ר"י דבעי דלתותיהן ננעלות ור"י הרי ס"ל כדעת רש"י דבעי ס' רבוא לרה"ר וא"כ כיום לית לן רה"ר ובכ"א כתב דבעי דלתות, א"כ מוכח דס"ל דאף בלא רה"ר בעינן לדלתות ננעלות והוא משום הא דשייך בקעי בה רבים אף בלא תנאי רה"ר,

וב'בית אפרים' (סי' כו ד"ה ונפלאתי) כתב: "ונפלאתי על הד"מ סימן שס"ד שהבין מדברי הר"י שהמרדכי דמצריך דלתות נעולות אפילו בזה"ז שאין לנו רה"ר גמורה, וז"א דהר"י לא כתב כן אלא בדוכתי דאיכא רה"ר וכל עיקרו רק לומר דאין ישראל יחידי הדר שם אסור לטלטל בלא עירוב וממילא בדוכתי דאין רה"ר שרי בתיקון הצריך על פי הדין ומשום דבעינן שיהיה עליה דין חצר ממש וכמש"ל בדברי מהר"ש, אבל מכל מקום לענין תיקון הטלטול אין לנו לומר שהר"י יסבור היפוך המבואר מדברי הפוסקים ותלמוד ערוך, דאף אם יפסוק כחנניא מכל מקום במפולש לכרמלית אין צריך כי אם צורת הפתח. ואמנם אף לפי הבנתו בדברי הר"י לא ס"ל כן להלכה, וכמ"ש שם דמהר"מ פליג כו' ואם כן הו"ל כחצר של רבים, וכן הוא בהגמ"י כו'. ובשו"ע כתב את הדברים ולא הזכיר כלל מזה ואין לנו רק מ"ש בשו"ע כמה פעמים דבכה"ג בצורת הפתח סגי".

היוצא מדבריו, דס"ל דאין כלל מחלוקת בין ר"י למהר"ם ולכו"ע סגי בצוה"פ, ומה שכתב ר"י שבעינן דלתות ננעלות הוא היכא שהוא רה"ר גמור.⁶⁸

⁶⁸ לכאורה מה שכתב דהר"י והמהר"ם כלל אין חולקים צ"ע, בדברי המרדכי פ' הדר הביא לדברי המהר"ם מרוטנבורג דחולק על הר"י כיון דלדידן אין רה"ר וז"ל שם: "פסק ר"י מכאן דאותם יהודים יחידיים הדירים בכרכין המוקפין חומה שיש בהם מחיצות גמורות ודלתותיהן נעולות בלילה דאינם צריכין לשכור ואפילו הם הרבה ישראלים בבית אחד שרי לטלטל בכל העיר כיון דליכא שני ישראלים בשני בתים אוסרין זה על זה, ומיהו מה שכתב ר"י ודלתותיהן נעולות בלילה ל"נ לרבינו מאיר דאפילו אינן נעולות נמי דאפילו מאן דמצריך נעילה בלילה פ"ק (דף ו:): ה"מ ברה"ר עצמו או במבואות המפולשין לרה"ר אבל לדידן דלית לן רה"ר לא בעו נעילה דאפילו בסרטיא מכאן ובקעה מכאן אמרינן לעיל דברי הכל עושה צורת פתח מכאן ולחי או קורה מכאן ולא בעי נעילת דלת" וז"ל מוכח דלהדיא ס"ל למרדכי דהמהר"ם פליג הר"י מחמת הא דלר"י אף בלא רה"ר גמורה בעי נעילה, וכן בהגהות אושרי הביא נמי דהמהר"ם חולק על ר"י וה'בית אפרים' עצמו הביא דבריהם ואיך פי' דליכא כלל מחלוקת ונתפלא על הד"מ דפירש כפשוטו דפליגי.

וב'משכנות יעקב' (סוף סי' קכא) הביא את דברי ה'דרכי משה' והוכיח מדבריו דברה"ר אף דאין בה כל תנאי רה"ר בכל אופן בעינן לדלתות ולא מהני צוה"פ להתירה, והוא משום דלענין האתי רבים ובקעי מחיצות לא בעינן דיהיו בדווקא כל תנאי רה"ר, וכתב דדוחק לומר כדברי הב"א דר"י איירי היכא שיש ס"ר דמשמע דהילכתא בא לאשמעינן. וכתב עוד (סוף ס' קכ וקכא), דאף מה דפליג המהר"ם על הר"י הוא רק לענין הא דלא בעינן דהדלתות יהיו ננעלות ממש, אבל מודה דלכל הפחות בעינן ראיות להינעל, אבל צוה"פ לא מהני אף לדעת המהר"ם.⁶⁹

[ויעויין בשו"ת רעק"א (ח"ב סי' ו' ובהוצאת המאור ח"ד סי' לז) דכתב דדלתות ראיות להינעל עדיפא מצוה"פ ועכ"פ ודאי לא פחות, ועי"ש עוד מה דביאר במחלוקתם].

וכתב עלה ב'בית אפרים' דאדרבה, ממקום שבא משם ראייה ברורה להתיר, שהרי אף לשיטתו דפליגי הרי המרדכי וההגהות מימונית (עירובין פ"ב ס"ק ו') וההגהות אשרי והאגור (הל' עירובין סי' תקסה) הביאו בשם המהר"ם דשרי אף שאין דלתות ננעלות והו"ל כחצר של רבים וא"כ ס"ל דאין רה"ר בלא כל תנאיה. ויעוי"ש עוד דהביא ראיות מדברי הראשונים והפוסקים דלא שייך דיני רה"ר בלא שיהיו כל תנאי רה"ר, ומש"כ המשכ"י דאף המהר"ם לא פליג אלא דסגי בראיות, דחה דבריו וכתב דודאי כוונת המהר"ם להתיר אף בצוה"פ.

ויעויין ב'משכנות יעקב' וב'בית אפרים' שם, דהביאו כל אחד הוכחות מדברי הראשונים שס"ל כשיטתו, אך מפני שבדעת אותם הראשונים עצמם זה מביא כסיעתא לשיטתו וזה לשיטתו, וע"מ לברר הדברים נצטרך לאריכות דברים גדולה, ע"כ רק הביא מה שסיכם דעות הראשונים בטוב טעם ודעת בספר 'שמחת ישראל' (סי' ג' וסיכם הדעות באות ד' ו-ו') דכתב דכדעת ה'משכנות יעקב' סברי הריטב"א⁷⁰ ורבינו אפרים⁷¹, ויתכן דגם רבינו פרץ⁷² ורבינו יואל⁷³. וכדעת ה'בית אפרים' סברי תוס'⁷⁴

⁶⁹ ועי"ש שהביא ראייה לזה מדברי הפמ"ג (א"א שסד ס"ק ב) דכתב בדברי ה'דרכי משה' דמשמע דבעי דלתות אף בליכא רה"ר גמורה, ובמשכנ"י הבין דכוונתו היא אף בדעת המהר"ם, אך הב"א דחה דבריו וכתב דכוונתו היא רק להחמיר לדינא כדעת המהר"ם.

וע"ע באג"מ (א"ח ח"א סי' קלט ענף ג) דכתב: "ופשוט שכוונת המהר"ם שאין צריך גם דלתות כלל", והוכיח כן מהא דבמבואות המפולשים לרה"ר ליכא מ"ד דבעי נעילה.

⁷⁰ דף כב בד"ה כאן הודיעך ובד"ה ורמי ובד"ה ורבנן דכתב שם כמה פעמים דהדבר תלוי אם הדרך סלולה לרבים לעבור שם תמיד.

⁷¹ הובא בהג"א ריש פ' מי שהוציאו ובש"ג שם בשם תוס' שיטה.

והמהר"ם⁷⁵ והרא"ש⁷⁶ והרשב"א⁷⁷ והר"ן⁷⁸ והבה"ג⁷⁹ ורש"י⁸⁰ והראב"י⁸¹ והרמב"ן⁸² והמ"מ⁸³ והריב"ש⁸⁴. ועי"ש באורך הוכחותיו ודחיותיו בדעות הראשונים, וא"כ יוצא דדעת רוב הראשונים היא כה' בית אפרים'.

⁷² יש מהאחרונים דהביאו דדעת ר' פרץ (עירובין ו:) היא כהריטב"א אך בשמחת ישראל שם דן בדבר ונטה יותר דאין ראיה מדבריו.

⁷³ מובא בראב"ה (סי' שפו) ובא"ז הל' ע"ש (סי' ו).

⁷⁴ עירובין ו: בד"ה וכי דכתבו דלא אמרינן אתי רבים ומבטלי מחיצתא אלא ברה"ר גמורה.

⁷⁵ הבאנו דבריו לעיל (עמ' 53) וע"ע בפסקי מהר"ם סי' י.

⁷⁶ עירובין פ"ק סי' ח' דכתב: "וה"מ מבואות המפולשין לרשות הרבים הוא דסגי להו בצ"ה מכאן ולחי מכאן או קורה מכאן. אבל רה"ר גופיה לא מיערבא אלא בדלתות מכאן ומכאן והוא דנעולות בלילה דאמר רבה בר רב הונא אמר רבי יוחנן ירושלים אילמלא דלתותיה נעולות בלילה חייבין עליה משום רה"ר אבל השתא דנעולות דלתותיה בלילה הוה ליה כחצר של רבים שמערבין את כולה ואין מבואותיה צריכין תיקון. ורה"ר פי' רש"י צריך שיהא רחב ט"ז אמה ומצויין בה ששים רבוא ואין לה חומה או שיהא רה"ר שלה מפולש משער לשער שיהא פלוש דומה לדגלי מדבר" ומשמע דמה דהביא פי' רש"י על תנאי רה"ר קאי על הא דכתב דרה"ר כזאת לא ניתרת אלא בדלתות ננעלות וא"כ כל דחסר בה מתנאים אלו מהני אף בלא דלתות.

⁷⁷ בחידושי דף כב דכתב דלא אתי רבים ובקעי מחיצות אלא ברה"ר רחב ט"ז אמה ומפולש וכו', ולא חילק בין בקיעת רבים של בני מבוי לרה"ר. וכן מוכח בדבריו בעבודת הקרבנות ריש שער ב'.

⁷⁸ הר"ן בעירובין דף כב. דכתבו דלא אמרינן אתו רבים ומבטלי מחיצתא אלא ברה"ר רוחב טז' אמה ופתחיו מכוונים זו כנגד זו, ולא חילקו כלל בין בקיעת רבים של בני מבוי לשל רה"ר.

⁷⁹ פרק הדר דף כז והובאו דבריו בא"ז סי' קסד.

⁸⁰ הוכחה זו כבר כתבו הב"א עצמו והוא מרש"י דף נט' דהגמ' דנה אי מערבין רה"ר בלא דלתות ננעלות וכתב רש"י במתני' בד"ה מערבין "וכגון שאין בה רה"ר גמורה של טז' אמה ואם יש בה מפרש בגמ' תקנתה" ומשמע מדבריו דכל הנידון בגמ' זה באיכא טז' אמה ובלא זה אין הנידון בגמ' להצריך דלתות

⁸¹ הוכיח כן מדבריו בסי' שעט. ואף שה'משכנות יעקב' (סי' קכא עמ' קלו) הביא בדעתו להיפך הוכיח שם שכיום שנדפס הראב"ה מוכח שס"ל כב"א ומה שה'משכנות יעקב' כתב בשמו הוא מחמת שזה חלק מתשובה של רבינו יואל ומפני הסתירה בדבריו הביא לשונו "והארכתי באלו הדברים בעבור ששאלני קרובי רבי מנחם ברי יעקב על דבר זה. כי בוורמיישא יש להם מבואות, ורבים בוקעים בהם, ואינן מיוחדים לבני השכונה, ולא היו רשאים לסתום פתחיהן, כי לכל בני העיר הדרך מיוחד, ונכנסין בזו ויוצאין בזו, ומפולשים לאחד משבילי העיר, מהו להתיר בקורה מצד אחד ובצורת

וכן כתב, דמהא דלא הזכירו הטור והשו"ע דיש אופן אמצעי שהוא לא רה"ר אך בעינן דלתות ראויות להינעל, משמע דכל דהוא לא רה"ר הוי בכלל מבואות המפולשין.

ויעויין ב'בית יוסף' (סי' שמה ס"ק ב) דכתב וז"ל: "והא פשיטא שלא הצריכו לינעל דלתותיה בלילה אלא כדי להוציאה מדין רשות הרבים, כדאמרינן אלמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רשות הרבים וכיון דכשאינו מפולש משער לשער לא הוי רשות הרבים כשאין הפתחים מכוונים זה כנגד זה בלא נעילת דלתות בלילה נמי הוי רשות היחיד. ומהאי טעמא נראה לי עוד דלא מצרכינן דלתותיה נעולות בלילה אלא כשאותו דרך שבתוך העיר המכוון משער לשער יש לו כל דיני רשות הרבים שיתבארו בסמוך, אבל אם חסר אחד מהם - הוי רשות היחיד גמורה אף על פי שאין דלתותיה ננעלות בלילה". הרי דס"ל דע"מ דייחשב כרה"ר דבעינן דלתות ננעלות בעי לכל תנאי רה"ר. ואין לומר דאיירי דליכא בקיעת רבים, דהרי איירי לענין שערי מדינה מוקפת חומה דודאי יש בה בקיעת רבים.

הפתח מצד אחד. ומימות אבותי נהגו לטלטל בתוכו, אך מורנו ורבינו רבי אפרים מערער, ולא קבלו דבריו. ולכן כתבתי שנראה לי שהיתר הראשונים קיים והיתר הוא", הרי להדיא דכתב להיתר וכן שכן נהגו, ונחלק על ר' אפרים ודלא כדכתב המשכנ"י בדעתו.

⁸² הוכיח כן מדבריו (עירובין נט) מהא דהביא קושיית הראשונים שגם ר"י לא התיר בלחי וקורה ביותר מ-יג' ושליש ומדלא תי' קושיית ר"י דשייך אופן דאמרינן אתי רבים אף בלא ט"ז אמה הוכיח דס"ל דל"ש כהא"ג, וכתב שם דאף דהמשכנ"י כתב דדעת הרמב"ן היא כשיטתו הוא מחמת שלא היה בידו חידושי הרמב"ן על עירובין כדכתב המשכנ"י בעצמו בס"ס קכב.

⁸³ פ' י"ז הל' י' דהביא ראיה מאבולי דנהרדעא ודקדק וכתב "שערי רה"ר גמורה" ומשמע דבלא"ה ליכא ראיה לרמב"ם ולכו"ע לא בעי נעילה וכן הוכיח משם דלא כסברת המשכנ"י בדעת המהר"ם דלתות ראויות מיהא בעינן, דהביא שם ראיה לדעת הרמב"ם מהא דבעי גמ' לחנניה אליבא דב"ה אי בעי נעילה והוא משום דנפק"מ לדידן בדין הכשר רה"ר, ומשמע מדבריו דאי בעי נעילה ברה"ר אין נפק"מ לדידן מהא איבעיא כיוון דברה"ר בעי נעילה וכל היכא דלא הוי רה"ר מהני צוה"פ ולא בעי דלתות כלל.

⁸⁴ סי' ת"ה דכתב על עיר שאין מבואותיה רחבים ט"ז אמה דכיוון דדינה ככרמלית "להתיר כל העיר אין צריך דלתות ננעלות בלילה אפילו אם נאמר דקיי"ל כר' יוחנן", ומשמע שם בהמשך דבריו דלת"ק סגי אף בצוה"פ.

אמנם מהא לכאורה אין ראיה גמורה כדברי הב"א דמהני אף צוה"פ, דיתכן דבעינן דלתות אלא דסגי בראויות להינעל ולא בעי ננעלות ממש, וכדברי ה'משכנות יעקב' בדעת המהר"ם, אך עכ"פ מוכח שלא כמסקנת ההלכה דה'משכנות יעקב'.

אלא דיעויין בדבריו בסימן שצ"ב (סד"ה עיר) דכתב גבי עיר של יחיד ונעשית של רבים דהביא דברי הסמ"ק והסמ"ג דכתבו "שאין הדברים אמורים שעיר של רבים והרי היא של רבים מערבין אותה אלא כגון ירושלים שדלתותיה נעולות בלילה ונחשבת מן התורה על ידי כן ככרמלית עכ"ל ודבריהם כשהיא רחבה י"ו אמות או שהיא מפולשת משני צדדיה לרשות הרבים שאל"כ אין לה דין רשות הרבים ובצורת פתח מכאן או לחי וקורה מכאן סגי וכמו שנתבאר בסימן שס"ד, א"כ מוכח להדיא דס"ל דאם חסר בתנאי רה"ר סגי אף בצוה"פ לחודא וכדברי ה'בית אפרים' ממש.

וכן מבואר בגר"א (שסד ס"ק ב), דבשו"ע שם כתב רה"ר אינה ניתרת אלא בדלתות והוא דננעלות בלילה וי"א אע"פ שאינן ננעלות אבל צריך שיהיו ראויות להינעל וכו' וכתב ע"ז בביאור הגר"א "וי"א אף על גב, שם ת"ח הני אבולי כו' ושערי נהרדעי שערי ר"ה היה בוודאי כמו שערי מחוזא שם וכ"ש לשיטתו דא"צ ס"ר כמ"ש בסי' שמ"ה ס"ז, ואם כדברי ה'משכנות יעקב' אף אם ס"ל דבעי ס"ר הוי רה"ר דהרי עצם בקיעת הרבים מצריכה דלתות ננעלות גם ללא כל תנאי דרה"ר ומ"ט כתב דר"ש לשיטתו דאי"צ ס"ר דאין טעם זה מוסיף צורך בדלתות

וכן מבואר ב'משנה ברורה' (שסד ס"ק ה) דכתב וז"ל: "רה"ר עצמה - דהיינו רחובות ושווקים הרחבים ט"ז אמה ומפולשים משער לשער, וכדלעיל בסימן שמ"ה ס"ו ועי"ש בסי' ח' וט' דיש עוד מיני רה"ר". ובס"ק ו' כתב: "אלא בדלתות - מכאן ומכאן, דעי"ז נעשית כחצר של רבים, אבל צורת הפתח לא מהני". הרי מבואר בדבריו דפירש נמי דע"מ שיצטרכו דלתות ולא יהני צוה"פ לרה"ר בעינן תנאי רה"ר של ט"ז אמה ומפולש משער לשער.

וכן מבואר בדבריו בביה"ל שם, דכתב גבי מנהג העולם שמסתפקים בעירוב דצוה"פ אף דמדינא הוא רה"ר גמורה הוא משום דסמכו על דעת הי"א דבעינן ס' רבוא, וכתב: "על כן אף דאין למחות לאחרים הנוהגים להקל ע"י צוה"פ שכן נהגו מעולם עפ"י דעת הפוסקים המקילין בזה, מ"מ בעל נפש יחמיר לעצמו שלא לטלטל ע"י צוה"פ לבד", וא"כ איירי במקום שיש בה בקיעת רבים והיא רה"ר גמורה מחמת בקיעתה, אלא דלדעות דבעינן ס' רבוא חסר בתנאי רה"ר, ובכ"א כתב דמהני צוה"פ. ואף מה שכתב דבעל נפש יחמיר הוא משום דחשש לדעות דלא בעינן ס' רבוא וא"כ יש בו כל תנאי רה"ר, ולולי זה לא היה מחמיר, וכן מוכח בדבריו בסי' שמ"ה עי"ש.

ובחזו"א (עירובין ס' עד ס"ק ט) הביא דברי הגר"א גבי מבוי שלאורך רה"ר וכתב דהוסיפו ע"ז מסברא דכל שהוא בקיעה כעין בקיעת רה"ר אף אם אין רה"ר מכאן ומכאן נמי לא מהני צוה"פ, וכתב: "ומיהו שאר פוסקים השמיטו דברי הג"א וכו' הילכך לעולם אין דין ביטול מחיצות אלא ברה"ר עצמה", הרי דס"ל נמי דבעינן רה"ר גמורה ע"מ שיהא אתי רבים ומבטלי מחיצתא.

וכן כתב להדיא בסימן קז (ס"ק ו) וז"ל: "והני מילי בשתיהן רחבות ט"ז אמה ורה"ר עוברת בתוכן ואז לא מהני צורת הפתח ובעינן דלתות, אבל אם אחת מהם אינה רחבה ט"ז אמה או שאין שיעור רה"ר עוברין בתוכה - מתקן אותה בצורת הפתח", הרי להדיא דס"ל דכל דחסר בתנאי רה"ר לא אמרינן אתי רבים.

ועל כן דעת פוסקי זמננו⁸⁵ דהלכתא כדעת הב"א וסיעתו דלא שייך אתי רבים ובקעי מחיצות אלא ברה"ר גמורה.

⁸⁵ שמעתי מכמה וכמה רבנים העוסקים בעירובין דדבר זה מוסכם דהכי הילכתא, וכן הוא פשוט דכיון דהכי הוא פשוט הטור והשו"ע וגם הראב"ה כתב דהכי נהגו מעולם וכן נמי דעת המשנ"ב והחזו"א הכי הילכתא וכדיארנו.

סימן ג' רשות הרבים מקורה

מקור הדין

בגמ' שבת (דף ה. ודף צח.) איתא: "אמר רב שמואל בר יהודה אמר רב אבא אמר רב הונא אמר רב המעביר ד' אמות ברה"ר מקורה פטור לפי שאינו דומה לדגלי מדבר.⁸⁶ וברמב"ם (פי"ד משבת ה"ו) כתב: "רה"ר שהיתה עליה תקרה או שאין ברחבה ט"ז אמה הרי היא ככרמלית".

ובראב"ד השיג ע"ז וז"ל: "רשות הרבים שהיתה עליו תקרה וכו' הרי הוא ככרמלית. א"א נראה לי במקום שאין רשות הרבים קבועה שם".

ובמ"מ הביא דברי הגמ' דלעיל וכתב דמדקאמר פטור משמע דדינו ככרמלית דפטור אבל אסור והביא לדברי הראב"ד דאיירי דוק במקום שאין רשות הרבים קבוע בו וכתב דדבריו סתומים ודברי הרמב"ם דבכל גוונא לא חשיב כרה"ר פשוטים⁸⁷ ובשו"ע סימן שמה' כתב איזהו רשות הרבים, רחובות ושווקים הרחבים ט"ז אמה ואינם מקורים ואין להם חומה,

טעמא דרה"ר מקורה

ובהא טעמא דרה"ר מקורה פטור בפשטות הוא מדברי הגמ' דלעיל והוי גזיה"כ משום דאינו דומה לדגלי מדבר

אמנם ב'ישועות מלכו' (ליקוטי שו"ת סי' יד) הביא את דברי הרמ"א (סו"ס שמו), והובא ביתר ביאור ב'דרכי משה' שם (ס"ק ב.), דברה"ר מקורה כל שאין לה ב' מחיצות לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם, ומשמע דהא דאמרינן בשבת דף ה' המעביר ד' אמות

⁸⁶ והגמ' שם מקשה מעגלות דמשכן דתחתיהן וביניהן רה"ר ומתרצת בדאדרתא, דהיינו הריווח שבין הקרשים וכו' וכי שדי ליה מר ביני וביני כלבוד דמי, ופי' רש"י שם (בד"ה שדי ליה מר): "דה"ל לבוד והיינו מקורה", ומוכח מרש"י שקירו של לבוד חשיב קרוי, ודלא כיש שרצו לומר דע"מ דייחשב כקירו לא מספיק קירו הילכתי אלא בעינן קירו ממשי.

⁸⁷ ויעויין ב'מרכבת המשנה' דביאר דברי הראב"ד דס"ל כדעת הראשונים דמבואות המפולשים לרה"ר שארכן לאורך רה"ר הוי כרה"ר אף דאינם רחבים ט"ז אמה, דכיון דבקעי בהו רבים סגי, והכי נמי מקום מקורה כיון דבקעי בהו רבים הוי כרה"ר לענין בקיעת הרבים. והרמב"ם ס"ל דכל מקום המופקר לכל העולם ורחב ט"ז אמה חשיב רה"ר ואינו תלוי בבקיעת הרבים וא"כ אין מקום לדבריו לחלק בין אורכו לאורך רה"ר או לרוחבו.

ברה"ר מקורה פטור משום פי תקרה יורד וסותם קאתינן עלה, והקשה דזה תימא דהרי בהדי' מוכח בשבת צ"ט גבי עגלות ותחתיהן דאף שאין לה ב' מחיצות לא אמרינן יורד וסותם עיי"ש וכ"מ להדי' מדברי הרמב"ם וכן הוכיח מהא דפסק השו"ע (סי' שמה ס"ק יד) דרה"ר מקורה דינה ככרמלית ואי טעמא דמקורה הוא משום פי תקרה א"כ היא רה"ר, וכתב: אלא ודאי דליתנהו להא מילתא והא דרה"ר מקורה אין ענין לפי תקרה וה"נ משמע פשוטא דלישנא לפי שאינו דומה לדגלי מדבר דאטו מי לא ידעינן בלא מילתא דרב דפי תקרה יורד וסותם ונשאר בצ"ע רב בזה.

וכן נקט ב'אגרות משה' (ח"ב סי' כח; ח"ה סי' כח' ענף ד אות כ), דכתב גבי רה"ר מקורה "דמה שהוא כרמלית אינו מפני איזה עיכוב בהליכת האינושי שם אלא מצד פטורא בעלמא מגזיה"כ.

ויעויין בשו"ת שבט הלוי (חלק ה סימן נג) דכתב וז"ל: "דיסוד מוסד דהא דילפינן מדין שאינו דומה לדגלי מדבר [רה"ר של מדבר], הוא רק כשיש בזה מסברא חסרון בעצם מהות רה"ר, וא"כ מנ"ל לחייב ע"ז כיון שאינו דומה לרה"ר של מדבר, וכהאי דשבת ה' וצח ע"א דהמעביר ברה"ר מקורה פטור כיון שאינו דומה לדגלי מדבר דרה"ר מקורה גורם חסרון בעצם רשות הרבים, דמקורה דומה לבית, ויש בזה חסרון בעצם מהות רה"ר כמו פחות מט"ז אמה, ולכן נקטה הרמב"ם (פי"ד ה"א מהל' שבת) בחדא מחתא עם פחות מט"ז אמה יעו"ש. וכן מה שכתבו קצת מהראשונים דילפינן משם לענין דבעינן בקיעת ס' רבוא שהוא גורם לענין רה"ר וא"א לחייב לדעתם בלי זה דומיא לדגלי מדבר, ובזה נתחלקו הדעות אם בקיעת כל יום ג"כ גורם מכריע להגדיל ענין מהות רה"ר וכפשוטו לשון השו"ע סי' שמ"ה, או כיון דסו"ס נמסר לרבים ושכיחי ס' רבוא ובוקעין בה בצירוף הזמן, שוב אין בקיעת ס' רבוא בכל יום גורם מכריע לתואר צורת רה"ר ומהותו, ושוב לא ילפינן מדגלי מדבר אף על פי ששם כן היה שהיו בוקעין בכל יום", עכ"ל.

היוצא מדבריו דלמד דהוא מגזיה"כ, אלא דפירש דלגזיה"כ הנ"ל יש סברא וגדר במהות צורת רה"ר.

אי בעינן קירוי קבוע

עוד יש לדון, האם מה דמבטל שם רה"ר ע"י קירוי הוא דווקא היכא דהקירוי הוא קבוע, או דקירוי עראי ג"כ מבטל שם רה"ר.

ויעויין ב'שפת אמת' (שבת צח.) האי דקא מקשה הגמ' במימרא דרב שמואל בר יהודה דהמעביר ד"א ברה"ר מקורה פטור מהא דעגלות מקורות הויין תחתיהן רה"ר,

דאפי' אי נימא דשם בעגלות אף דמקורה חשיב רה"ר מנ"ל למילף על כל רה"ר מקורה דאיכא למימר דדווקא בעגלות חשיב רה"ר כיון דלא היה מקורה בקביעות אלא באותו זמן שהעגלות היו עוברים דרך שם לפיכך בזה לא נתבטל שם רה"ר ממנו אבל באם הר"ה מקורה בקביעות שפיר י"ל דנתבטל בזה שם רה"ר, והוכיח: ותדע דאטו נימא דאם אחד יניח קירוי בר"ה לשעה ויזרוק בתוכו ד"א או מרה"י לתוכו נאמר שפטור, וכתב דאולי כיון דתחת העגלות תמיד היה מקורה חשיב כמקורה בקביעות.

ובהגה"ה שם כתב ליישב באופן אחר, די"ל דמדבר שאני כיון דהמדבר אינו רה"ר אלא בזמן שהיו ישראל מהלכין בה שפיר מהני מה שהי' מקורה באותה שעה שהיו מהלכין שלא יהי' עלי' שם רה"ר, אבל ברה"ר דעלמא לא מהני קירוי לשעה לבטל ממנו שם רה"ר שהי' כבר, וא"כ מוכח מדבריו דע"מ לבטל שם הרה"ר בעינן לקירוי קבוע.

אמנם לפי תי' הא' לא בעי דהקירוי יהיה קבוע ובמקום מסוים אלא אף אם הקירוי בעצמותו קבוע אך זז ממקום למקום וכגון עגלה וכדומ' שפיר חשיב כקירוי קבוע ובגמ' (סוכה דף ז.) "אמר רבה וכן לשבת, מיגו דהוי דופן לענין סוכה הוי דופן לענין שבת".

ופירש"י דאע"פ דלשבת צריך שלוש מחיצות לעשותו רשות היחיד, בשבת של סוכות מותר לסמוך על מחיצות הסוכה אם עשה ברשות הרבים סמוך לפתחו סוכה שאין בה אלא שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח, מכניס ומוציא הימנה לביתו.

וב'פני יהושע' שם כתב, דכל נידון הגמרא הוא היתר טלטול מדרבנן, דמדאורייתא דינה של הסוכה הוא כרשות היחיד כיון שהיא מקורה, אלא דמדרבנן דינה ככרמלית, ובסוכות אמרינן מיגו⁸⁸ דייחשב כרשות היחיד אף מדרבנן עי"ש. והרי קירוי הסכך של הסוכה הוא קירוי ארעי, דהרי אחרי סוכות מפרק אותו, וא"כ מוכח דס"ל דאף ע"י קירוי ארעי חשיב כרה"ר מקורה.

אלא דיעוין במרחשת (ח"א סימן טו אות א-ב) שהבין בפשיטות כמו ה'פני יהושע', שמדאורייתא דינה כרה"י מחמת הא דמקורה, אלא דמדרבנן דינה ככרמלית⁸⁹, ומהני המיגו לשוויה כרה"י.

⁸⁸ וכתב דהא סברא דמיגו שייך רק אי הוי איסור דרבנן דבדאורייתא לא שייך הא מיגו [ועיי"ש שהוסיף טעמים נוספים דהוי דרבנן].

⁸⁹ אלא דגם בה"א שלו נחלק על הפנ"י בהא דהפנ"י ס"ל דהא מיגו ל"ש בדאורייתא ורק מדרבנן (כמבואר בהערה 88) והמרחשת כתב דאם יזרוק מרה"ר לסוכה אף דהוי רה"י רק מחמת המיגו יהיה

אלא דהקשה שם על זה מדברי הר"ן שכתב דמיירי אפילו בסוכה שאסור לטלטל בה מהתורה, וכגון שפרוץ מרובה על העומד, ואפילו הכי אמרינן מיגו דהוי דופן מדאורייתא לענין סוכה הוי דופן לענין שבת. מבואר מדבריו דמדאורייתא אסור לטלטל בסוכה. ולכאורה קשה דכיון דהוא רשות הרבים מקורה צריך להיות לכה"פ ככרמלית.

ותירץ דהא דרה"ר מקורה הוא דוקא היכא שהקירוי הוא דרך בנין קבוע, אז אמרינן דחשיב כרשות הרבים מקורה, אבל בסוכה שהוא עראי בעלמא לא נחשב למקורה וכמאן דליתא דמי יעוי"ש.

וב'מגן אברהם' (סי' רסו סק"ז) כתב גבי טלטול תחת העגלה "דתחת העגלה הוי רה"ר אם העגלה אינה מקורה וכו', אבל אם היא מקורה פטור, שאינו דומה לדגלי מדבר", הרי דנקט דאף דהוי קירוי זמני בכ"א חשיב רה"ר מקורה.

וב'שועות מלכו' (או"ח סי' נב) הקשה על ה'מגן אברהם' מדברי הר"ן (הנ"ל) דמוכח דקירוי דסכך לא חשיב קירוי כיון דהוא עראי, וכ"ש עגלה שעומדת לשעה או שעתיים, והעלה דנראה שהמג"א למד את דינו מהעגלות דמדבר, ששם מבואר שהיה להם דין של רה"ר מקורה.

אמנם ה'שועות מלכו' עצמו פליג על המג"א מכח דברי הר"ן וס"ל דקירוי ארעי דרה"ר לא חשיב מקורה. וכתב לדחות הראיה מעגלות דמדבר, דכיון דשם היו חונים על פי הדיבור הו"ל כבנין קבוע, אבל בעגלות של חול דינם כקירוי עראי ולא הוי רה"ר מקורה, עיין שם.

וע"ע ב'אגרות משה' (או"ח ח"א סו"ס קעט) שהביא דברי הר"ן הנ"ל וכתב דהוא קשה טובא, "דהא בסוכה מותר לטלטל מדאורייתא גם בשבת דעלמא אף בלא מחיצות כלל משום דהוא רה"ר מקורה כדאיתא בשבת דף צ"ח ואיפסק כן ברמב"ם ובטור ושו"ע ולית מאן דחולק על זה".

וע"ע בספר 'הערות על מסכת סוכה' למרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל (דף ז). שהקשה על דברי המרחשת דעראי לא חשיב מקורה, מקושיית הגמרא (שבת צח.) מעגלות דהוי מקורה, ומ"ט המטלטל תחתיהן חייב, והקשה דהרי אין לך עראי יותר מעגלה שאינה עומדת במקום אחד, ואפילו הכי חזינן דסברה הגמ' דחשיב מקורה, א"כ מוכח דכיון דבמציאות הוא מקורה ולא דמי לדגלי מדבר לא איכפת לן מה דהוא ארעי וחשיב

חייב, ועי"ש שהוכיח דבריו דאם המיגו הוי רק לדרבנן מהי קושיית הגמ' שם דהוא מקילתא לחמירתא, הרי אדרבה, לענין סוכה הוא רק דרבנן.

כרה"ר מקורה. ועי"ש שתי קושיית המרחשת על הר"ן, דמאי דבעינן למיגו הוא דנפק"מ לגבי פסל היוצא מהסוכה יעוי"ש, ועכ"פ חזינן דס"ל להגריש"א זצוק"ל דאף בקירוי ארעי חשיב כמקורה, וגם דלפי תירוצו אין ראייה מדברי הר"ן דס"ל דקירוי ארעי לא חשיב כמקורה.

אם כן נמצא בהא מחלוקת דקירוי עראי, דדעת המג"א, ה'פני יהושע', האג"מ והגריש"א דחשיב כרה"ר מקורה והמטלטל שם יהיה פטור, ודעת והמרחשת, ה'שפת אמת' וה'ישועות מלכו' [וכן לכאורה פשטות הר"ן] דקירוי ארעי אינו נחשב לקירוי.

רה"ר המקורה במקצתה

אלא דיש לדון בהא דקירוי מבטל שם רה"ר, האם הוא דווקא היכא דהרה"ר כולה מקורה, או דגם היכא דרק חלק מהרה"ר מקורה ג"כ נאמר דדינו ככרמלית.

ויעויין בשו"ת 'בצל החכמה' (ח"ג סי' צו אות י"ב) דהביא בשם ה'תולדות שמואל' (מצוה לב סי' פ' אות ז) דמה שעושין לפני פתח החנויות כמין תקרה מפתח החנות לתוך רה"ר, פשוט שיש למקום שתחת התקרה דין רה"ר, כיון שהתקרה אינה מתפשטת רק על חלק קטן מרה"ר, ואפי' אין שיעור ט"ז אמה רק בצירוף המקום שתחת התקרה הוא בטל לגבי רה"ר ומצטרף להשלים השיעור, ע"כ. ומבואר דע"מ להפקיע שם רה"ר בעינן דיהא הקירוי על כל הרה"ר או עכ"פ על רובו.

והביא לדברי המג"א (סי' שמה סק"א) דכתב וז"ל: "נעץ קנה גבוה י' ברה"ר ובראשו טרסקל רחב ד' לא אמרינן גוד אחית מחיצתא, דהו"ל מחיצה שהגדיים בוקעים בה, אבל הטרסקל עצמו גבוה י' ורחב ד' גם מה שתחתיו הוי רה"י". וב'מחצית השקל' מתמה ע"ז ומגיה דהוא טעות סופר וצ"ל במג"א "אבל הטרסקל עצמו גבוה י' ורחב ד' הוי רה"י הגם שמה שתחתיו הוי רה"ר", ועי"ש שכ' שכ"כ גם בס' תו"ש. והקשה הבצל"ה: ותימה דנהי דלרבנן דפליגי אדר"י ל"ה השטח שתחת הטרסקל רה"י, מ"מ גם דין רה"ר אין עליו, דהטרסקל הוי קירוי והשטח שתחתיו הוי רה"ר מקורה שדינו ככרמלית. וכתב דמוכח דס"ל דכיון שאין מקורה רק חלק קטן מרה"ר אין דינו כרה"ר מקורה.

אלא דהקשה ע"ז מדברי המאירי (שבת צ"ח. ד"ה ושאר) בענין עגלות דמשכן דהגמ' דנה מ"ט תחתיהן רה"ר ודנה אי יש לבוד בין הקרשים והקשה המאירי "ומאחר שהזכרתי שיש לעגלה חיפוי סביבותיה ממקום שבאת נהי שמצד הקרשים אינה מקורית מ"מ מקורה היא מצד עצמה בנסרים סביב ברחב ארבעה כדי לילך על הנסרים כשירצו בכל סביבותי' ופירש שלא היתה מקורית אלא ביתדות קצרות רחוקות זו מזו

ואין היתידות מבטלות אויר שלה וכו', ומבואר מקושייתו⁹⁰ דכל שיש ברה"ר קירוי רחב ד' על ד', שהוא שיעור מקום חשוב, אינו בטיל לגבי רה"ר ונחשב תחתיו רה"ר מקורה אף שכל שאר רוחב הרה"ר אינו מקורה.

וכן כתב להוכיח מדברי המג"א (סי' רסו סק"ז) דכתב: "ותחת העגלה הוי רה"ר אם העגלה אינה מקורה למטה ויש במקום הפתוח ג"ט, אבל אם היא מקורה פטור שאינו דומה לדגלי מדבר" עכ"ל, והעתיקו גם בא"ר (שם אות ט). ומוכח ג"כ דאפי' כשרק חלק קטן של הרה"ר מקורה וגם אין הקירוי ברה"ר רק לפי שעה - מה שתחתיו הוי רה"ר מקורה ודינו ככרמלית.⁹¹

וכן נראה דיש להוכיח מדברי היד רמ"ה (ב"ב פ"א אות קלט, והובא לקמן עמ' 66) דכתב דרה"ר מקורה מצטרפת להשלים הטז' אמה לשאינו מקורה וכתב "אע"פ דההוא מקורה לית ליה דינא דרה"ר חזי לאיצטרופי לשאינו מקורה לשיעור רה"ר כדאשכחן התם גבי עגלות דילפינן מיניה שיעור רה"ר דהוי ט"ז אמה ולא סליק שיעורא אלא בהדי מקורה, דאע"ג דלא מחייב [במקום המקורה]", הרי דכתב דאף היכא שרק מקצת הרה"ר מקורה דלית דינא כרה"ר ולא מחייב.

וכן מוכח מהמשנ"ב (סי' שמו ס"ק ל) גבי גגין הבולטין לפני הבתים, דכתב וז"ל: "דאם היה רה"ר בצדה אסור להוציא, דכיון שמקורה יש עליה דין כרמלית", והרי שם הקירוי הוא רק במקצת הרה"ר ובכ"א כתב דהוי כרמלית, וע"ע לקמן (עמ' 71 הערה 98) שהוכחנו שכן ג"כ דעת ה'משכנות יעקב'.

רה"ר המקורה במקצתה אי מבטלת שם רה"ר מכולה

עוד יש לדון ברה"ר המקורה במקצתה שדינה ככרמלית, האם מהני הקירוי לבטל שם הרה"ר רק תחתיה או דמסלק שם הרה"ר מכל הרשות כולה.

וב'אשל אברהם' (בוטשאש ריש סי' שמה) כתב וז"ל: "דרך המלך שהוא במדינות הקיר"ה כעת יש בו בין כמה פרסאות שראנקין [גשרים] אשר הם מקום שיש להם דין רה"ר מקורה והוא כרמלית לכו"ע ועי"ז י"ל שאינו רה"ר כלל בכל הדרך גם אם היו ס'

⁹⁰ ולכאורה צ"ב מ"ט לא הקשה מעצם קושיית הגמ' מהא דעגלות מקורות הויין, והרי ודאי הוי מקורה רק בחלקה, וניתן היה להוכיח כן גם לולי דברי הראשונים.

⁹¹ ועי"ש עוד דהוכיח כן גם מדברי ה"שועות מלכו' דהקשה על המג"א הנ"ל דכיון דהעגלה עומדת שם רק לשעה או שעתיים לא מבטלת הרה"ר כיון דאינו קבוע והוא רק זמני, ומה דבמשכן היה מבטל הוא משום דהיה ע"פ הדיבור וחשיב כקבוע, ועכ"פ מבואר דהיה קשה לו רק על הא דאינו קירוי קבוע, אבל בהא דקירוי של חלק מרה"ר מבטל ממנו שם רה"ר מודה.

רבוא בוקעין בו בכל יום... ולזאת אין שום עיר במדינתנו צריכה הכשר יותר מצוה"פ לכו"ע". והיוצא מדבריו דס"ל דעל ידי שיש קירוי בחלק מרה"ר בטל שם רה"ר לא רק תחת הקירוי אלא מכל הרה"ר כולה.

ולכאורה דבריו תמוהים, דמ"ט מה דיש חלק קטן⁹² מהרה"ר מקורה מבטל מכל הרה"ר כולה דין רה"ר ואף דגדולה כמה פרסאות.

והנראה לבאר דבריו, דמה דהיכא שיש קירוי באמצע רה"ר מבטל את שם הרה"ר כולה, אין זה מחמת דין דמהני קירוי של מקצת הרשות לבטל כולה אלא טעמא הוא מחמת דע"י הקירוי תו לא הוי הרה"ר מפולש דכיוון דהרה"ר נגמר בכרמלית לא חשיב מפולש ושוב בטיל שם רה"ר מיניה לכל אורכו מחמת הא דאינו מפולש

שוב ראיתי ב'שמירת שבת כהלכתה' (במהדורה החדשה ח"א פ' יז הערה טז) דהביא, דרה"ר מקורה לא הוי רה"ר, וכתב דלפי"ז תחת הגשרים שעוברים מעל רה"ר הוי כרמלית, והקשה דלפי"ז יצא דפקע שם רה"ר מכל הרה"ר כולה כיון דתו לא הוי רה"ר מפולש דהרי נגמר בכרמלית. וציין שם: "ע"ע באשל אברהם הנ"ל", והיינו דלמד דטעם האשל אברהם הוא מחמת דלא הוי רה"ר מפולש.

אלא דהקשה ידידי הגר"מ מושקוביץ שליט"א על דברי הא"א מדברי ה'יד רמה' (ב"ב פ"א אות קלט) דכתב גבי רה"ר דמקורה בחלקה, והחלק שאינו מקורה אינו רחב ט"ז אמה, דמצטרף החלק המקורה להשלים לרוחב ט"ז אמה, דכתב: "כי הוי מקצתו מקורה ומקצתו אינו מקורה, אע"פ דההוא מקורה לית ליה דינא דרה"ר חזי לאיצטרופי לשאינו מקורה לשיעור רה"ר, כדאשכחן התם גבי עגלות דילפינן מיניה שיעור רה"ר דהוי ט"ז אמה ולא סליק שיעורא אלא בהדי מקורה, דאע"ג דלא מחייב [במקום המקורה] אמר מר מקצת המקורה אהני לאיצטרופי לשאינו מקורה לשיעור רה"ר לחיובי השאינו מקורה". הרי מוכח מדברי ה'יד רמה' דמה שיש חלק מקורה ברה"ר אינו מפקיע את שם רה"ר מכל הדרך.

אלא דעל פי מה דביארנו בטעם ה'אשל אברהם' אפשר ליישב קושיה זו, דכיון דטעמא דהא"א הוא משום דכיון דיש שארענקין תו לא חשיב הדרך כרה"ר מפולש כיון דמפסיק באמצעו כרמלית, וע"כ במאי דקא מיירי הא"א איירי שיש שארנקין כפי שדרכם להיות לרוחב הרחוב ונחשב תחתם כרמלית וממילא כיון שיש באמצע הרה"ר חלק שהוא כרמלית ואינו חלק מרה"ר תו לא חשיב רה"ר מפולש, דמופסק באמצעו

⁹² אמנם צריך שיהיה החלק המקורה לפחות ד' על ד', דאי לאו הכי לית לה שם רשות ולא חשיב כרמלית [כן מבואר בא"א ס"ס שמה].

ע"י הכרמלית. אבל היד רמה' איירי בגוונא שהחלק המקורה הוא לאורך הרה"ר ולא לרוחבה וכמו שמוכח מהא דדן אי מצרפינן ליה לרוחב ט"ז אמה, ובהא אף אם נאמר שיש לזה דין של כרמלית ולא הוי חלק מרה"ר אין שייך לבטל ע"ז שם רה"ר מכל הרשות כיון דעדיין נשאר הרה"ר מפולש, דמה שמבטל שם הרה"ר זה לא הקירוי אלא מה שיש רשות של כרמלית שמפסיקה את הרה"ר לכל רוחבה והכא לא שייך, דאין מה שמפסיק את הפילוש.

ועפ"ז יש לדחות גם את הראיה שהביא הרה"ג הנ"ל מדברי האג"מ (ח"ה סי' כח ענף ד אות כ), דכתב דמוכח מדבריו שם דלמד פשוט דאין בקירוי כח להפקיע שם של כל הרה"ר, דהנה באג"מ שם כתב⁹³ גבי מה שרצו לטעון שהרכבת העוברת על גבי הגשרים באמצע הרחוב מחלקת את הרה"ר לשניים, וא"כ בכל צד של הרכבת לא עוברים ס' רבוא, ומזה הוכיח דהיה פשוט לו שהקירוי לא מבטל את הרה"ר אלא רק דן שם האם מונע את צירוף ב' הצדדים.

אלא דלמאי דאמרן אין ראיה, דלמדקדק בדבריו מוכח ששם איירי בגוונא של היד רמ"ה שהרכבת והקירוי הולך לאורך רה"ר באמצעה וע"ז דן אי מצרפינן את הרבים הנמצאים בצד הזה של הקירוי לרבים הנמצאים בצד השני של הקירוי, ואי מיירי שהקירוי הוא לרוחב רה"ר מאי שייך לדון אי הרבים שבצד הזה מצטרפים לרבים שלצד השני הרי כל הרבים ממשיכים מהצד הזה של הקירוי לצד השני דהרי זה נמצא לרוחבה ובהכרח כדאמרן⁹⁴, וא"כ ליתא ראיה מדבריו דאין קירוי מבטל שם כל הרה"ר היכא דהוי לרוחבה, ומחמת דע"ז לא הוי מפולש.

⁹³ וז"ל שם: ומש"כ במכתבו דבארא פארק מוקף ברכבת [טרעין] שהולך למעלה, שנמצא שהרחוב למטה מקורה, שהוא רק כרמלית כדאיתא בשבת דף ה' ע"א, ובמקום המוקף במסלול הרכבת ליכא ששים ריבוא בוקעין. וכוונתו דלכן לא יצטרפו אלו שתחת הרכבת שהרי הם עוברים בכרמלית, וגם לא אלו שאחרי הרכבת מאחר שהרכבת מפסיק את הרה"ר ולא מצטרפין. הנה תמה אני מנ"ל שכשאיכא הפסק כרמלית באמצע רה"ר אין מצטרפין האינשי. ובפרט ברה"ר מקורה, שמה שהוא כרמלית אינו מפני איזה עיכוב בהליכת האינשי שם, אלא מצד פטורא בעלמא מגזה"כ, שיותר הוא נראה לפרש דבעצם אף כשהוא מקורה הוא לענין המציאות רה"ר, אך שמ"מ פטורה התורה מאחר שאינו דומה לדגלי מדבר. שלכן אף שליכא חיוב העברת ד' אמות על מקום ההוא, מסתבר שלא שייך זה לענין צירוף המספר דס' ריבוא דצריך לחשיבות רה"ר, ויתחייבו אלו המעבירין ד"א במקום שאינו מקורה בשני הצדדין.

⁹⁴ שוב מצאתי כן להדיא בשו"ת 'משנה הלכות' (חלק ח סי' קטז) [שאליו כתב האג"מ תשובתו, וזוהי התשובה שהשיב לבעל האג"מ], דכתב וז"ל: "איברא דמעיקרא לא קשיא דהנה מה שהביא מרן שליט"א מר' יוסי שבת פ' הנ"ל ורש"י ורמב"ם דכרמלית אינו מפסקי ברשויות היינו דוקא כשהיו שתי רשות הרבים מצד זה למזרח הי' רה"ר ומצד זה למערב הי' רה"ר גמור ובאמצע שני

שוב ראיתי ב'נתיבות שבת' (פ"ג הע' ו) דדן גבי גשרים העוברים מעל רה"ר אי מבטלי שם כל הרה"ר, וכתב דקשה לומר כן דמשום החלק שתחת הגשר יבטל דין הרה"ר מכל הדרך מפני שמקום הכרמלית מפסיק ותו לא הוי מפולש וכתב דבא"א צידד לומר כן ונשאר בצ"ע למעשה.

אלא דכיון דדבר זה שמבטל את כל הרה"ר ק"ק הוא מסברא, וגם פוסקי זמננו שהביאו דבר זה נשארו בזה בצ"ע למעשה, ולא מצאנו בעוד פוסקים דבר זה, א"כ יוצא דמה ששייך לדון למעשה שהופך לכרמלית הוא רק הקטע שמתחת הקירוי ממש⁹⁵ ולא כל הרה"ר.

הרשויות ה' כרמלית אם הוציא מרה"ר זה לרה"ר שני אז אמרין דכרמלית אינו מפסיק אלא הו"ל כחדא רשותא וחייב חטאת המוציא מכאן לכאן, אבל היכא דליכא לפנינו רשות הרבים לא מצד זה ולא מצד זה ובלי צירוף הכרמלית ליכא ששים ריבוא בוקעים בשום אחד מהם ורק ע"י הצירוף של הכרמלית יעשה רשות הרבים, כה"ג ודאי לא מצטרף שע"י הכרמלית יעשה רשות הרבים". הרי שכתב להדיא דאירי בגוונא שיש שתי רה"ר לאורך וביניהם יש כרמלית, וכדאמרן.

⁹⁵ אמנם ראיתי בקונטרס 'אליבא דהלכתא' (כך עב עמ' מב, יוצא לאור ע"י 'חברת אהבת שלום') שהביאו מהגר"מ רוזנר שליט"א לחלוק על דברי הבצה"ח ולחלק בין רה"ר מקורה סתם שלא בקעי בה רבים [והא דחשיבא רה"ר הוא מחמת שהיא בצידי רה"ר אך אינה בדיני דצידי רה"ר מחמת הא דאין מה דמחלק בינה לבין הרה"ר או בגוונא של דינא דמדבר דהרה"ר היא תחת העגלה דל"ש שם בקיעת הרבים], לבין רה"ר שרבים בוקעין בה תחת הקירוי כחלק מבקיעתם ברה"ר.

והביא ראיה לדבריו מדברי הראב"ד שהבאנו לעיל (בעמ' 60) דהשיג על דברי הרמב"ם דכתב דרה"ר מקורה לא הוי רה"ר והשיג הראב"ד: "ונראה לי במקום שאין רשות הרבים קבועה שם". והיינו דלמד הראב"ד דהיכא דהוי רה"ר קבועה לא מתיר הקירוי. אמנם צ"ע מאי ראייתו דאדרבה, הרי מדברי הרמב"ם שם מוכח דמהני אף היכא דיש בקיעת רבים, וכבר כתב שם הרב המגיד דדברי הראב"ד סתומים ודברי הרמב"ם דבכל גוונא לא חשיב רה"ר פשוטים, ולא מצאנו בפוסקים שפסקו כדבריו וא"כ מהו שהביא ראייתו משם.

אלא דבאמת דראיה זו מדברי הראב"ד כבר הביא המשכנ"י לשיטתו דאמרין אתי רבים ומבטלי מחיצתא ברה"ר שחסר בה בתנאי רה"ר אלא שכבר כתב שם לדחות דמשמע דכוונת הראב"ד לומר שאם הוא דרך קבועה לרבים הוי רה"ר גמורה ואין זה דעת כל הפוסקים [והיינו דגם לשיטתו שייך בהא אתי רבים אך לא יהיה רה"ר גמורה].

עוד הביא הרה"ג הנ"ל שם ראיה להא דהדברים נראים ק"ו דאם כשקטע באמצע רה"ר נהיה צר מפחות מט"ז אמה נחשב רה"ר מחמת שרה"ר בוקעת דרכו אע"פ דלא ניחא תשמישתא לבני רה"ר מחמת שהוא צר, כ"ש בקטע מקורה שניחא תשמישתא.

[אמנם דבר זה שכתב, דרה"ר שלאורך רה"ר המתקצרת באמצעיתא חשיבא רה"ר אינו דבר פשוט כ"כ, דיעויין בשו"ע סי' שמה' ס"ק ח' דהביא דרחובות הרחבים ט"ז אמה ומתקצרין בקצתן ואין

בהם ט"ז אמה י"א שאם ארכן לאורך רה"ר הרי הם רה"ר ובסעיף ט' כתב דמבואות הרחבים יג' אמה ושליש וב' ראשיהם מפולשים לרה"ר הרחב ט"ז אמה י"א שהוא רה"ר.

ויעויין בביה"ל שם שכתב, דהחילוק בין סעי' ח' לט' הוא שבס"ק ח' הוי רה"ר אף בפחות מ"ג אמה וזהו דעת המ"מ בשם הרשב"א וסעיף ט' הוא דעת הרא"ש דהוא דווקא ב"ג אמה, וכתב הביה"ל (שם בד"ה י"א) דהא דכתב המחבר הא בשם י"א משום דלדעת רש"י והרמב"ם אף בכהאי גוונא לא הוי רה"ר וכ"ש האי דסעיף ח', וכן כתב דלפי' הרמב"ן בסוגיא דיתר ע"כ אמר ר"י אין מקור להאי דינא. אלא דכתב דמ"מ האי י"א לאו דעת יחידאה היא, דהרא"ש ועוד כמה ראשונים העתיקוהו, ועכ"פ משמע מדברי הביה"ל דדבר זה שרה"ר המתקצרת הוי רה"ר כלל אין פשוט דנפסק כן להלכה, וא"כ הא ק"ו דכתב אינו כלל פשוט להביא ממנו ראיה.

אמנם יעויין ב'שונה הלכות' (שמה ס"ק טו) דמבואר בחזו"א (או"ח סי' קז ס"ק ח) דלא קי"ל כדעה דרה"ר המתקצרת לא חשיבא כרה"ר, ועי"ש בגליון חזו"א דנסתפק האם פסק כן כדבר פשוט או דרק לחומרא. עוד יש לדון לדבריו דאם נדמה דבר זה לרה"ר מקורה, למאי מדמינן ליה האם לרה"ר המתקצרת ל-יג' אמה או לי' אמות או לפחות מכן (דבהא אינו ברור כלל דיש דעה דהיא רה"ר יענין בשעה"צ שם ובהגהות הגר"א) ואכמ"ל.

אלא דבאמת אין כלל ראיה מהק"ו הנ"ל, דהרי לפי הק"ו הנ"ל שהביא היה צריך להיות דדינא של תחת הקירוי הוא רה"ר גמור וא"כ על הא כתב המשכנ"י דהבאנו לעיל (בתחילת הערה זו) דהוא רק דעת הראב"ד ואין דעת כל הפוסקים כן.

ובאמת לאחר העיון נראה, דהא דינא דרה"ר המתקצרת כלל אינו דומה להאי דינא דרה"ר מקורה, דהנה יעויין במאירי עירובין ו: דהביא בטעמא דהסוברים דרה"ר המתקצרת הוי רה"ר, דכתב וז"ל: "אף על פי שאמצעו מתקצר לפחות משש עשרה אין בכך כלום כלומר אחר שהיא ישרה שאי [אפשר] לרה"ר להתלקט במלקט וברהיטני שלא יהא בו קצת מקום קצר משש עשרה אמה". וכע"ז איתא שם בחידושי הר"ן, דטעמא דרה"ר המתקצרת לאורך רה"ר הוא "משום דרה"ר פעמים מתקצר ופעמים מתרחב ואינו נראה לומר שתיכף שיתקצר משש עשרה אמה לא יהא נידון כרה"ר".

והיינו דטעמא דברה"ר המתקצרת חשיב רה"ר הוא מפני דכן הוא רגילות דרך הרבים דפעמים מתרחבת ופעמים מתקצרת וא"א להקפיד בכל מקום שיהיה מדויק ט"ז אמה דא"א לרה"ר דתתלקט במלקט ורהיטני ואף אם בחלק הוא פחות זהו דרך וצורת הרה"ר ובטל, אך כל זה הוא בדווקא גבי רוחב הרה"ר דשייך שם הטעם דא"א להתלקט במלקט ורהיטני ובטל, אבל גבי רה"ר מקורה אין שייך האי טעמא שא"א להתלקט דודאי אין זהו דרך וחלק מצורת הרה"ר שדרכו להיות לפעמים מקורה ופעמים לא ומימלא אף אם הקירוי הוא לא בכולה אלא רק במקצתה אינו בטל לרה"ר ושוב לא שייך לומר שיחשב כחלק מרה"ר, וא"כ ליכא ראיה מהא דרה"ר המתקצרת לרה"ר מקורה.

שוב מצאתי דכבר כתב כע"ז ב'חישוקי חמד' (שבת צח ע"א) וז"ל: "ויש לעיין למה לא יהיה תחת העגלה כמו רה"ר המתקצרת באמצע דאף על פי שאין בה ט"ז אמה, בכ"ז חייב גם במקום הקצר כמבואר בשו"ע (סימן שמה ס"ח), וגם תחת העגלה נאמר כך שכיון שבמקום שאינו מקורה הוי רה"ר אף גם תחת המקורה יהיה לו דין של רה"ר, ויש לחלק דכשרה"ר מתקצר באמצע, יש כאן צורת רה"ר אלא שחסר כאן תנאי של ט"ז אמה שיהיה לו שם רשות הרבים, ולכן אם בשאר הרחוב יש

אי שייך להתיר בצוה"פ תחת הקירוי

אלא דעדיין, גם אי חשיב ככרמלית הרי ע"מ להתיר הטלטול יצטרכו לעשות צוה"פ ע"מ להופכו לרה"י המותר בטלטול.

והנה לעיל (עמ' 53) הבאנו את מחלוקת ה'משכנות יעקב' וה'בית אפרים' וסיעתם האם יש אתי רבים ובקעי מחיצות היכא דחסר בתנאי רה"ר, ולכאורה הדבר יהיה תלוי במחלוקת הנ"ל, דל'משכנות יעקב' דאסר היכא דרבים בוקעים אף בלא תנאי רה"ר יהיה אסור, ול'בית אפרים' וסיעתו יהיה מותר. והנה לעיל (עמ' 54) הבאנו דדעת הפוסקים היא דהלכתא כדעת ה'בית אפרים' וסיעתו וא"כ לכאורה היה צ"ל דיועיל להתיר תחת הקירוי בצוה"פ.⁹⁶

אלא דראיתי שיש שרצו לחלק (הובא בקונטרס 'אליבא דהילכתא' כרך עב עמ' מב בשם הגר"מ רוזנר שליט"א) בין היכא דמה שחסר בתנאי רה"ר הוא גורע בבקיעת רבים ובניחא תשמישתא וכגון שאין ס' רבוא או שהרה"ר פחותה מט"ז אמה דצר מדי לבקיעת רבים, דדוקא בכה"ג לא אמרינן אתי רבים ובקעי מחיצות [לדעת הב"א וסיעתו], לבין קירוי שלא חסר בבקיעת רבים ובניחא תשמישתא אלא הוי דין דבעינן דומיא דדגלי מדבר, דאז לכו"ע אמרינן אתי רבים ובקעי מחיצות.⁹⁷

תנאי רה"ר, חייב גם בחלק הקצר כי הוא המשך אחד, משא"כ מקורה שהוא מבטל דין רה"ר, ואין לו תואר ר"ה שחייב להיות פנוי, ולא מהני מה שהוא רק באמצע רה"ר.

⁹⁶ ולכאורה אף לדעת ה'משכנות יעקב' דצוה"פ לא מהני, עכ"פ אם יעשה שם דלתות הראויות להינעל יועיל לשיטתו בדעת המהר"ם, כדהבאנו לעיל בדעתו דס"ל בדעת המהר"ם דדוקא צוה"פ לא מהני אבל דלתות ראויות להינעל מהני.

⁹⁷ אמנם בעצם הדבר שרה"ר מקורה הוי ניחא תשמישתא כן הוא באמת הפשוט, אך ראיתי בספר 'חישוקי חמד' להגר"י זילברשטיין שליט"א (שבת ז.) דכתב וז"ל: "לענ"ד נראה עוד דכל רה"ר מקורה מפריעה לפעמים להילוך הרבים. וגם מתחת לגשר קיימת לפעמים הפרעה, כגון כשרוצים להעביר חפצים גבוהים. וכבר ראיתי פעם שמכונת העבירה סירה ונתקעה מתחת לגשר משום שהספינה היתה גבוהה בס"מ אחד יותר מהחלל. עד שהגיע חכם אחד ויעץ להוציא את האויר של גלגלי המכונת, ואז גררו אותם, ועברו מתחת לגשר. לכן רה"ר מקורה לא נחשבת עבידא להילוך הרבים, דהקירוי מפריע לפעמים להילוך".

אמנם דבריו קצ"ע, דבגמ' שבת (צח.) משמע דטעמא משום דאינו דומה לדגלי מדבר, דאיתא התם: "אמר רב שמואל בר יהודה אמר רב אבא אמר רב הונא אמר רב: המעביר ארבע אמות ברושות הרבים מקורה פטור לפי שאינו דומה לדגלי מדבר". וכן קצת צ"ע סברתו, דיוצא דאף מה שמפריע למיעוט קטן ביותר של אנשים כבר חשיב כלא ניחא תשמישתא.

והביא ראיה לדבריו מהא דה'משכנות יעקב' הביא ראיה לשיטתו דאמרין אתי רבים ובקעי מחיצות אף היכא דיש בקיעת רבים דרה"ר אלא דחסר בתנאי רה"ר, מדברי הירושלמי בעירובין (פ"ב ה"ד) שהקשה סתירה בדברי רבי יהודה, דבמתני' התם גבי פסי ביראות ס"ל דאמרין אתי רבים ובקעי מחיצות ואילו בסוף פ' כל גגות ס"ל דגשרים המפולשים מטלטלים תחתיהן ולא אמר דאתי רבים ומבטלי מחיצתא, ותי' הירושלמי דלא התיר רבי יהודה בגשרים המפולשים אלא במפולש לבקעה ולא במפולש לרה"ר, והוכיח המשכנ"י (עמ' קיב ד"ה ועוד) מהא דאת"ל דבכרמלית לא אמרין אתי רבים ובקעי מחיצות א"כ קושיית הירושלמי לא קשיא מידי, דהרי תחת הגשרים המפולשים הוא רה"ר מקורה דדינו ככרמלית⁹⁸, וע"כ ס"ל לר"י דמטלטלין תחתיהן ולא אמרין אתי רבים ובקעי מחיצות, משא"כ במתני' גבי פסי ביראות איירי ברה"ר גמורה וע"כ ס"ל דאתי רבים ובקעי מחיצות. ומהא דהירושלמי הקשה כן מוכח דלא ס"ל לחלק בין רה"ר גמורה לכרמלית שיש בה בקיעת רבים וס"ל דאמרין אתי רבים ובקעי מחיצות אף בכרמלית, ולכן שפיר הקשה מרה"ר מקורה לרה"ר גמורה.

וכתב דבדעת החולקים על המשכנ"י לא מצאנו תשובה לראיה זו, וע"כ כתב דבהכרח יסבירו לדברי הירושלמי באחד משני פנים:

או דס"ל כדברי הראב"ד שהובא לעיל (עמ' 60) דהיכא שהוא רה"ר גמורה לא מהני קירוי לבטל הרה"ר וע"כ תחת הגשר הוא רה"ר גמורה.

או כפי חילוקו דכל מאי דס"ל ל'בית אפרים' וסיעתו דאמרין אתי רבים ובקעי מחיצות הוא דווקא היכא דמה דחסר בתנאי רה"ר מהווה חיסרון בבקיעת הרבים, כגון דליכא ס' רבוא או דלא רחב ט"ז אמה ועיי"כ לא ניחא תשמישתא, אבל במקורה דניחא תשמישתא בזה ודאי אמרין אתי רבים ובקעי מחיצות אע"פ שהוא כרמלית, וע"כ בקושיית הירושלמי דס"ד דאיירי במפולש לרה"ר ויש בקיעה גמורה של רה"ר ס"ל לירושלמי דלר"י דעושין פסין דאתי רבים ומבטלי מחיצתא ברה"ר, גם במתני' דכל גגות ס"ל אתי רבים ובקעי מחיצות ושפיר הקשו סתירה מזה על זה, ותירצו דאיירי במפולש לבקעה דבזה אין הבקיעה כברה"ר ובזה לא מודה ר"י דאתי רבים ובקעי מחיצות.

⁹⁸ מוכח מקושיית המשכנ"י כדברי הבצה"ח שהובאו לעיל (עמ' 63) דאף קירוי בחלק של רה"ר חשיב ככרמלית ובטל תחתיו שם הרה"ר, דהרי הגשר הוא רק בחלק מהרה"ר, ודלא כדברי ה'תולדות שמואל וה'מחצית השקל' שהובאו לעיל דקירוי חלקי לא חשיב רה"ר, ולשיטתם אין כלל מקום לקושיית המשכנ"י.

וע"כ כתב שמפורש בירושלמי איך שלא נפרש דבריו [בין כפי' הא' ובין כפי' הב'] דברה"ר מקורה שרה"ר גמורה בקעי תחתיה אמרינן אתי רבים ובקעי מחיצות.

אלא דפירושו קשה טובא, דיוצא דהירושלמי הקשה סתירה מר' יהודה על ר' יהודה מאתי רבים של רה"ר גמורה לאתי רבים של כרמלית ולא הזכיר להא כלל.

ועוד, דבעצם ראייתו כיון דכל דבריו מבוססים על ההכרח שאלו החולקים מוכרחים להסביר את דברי הירושלמי כדבריו כיון דלא מצאנו תירוץ אחר לקושיית המשכנ"י מדברי הירושלמי, א"כ באם יהיה תרוץ אחר לא יהיה כלל מקור והכרח לסברא זו ולחילוקו של הרה"ג הנ"ל.

ובאמת יעויין בספר 'שמחת ישראל' (סי' ג ס"ק י) דהביא ראייה זו של המשכנ"י מדברי הירושלמי וכתב ליישב, דהנה לכאורה קשה דאפילו לשיטת המשכנ"י והריטב"א דלא בעינן רה"ר גמורה דהרי הכל מודים דמבואות המפולשים לרה"ר אינם כרה"ר (כמבואר בבבלי ו:), אלא דנחלקו הראשונים האם החילוק ביניהם תלוי בכח הבקיעה או בתנאי הרה"ר, וא"כ הקשה דמ"ט הוצרך לתרץ את הירושלמי דמיירי במבואות המפולשים לבקיעה הרי אף אם מפולשים לרה"ר ממ"נ אינם כרה"ר, וע"כ כתב דצ"ל דס"ל לירושלמי דאין חילוק בין רה"ר למבואות המפולשים לרה"ר [וכפי שכתב הרשב"א בשם הראב"ד (דף כב) דזוהי דעת רבה שם], וע"כ הוצרך לפרש דאיירי במפולש לבקיעה, אבל דעת הבבלי אינה כן וס"ל דמבואות המפולשים לרה"ר אינם כרה"ר וא"כ אין כלל ראייה בשיטת הבבלי להא סברא דהמשכנ"י דתלוי בכח הבקיעה.

ועיי"ש עוד דהביא, דאף המשכנ"י בעצמו (סי' קכב עמ' קמב-קמג) חזר בו לפרש את דברי הירושלמי באופן אחר, ועכ"פ כיון דמצאנו תירוצים אחרים לדברי הירושלמי או דעכ"פ פליג על הבבלי [וקי"ל דבמחלוקת בבלי וירושלמי הלכתא כבבלי], א"כ אין כלל ראייה מהא לחידושו לחלק בין היכא דחסר בתנאי הרה"ר בדבר שמונע הילוך רבים להיכא שלא מונע,

ועוד, דמהא גופה דהביא ה'משכנות יעקב' ראייה לדבריו מהירושלמי הנ"ל דגשרים לשיטתו דתלוי בכח הבקיעה ולא בתנאי רה"ר אף דבגשרים איירי דניחא תשמישתא מוכח דלא ס"ל למשכנ"י החילוק הנ"ל [ובאמת איהו נמי לא הכריח סברא זו אלא רק בדעת החולקים, אלא דעכ"פ מוכח דסברא זו היא הפשיטות ומטעם זה הקשה

המשכנ"י, ולחדש חידוש זה דחלוקות הסיבות של חיסרון בתנאי רה"ר בעינן ראייה גדולה לדבר, ועד כמה דאין הכרח לתרץ כן דברי הירושלמי מנא לן הא].⁹⁹

וכן יש להביא ראייה מדברי הרשב"א (עירובין כב:) גבי מתני' דחצר שהרבים נכנסים בה דהוי רה"י דכתב "דהא ודאי לרבי יוחנן אפילו דבקיעת דרבים מבטלת מחיצות ה"מ בקיעה דרה"ר אבל בקיעה דרבים בחצר דיחיד א"נ דמבואות המפולשין לא", הרי דכתב דאף בקיעה של רבים במקום דחסר בתנאי דרה"ר מחמת דהוי של יחיד ולא של רבים לא אמרין אתי רבים ובקעי מחיצות ולמרות שתנאי זה שהוא של יחיד אינו מגרע בבקיעת רבים כלל, ומוכח דאף היכא שהתנאי החסר ליחשב רה"ר לא מגרע בבקיעה נמי לא אמרין אתי רבים וה"נ ברה"ר מקורה

ויעויין בחזו"א (סי' עח ס"ק ה) דכתב בטעמא דמהני דלתות, וז"ל: "והני דלתות דעבדי לרה"ר לא משום מחיצה הוא אלא באית בהו צוה"פ מיירי אלא דאתו רבים ומבטלי

⁹⁹ ויעוי"ש עוד בדברי הרה"ג הנ"ל דכתב להוכיח מדברי המשנ"ב דברה"ר מקורה בעינן לדלתות, מהא דכתב השו"ע (שסד' ס"ק ב) דרה"ר עצמה אינה ניתרת אלא בדלתות, וכתב במשנ"ב רה"ר עצמה דהיינו רחובות ושווקים הרחבים ט"ז אמה ומפולשים משער לשער וכדלעיל סי' שמה', והקשה על דבריו דהרי בסי' שמה' יש י"ד תנאים: ט"ז אמה, מפולש, אינו מקורה, וי"א ס"ר בוקעין בו, ומ"ט כתב המשנ"ב רק ב' תנאים. וכתב דהא שהשמיט ס"ר הוא מחמת דהוא מחלוקת וס"ל דהשו"ע החמיר בזה ע"כ לא הזכירו אך מדוע לא הזכיר מקורה וע"כ כתב להוכיח דאע"ג דס"ל דמקורה לא חשיב רה"ר בכ"א בעינן לדלתות ע"מ להתירו מחמת האתו רבים, ולכאורה כלל אין מהא ראייה דהמשנ"ב לא הזכיר אלא התנאים השכיחים דפחות מט"ז אמה הוא שכיח [וכמו דכתבו התוס' בשבת סד: בד"ה רב ענני "שהרי מבואות שלנו אין רחבות ט"ז אמה"] וכן אינו מפולש משער לשער הוא דבר שכיח [ויעויין בקונטרס של העירובין בוינא שהתירו מחמת כן, והשתמשו בטעם זה כצירוף להתיר בהרבה עירובין ברחבי אירופה], אבל רה"ר מקורה הוא דבר שאינו שכיח ולכן לא הזכירו מפורש אלא היסתפק בהא שכתב וכדלעיל שמה' ודו"ק.

[ועוד דאף לשיטתו דהביא ראייה מהמשנ"ב דבעינן דלתות הנה יעויין בביאור הלכה סי' שסד' ס"ק ב' בד"ה ואחר, דהקשה על מנהג העולם לסמוך על צוה"פ בלא דלתות וכתב דהנכון דסומכים על שיטת הרמב"ם דס"ל כר"א דלא אתי רבים ובקעי מחיצות ולדידיה מדאורייתא סגי בצוה"פ ולא נשאר אלא איסור דרבנן שיש גם לר"א בלא דלתות ובזה סמכו על הדעה דאין רה"ר בלא ס"ר ולא הוי אלא כרמלית וסגי בצוה"פ וכתב דלאו דרך כבושה היא דרוב הראשונים פליגי ולא ס"ל כר"א וגם הרבה ראשונים פליגי הדעה דס"ר וכתב דכיוון דאיכא בזה גררא דחיוב חטאת בעל נפש יחמיר לעצמו, ומשמע מדבריו שכתב להחמיר מחמת הא דיש בזה גררא דחיוב חטאת וע"כ החמיר דאית לן בקעי רבים אבל היכא דלא יהיה גררא דחטאת אפשר דיש לסמוך וא"כ היכא שיש קירוי דודאי הוא כרמלית ואין גררא דחיוב חטאת א"כ אלו הנוהגים לסמוך הדעה דט"ז אמה ודאי יוכלו לסמוך נמי בהא על עירוב של צוה"פ תחת הקירוי].

מחיצתא ועל זה מהני דלתות ננעלות בלילה או ראויות לנעול דמבטלי בקיעת רבים ולא חשיב רק כרמלית. ושוב מהני צוה"פ למחשב רה"י, וא"כ מוכח מדבריו דס"ל דבכרמלית לא אמרינן אתי רבים ומבטלי מחיצתא ומהני צוה"פ להתיר ויעויין עוד לקמן (עמ' 78 ושם בהערה 101)

סימן ד'

תיקון דלתות

אי בעי דלתות ננעלות או סגי בראויות להינעל

בגמ' (עירובין ו.) איתא: "תנו רבנן, כיצד מערבין דרך רשות הרבים, עושה צורת הפתח מכאן ולחי וקורה מכאן. חנניה אומר, בית שמאי אומרים: עושה דלת מכאן ודלת מכאן וכשהוא יוצא ונכנס נועל, ובית הלל אומרים: עושה דלת מכאן ולחי וקורה מכאן. ורשות הרבים מי מערבא, והתניא יתר על כן אמר רבי: מי שהיו לו שני בתים משני צידי רשות הרבים עושה לחי מכאן ולחי מכאן או קורה מכאן וקורה מכאן ונושא ונותן באמצע, אמרו לו אין מערבין רשות הרבים בכך. וכי תימא בכך הוא דלא מערבא הא בדלתות מערבא, והאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: ירושלים אילמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רשות הרבים, ואמר עולא הני אבולי דמחוזא אילמלא דלתותיהן ננעלות חייבין עליהן משום רשות הרבים. אמר רב יהודה, הכי קאמר: כיצד מערבין מבואות המפולשין לרשות הרבים, עושה צורת הפתח מכאן ולחי וקורה מכאן".

מבואר מסוגיית הגמ', דרה"ר אינה מתערבת אלא בדלתות. ולכאורה משמעות דברי הגמ' דצריך שיהיו הדלתות ננעלות בפועל.

ובאמת כן כתב הרי"ף (דף ב.) וז"ל: "אבל ברה"ר גופה לא מערבין אלא בדלתות מכאן ומכאן, והוא דננעלות בלילה, דאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: ירושלים אלמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רה"ר, אלמא כל שאין דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רה"ר".

וכן כתב הרא"ש (שם סי' ה): "אבל רה"ר גופיה לא מערבא אלא בדלתות מכאן ומכאן והוא דננעלות בלילה דאמר רבב"ח וכו', אבל השתא דננעלות דלתותיה בלילה הוה ליה כחצר של רבים שמערבים את כולה ואין מבואותיה צריכין תיקון".

אלא דהרמב"ם (פי"ז ה"י) כתב וז"ל: "שני כתלים ברשות הרבים והעם עוברים ביניהם כיצד מכשיר ביניהם, עושה דלתות מכאן ודלתות מכאן ואחר כך יעשה ביניהם רה"י. ואינו צריך לנעול הדלתות בלילה, אבל צריך שיהיו ראויות להנעל. היו משוקעות בעפר מפנה אותן ומתקנן להנעל", הרי דס"ל דאי"צ נעילה בפועל אלא סגי בראויות להינעל.

ובטור (ס' שסד, ב) הביא את ב' הדעות וכתב: "ורשות הרבים עצמה, דהיינו רחב י"ו אמה מפולש משער לשער וששים ריבוא עוברין בו, אינו ניתר אלא בדלתות. וכתב א"א הרא"ש ז"ל: והוא דנעלות בלילה. והרמב"ם ז"ל כתב: ואין צריך לנעול בלילה, אבל צריך שיהיו ראויין לנעול. היו משוקעות בעפר מפנה אותן ומתקנן לנעול, וכן נראה מסוגיית ההלכה".

וב'בית יוסף' שם ביאר טעמו של הרמב"ם ז"ל: "וטעמו מדאמרינן שם בגמרא דשמואל אמר הלכה כחנניא דאמר במבואות המפולשין לרשות הרבים צריך לבית הלל דלת מכאן ולחי או קורה מכאן. איבעיא להו לחנניא אליבא דבית הלל צריך לנעול או אין צריך, תא שמע דאמר רב יהודה אמר שמואל אינו צריך לנעול. בעו מרב ענן: צריך לנעול או לא, אמר להו: תא חזי, הני אבולי דנהרדעא דטימן עד פלגייהו בעפרא ועייל ונפיק מר שמואל ולא אמר להו ולא מידי. אמר רב כהנא: הנך מגופות הווין. כי אתא רב נחמן אמר: פניוה לעפרייהו. לימא קסבר רב נחמן צריך לנעול. לא, כיון דראויות לנעול אף על פי שאינן נעלות. וסובר הרמב"ם דכיון דלא קיימא לן כחנניא לא בעינן בגמרא אליביה אלא משום דנפקא מינה לדידן בהכשר רשות הרבים, וכיון דאמרינן דסבר רב נחמן דבראויות לנעול אף על פי שאינן נעלות מערבין, לדידן רשות הרבים נמי מערבא בכך. וזהו שכתב רבינו וכן נראה מסוגיית ההלכה, וכתב הרב המגיד (בפרק יז) שכדברי הרמב"ם נראה לו עיקר. ולענין הלכה, כיון שהרי"ף והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן, עכ"ל.

וב'דרכי משה' כתב על זה: "ואינו נראה, דכיון דהמ"מ והטור כתבו דדברי הרמב"ם עיקר, אין לזוז מדבריהם".

ובשו"ע כאן כתב: "רשות הרבים עצמה אינה ניתרת אלא בדלתות, והוא שנעלות בלילה. ויש אומרים: אע"פ שאין נעלות, אבל צריך שיהיו ראויות לינעול, שאם היו משוקעות בעפר מפנה אותן ומתקנן שיהיו ראויות לינעול".

ובפמ"ג (אשל אברהם ס"ק ב) כתב, דמהא שלא הגיה הרמ"א כאן אדברי המחבר משמע דפסק כדעה א'. ויעויין בשע"צ הכא שהביא, דמהא שלא הגיה משמע דחזר בו מדבריו ב'דרכי משה'.

ובמשנ"ב (ס"ק ח) כתב, דמדהעתיק המחבר דעה ראשונה בסתמא ודעה השניה בשם י"א, משמע דדעתו כדעה הראשונה.

אמנם השו"ע הגר"ז פליג וכתב, דאע"פ דעיקר כדעת היש אומרים דסגי בראויות להינעל, מ"מ יש להחמיר כסברא ראשונה. והיינו דנקט הדעה דבעי ננעלות רק בתורת חומרא.

אך יעויין ב'שערי תשובה' דהביא בשם שו"ת 'אוהל יעקב', גבי טלטול בעיר 'האג' שיש שם גשרים שעליהם עוברים מצד אחד לצד אחר של הכרמלית, והתיר בענין שלא יהיו הגשרים קבועים במסמרות או בבנין כי אם מטלטלים וניטלים בכל עת ובכל זמן שיצטרכו להגביהן בשלשלות והוי כמו ראויות להינעל, שע"י הגבהתן תהיה העיר נעולה ומוקפת. ומוכח שהתיר לגמרי את הטלטול עפ"י השיטה דסגי בראויות להינעל.¹⁰⁰

וכן ב'אבני נזר' (סי' רעה ס"ק א) כתב וז"ל: "בדבר הדלתות הראויות לנעול אשר התירו קצת חכמי הדור, באמת שגם אני הייתי מן המתירין" [וע"ע בדבריו בסימנים רסה-רפה שהאריך הרבה בדבר זה].

עוד כתב האבנ"ז (סי' רסו סק"ה), שיש לעשות מחיצה של ד' ד' טפחים מכאן ומכאן [דהוי כדיומדין, ולמד דמהני דיומדין מדאורייתא אפילו רחב ט"ז אמה, יעו"ש] ודלתות ראויות להינעל, וכתב דאז אף לדעות שלא מהני דלתות ראויות להינעל ואף למ"ד דבזמן הזה איכא רה"ר, מהני [כיון דס"ל דע"י הדיומדין דהם שם ד' מחיצות בטל

¹⁰⁰ שוב ראיתי בשו"ת 'שבט הלוי' (חלק ד סי' מא) דהביא שם השואל האי ראייה להוכיח דסגי בראויות להינעל, וכתב לו דאינה ראייה ויש לחלק בין הדברים, משום דשם איירי שיש מחיצות ע"י גוד אסיק של הנהר אלא דהגשרים מסלקים את המחיצה מחמת הרבים שעוברים עליהם ולכן אמרינן דסגי אף בראויות להינעל כדי לסלק את המניעה המבטלת את השם מחיצה ושוב חוזרת המחיצה, משא"כ בסתם דלתות הראויות להינעל - לזה אין ראייה שיכולים ליצור שם מחיצה. אך למעשה כתב שם דאפשר לסמוך על דלתות הראויות להינעל אף בכהאי גוונא.

אלא דבמאי דכתב, דה'אהל יעקב' איירי רק בגוונא שרק מסלק המניעה, יעוין שם בדבריו בתשובה שכתב שאין הספר 'אהל יעקב' תחת ידו, וב"ה זכיתי להשיג הספר הנ"ל והן אמת דאיירי שם בגוונא שרצו להשתמש במחיצות הנהר וחששו לאתו רבים שעל הנהר וע"ז כתב דסגי דלא קבוע וניטלים. אלא דבהמשך התשובה שם כתב וז"ל: "הנה בנ"ד שיש תרתי לטיבותא צורת הפתח וגם דלתות הראויות להינעל שכדאי הוא הרמב"ם וסיעתו לסמוך עליהם וכו' ואם יש שום גשר קטן שעשו קצת גויים לעצמם לעבור לגנות ופרדסים שיש להם בעבר הלז [ואינו מיטלטל] הנה תיקונן הוא בניקל לעשות צו"ה ודלתות הראויות להינעל ובזה יהיה הכל מתוקן", הרי להדיא מוכח דכתב כן מחמת דסבר דכיון דהוי תרתי לטיבותא סמכינן על הרמב"ם, וכן כתב דאף אם הגשר אינו מתרומם ע"י שלשלאות מהני אם עושים לו דלתות הראויות להינעל, ובזה לא שייכת סברת ה'שבט הלוי' דע"י הראויות להינעל חוזר השם מחיצה של הנהר, דלא דהגשר מתרומם וראוי להינעל אלא הוי דלתות ממש הראויות להינעל על הנהר.

הרה"ר מדאורייתא והוי רק דרבנן ושוב יש לסמוך על דלתות הראויות להינעל]. וכתב דאף אם אי אפשר לעשות את המחיצות של הדיומדין, חלילה מלהפריע מלהעמיד הדלתות, דאפשר בדוחק להתיר מכח ספק ספיקא והמחמיר אם ירצה יחמיר לעצמו.

ועי"ש (ס"ק ד) שכתב על המתנגדים לעירוב ע"י דלתות הראויות להינעל וז"ל: "על כן הדבר פשוט וברור דחשיב ראוי לנעול. והמתעקש בזה ומונע מלהעמיד העירובין, הוא מחטיא את הרבים ועתיד ליתן את הדין. ושמח לבי שלמעשה לא מלאה לבם של המתעקשים מלהפריע את המעמידים העירובין ממעשיהם".

גם הגר"ש שקאפ זצוק"ל, במכתבו להגרז"ר בענגיס זצוק"ל (הובא בקובץ ישורון יב תשס"ג רל-רלב ומובא בסוף הקונטרס), פסק להתיר ע"י דלתות ראויות להינעל, וז"ל: "ועד מה דקדוק לן מר מעכת"ר יחי' בדבר תיקון הדלתות, לא מצאתי בה כמעט שום דבר חידוש, רק אחרי יודעי כי בערי פולין נעשה כן על פי גדולי ישראל ועל פי שיקול דעת, מתאים היתר זה עם הכרעת האחרונים".

ובהמשך כתב: "ולענ"ד נראה שכל דבריו אינם מוכרחים, דהנה מה שכתב דעת הפוסקים המצריכים נעילה בלילה אף לדין, הוא מה שמביא הד"מ בסי' שסד מחלוקת הר"מ עם הר"י, והר"מ הכריע דא"צ נעילה, ועכ"פ איך שיהיה מנהגנו הנהוג בכל תפוצות ישראל להתיר ע"י צוה"פ נגד זה, דלדעת שניהם עכ"פ בעינן ברה"ר דלתות ולא מהני צוה"פ, וכן כתב הפמ"ג בסי' שסד, ואנו מתירים ע"י צוה"פ. ויעויין בביה"ל לבעל המשנ"ב שהעיר בזה, עכ"פ פוק חזי מאי דעמא דבר, ודלתות ראויות להינעל עדיף מצוה"פ, כמבואר בגמ' להדיא לחנניה אליבא דב"ה עכ"ל, הרי מוכח להדיא מדבריו, דהתיר ע"י דלתות ראויות להינעל אף לצד דאית לן רה"ר.

אי קיי"ל דבעי ננעלות, כשחסר בתנאי רה"ר אי סגי בראויות

ויעויין עוד ב'בית יוסף' (סי' שמה ס"ק ב; הובאו דבריו באליה רבה) דכתב וז"ל: "והא פשיטא שלא הצריכו לינעל דלתותיה בלילה אלא כדי להוציאה מדין רשות הרבים, כדאמרינן אלמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רשות הרבים, וכיון דכשאנו מפולש משער לשער לא הוי רשות הרבים כשאין הפתחים מכוונים זה כנגד זה בלא נעילת דלתות בלילה נמי הוי רשות היחיד. ומהאי טעמא נראה לי עוד דלא מצרכין דלתותיה נעולות בלילה אלא כשאותו דרך שבתוך העיר המכוון משער לשער יש לו כל דיני רשות הרבים שיתבארו בסמוך, אבל אם חסר אחד מהם הוי רשות היחיד גמורה אף על פי שאין דלתותיה ננעלות בלילה עכ"ל.

והיוצא מדבריו, דאף דנקט דברה"ר בעינן ננעלות בדווקא, היכא דחסר אחד מתנאי רה"ר סובר דלא בעינן ננעלות בלילה ואף מספיק ראוי להינעל, ולא אמרינן אתי רבים ובקעי מחיצות.¹⁰¹

אלא דיש שרצו לדון בדבריו דהוי רה"י אע"ג דאין דלתותיה ננעלות, האם כוונתו דבעינן דלתות בדווקא אלא דלא בעינן דיהיו ננעלות, או דלא בעינן כלל דלתות ואף צוה"פ תהני, ומה דכתב דלא בעינן ראויות להינעל כוונתו להא דלא בעי כלל דלתות ולא נתכוין כלל להא פלוגתא אי בעי ננעלות או לא.

ובאמת יעויין בשו"ע הרב (סי' שסד סי' ד) דכתב כעין דברי הב"י וז"ל: "אף על פי שצורת הפתח היא כמחיצה גמורה, ואם עשה צורת הפתח על גבי ד' קונדסין רשות היחיד גמורה היא מן התורה אפילו עשה כן באמצע רשות הרבים גמורה, כמו שנתבאר בסי' שס"ב, אעפ"כ מדברי סופרים אין צורת הפתח מועלת לרשות הרבים גמורה אם נשלמו בה כל תנאי רשות הרבים שנתבארו בסי' שמ"ה", ומשמע מדבריו דמה דלא מהני צוה"פ הוא דווקא היכא שנשלמו כל תנאי רה"ר, אבל היכא שחסר מהני אף בצוה"פ ולא דווקא דלתות ראויות להינעל.

אמנם יעויין בשו"ת 'אבני נזר' (או"ח סי' רפ) דהביא את דברי הב"י הנ"ל גבי אי בעינן דלתות נמי צוה"פ וכתב: "אשר נסתפק אם דלתות שאין נעולות אם מועילות בלא צורת הפתח. הדבר מבואר בבית יוסף סימן שמ"ה, שכתב: 'ומשמע דכי בעינן שיהי' דלתות' נעולות דוקא שיש לה שני פתחים וכו' אבל אם אין לה אלא פתח אחד וכו', ואי שיש צורת הפתח מה זה שכתב 'ומשמע', הלא זה תינוקות של בית רבן יודעים. דצורת הפתח מועיל ואפילו יותר מעשר", וא"כ למד בודאי שכוונתו לדלתות ראויות להינעל בדווקא.

וע"ע באבנ"ז (סי' רסו סק"ה והובא לעיל עמ' 76) שכתב לעשות מחיצה של ד' ד' טפחים מכאן ומכאן, דעיי"ז הוי דיומדין וס"ל דמהני דיומדין מדאורייתא אפילו רחב ט"ז אמה. וכתב, דאז אף לדעות שלא מהני דלתות ראויות להינעל ואף למ"ד דבזמן הזה איכא רה"ר, מהני [כיון דס"ל דע"י הדיומדין, דהם שם ד' מחיצות, בטל הרה"ר מדאורייתא והוי רק דרבנן ושוב יש לסמוך על דלתות הראויות להינעל].

¹⁰¹ וע"ע לעיל (עמ' 53) דהבאנו מחלוקת ה'בית אפרים' וה'משכנות יעקב' אי רשות של רבים שחסר בה בתנאי רה"ר שייך בה היתר דצוה"פ, ולכאורה מוכח מדברי ה'בית יוסף' והשו"ע הרב הנ"ל דדעת ה'בית אפרים' דאין נחשב רה"ר אם חסר בתנאי הרה"ר, עי"ש

ולפי"ז יוצא לכאורה, שישנה אפשרות להתיר כל רה"ר ע"י שנעשה דלתות ראויות להינעל, וכן קירוי ברה"ר, ועי"ז ייחסר בתנאי רה"ר ושוב יועילו לכתחילה דלתות ראויות להינעל, ולא נאמר בו אתי רבים ובקעי מחיצות כיון דהשערים הללו יהיה דינם כאילו ננעלים ממש, ובזה לכו"ע לא אמרין אתי רבים ובקעי מחיצות.

ובעצם הדבר אי דלתות עדיפא מצוה"פ, יעויין בשו"ת רעק"א (תשובות חדשות סי' ו, ובהוצאת המאור ח"ד סי' לז) דכתב וז"ל: "על דבר ספקו דמר במבואות שלנו אם יש לסמוך על דלתות ראויות לנעול, לענ"ד הדבר פשוט דמהני כיון דחזינן דלחנניה דצוה"פ לא מהני דלת ראויה להינעל מהני, א"כ לדידן דקיי"ל כת"ק דצוה"פ מהני מכ"ש דמהני ראויות להינעל", מוכח דס"ל דדלתות ראויות להינעל עדיפא מצוה"פ.

וכפי שהובא לעיל, כן כתב הגר"ש שקאפ זצ"ל במכתבו להגר"ר בענגיס זצוק"ל (בד"ה ולענ"ד) וז"ל: "ודלתות ראויות להינעל עדיפא מצוה"פ, כמבואר בגמ' לחנניה אליבא דב"ה".

וכן יעויין בשו"ת 'אור לציון' (ח"א סי' ל) דכתב דלרמב"ם בעינן דווקא דלתות הראויות להינעל ולא סגי בצוה"פ.

אי בכרמלית מהני דלתות ראויות להינעל לכו"ע

ויעויין בשו"ת 'האלף לך שלמה' להגר"ש קלוגר (או"ח קפה) שכתב לחדש, דאף לדעות דבעינן דלתות ננעלות, זהו דווקא ברה"ר אבל בכרמלית לכו"ע מהני ראויות להינעל, וז"ל:

"גם נסתפק אם מהני ראויות לנעול או לא. לדעתי פשוט דאף למי שסובר בש"ס ובסי' שס"ד דבעינן נעולות, שזה הוי דוקא ברה"ר ולא בכרמלית, וכן מוכח מלשון רש"י (עירובין דף ו ע"ב ד"ה אבולי דנהרדעא): 'ראשי מבואות מפולשין לרשות הרבים הוו', ותיבת 'לרשות הרבים' מיותר, דזה יובן ממילא. מוכח דקמ"ל דדוקא לרה"ר הוא דס"ל לחד דבעינן נעולות אבל לכרמלית די בראויות לנעול כיון דבכרמלית הוי רק להיכר גזרה אטו רה"ר וא"כ די בדלתות והוי היכר, והרואה אינו יודע אם נעולות בלילה או לא ויתכן שסובר דהם נעולות בלילה".

וכתב עוד לחדש ד"אפשר בכרמלית אף דאינן ראויין לנעול מפאת עצמן דהם מגופות בעפר נמי מהני¹⁰², דלחד דעה שם הוי באבולי מגופות בעפר עד פלגא ומהני.

¹⁰² ויעויין לקמן (עמ' 87) דהבאנו בשם הגר"ש שקאפ זצ"ל דכתב, דלדעה דסגי בראויות להינעל אין כלל צורך שיהיה אפשרות לנעולן ועצם בניין הדלתות הוא מתיר הרה"ר,

נהי דאח"כ אמר ר"כ דפנינהו לעפרא, מ"מ י"ל דתחלה הוי ס"ל כיון דבידו לפנות העפר אף דאינו מפנה ובשבת אסור לפנות מ"מ מהני, ולכך נהי דמסיק דפנינהו ולא מהני בידו, היינו רק ברה"ר ולא בכרמלית, ובדרבנן הוי ספקא לקולא. ועוד דבסי' שס"ד הביא דעות שגם ברה"ר די בראויות לנעול. ונהי דכתבו לדעה זו בשם י"א וכתב ר"מ דבכ"מ קיי"ל כדעה א', אך זה אינו, דזה הוי אם הוי כותב השו"ע דין זה בכרמלית, אך בשו"ע מבואר דין זה בפירוש ברה"ר י"ל דלא ס"ל כדעה א' ברה"ר, אבל בכרמלית מודה כדעה אחרונה דהלכה כדברי המיקל בדרבנן. ועוד דמפורש בעדיות דלמה נשנו דברי היחיד, לומר כדאי פלוני בעת הדחק, ולא גרע דברי השו"ע מדברי המשנה, ולכך מביא דעת הי"א לסמוך עליו בעת הדחק עכ"ל.

אמנם יעויין בשו"ת מהרש"ם (חלק ג סי' צז בד"ה ומ"ש ר"מ) דהביא דברים אלו בשם הגאון מהרש"ק וז"ל: "דבזה"ז דליכא רה"ר אלא כרמלית י"ל דא"צ שיהי' ראוי לנעול. הגם שבמרדכי ר"פ הדר מבואר דגבי כרמלית י"ל דלכ"ע א"צ דלתות דהא סגי בצוה"פ, אבל עכ"פ ראוי לנעול בעינן בדלא עבדי צוה"פ, דאל"כ לא מיקרי דלת כלל. ותדע דהא בסי' שס"ד ס"ג גבי מבוי עקום חקר הט"ז אם גם בכרמלית דינא הכי, ולא העיר בזה בסעיף הקודם, ובע"כ דהתם גם בכרמלית דינא הכי",

היוצא מדבריו, דאף הוא הסכים לדברי המהרש"ק דסגי בכרמלית בדלתות ראויות להינעל, אלא דפליג עליה בחידושו הב' דבכרמלית אף ראוי להינעל בפועל לא בעינן.

טעמא דמהני דלתות וכמה דלתות בעינן

ב'בית יוסף' (סי' שסד, ב) הובאו דברי המ"מ בשם הרשב"א (עבה"ק סוף ש"ב) וז"ל: "כיצד הוא מכשירו, עושה לו דלתות ננעלות בלילה והרי זה רשות היחיד. ויראה לי שאין צריך דלתות ננעלות מכאן ומכאן, אלא כל שיש כאן לחי או קורה ודלת ננעלת בלילה הרי זה רשות היחיד, שאין רשות הרבים אלא המסור לרבים בכל עת, והואיל ויש לזה דלת ננעלת בלילה וחוסמת היא את העוברים שם בלילה אין זה רשות הרבים" עכ"ל.

ומוכח מדבריו דטעמא דמהני דלתות אינו משום מחיצה אלא מחמת מה שמונע הילוך הרבים, ולזה אף דלת אחת מהני, דסוף סוף מונע הילוך הרבים. ומועיל אף בזמן שאינו נעול כיון דאינו מסור לרבים בכל עת.

אמנם בריטב"א (עירובין כב.) כתב וז"ל: "והאמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן ירושלים אלמלא דלתותיה ננעלות בלילה, פי' וכל שדלתותיה ננעלות בלילה נדון

כסתימה גמורה ומחיצה שלימה וכאילו יש כאן ד' מחיצות, שהרי לצפון ולדרום יש מחיצה ולמזרח ולמערב פתחים ודלתות", וא"כ ס"ל דמה דמהני דלתות הוא מדין מחיצה, וכן דבעינן ב' דלתות וכמו שכתב ולמזרח ולמערב פתחים. ובאמת בהכרח דהדברים תלויים הא בהא, דכיון דטעמא משום מחיצה ממילא בעינן ב' מחיצות ולא סגי בדלת אחת שרק מעכבת הרבים. וצריך לומר דס"ל דיש לדלתות שם מחיצה אף בזמן שפתוחות ואינו בטל בזמן פתיחתן אף שאז המחיצה אינה קיימת, דאל"כ מה יתיר את הטלטול בשעות היום כשהדלתות פתוחות.

ויעוין במג"א שהביא את דברי הרשב"א וכתב דכן משמע בדברי התוס' (דף ו. ד"ה והאמר רבה) בשם ר"י דסגי בדלת אחת, אבל לדעת רש"י בעינן ב' דלתות דדלת לא חשיבא כמחיצה גמורה ולכן בעינן נמי ברביעית דלת. וכתב דכן משמע בר"ן וברי"ף.

וב'מחצית השקל' שם הביא את דברי התוס' שם, ועי"ש בדבריו דביאר ההכרח דרש"י ור"י נחלקו בדבר זה דרש"י ס"ל דבעינן ב' דלתות ור"י ס"ל דסגי בדלת א' וע"כ הוכרח לפרש הסוגיא שם בדרך אחר,

ובמשנ"ב כתב וז"ל: "אלא בדלתות מכאן ומכאן דעי"ז נעשית כחצר של רבים וכו', ויש פוסקים דס"ל דסגי בדלת מצד אחד כשננעלת בלילה דאין זה רה"ר כיון שמונע רבים מלעבור משער לשער וסגי מצד השני בלחי או קורה, וכמו בעלמא היכא שיש ג' מחיצות שלמות".

אמנם החזו"א (סי' עח ס"ק ה) כתב דטעמא דמהני דלתות הוא משום השלמת כח צוה"פ שלא יתבטל מחמת האתי רבים, וז"ל שם: "והני דלתות דעבדי לרה"ר לא משום מחיצה הוא אלא באית בהו צוה"פ מיירי אלא דאתו רבים ומבטלי מחיצתא ועל זה מהני דלתות ננעלות בלילה או ראויות לנעול דמבטלי בקיעת רבים ולא חשיב רק כרמלית ושוב מהני צוה"פ למחשב רה"י¹⁰³. מיהו נראה דאין הדלתות עושין כרמלית

¹⁰³ לכאורה משמע דהחזו"א נשאר בהא דמה דאמרינן אתו רבים ובקעי מחיצה הוא דוקא היכא שהוא רה"ר, אבל היכא שהוי כרמלית לא שייך אתו רבים ומבטלי מחיצתא, ואם כן לפי זה לכאורה יוצא דבמקום דהוי רה"ר ונעשה אותו לכרמלית, וכגון ע"י קירוי רה"ר שאין רה"ר מקורה וממילא דינו ככרמלית, שוב יהיה שייך להתירו ע"י צוה"פ, דאע"פ דבני רה"ר בוקעין בו כיון דדינו ככרמלית לא אמרינן בו אתו רבים ובקעי מחיצתא.

[אמנם הגר"ש קרביץ שליט"א העיר, דראיה זו אינה מוחלטת כל כך דאולי יש לחלק בין היכא שבטל השם רה"ר מחמת דלתות שהם בעצם דבר המעכב את הרבים לבין היכא שהרה"ר בטלה מחמת זה שחסר לה אחד מתנאי רה"ר ולא קשור לדינא דבקיעת רבים דמי אמר שבזה ג"כ יועיל, והנה מלבד זאת שבחזו"א עצמו לא משמע שחילק כן דהרי החזו"א ס"ל דמה דמהני דלתות הוא לא משום מחיצה או משום עיכוב הילוך הרבים דאז היה צד לומר כן אלא דהוא למד דגדר דלתות הוא

אלא דאין רה"ר תוך רה"י אע"ג דיש בתוכו סרטיות ופלטיות גדולות וכשבוקעין תוך פרצות החומה מבטלי המחיצות, אבל הדלתות מאלמים כח המחיצות ונעשה רה"י תוכו, אבל בלא צוה"פ שאין כאן מחיצות לא יועילו הדלתות כלום שתוכו רה"ר כיון שיש בתוכו סרטיות גדולות כשיעור רה"ר, וכן נראה עיקר לדינא שאין דלתות בלא צוה"פ מהני כלום.

והנה בפשטות לשון החזו"א משמע דהוא דלא כדברי הרשב"א והריטב"א דכתבו דטעמא דדלתות הוא משום מחיצה או משום שמונע הילוך הרבים, ובחזו"א מבואר שזה חיזוק לצוה"פ, ולכאורה הוא טעם נפרד.

אמנם שמעתי לבאר, דיתכן דלא פליג בהא אלא רק משלים דבריהם, והיינו דהרי לצוה"פ יש דין מחיצה אלא שיש בעיה של אתי רבים ובקעי מחיצות דמבטלים את הצוה"פ, וא"כ זהו הביאור בדברי הריטב"א דהדלתות הם מחיצה, היינו דלא דהדלתות עצמן הן מחיצה אלא דע"י הדלתות מאלמינן לצוה"פ שתועיל אף שיש אתי רבים ובקעי מחיצות, ועי"ז חוזר השם מחיצה לצוה"פ [והחזו"א לשיטתו דלא מהני דלתות בלא צוה"פ]. וכע"ז יש לבאר בדברי הרשב"א, דע"י שיש דלתות שגורמות שלא יהיה מסור לרבים בכל עת, ממילא זה מחזק את הצוה"פ שתועיל, אף שיש אתי רבים.

ולטעמו דהוה חיזוק לצוה"פ, יצטרכו לכאורה ב' דלתות משני הצדדים ולא יספיק רק מצד אחד, דבמקום שלא תהיינה דלתות תתבטל המחיצה מדין אתי רבים.

שמחזק את הצוה"פ וע"י זה נהפך לכרמלית ובהא לא אמרינן אתי רבים וא"כ לכאורה אין הבדל מ"ט נהפך לכרמלית (ויעויין לעיל (עמ' 64 ושם בהערה 95) דהארכנו בדבר זה, אי שייך לחלק בין היכא שמונע הילוך רבים להיכא שלא ומסקנת הדברים שם שאין לחלק ביניהם).

אלא דבעצם הדבר שאפשר להתיר רה"ר ע"י קירוי וצוה"פ, גם אם נאמר דהחזו"א דיבר רק היכא שנעשה כרמלית מחמת המניעת רבים, מ"מ ברגע שיהיה קירוי אז המקום בודאי נהפך מרה"ר לכרמלית ושוב הנידון לא יהיה נידון בדין דאורייתא אלא האם הוי בקיעת רבים בדרבנן ובזה שפיר אפשר לסמוך הפוסקים דמהני שערים הראויים להינעל [דהוי ספק דרבנן], דיעויין ב'אבני נזר' (סי' רסו) דכתב דהיכא דהוי ספק דרבנן ודאי אפשר לסמוך השערים הראויים להינעל, ובפרט במקומות דלא הוו רה"ר ודאית אלא רק ספק רה"ר.

ויעויין לעיל (עמ' 80) שהבאנו בשם המהרש"ם (ח"ג סי' צז בד"ה מ"ש) ובשם הגר"ש קלוגר (האלף לך שלמה א"ח סי' קפה), דגבי כרמלית אף לדעות דברה"ר בעינן דלתות ננעלות מודו דבכרמלית סגי בדלתות ראויות להינעל [והמחלוקת ביניהם היא רק, דהגר"ש קלוגר ס"ל דבכרמלית אף אין צורך בראויות להינעל בפועל אלא סגי בעצם העמדת הדלתות, אף אם אפשר משום מה לסווגן בפועל].

אמנם יתכן דגם להא טעמא יהיה סגי בדלת בצד אחד דכיוון דאחר דיש דלת בצד א' חשיב המקום כגדור מג' רוחות דמדאוריתא סגי בהא להוי כרה"י ומדרבנן סגי בצוה"פ, ובפרט לטעמא דהריטב"א דדלתות נידונות משום מחיצה ממש.

אי מהני דלתות בלא צוה"פ

והנה מדברי החזו"א הנ"ל יוצא ברור, דלא שייך להתיר ע"י דלתות בלא צוה"פ, דהדלתות הם רק חיזוק לצוה"פ.

אמנם החת"ס (או"ח סי' צ, והובאו דבריו גם בחזו"א סי' עט ס"ק ט) כתב להקל דמהני דלתות אף בלא צורת הפתח.

וכן מוכח דסבר הגרע"א (תשובות חדשות סי' ו, ובהוצאת מכון המאור ח"ד סי' לז), דכתב וז"ל: "על דבר ספקו דמר במבואות שלנו אם יש לסמוך על דלתות ראויות להינעל, וכתב לענ"ד הדבר פשוט דמהני כיוון דחזינן דלחנניה דצוה"פ לא מהני ודלת ראויה להינעל מהני, א"כ לדידן דקיי"ל כת"ק דצוה"פ מהני מכ"ש דמהני ראויות להינעל וכו'". ובסוף התשובה: "ולזה נלע"ד ברור, דודאי גם הר"י ס"ל דמבוי המפולש לרה"ר מהני או צוה"פ כדעת הרמב"ם או דלתות ראויות להינעל כדעת הרשב"א וכו', ולפי"ז לדידן דחזינן דהלכה רווחת בישראל דאף ברחבים הרבה עושים צוה"פ וכו' ומכ"ש דמהני דלתות דראויות להינעל כנלענ"ד", הרי מוכח להדיא מדבריו דשייך להתיר ע"י דלתות, ואפי' בראויות להינעל, בלא צוה"פ.

וכן ב'אבני נזר' (סי' רפ ס"ק א) כתב להתיר בדלתות בלא צוה"פ, והוכיח כן מדברי ה'בית יוסף' (סי' שמה) דכתב וז"ל: "ומשמע דכי בעינן שיהיה דלתותיה נעולות דווקא שיש לה ב' פתחים אבל אי אית לה פתח אחד וכו'", ואי בשיש לה צוה"פ מה זה שכתב "ומשמע", הלא זה אפילו תינזקות של בית רבן יודעים, דצוה"פ מהני אפילו ביותר מי".

וכן מוכח דסבר הגר"ש שקאפ זצ"ל (במכתבו להגר"ז בנגיס זצ"ל הובא בקובץ ישורון יב תשס"ג רל-רלב ומובא בסוף הקונטרס), דכתב שם בתשובה להתיר ע"י דלתות הראויות להינעל, וכתב ש"דלתות ראויות להינעל עדיפא מצוה"פ כמבואר בגמ' להדיא לחנניה וכו'", וכן כתב: "מכל זה נלענ"ד שאין מקום לומר שצוה"פ הנהוג בכל תפוצות ישראל להתיר יהיה יותר עדיף מדלתות הראויות לנעול, ומי שאינו מחמיר לעצמו לטלטל ע"י צוה"פ אין מקום להחמיר ע"י דלתות הראויות להנעל", ומוכח להדיא דס"ל דלדלתות לא בעי צוה"פ.

ויעוי"ש עוד דכתב כי "בערי פולין נעשה כן [דלתות ראויות בלבד] על פי גדולי ישראל, ועל פי שיקול דעתי מתאים היתר זה עם הכרעת האחרונים".

וכן יעויין במהרש"ם (ח"ג סי' צז בתחילת התשובה) דמשמע דכן היה המנהג במדינת רוסיה לעשות את העירוב ע"י דלתות הראויות להינעל

ויעויין עוד בקונטרס העירוב דהעיר אמשטרדם (הובא בסוף ח"ב בשו"ת 'ושב ורפא'), דנקט דבעי צוה"פ לדלתות, אך העיד "דאמנם בכל ערי מזרח אירופא השתמשו בדלת הראויה להינעל בלי משקוף ובלי ספק יכולים לומר כבר נהגו עלמא".

וכן מבואר ב'שבט הלוי' (חלק ד סי' מא), דכתב גבי עשיית דלתות ראויות להינעל מלבד של חוטים: "והעיקר שיש לסמוך בזה על שיטת הרשב"א וה"ה שדלת לא דוקא, אלא כל דבר שחוסם בפני רבים, ותנאי זה איכא גם בחוטים הנ"ל כיון שאחר פריסתם מעכבים את הרבים, והם עכשיו ראויים לעכב את הרבים", ומוכח מדבריו דכל דבר שחוסם חשיב להכשיר, דשם איירי בלא צוה"פ [כדכתב בפירוש בד"ה הטענה השניה].

אי בראוי להינעל צריך גם נעילה בפועל

באבני נזר (סו"ס רסח) כתב דיש להסתפק האם דלת שאין נועלים אותה אף פעם חשיבא כדלת, וכתב: "על כן, אם לא יסגרו הדלת בשום פעם יש לומר דלא חשיב דלת כלל, אך אם יסגרו אותם בשום פעם יוכשרו. [ויעוי"ש שהוכיח כן מנעל דחליצה, דהדין הוא דנעל שלא הלכו בה כלל לית לה שם נעל גבי חליצה, וע"כ נהגו כשחולצים בנעל דבי דינא דהיבם הולך בה ד' אמות].¹⁰⁴ והיוצא, דלא סגי בעצם זה דהדלתות ראויות להינעל אלא בעינן דלפחות פעם אחת יסגרו את הדלתות בפועל ע"מ שיקבלו שם של 'דלת'.

אמנם יעויין בדבריו בסי' רעט (ס"ק ו), דכתב לסוגרם פעם בשבוע או פעם בחודש, וכתב דאפילו אם סוגרם לזמן קצר מאוד סגי.

¹⁰⁴ וכע"ז כתב בשו"ת 'ושב ורפא' (חלק ב בקונטרס העירובין) דכיון דדלת עשויה במקום פתח אם לא ינעלו אפי' פעם אחת חשיב כדלת שאינה עשויה להכניס ולהוציא כלל דלא חשיבא פתח. [אך לכאורה טעמו שייך דווקא היכא שעושים דלת בלא צוה"פ כדעת החת"ס, אך לדעת החזו"א דבעינן חוץ מהדלתות אף צוה"פ לא שייך טעמו].

אי בעינן רשות הממשלה לנעול

ויעויין ב'אבני נזר' (סי' רעט) דכתב דמהני דלתות הראויות להינעל אף כשאין ראויות להינעל בפועל מחמת מניעת הממשלה לנועלם והביא ראיה לדבריו מדברי המרדכי פ' הדר גבי עיר של עכו"ם המוקפת חומה דמותר לטלטל בה אף כשאין דלתותיה ננעלות בלילה¹⁰⁵ וכתב עוד דעכ"פ הרי ודאי דראוי לנעולה עכ"פ לפי שעה ואז חשיבא מחיצה לפי שעה, וע"כ גם עכשיו מיקרי ראויה להינעל

אמנם בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' צז) כתב, דכיון דטעמא דדלתות הוא משום דעי"ז אין הדרך מסורה לרבים בכל עת וכמבואר ברשב"א (הובאו דבריו לעיל עמ' 81), א"כ גם דלתות הראויות להינעל בעינן עכ"פ דיהיה ראוי לנעול אותן בכל לילה, דעי"ז אנשים יחששו לעבור שם פן ינעלו הדלתות, אבל אם אין המלך מרשה לנעול אותן, ממילא אנשים לא חוששים שמא ינעלו את הדלתות וא"כ לא חשיבי כדלתות הראויות להינעל¹⁰⁶.

וכתב דגם אם נאמר דיעבור על מצות המלך וינעל את הדלתות ללא רשותו לא יהני, דהרי שוטרי המלך והעכו"ם הדרים שם לא יניחוהו לנעול את הדלתות.

והביא דכתבו לו בשם האבנ"ז דחשיב כראויות כיון דעכ"פ אם המלך ירצה לסוגרן הרשות בידו, אלא דכתב דאף דמצינו דגזירה עבידא דבטלה, הוא רק בגזירת שמד אבל גזירה לכלל בני המדינה לא בטלה, וכדמצינו בגמ' בבא בתרא דאי אמר מלכא עקירנא טורא לא הדר וחשיב כנולד ואינו פתח דמעיקרא. אלא דכתב דנראה ליישב דברי הגאון הנ"ל ע"פ הסוגיא דביטול עצי אשירה דמוכח דאף דבר דאינו שכיח חשיב כפתח

¹⁰⁵ לכאורה הבין בדברי המרדכי דאין המלך מרשה לנעול אותן וע"כ אין ננעלות בלילה. אלא דלכאורה צ"ב ראייתו דיתכן דשם לא איירי כלל דאין המלך מרשה לסוגרן אלא דבמציאות אין סוגרים אותה בכל לילה ולכן אי אפשר להחשיבן כדלתות ננעלות וע"ז כתב דשרי, אבל באמת אם ירצו בפועל לנעול אותה אין מניעה מצד השלטונות לעשות כן.

¹⁰⁶ אמנם הגרמ"מ לובין שליט"א אמר לי, דלא שייך לומר דטעמא דדלתות ראויות להינעל הוא מחמת הא דאנשים יחששו, דזה ודאי דאם יש דלתות כמה שנים ואף פעם לא נעלו אותן, דבר זה לא ימנע מאנשים לעבור מחמת שיחששו שמא פתאום ינעלו, דזה ודאי אינו, אלא טעמא הוא דמ"ד דסגי בראויות להינעל ס"ל שהדלתות מאלמי כח הצוה"פ, וסבר דבשביל אלימות הצוה"פ לא בעי ננעלות ממש אלא סגי בראויות.

קיים ולא נולד, וא"כ ה"נ אף שהמלך יחזור בו לא שכיח חשיב כפתח קיים, והיינו דכבר עכשיו חשיב כראוי להינעל.¹⁰⁷

והביא בשם האבנ"ז סברא נוספת להתיר, דאף שהמלך לא מרשה לסוגרו אך אם יסגרו רק לזמן מועט לא יקפיד המלך וא"כ בכל רגע ורגע יכולים לסוגרו לזמן מועט ושוב חשיב כל רגע כיכול להינעל ואינו מסור לרבים. וכתב דהגם שיש לפקפק בזה מ"מ כיון שכבר נהגו רבים בזה אולי יש לסמוך על סברא זו וצ"ע, אבל על טעם הקדום יש לסמוך יותר.¹⁰⁸

ויעויין עוד בתשובת הגר"ש שקאפ זצוק"ל במכתבו להגר"ר בענגיס זצוק"ל (הובא בקובץ ישורון יב תשס"ג רל-רלב ומובא בסוף הקונטרס) דהביא בשם ספר עזרת ישראל דחשש להא דדלתות ראויות להינעל מחמת שא"א לנועלם מחמת חוקי הממשלה והוסיף עוד דאף מצד משפטי התורה יהיה אסור לנעול את הדלתות מחמת שהוא גוזל את הרבים

והגר"ש שקאפ זצ"ל (בד"ה ומה שהעיר) כתב וז"ל: "אבל לפי מה דנקטינן דלא בעינן נעילה ממש שיחסום בפני העוברים, ודאי הטעם בזה שתיקון בנין הדלתות הראויות לנעול מחמת הבניה מבטלת שם הרה"ר מזה, בכה"ג לא איכפת לן בפועל אי אפשר לנעול מחמת חסרון כח לחסום הדרך מפני חוקי התורה או הממשלה, שזה אינו חסרון בבנין הדלתות וכו', אבל כאן לא בעינן יכולת הנעילה רק תיקון הבנין לכך".

ובהמשך (בד"ה ועפ"ז) כתב: "ואדרבה, מהא דהעיר מאיסור סתימת הדרך יש להוכיח דלא בעינן ראויה להינעל בפועל, דהרי בגמ' הובא מעשה ג"כ משערי אבולא וכה"ג דהוה ג"כ דרך לרבים שם מאי אמרת דאסור לסתום מחשש גזל, מזה מוכח דלא בעינן ראויה לנעול בפועל, רק מצד הבנין".

¹⁰⁷ לכאורה כל קושייתו שייכא דווקא היכא שביקשו רשות מהמלך ולא הסכים לדבר זה או היכא שיש חוק המלוכה מפורש שאסור לעשות כן, אך היכא שאין כזה חוק אלא רק שמשערים שאם יבקשו מהמלך או משר העיר לא יסכים - לזה לא שייך האי טעמא דהוי נולד מחמת דגזירה לא עבידא דבטלה, וכן בכה"ג שהמלך לא אסר להדיא א"כ עדיין שייך הטעם שהאנשים חוששים לעבור פן יסגרו הדלתות, דכיון דלא יודעים דהמלך לא מרשה לסוגרם חוששים שמה יסגרום.

¹⁰⁸ ועיי"ש עוד שהביא בשם הגאון מהרש"ק ז"ל דבזה"ז דליכא רה"ר אלא כרמלית י"ל דא"צ שיהיה אפילו ראוי לנעול [ודבריו הובאו בשו"ת האלף לך שלמה או"ח קפה, דכתב דבכרמלית אף ראויות להינעל לא בעינן ואף אם טמונות בעפר מהני]. אמנם המהרש"ם פליג בהא וכתב דהגם שבמרדכי ר"פ הדר מבואר דגבי כרמלית י"ל דלכ"ע א"צ דלתות דהא סגי בצוה"פ, אבל עכ"פ ראוי לנעול בעינן בדלא עבדי צוה"פ, דאל"כ לא מיקרי דלת כלל. ויעויין לעיל (עמ' 79) שהארכנו בזה.

[ועי"ש עוד בדבריו דחידש, דכל מאי דמהני הכשר דדלתות הראויות להינעל הוא רק אם העמידו את הדלתות מחמת תיקון הרה"ר, אבל אם עשו את הדלתות שלא מחמת תיקון זה ואינן ננעלות - לא מהני לתיקון הרה"ר. וכתב דהוא כעין חילוק התוס' בעירובין בין מחיצות העשויות בידי אדם למחיצות העשויות ממילא לענין אתי רבים ומבטלי מחיצות. ועי"ש שעפי"ז יישב סתירת הרמב"ם במ"ש פי"ז משבת דמהני ראויות למ"ש פ"א דעירובין ופי"ד משבת ד"עירות מוקפות חומה שהן נעולות בלילה" דבמ"מ העיר בזה וכתב דלא דק, אך לפי חילוקו מיושב שפיר דחלוק].

והיוצא מדבריו, דלא בעינן כלל ראויות להינעל, ואפילו אם אינו ראוי להינעל כלל מחמת משפטי התורה או מחמת הממשלה לא איכפת לן, דהיתר הדלתות הראויות להינעל אינו מחמת אפשרות נעילתן אלא מחמת דעצם בניין הדלתות מבטל שם הרה"ר [ויעיין שם לעיל (עמ' 87) שכתב כע"ז שאין צורך אפילו בראויות להינעל ממש, אלא דהוא לא כתב זאת אלא גבי כרמלית ולא גבי הרה"ר].

אמנם יעויין במהרש"ם (ח"ג סי' צז) דכתב דמבואר ברשב"א "דטעמא דדלתות משום דהרה"ר היינו שמסור לרבים בכל זמן ע"ש וא"כ גם לדידן דסגי בראויות לנעול היינו נמי כשראוים לנעול בכל לילה ומשום דעכ"פ אינו מסור לרבים שהרי עכ"פ אינו מסור להם לעבור בכל שעה מפני שסבורים הם דשמא ינעלו הדלתות", וא"כ לסברא זו דראויות להינעל ודאי בעי ראויות ממש.

אלא דיעוי"ש בתשובת הגר"ש שקאפ (בד"ה ומה שהעיר) דהביא את דברי הרשב"א הנ"ל, אך כתב דדבריו שייכי רק אי נקטינן דבעינן דלתות ננעלות, דאז שייך לומר דבעינן שיחסום העוברים והשבים, אבל לדידן דסגי בראויות אין שייך הא טעמא, ומאי דמהני הוא רק מחמת תיקון בניין הדלתות וכדביארנו.

ויעויין ב'אבני נזר' (סי' רעז ג) דכתב וז"ל: "בענין טעם דמהני ראוי לנעול, הראב"ן בספרו (סי' שמט) כתב להדיא בזה הלשון כיון דראוי לנעול כמאן דנעולי דמיין. והוא כעין סברת הש"ס כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת" עכ"ל, ולהא טעמא לכאורה ודאי דבעינן דעכ"פ יהיו הדלתות ראויות להינעל.

~ גבוזות ~
ספרים נדירים שהובאו בספר

מכתבים מגדולי ישראל להגרו"ר בענגנים זצ"ל

רבי שמעון שקאפ זצ"ל

ראש ישיבת גרודנא

בענין תיקון דלתות עירובין והמסתתף

בעזה"י אור יום ו' נח תרע"ב בריינסק

שו"ר אל כבוד ידי"נ הרב הגאון הג' סו"ה כו' מו"ה זעליג ראובן בענגנים שליט"א
הגאבד"ק קאלוואריעא יצ"ו

בשבוע עברה הגיעני יקרתו ע"י הרב רא"י מפה ואחרי התודה הנתונה ממני להדר"ג
על העבר אבקש גם עתה לעמוד לימיני בכל עת שיזדמן, והוא לכוון את שעת הכושר
שראוי לעשות איזה צעד להכנת הצעת הענין לפני הבעה"ב בפומבי ע"י בעצמי, ולהודיעני
על דברי בעתו, לע"ע נסע חתני הרה"ג יחי' ללאדז על משמרתו שמה כי הג' דישבתן
לא הניחו לעזוב הענין טרם הספיק להשיג אחר איש מסוגל לעבודה, ועכ"פ אין להניח
הודאי מפני הספק ואולי לא יגיע כ"כ ערך המעשה ע"י נסיעתו לשם ואם מד' יצא
הדבר יושיע ברב או מעט, ובזה הנני דוש"ת באהבה מברכו שתהא צאתו ובואו לשלח
לברכה והצלחה. שמעון יהודא הכהן שקאפ

ובמה שביקש הדר"ג בנידן תיקון הדלתות הנה בנוגע לחכמת העשיה הוא באופן
פשוט, שמחברים קנים ע"י מסגורות באופן שיהי' סמוכים זל"ז פחות מג' טפחים, ונעשים
לדף אחד, ומחברים דפים כאלה ע"י צירים זאוויעססעס והם נכפלים זע"ז ונסמכים לקיר
הבית, ובשעה שהם נפתחים יהי' אורכן ככל רוחב הדרך שיהי' נסתם כל הדרך על ידי
זה, וגבהן כמובן עשרה טפחים וכן שלא יהי' מתחת הדלת לארץ חלל ג' טפחים, ותו
לא מידי ובהלכותיהן לא נתחדש לי רק מה שיש לפלפל קצת ארשום בזה מחשבות
רצוצות ואם יהי' לו פנאי יעיין בזה ואם יתחדש דבר יודיעני הדר"ג גם אני. הנ"ל.

וע"ד מה דקדוק לן מר מעכ"ר יחי' בדבר תיקון הדלתות לא מצאתי בה כמעט שום
דבר חידוש רק אחרי ידעי כי בערי פולין נעשה כן ע"פ גדולי ישראל וע"פ שיקול דעתי
מתאים היתר זה עם הכרעת האחרונים והמנהג והנחיצות היתה גדולה מאד כי כבר
הורגלו הרבים לשאת משא בשבת ע"י היתר צה"פ שהיה פה מימים קדמונים והיה קשה
מאד מפני חלול שבת ובפרט בהיתר החצירות שבפה שהיה קשה לתקנם ועשיית ע"ח
כדת, מחמת כ"ז לא חכיתי עד שאראה את ספרי האחרונים שאינם תחת ידי הנותנים
ונושאים בענין זה, והנה ת"י היה ספר אחד מהגאב"ד דמעזריטש ס' "עזרת ישראל"
ששם מדבר בתשו' ס"י ס"ה שכתב להגאב"ד דפעטריקאו בנידן זה שלבו נוקפו בהיתר
זה: באחת, שלדעת כמה פוסקים דבעינן דלתות נעולות בלילה אף אם נימא דאין אצלינו

רה"ר גמור לחייב חטאת. והשנית, דבעינן היכר דלתות שיהי' שני משקפים או צוה"פ או היכר אחר, ובלא"ה לא מהני והביא ראי' מדברי התוספתא פ"ז דעירובין במעשה גינסר שזה פותח דלת קרפיפו וזה פותח דלת קרפיפו וסותמים בזה את רה"ר שאם החזירו פתחים למקומן חזרו לאיסורן. עוד חושש שם כיון דאין אנו רשאים לנעול את מוצא העיר לחתום את העוברים ושבים לא מצד חוקי הממשלה וכן מצד משפטי התורה לגזול את דרך הרבים, לא חשיבי כלל לראויות לנעול ומדמה זה להמבואר בסי' שע"ב שלחבר שני חצירות לעכב אחד לא מהני ע"י סולם של אשירת אילן זהו תו"ד מה שפקק בהיתר דלתות.

ולענ"ד נראה שכל דברי' אינם מוכרחים, דהנה מה שכ' דעת הפוסקים המצריכים נעילה בלילה אף לדין הוא מה שמביא הד"מ בסי' שס"ד מחלוקת הר"מ עם הר"י והר"מ הכריע דא"צ נעילה ועכ"פ איך שיהי' מנהגנו הנהוג בכל תפוצות ישראל להתיר ע"י צוה"פ נגד זה דלדעת שניהם עכ"פ בעינן ברה"ר דלתות ולא מהני צוה"פ וכן כתב הפרמ"ג בסי' שס"ד, ואנו מתירים ע"י צוה"פ ויעי' בביאור הלכה לבעל משנה ברורה שהעיר בזה עכ"פ פוק חזי מאי דעמא דבר, ודלתות ראויות לנעול עדיף מצוה"פ כמבואר בגמ' להדיא לחנניא אליבא דב"ה פ"ק דעירובין ד' ז' ע"ב.

ומה שהעיר מהתוספתא וכן זה שחשש מפני שאין לנו רשות לחסום הדרך. נלע"ד דזה תלוי בביאור ענין הדלתות, דהנה לפמש"כ בשם הרשב"א הובא בב"י ובמ"מ פ' י"ז דמהני דלת אחת הננעלת בלילה משום שאין רה"ר אלא המסור לרבים בכל עת וכל שחוסמת את העוברים באיזה עת אינו חשוב רה"ר, ודאי דאין נעילה ממש אבל לפ"מ דנקטינן דלא בעינן נעילה ממש שיחסום בפני העוברים ודאי הטעם בזה שתיקון בנין הדלתות הראויות לנעול מחמת הבניה מבטלת שם רה"ר מזה ככה"ג לא איכפת לן אם בפועל או אפשר לנעול מחמת חסרון כח לחסום הדרך מפני חוקי התורה או הממשלה, שזה אינו חסרון בבנין הדלתות. ומה דמדמה לסי' שע"ב אינו דמיון כלל דשם לשיטת הסוברים דבעינן יכולת ההשתמשות משני החצרים יש מקום דגם העדר יכולת מחמת איסור לא חשוב יכולת דבעינן יכולת השמוש משני החצרים יחד, אבל כאן לא בעינן יכולת הנעילה רק תיקון הבנין לכך.

ועפ"ז בנידן מה שחושש בעל התשובה הנ"ל שיהי' היכר והוכיח מהתוספתא אין שום ראי' דשם מצד הבנין לא נעשה שם דלתות דהדלתות הם בנוים להקרפפות שמכאן ומכאן, רק בשעה שהם נפתחות וסותמים עכ"פ את רה"ר אז מותר לטלטל דעכשי' עכ"פ נסתם הרה"ר לשעה וזה פשוט, ואדרבה מהא דהעיר מאיסור סתימת הדרך יש להוכיח דלא בעינן ראי' לנעול בפועל, דהרי בגמ' הובא מעשה ג"כ משערי אבולא וכה"ג דהוה ג"כ דרך לרבים שם מאי אמרת דאסור לסתום מחשש גזל, מזה מוכח דלא בעינן ראי' לנעול בפועל, רק מצד הבני' וכיון דליכא הוכחה מן התוספתא מנין לנו לבדות שיוצרך עם הדלתות גם צוה"פ או היכר אחר. ועוד תמוה לי איזה היכר יותר יוצרך הרי כיון שהדלתות גם בשעה שהם כפולים וסמוכים לקיר הבית המה נכרים שאין להם שום צורך ושימוש לקיר הבית והדברים מפורסם לכל שהוא תיקון עירובין, מכל זה נלע"ד שאין מקום לאמר

שְׁצוּהָ"פ הנהוג בכל תפוצות ישראל להיתר יהיה יותר עדיף מדלתות הראויות לנעול, ומי שאינו מחמיר לעצמו לטלטל ע"י צוה"פ אין מקום להחמיר ע"י דלתות הראויות לנעול.

וכשעיינתי עתה בענין זה נלע"ד כמה שדברי הרמב"ם מוקשים מאד לפי מובן הפשוט, דהנה בפ"ז מה' שבת פסק דגם רה"ר ניתן ע"י דלתות ראויות לנעול וכן הוא הכרעת הטור, והשו"ע הביא שיטתו בשם י"א, וברמב"ם בה' עירובין פ"א ובה' שבת פ"ד הביא דעירות מוקפות חומה שהם נעולות כלילה הוא רה"י ובמ"מ העיר מזה וכתב דלא דק בלשונו וזה תמוה. ולענ"ד נראה שסובר דכיון דמהני ראויות לנעול הוא דע"י תיקון הבניה נעשה רה"י זה רק אם נעשה הדלתות לשם כך לבטל דין רה"ר מהני הכשר זה, אבל בעיר שנבנה הדלתות שלא מחמת מטרת התיקון אם נבנו שלא לנעול כלילה אין בנין זה מבטל דין רה"ר דבעי שיעבור הרבים וכעין זה כתבו תוס' עירובין כז: ד"ה דילמא לחלק בין מחיצות עשויות בידי אדם למחיצות ממילא לענין רבים מבטלים מחיצות יעו"ש דלפ"ז אם נבנו מתחילה ע"ד שיהי' פתוחות תמיד אין זה מחיצות ורק אם נבנו מחמת תיקון הכשר טלטול מהני גם בלא ננעלות ועפ"ז היה מקום לאמר דגם הרמב"ם פוסק כר' יוחנן דירושלים אלמלא דלתו' נעולות כלילה הי' חייבים חטאת, והא דפריך הש"ס בפ"ק ע"כ י' פרש כפי' רש"י דפריך רק מהא דמהני לחי כמו שבארו בתוס' כפי' רש"י ובחורשי אבן העזר בסי' שס"ד מביא מחי' שמתרץ שיטת הרמב"ם ואין ספרו ת"י.

ידידו עוז ש"י הכהן

ע"ה. ה'ת"ש. ואלה הם המצבים. פאבר. ה'ת"ש. ה'ת"ש.

1975

1775.

מתוך חזון, נוסף אצות חזון, כפי החזון. אפרט נוסף חזון

התבונה. הכח הגשמי הנצחי, שית יעקוב הכיח, קרא פנאן

האדמו"רים ברחובות הירוקים. מ' זעליג ראובן בענזים ה"ה.

העמודים 10 ו-11. בערך חמש העמודים. חלק העמודים.

במצב קו. והנה מתענה קו. וסמה שממנה יקראו לה הימים

והקניניות. והרבית עליו, שמהן תבואה. וזהו שכתבתי.

אנחנו בעצמו אלוהים גם יחד המלך. ויגדל תורה ויגדל
באגף עם אברהם.

ועל כבוד שאלתנו עמנו. - באהבה וניקיון תפוחים.

מכתב תורה מהגר"ח ברלין לרבינו

יעקב

ענ ער

שאלה

אהר

לאחר ימים הלכתי אני בעצמי לעיר האמה הנ"ל ועל פי
בשעה כל הנאמר לעיל והכשרתי בחיזוק הנ"ל לשיטת
והנצי' ועל ידי קנתי הרגות פאת השורה ונעשה העירוב
כיום ובהלכה:
כ"ה יעקב ששפורטש ס"ט

מהחכם בשחלור יתקן י"ן דאגנו מקד' לחרים בשטר
והס"ר ה' ס"ד כל חלי לפ"ק:

שאלה ער

בזמנא דמורא עמי שרי בהלכה מד
פיה דסא ידע מה כחשוכה קרד הבדול
עו ומגדול הבולל תורה נדולס וענה בתק' לא מ' וועסר'
ראשי כחול' דר יעקב ששפורטש ס"ד יאיד כחשוכה בהלכה
ולא ישמע בהלכה עוד כי אס שאן ושמה וסמו יגון וזמנה
יח' דהכסא יד:

אחרי

נסיקות ידיו קדש בחאפני כשפרגליו וזמ
אחרת כי רוצי חסדיש בעלמא לשתי בבתינו
למורנו הרב תהר"ש אליהו ס"ד סס הרהיבוי ועל כל
הכתוב בעשבות הרב מוסר'ס אליהו הי' (תוס' ס"ד סס
שנתעב' ער האס) אוסיסה נא דברי אהולא חלגי ורלוגיאל
מפני שמוכרח אני במציאותי חסדתי כי לפי השמע
הכר שכתבי או סיי' תרחומי הרבגדי' לי ישמיעו לקדו
דברי אשר לארן להבא' אח דחיי במעשי' בכל (תיו' דעתי
אותם שלא חשקה נפשי לדבק בס') ידיוק הראשון בביתו ולכן
אני עה נא לא חשעיה דהי' לפני הארון על דבר אמת וכל
העם הקדושים שם אשר נגאלה'ם צלכס יידיון יעידן כי
האמת אחי ביום כ' י"ז לחדש בהאיתנו בבית יחיד א' עומד'
ומנפס' למול ילד א' נא הר"י סיד אפיקי חלל מורנו הרב הי'
והתחיל להוכיח לאיש א' בפני מורנו הרב הי' ובפני שחר הע'
ותקף שגתר תוכחתו קדא אחי נ כבפני חלס ובקול רס
הוכיחי ויאלתר לי לא טוב הרב דה' אשר אתה עושה מעש'
בכל יום שחק שאלה גמר בותיחת יודת אתה מן הסיבה
בדיוות לבא וליסכ בקוקון ביוון שחומים ישתכח ואתה
אותרל מיוסב וכן לא יעשה:

ראני

בראחיכי לא עלי אוחלומותי כי אס של מוה"ש
אליהו (שנוב) לאחור מיוסב) והדברים היו
נגיעים לו ביותי כמשיב כ' כנוו הדבר אשר אני עושה וע"פי
הדיון הוא ועקד דאיתי למורי הרב זל"ה ולחכמי חקני
ארגנו וכן נוב פה מורנו הרב הי' ורוב הק"ק הכרים חל
משמעתו ויש להם על מה שימורכו כנראה הדברי הרב ב"ח
ו"ל הביאו הרב בעל ס"ד וזכעל מנן אברהם ועולת תמיד
שפרשו דברי הרב ו"ל ב"ש ס' ל"ג ח"ל בלי' גבר אומר
ישתבח מפני עכל דמשמע דדוקא ה"ן אומנו מעומד
ולא חסיד יעו"ס ומורנו הרב הי' אחר לו שבדיון ביותי עו"ס'
לקוט סברך שאלר וכויכרך דוד ולא בישתבח ושאלת
לו אס הי' יודע העסע להלכרך להניח מפלה של יד
מיוסב ועל דאש מעומד ולמה אומרים שזי שחא קבלת
פול מלכות שמים עס כולר מיוסב והתפלה מעומד וכן
כל כיוצא בזה כי פעם א' לכולם ועוד עאל' וזה"ה שובר
כן ומי לנו גדול כר"י וליסכ כי מעדיו נראה כן והיב
הר"י

חבש- חוקן עד ואני הבירה להחיד הפלסול וההוצאה
ברשות לו שות:

שאלה ער

בדדתי לבקש הכשר ותיקן לעיר הא'
הכיר' אשר במדענות אולגנד' להתי'
הטלטול והסולא חרשות לרשו' ורלמי כי מאחר שסמים לה
חמה ומקפים אותם סביב ואין מקום נמוך שארן בו חמר
מטערה ספחים סה"י היא חוקפת מחילות כר"י ארן ביען
שיש גשרים העוברי' עליהם מרד זה לגד הארץ של כרמלית
הרי אין כאן מחילות רבים בוקשים בה וחוקתם היא שלא
יאו הגשרים קבועים במסמרות או בדנק כי אס חטלטליס
הטלים בכל עת וסכל זמן שימרכו להגביון ולכסיונבהו
חיסלו חיה כל הסיד חוקפת מחילות וביקן שגולע למ
הגשרים באחלקן לורת פתח ובראשה שכלר ברמלית יס
שלא לחות העשרות להביהם ולפקוק בהם צורת פתח באופן
שכל הגשרים בלמי קבועים ובכוחם כך נעשו ואס איתס
ביסלים ראויים לנסל בכל עת שידלוהו דלמותיה דלחית
לינעל שול די הנהגתם בשלשלאח הכעשים על מנת כן
פהיה העיר נפולה ומקפת ואף אס היו קבועים הימה
נמשכת ככרמלי' ופני לה בצורת פתח ואף אס הם פתחים
הרכה כיון שאינם מכאווה ככר זה לא חפכי פתח' הרבה
וכפתח דקיא להפירה בצורת פתח כמו שכתב מוה"ר יק
בכ"ב ס"ה מ"ה ובכ"ב כפרק י"ד להרמב"ם יעו"ס.

הנה

בג"ד ששחמתי לעיבתא לורת פתח ונס דלתו
הראיות לינעל שכל די הוא דרמ"ס וסיעתו
לסמוך עליהם וחל"ס להיות הדבר חכסול גדול לרבים דאי
אפשר שלא יהיו כעולים בליסור חילול שבת ואס יס שום
גשר קטן נעשו קלח גויים לפתחם למכר לבגות ופרחים
שיס להם בעבר הל' הנה מיקון הוא בסקל לעשות לורת
פתח ודלתות טראיות לינעל ובה יהיה הכל מתוקן ועל
די קניית הרשות ועירוב ומעידים אסו שיר בלתי עירוב
להיכר' אגודע:

דוק

אית כי יש גשרים אע"פ שאינם קבועים הם
נסגרים במפתח והעסם לפי שהם נחמס להסל'ס
על ידי גשרים המעוקים בהם וסחא יאלו לנסול בתיס אכל
מ"ת שכל עת ובכל זמן הם נפתחים לכשימרכו להגביהם
בשאר פגשרים אס כן עדיין ראויים לינעל הם דלא דמו
למשקעות בעפר דלא משיכי ראויים ער שיפנו העפר
דבתס מחומר העשה וסכאן אין מחומר מעשה דהרי עשוי
ועוד וסגירת המפתח אינה קבועה ודרי היא עראי וכל
בראיו לבילה אין בילה מעכבתו ווי שרלה לדתות שיקוט
העפר לזה בגרעליו כההדמיון והרעיון דאין כאן מחומר
מעשה לנגב ואס יעשו כל הנאמר לעיל ולהעידר בחיזוקן
הכו' טנה לאחז באים להסגיר לשלסל ולהולי' דחשיב למרד'
בחוקפת חומה או מחילות בהלכתן על ידי קניית רשות
ועירוב כ"ד בסאמ"מ'ה אונסטרס רבתי וכוותיהם כמרד
זה סומו חלל' יעקב משכנתו ירמאל בענת ישחא לב
מקשי' ה' לפ"ק

לפני יתקן אברהם ס"ט יעקב ששפורטש ס"ט:

הדברים הנ"ל נכתבו על ידי הרב יעקב ששפורטש, יעקב בן אהרן עבוד פ"ס: 169 חודש ע"י אוצר החכמה

נספח א'

העירוב ברחוב אבוחצירא

רחוב אבוחצירא אשר בשכונת פרדס כץ, שימש כל השנים כרחוב שכונתי, מעוקם¹⁰⁹ וחד סיטרי. והנה לאחרונה יישרו את הרחוב ופתחוהו לתנועה דו סיטרית, וכתוצאה מכך התעוררו מספר חששות שמא הרחוב הנ"ל נחשב כרה"ר, וכדלהלן:

א. זה ברור שלפי הדעות דגדר רה"ר הוא דכל רחוב הרחב ט"ז אמה חשיב רה"ר ולא בעינן לס' רבוא עוברים בו ע"מ ליחשב רה"ר, הא פשיטא דחשיב רה"ר, ולדעה זו כמעט כל רחובות העיר חשיבא כרה"ר ולא מהני עירוב של צוה"פ, וע"כ כמעט כל העירובים שנעשים ואפילו העירובים השכונתיים המהודרים הם רק לשיטות דבעינן ס' רבוא לרה"ר,¹¹⁰ אלא דכאן היה מקום לדון משום חששות נוספים, דשמא הכא יהיה אסור אף לפוסקים דבעינן ס' רבוא לרה"ר.

ב. עיקר החשש היה, שרבים מהנוסעים ברח' מבצע קדש המשמש ככביש ראשי ליציאה מצפון ת"א לכיוון ראשל"צ ודרומה, וכן הנוסעים משם לכיוון פ"ת, ימשיכו ברח' אבוחצירא ומשם לרח' ז'בוטינסקי ויעלו על כביש גהה דרך שם, ושכונות צפון ת"א אלו נחשבות לכו"ע כעיר אחרת מב"ב ואינן עיר אחת כיון שיש את נחל הירקון המפריד בין הערים ואין קמ"א אמה לחברם [אלה הנוסעים לעיר ב"ב עצמה ולערים החשובות כמחוברות אליה לא חשיבי כמעיר לעיר, דכל מה שנחשב כמעיר לעיר הוא רק אם נוסעים מעיר אחת לעיר אחרת דרך עיר נוספת שאינה שייכת לב' העיירות, לא זו שייצא ממנה ולא זו שהולך שם, דאי לאו הכי בכל מעבר מעיר לעיר ייחשבו הרחובות שבדרך כדרך מעיר לעיר], וממילא לשיטת הרמב"ן המפרש דגם לדעת רש"י דבעינן ס' רבוא לרה"ר הוא דווקא בדרך של תוך העיר, אבל בדרך מעיר לעיר אין צריך ס' רבוא, א"כ לכאורה יהיה לרחוב הנ"ל דין רה"ר גם לדעות דלא בעינן ס' רבוא.

ג. עוד יש לחשוש להא דכתבו בשם החזו"א, דרחובות המשמשים לס' רבוא, כגון להעברת סחורה לס' רבוא וכדומה, אע"פ שלא עוברים בהם ס' רבוא אנשים בפועל חשיבי כאילו יש בהם ס' רבוא מחמת שמשמשים לצורך הס' רבוא [ומסיבה זו אמר

¹⁰⁹ העיקום לא היה בצורה סיבובית קלה שבזה יש נידון היא חשיב מפולש אלא היה ממש בצורת ל"י [יעויין במפה שבסוף הקונטרס].

¹¹⁰ מלבד מספר עירובים שכונתיים בירושלים [בעיקר בשכונות רמות וכדו'] שהן שכונות שיש להן כביש גישה רק מרוח אחת] שיש להם היקף של ג' מחיצות ללא בקיעה כלל ויתכן דקיים במספר מועט של מקומות נוספים.

החזו"א לא לערב את רח' ז'בוטינסקי, ויעויין לעיל (עמ' 28) דנתבאר האם ס"ל כן מדינא או בתורת חומרה], וא"כ במדה ויעברו ברחוב הנ"ל הרבה משאיות סחורה וכדומה, היה מקום לחשוש דייחשב רה"ר מחמת כן.

ד. חשש נוסף הוא למבוי המפולש בין ב' רה"ר, שרח' אבוחצירא הוא מפולש בין רח' ז'בוטינסקי בדומו לכביש אם המושבות בצפון, וב' הרחובות הנ"ל הנם בחשש גדול של רה"ר.

ה. כמו"כ יש שדנו, דאם נגדיר שכל גוש דן הוי עיר אחת, א"כ הוי עיר של ס' רבוא ובעיר של ס' רבוא לפחות כל הרחובות הראשיים נחשבים כרה"ר. ויעויין לעיל (עמ' 35) שביארנו השיטות אלו רחובות חשיבי רה"ר בכגון הא¹¹¹. ולפי"ז לחלק מהדעות כל

¹¹¹ ונביא זאת שוב בקצרה: ב'בית שמחה' נטה לומר שברחובות מרכזיים או ברחובות הסמוכים להם, שיש צורך בהילוך ברחובות אלו לכל א' מהס' רבוא, שבשעה זו ילך אדם זה לכאן וזה לאחור ובעת אחרת איפכא חשיב רה"ר, אך ברחובות שקטים שאין בהם בתי חרושת ובתי מסחר ואין בהם דברים שיש בהם למשוך אחרים לרחובות - אלו חשיבי רה"ר.

וב'חכמת הלב' כתב בשם הגריש"א זצוק"ל גבי עיר שנכנסים בה ס' רבוא, דדוקא רחובות מרכזיים בעיר שמרוכזים בהם חנויות וכדומה, שהם משמשים את הרבים והכבישים שמובילים להם - הם רה"ר, אבל שאר העיר ושכונות המגורים שאינם משמשים את הרבים לא חשיבי רה"ר. והביא בשם הגר"נ קרליץ שליט"א שאפילו בעיר שדרים בה ס' רבוא, רק הרחובות העירוניים שדרכם לשמש את כל בני העיר חשיבי כרה"ר מחמת הרבים שדרים בה, אבל הרחובות השכונתיים שעיקרם לשמש את בני השכונה הדרים בה אינם רה"ר.

אמנם ב'ארחות שבת' (פ' 28 הערה נב) הביא שדעת הגריש"א זצוק"ל להחמיר בזה, שכל הרחובות חשיבי רה"ר, ודעת הגר"נ קרליץ שליט"א להקל, שרק הרחובות הראשיים שיש לכל בני העיר איזה שייכות אליהם נחשבים לרה"ר.

ויעוי"ש שהבאנו בשם ה'תשובות והנהגות' שהסתפק אי מהני עירוב בעיר של ס' רבוא, וכתב דהעלו כבר גדולי עולם דבעיירות גדולות שיש בהן ס' רבוא לא מהני עירוב.

אמנם שמעתי מהגר"ש קרביץ שליט"א, דאמנם יש מפוסקי זמננו שנקטו דבר זה כפשוטו, דכל עיר שיש בה ס' רבוא לא שייך לערב אותה, אבל זה אינו מוכרח כלל והפשטות היא דרך ברחוב שעוברים בו או שמשמש את הס' רבוא - בו אין שייך לעשות עירוב, אבל אם יוציאו את הרח' הנ"ל משטח העירוב ודאי אין בעיה לעשות בחלקים האחרים של העיר עירוב, וכל מה דנקטו גדולי האחרונים דבעיר של ס' רבוא אין לעשות עירוב הוא רק בכה"ג שמשאירים רחובות של הס' רבוא תוך העירוב. ולפי"ז טען דאין בכל הרחובות הנ"ל חשש של רחובות של ס' רבוא, דאין כמעט בכל גוש דן רחוב מסוים שגם אנשים מבני ברק משתמשים בו וגם אנשים מת"א או חולון וכדומ' משתמשים בו, וזה שייך אולי רק בכביש כמו גהה וכדומה שמשמש ממש את כל יושבי הערים סביבו, אלא דכביש זה בלא"ה חשיב ככביש של ס"ר ממש, גם לולי הא דכל גוש דן חשיב עיר אחת. ויעויין לעיל (עמ' 36 הערה 49) מה שהבאנו בשם האגר"מ דאם עושים העירוב רק בחלק מהעיר שאין בו ס"ר שפיר שייך לערב

רחובות העיר רה"ר, ולחלקם יתכן שיש הבדל בין רחובות מרכזיים לשאר רחובות העיר, וא"כ הרח' הנ"ל יהיה בחשש רה"ר. אלא דלכאורה בעיה זו תהיה קיימת בעוד הרבה רחובות מרכזיים בעיר, וכגון ברח' השומר¹¹², רבי עקיבא, חזון איש, עזרא ועוד [ויעוי"ש בהרחבה בדעות הפוסקים בזה], ולמעשה לא שמענו שחוששים לטלטל ברחובות אלו מחמת הא.

¹¹² ברח' השומר הגר"נ קרליץ חשש בעבר שמא הוא רה"ר אבל מטעמא אחרינא, דהיה חשש שמא הוא חשיב כדרך מעיר לעיר מחמת דהיו נהגים שהיו מקצרים דרכו את הגעתם מכביש ז'בוטינסקי לכביש גהה. אמנם מחמת השינויים בכבישים בשנים האחרונות [שעשו בצומת גבעת שמואל מחלף וע"ז בוטלו הרמזורים שם, וכן שעשו רמזורים רבים ברח' השומר עצמו שע"ז התקצרה הנסיעה בכביש גהה והתארכה הנסיעה דרך רח' השומר, כך שכיום אף אחד כבר לא ישתמש ברח' הנ"ל ע"מ לקצר דרכו ולהגיע מכביש ז'בוטינסקי לכביש גהה], מורים דהיום כבר לא שייך חשש זה, דכיום אין זה כלל קיצור אלא אריכות.

אמנם שמעתי בשם הגאון רמ"מ לובין שליט"א שכביכול הורה שגם היום יש להחמיר ברח' השומר יותר משאר רחובות העיר, אך לאחר בירור הדברים עימו ביאר שאין כוונתו להחמיר ברחוב הנ"ל ולומר דלדעות דבעינן ס' רבוא לרה"ר יש בו נמי חשש איסור מחמת חשש שמשמש לס"ר או שמשמש כדרך מעיר לעיר, אלא כוונתו להיפך, דאף לדעות דלא בעי ס"ר לרה"ר וסגי ברחובות הרחבים ט"ז אמה יש מקום לומר דלא כל רחוב הרחב ט"ז אמה הוא רה"ר אלא דווקא רחובות ראשיים המשמשים את רוב בני העיר, אבל רחובות שכונתיים קטנים המשמשים לבני השכונה בלבד, אע"פ שהם רחבים ט"ז אמה אינם רה"ר אף לדעה זו.

ודייק כן מדברי הרמב"ם (שבת פ' יד הל' א) "איזו היא רה"ר, מדברות ויערים ושווקים ודרכים המפולשין להן, ובלבד שיהיה רוחב הדרך ט"ז אמה ולא יהיה עליו תקרה", ודקדק בדברי הרמב"ם דע"מ שיהיה רה"ר צריך קודם לכל שיהיה מדברות או יערים או שווקים, והיינו מקומות ששייכים ומשמשים לכל העולם, ורק אחר שהתמלא תנאי זה, דנים בשאר תנאי רה"ר אם צריך שיהיה רחב ט"ז אמה, שאינו מקורה, או אי בעי שיעברו שם ס"ר וכו', אך רחובות קטנים דרק בני השכונה עוברים בהם - אין שייך כלל להתחיל לדוןם כדין רה"ר.

אלא דסייג דבריו ואמר, שאף שלכאורה סברא זו מוכחת מהרמב"ם, כיון שדבר זה לא הובא בפוסקים ס"ל הא רק בתורת חומרא ואין להקל מחמתו, והיינו דמי שאינו מטלטל מחמת שחושש לדעות של ט"ז אמה, שלא יקל מחמת סברא זו לטלטל ברחובות הקטנים, אך מי שמטלטל רק ברחובות קטנים אף שרחבים ט"ז אמה אין זו סיבה שיטלטל אף ברחובות מרכזיים יותר כיון שיתכן שלגבי הא אין צורך להקל מחמת דאין בהם ס"ר. אלא דאף לדעות דבט"ז אמה הוי רה"ר יתכן דלא חשיב רה"ר.

וע"ז אמר דברחוב הנ"ל, וכן בשאר הרחובות הראשיים בעיר כגון ר' עקיבא עזרא חז"א וכו', לא שייך האי סברא להקל לדעה דלא בעינן ס"ר, אבל לדעה דבעינן ס"ר אין חילוק בין רחוב זה לשאר הרחובות.

אלא דלזה לכאורה אין כל כך מקום לחשוש, דדעת רובם המוחלט של הפוסקים היא דכיום ב"ב לא חשיב כעיר אחת עם ת"א אלא רק עם רמת גן וגבעתיים ועם חלק משכונות דרום ת"א, ואם כן אין בה ס' רבוא, דלאחר סלילת כביש נתיבי איילון הורידו כמה בתים שהיו בצדי הנחל שהם היו את החיבור בין אזור ב"ב לת"א וממילא פסק החיבור ואין כיום מה שמחבר את כל גוש דן להיות עיר אחת.¹¹³

וכן לחשש של הא דמבוי המפולש בין ב' רה"ר, אין מקום לחשוש דיעשה מקום זה רה"ר, דהנה נחלקו הראשונים שם בסוגיא איך מיירי הא דמבוי המפולש בין ב' רה"ר, האם המבוי הולך לאורך רה"ר או לרוחבה. אלא דיעויין ביאור הלכה (סי' שמה ס"ק ט בד"ה י"ג אמות) דהביא שם לבאר את החילוק בין מה שכתב השו"ע בסעיף ח' לבין מה שכתב בסעיף ט', והביא "דיש מאחרונים שרוצים להשוות הסעיפים ואומרים דאם יש י"ג אמות ושליש מהני אף כשהמבוי הולך לרוחב רה"ר [עיין בתו"ש ופמ"ג], וקצת סייעתא לדבריהם דברא"ש וטור בסימן שס"ד לא הזכירו דדוקא כשהמבוי הולך לאורך רה"ר. אבל באמת כיון שהביאו זה ברא"ש וטור בשם ר"י ומבואר בחידושי הריטב"א בהדיא בשם ר"י דדוקא כשהמבוי הולך לאורך רה"ר הא לאו הכי לא מהני אף כשיש י"ג אמות ושליש. וכן במאירי ובחידושי הרשב"א בשם התוספות ג"כ מבואר בהדיא כן, וכן כתבו בתוספות שלנו, א"כ סתמא כפירוש דאף להרא"ש דוקא כשהמבוי הולך לאורך רה"ר". הרי שפסק להדיא דאין לחוש להא דמבוי בין ב' רה"ר אלא היכא דהמבוי הולך לאורך

¹¹³ ויעויין עוד ב'קריית אריאל' לרה"ג אריאל בוקוולד שליט"א (עמ' רסח) שדן לגבי ההליכה מב"ב לביה"ח תל השומר, וכתב דאף שהחזו"א חשש שב"ב עם ת"א הוי עיר אחת, וכן מוכיח שם מתצלומים משנת תשט"ז, אעפ"כ כיום לאחר סלילת כביש נתיבי איילון המצב נשתנה ואין חשש שהוי עיר אחת ואפילו לדעות דחשבינן עיר אחת אפילו ע"י קשת רחבה, ג"כ לא חשיב כעיר אחת.

אלא דשמעתי בשם הגאון רבי יחזקאל ברטלר שליט"א והגאון הרמ"מ לובין שליט"א דנקטו, דאף דאין חיבור של קמ"א אמה, אך כיון דיתכן דיש חיבור של קשת העיר [תלוי בצורת המדידה של קשת העיר] יש לחשוש לחומרא שמא גם כיום נחשב כל גוש דן מחובר. וע"ע בענין זה בספר 'תחום העיר' (עמ' קסג).

אלא דעדיין יש לדון, האם חיבור זה של קשת העיר יהפוך כמה ערים נפרדות לעיר אחת כלפי הא דינא דעיר של ס' רבוא.

ושמעתי מהרה"ג ר' בנימין זלושינסקי שליט"א דשלח שאלה זו קמיה מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל (ע"י הגרמ"י שניידר שליט"א) האם ב"ב ור"ג חשיבי כעיר אחת כלפי זה, וענה לו דאין נחשבות עיר אחת מחמת דיש להם בתי קברות נפרדים [ולכאורה כוונתו אינה דוקא לבתי הקברות אלא להא דהשרותים המוניציפאליים של הערים נפרדים ולכך לא חשיבי כעיר אחת].

הרה"ר ולא לרוחבה, ובנידון דידן דהחשש הוא שמא חשיב למבוי ההולך בין רח' ז'בוטינסקי לכביש אם המושבות, א"כ איירי לרוחבה ואין מקום למיחש להא. נמצא אם כן, שעיקר החשש הוא למאי דאמרן מצד שהרחוב יהפוך לדרך מעיר לעיר או מחמת שישמש לס' רבוא.

ועל כן הוחלט ע"י רבני השכונה והעירוב לעשות הכל על מנת לצמצם חששות אלו. בשלב ראשון נפגשנו עם נציגי העיריה והעלינו בפניהם הבעיות שתיווצרנה לעירוב מחמת כן, והצורך הדחוף למנוע את מעבר הרבים ברחוב הנ"ל, וההחלטות שנתקבלו בפגישה הנ"ל היו שכיון ששכונה זו מתחרדת וברחוב זה בעזה"י יהיו מאות רבות של ילדים, וכן קיימים ברחוב גני ילדים, תלמוד תורה וכן ביה"ס של חינוך מיוחד, ע"כ צריכים לעשות הכל על מנת למנוע מכביש זה להפוך לעורק תחבורה ראשי, וב"ה נענו ונוספו עוד רמזורים מטעמי "בטיחות", מעבר לתיכנון המקורי, כך שבסה"כ ישנם מרחוב אבוחצירא פינת אם המושבות עד רח' אבוחצירא פינת ז'בוטינסקי שבעה רמזורים, כך שאמנם בפשטות עצם הרמזורים אינם נחשבים כמניעה על מנת דייחשב כלא ניחא תשמישתא כמבואר ב'אגרות משה'¹¹⁴, אך למעשה כיוון שהמציאות היא שע"ז אנשים לא משתמשים בכביש זה והדרך הרגילה לשם הוא המשך הנסיעה בדרך אם המושבות עד לכביש גהה אשר בו ישנו רק רמזור אחד א"כ בזמנים רגילים בוודאי אין חשש שאנשים יעדיפו דרך זו אשר מלאה ברמזורים על פני הדרך החלקה יותר [ברח' אבוחצירא עצמו ישנם שבעה רמזורים¹¹⁵ מלבד שלושה רמזורים נוספים שישנם ברח' ז'בוטינסקי עד ליציאה לגהה דרום וארבעה רמזורים למי שממשיך לכיוון פ"ת, בעוד שבדרך אם המושבות ישנו רק רמזור אחד. כמו כן, לאלו הממשיכים לכיוון פ"ת בקטע שלאחר גשר גהה, לנוסעים דרך רח' ז'בוטינסקי ישנם עוד שמונה רמזורים רק

¹¹⁴ אך יעוין בשו"ת 'משנה הלכות' שרצה להתיר מחמת עצם קיומם של הרמזורים, דנחשב ע"ז כלא ניחא תשמישתא מחמת שאי אפשר לנסוע ברציפות, דצריך לעצור ברמזורים. ויעוין ב'אגרות משה' (חלק ה ס' כח ענף ב ס"ק ד) מה שביאר דאדרבה לולי הרמזורים שמסדרים את התנועה היה לא ניחא תשמישתא וכל מה שהתנועה זורמת היא מחמת הרמזורים.

ואולי יש לחלק בין מקומות שלולי הרמזורים היתה אנדרלמוסיה בכביש, לבין מקומות שעשו את הרמזורים בשביל בטיחות של הולכי רגל ולא בשביל הניחא תשמישתא של הנהגים, או עכ"פ במקומות כמו רח' אבוחצירא שכל מה שעשו חלק מהרמזורים הוא כדי לעכב את הנהגים ולגרום להם שלא יסעו דרך הרחוב הנ"ל, ויתכן שבכהאי גוונא גם האג"מ יודה דחשיב לא ניחא תשמישתא.

¹¹⁵ יעוין בחלק המקורות שבסוף הנספח בתרשים הרמזורים ברחוב, שסודר שתהיה עדיפות ליוצאים משכונת קרית הרצוג ופרדס כץ לרחוב אבוחצירא, ועי"כ גם לא יהיה גל ירוק לנוסעים ברחוב אבוחצירא עצמו.

עד ביה"ח בלינסון, וכן המשך כל הרח' הנ"ל מלא רמזורים, לעומת כביש אם המושבות שאין בו כמעט רמזורים והנסיעה בו חלקה¹¹⁶].

אלא שעדיין היה חשש שבשעות העומס שהדרך שם פקוקה, שמא חלק ניכר מהנהגים יעדיפו את הנסיעה בדרך זו שעשויה להיות פחות פקוקה.

אולם גם בזה יש מקום לדון האם דרך כזו שאינה הדרך הרגילה מעיר לעיר ורק בשעות מסוימות משתמשים בה כדרך מעיר לעיר, האם נחשבת בכך כדרך מעיר לעיר או לא, וגם אם נאמר דנחשבת כדרך מעיר לעיר יש לדון מהו גדר הדבר ומהו מספר השעות שצריך שישמש כדרך מעיר לעיר ע"מ להחשיבו כדרך מעיר לעיר.

ובפרט שהרמב"ן כתב דבריו על דרך שחוץ לעיר, וכבר ביארנו לעיל (עמ' 18) שפשטות כוונתו היא דווקא בדרך מעיר לעיר שחוץ לעיר, ולא דרך שתוך העיר ואפילו שמשמשת מעבר מעיר לעיר [ובאמת משום כך הקפדנו שהשערים הראויים להינעל שנעשו ברחוב יהיו במקום שעדיין יש שם בנייני מגורים, ולא בהמשך שהוא כבר אזור תעשייה ומקום מסופק אי חשיב כעיר עצמה כלפי זה].

אלא שאף אם נסבור שנאסר גם דרך שתוך העיר, עדיין יש לדון האם מה ששעה או שעתיים ביום משמש הכביש כדרך מעיר לעיר יבטל את כל השימוש העיקרי שלו במשך כל שאר שעות היממה

אלא שלמעשה לאחר הוספת הרמזורים בדקנו זאת מספר פעמים על ידי מכשירי ניווט GPS המבוססים על עדכוני תנועה בזמן אמת על העומס בכבישים, ונוכחנו לראות שנכון להיום גם בשעות העומס [8-9 בבוקר ו-3-5 אחה"צ] הם מנווטים את הנוסעים דרך כביש אם המושבות ולא דרך רחובות אבוחצירא וז'בוטינסקי¹¹⁷ [יעויין

¹¹⁶ ובכה"ג דמחמת הרמזורים אנשים בפועל אינם נוסעים שם בודאי אף האג"מ מודה, וכמו שכתב: "אבל ודאי שאם מחמת חוק המלכות וסימני אור אדום נתמעטו העוברים משיעור ס' רבוא, אין לו דין רה"ר מצד שליכא עכ"פ ס' רבוא עוברין".

¹¹⁷ הבדיקה נעשתה מספר פעמים ע"י שתי תוכנות העובדות בצורה שונה. הבדיקה נעשתה הן באמצעות מכשירים המשתמשים בתוכנה מסוג google map שזוהי תוכנה שעובדת באמצעות לוויינים הבודקים כל הזמן את עומסי התנועה בכביש וע"פ זה מנווטים את הנהג בדרך הכי מהירה, וגם במכשירים המשתמשים בתוכנה מסוג waze שזוהי תוכנה הבנויה על מה שמכונה "חכמת ההמונים", דהיינו שתוכנה זו משמשת מאות אלפי נהגים שמפעילים אותה בו זמנית והיא בודקת כל הזמן כל אחד מהמשתמשים באיזה מהירות נוסע וכמה פעמים צריך לעצור או לבלום וע"פ זה מחשבת אם יש רמזורים, פקקים, עומסי תנועה וכדומה, ועל פי הנתונים שאוספת מכל הנהגים מחשבת ע"פ מכלול הנסיבות מה המסלול הכי מהיר עבור כל נהג. ויעויין בסוף הנספח שמצורף הדפס של הבדיקות שנעשו.

בהערה כאן צורת הבדיקה, וכן בסוף הנספח בהדפסים של הבדיקה], אולם אעפ"כ ברור שבמקרים של עומס חריג יפנו דרך שם, אלא שבאותה מדה במקרי עומס גם מפנים דרך הרבה רחובות עירוניים פנימיים ולא מסתבר שמחמת זה שפעם בחודש או אפילו שעה או שעתיים בשבוע שמשתמשים ברחוב ככביש בין עירוני ייחשב הרחוב כדרך מעיר לעיר.

ואמנם למעשה בודאי שישנם אנשים שאינם משתמשים במכשירים הנ"ל וחושבים שדרך זו היא יותר קצרה או מהירה וכו' וע"כ עוברים בה, אך לכאורה הם מיעוט קטן¹¹⁸ ביחס לשאר שימושי הרחוב ואין בכוחם לשנות את הגדרת הרחוב.

בנוסף חשוב לציין שלא כל מי שנוסע דרך רחובות אבוחצירא - ז'בוטינסקי - גהה נחשב כנוסע מעיר לעיר, דמי שנוסע לרמת גן, גבעתיים, דרום ת"א וסביבותיה, לא חשיב לכו"ע כמעיר לעיר.

כמו"כ הבאנו לעיל (עמ' 21) מספר הגדרות בניהול של רחוב שהוא בתוך העיר אך משתמשים בו גם כמעבר מעיר לעיר, וצריך לברר האם במציאות הדברים הללו שייכים כאן.

א' הבאנו בשם מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל ובשם הבינת שמחה שחילקו בין מקום שקודם היה כביש שנסעו וקיצרו את הדרך דרכו ואח"כ בנו שם בתים לבין היכא שקודם היה בתים והכביש שימש את התושבים ורק אח"כ הדרך נוצלה ע"י נהגים לצורך קיצור דרכם, דהיכא שקודם היה שייך לתושבים אין ביכולתם של הנהגים הנוסעים לאסור את הרחוב, ולפי"ז לכאורה היה מקום להתיר ברחוב הנ"ל מחמת שבתחילתו בודאי נועד לשמש את תושבי השכונה בלבד ורק אח"כ התחילו לקצר דרכו, כפי שפורט בהרחבה לעיל (עמ' 22) שבזמנו כאשר הקמנו את העירוב בשכונת פרדס כץ התעורר הספק הנ"ל עוד לפני שיפוצו וחידושו של הרחוב, דגם אז כבר היו נהגים אשר חצו דרכו מכיוון צפון ת"א על מנת להגיע לכביש גהה, ושלחנו שאלה זו קמיה דמרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל והשיב את הנ"ל, וביררנו את הדבר עם מספר מזקני השכונה שהעידו שבתחילת בנייתו של הרחוב בקושי היה בו מקום לעבור אפילו עם חמור... בקטע של מתחם הטאבון [רח' אבוחצירא- הירקון], כך שהבנינים היו ברחוב הרבה לפני שהיה שייך לקצר משם.

¹¹⁸ כיום כמעט בכל הפלאפונים שמשתמשים בציבור החילוני קיימת תוכנות של GPS אלו בחינם ואף מי שמכיר את הדרך מפעיל תוכנות אלו ובפרט בשעות העומס ע"מ להימנע מפקקים או ע"מ לדעת היכן ישנם בדרך שוטרים, מצלמות מהירות או שאר מפגעים שעלולים להיות בדרך, מחמת שתוכנות אלו מעודכנות ומתריעות באופן מיידי על כל הנ"ל.

[אלא דאולי עדיין יש מקום לדון עקב השיפוט היסודי של הרחוב, הרחבתו ושינויו לכביש דו סיטרי לכל אורכו של הכביש, שנעשה לאחר שהשתמשו בו גם כדרך מעיר לעיר, האם הווה בגדר של פנים חדשות באו לכאן, ובפרט שלהגיע מאזור קניון אילון לכיוון ז'בוטינסקי לא היה שייך כלל ע"י כלי רכב אלא רק רגלי, או שזה נחשב כהמשך של הדרך הישנה שרק קצת יישרו אותה] לפני השיפוט המעבר מרח' אבוחצירא לרח' הירקון היה בצורה סיבובית ועתה יישרו אותו], ובפרט שגם לפני כן הכביש היה קיים וניתן היה ללכת ואף לנסוע כמעט לכל אורכו, אלא שאת המעבר מעיר לעיר ברכב [מכיוון ת"א לגדה, אך בכיוון ההפוך היה שייך גם קודם השיפוט] לא היה שייך. נמצא שאת דרי הרחוב הוא שימש כדרכו, שכן כמעט לכל אורכו היה דו סיטרי אלא שבסופו היה חסום לכיוון הקניון, וא"כ יש מקום לומר שכלפי בני הרחוב לא נשתנה בשיפוטו מאומה.

ואף אם נאמר שחשיב דבר חדש, יש לדון האם כל הרחוב לכל אורכו חשיב כמקום חדש למרות שחוף משינויים קוסמטיים של החלפת המדרכה וריבוד מחדש של הכביש וכדו' לא נעשה בו דבר, או דרך הקטע מרח' פתאיה לכיוון הקניון ששינו שם קצת את תוואי הכביש ייחשב כמקום חדש ורק שם ייחשב כמעיר לעיר ויאסר וצ"ב].

וכן לפי הטעם השני שהבאנו, שהדבר תלוי לפי עיקר השימוש של הכביש האם משמש בעיקרו לבני העיר ורק מעטים מבני רה"ר משתמשים, ג"כ יצא דשרי, דלפי המציאות כיום ודאי שעיקר השימוש הוא לבני העיר ולא לשימוש כדרך מעיר לעיר [אך כפי שכתבנו לעיל הגדרה זו אינה ברורה לגמרי מה נקרא שרק קצת משתמשים ובכמה זה כבר נאסר, אך נכון למצב היום הורו הרבנים שזה ודאי נחשב מיעוט].

אך למעשה כיון שטעמים אלו תלויים במציאות השימוש שעלולה להשתנות, וצריך לעקוב באופן תמידי אחר השימושים במקום שלא השתנו,¹¹⁹ ובפרט שבשעת בניית הכביש לא היה ברור מה תהיה המציאות של השימושים בכביש וכמה יעזרו הרמזורים

¹¹⁹ ורק אציין כדוגמא שהיה קרוב לשבועיים שבוצעו עבודות ברח' אבא הלל בר"ג וחסמו מחמת כן חלק מהנתיבים בכביש המובילים מכיוון פ"ת לת"א, דבר אשר יצר שם עומסי תנועה כבדים ובעקבות זאת הרבה מאוד מהנוסעים שהגיעו מכיוון פ"ת דרך כביש אם המושבות פנו שמאלה לרח' אבוחצירא ומשם לז'בוטינסקי לכיוון ת"א והיתה ברחוב ממש תנועה מרובה, אלא דב"ה מייד לאחר סיום השיפוט חזר הדבר לקדמותו, וודאי דשימוש זמני זה של שבועיים לא יהפוך את הגדרת הרחוב להיחשב כדרך מעיר לעיר, אלא רק באנו להעיר שצריך במקום זה תשומת לב מרובה לשינויים שעלולים להתרחש במציאות.

הנ"ל, ע"כ הורו רבני העירוב שלא לסמוך על זה לבד ולעשות ג"כ שערים הראויים להינעל.

ואמנם דעת המשנ"ב שלהלכה בעינן שערים ננעלים בפועל ולא סגי בראויות להינעל, אך כבר הבאנו לעיל (עמ' 76) שדעת הטור הרמב"ם והמ"מ שמהני דלתות הראויות להנעל ולא צריך ננעלות בפועל.

וכן מצאנו ב'שערי תשובה' (הובא לעיל שם) שהביא בשם ה'אהל יעקב' להתיר את העירוב בהאג ע"י שערים ראויים להינעל, וכן פסק ה'דרכי משה' דסגי בראויות להינעל [אמנם יעוין בשע"צ שם דכתב שחזר בו מהא].

וכן פסקו האבנ"ז (או"ח רעה א) הגר"ש קלוגר (האלף לך שלמה סי' קפה) המהרש"ם (ח"ג סי' צז) והגר"ש שקאפ (במכתבו להגר"ז בענגיס והובא מכתבו בסוף הקונטרס), שסגי בראויות להינעל, ויעוין לעיל (עמ' 76-85) שהובאו דבריהם באריכות.

גם בשו"ע הגר"ז נקט דמדינא סגי בראויות להינעל, ורק בתורת חומרא בעינא לננעלות בפועל. כמו"כ ידוע דהיכא שהמחבר הביא דבר בשם י"א הוא מחמת שהיכא שיש צירוף נוסף להקל אפשר לצרף דעה זו, וכאן הביא את הדעה דסגי בראויות להינעל בשם י"א.

[כמו"כ ב'בית יוסף' אמנם כתב דכיון דהרי"ף והרא"ש פסקו דבעינן ננעלות בעינן ננעלות, אך בס' שמה (ס"ק ב) כתב דהיכא דאין כל תנאי רה"ר ואפילו באינו מפולש, יש לסמוך על אינן ננעלות. והכא ברח' הנ"ל יש לדון, דיתכן דלא חשיב כמפולש משער לשער. ויעוין בתשובות והנהגות (ח"ה סי' קא) דכתב, דבעירוב דוילנא סמכו על הא דאינם מפולשים אע"פ שהיו בעיר ס' רבוא].

וכן יש לצרף את סברת החזו"א שהובאה לעיל (עמ' 49), דהיכא שישנן ג' מחיצות בעיר ואפי' במקום אחד ע"י עומד מרובה, חשיבא כל העיר לרה"י מדאורייתא, ורק מדרבנן צריך צוה"פ ע"מ להיקרא רה"י. ולפי"ז גם רחוב אבוחצירא ודאי ייחשב רה"י מדאורייתא, דיש עומד מרובה ברחוב אבוחצירא פינת רחוב ז'בוטינסקי, וכן ברח' אבוחצירא פינת רח' סומך, וא"כ לפי"ז הנידון הוא בדרבנן [והכא אף לא יצטרכו את חידושו הנוסף של החזו"א (מובא שם אות ד) דאחרי שברחוב אחד חשיבא מחיצה - מועיל לכל העיר, דהכא ברחוב הנ"ל בעצמו ישנה מחיצה ע"י עומד מרובה]. ואמנם חלק מפוסקי זמננו כתבו, דדבריו הם חידוש לדינא ולא הסתמכו על כך לבד, אך בתורת צירוף היכא שיש סיבא נוספת להקל סמכו על סברא זו [יעוין בשו"ת 'אור

לציון, הובא לעיל (עמ' 10הערה 18) וכן בשו"ת 'שבט הלוי' חלק ח סי' קעז, הובא לעיל (עמ' 51), וכ"ש הכא דהפשטות היא שכלל לא הו"ר דאורייתא ורק בגדר של למיחש, היוצא מדברינו, שהגדרת הרחוב עצמו אינה יותר מספק די רחוק של חשש רה"ר של דרך מעיר לעיר, שיתכן ואסור לדעת הרמב"ן אף ברחובות שתוך העיר, ובצירוף של שערים הראויים להינעל ודברי החזו"א בודאי אפשר להקל ולטלטל ברחוב הנ"ל.

אופן תיקון הדלתות ברחוב אבוחצירא

אלא דגם ע"מ להחשיב שערים אלו כדלתות הראויות להינעל התעורר מספר בעיות:

הבעיה הא', שלכאורה דלתות אלו נחשבות כדלתות שאינן ראויות להינעל מחמת הממשלה, כיון שהיה חשש שהממסד לא תיתן לנעול דלתות אלו.

ואמנם יעוין לעיל (עמ' 85) דהבאנו את דברי ה'אבני נזר' והגר"ש שקאפ זצ"ל שהתירו דלתות וס"ל דאע"פ דאין המלך מרשה לנעול אותן חשיבי כראויות להינעל.

אך הבאנו שם בשם המהרש"ם דכתב, דכיון דטעמא דדלתות הוא משום דע"ז אין הדרך מסורה לרבים בכל עת, א"כ גם בדלתות הראויות להינעל בעינן עכ"פ דיהיה ראוי לנעול אותן בכל לילה. וכתב דגם אם נאמר דיעבור על מצות המלך וינעל את הדלתות ללא רשותו - לא יהני, דהרי שוטרי המלך והעכו"ם הדירים שם לא יניחוהו לנעול את הדלתות.

והביא דסברת האבנ"ז היא, דחשיב כראויות להינעל כיון דעכ"פ אם המלך ירצה לנעול אותן הרשות בידו, וכמו כן אם יסגרם רק לרגע אחד לא יקפיד המלך וא"כ כל רגע ורגע חשיב כראויות להינעל. אלא דיעו"ש דהביא דאם המלך ישנה גזירתו הוי נולד. ואמנם מסקנתו שם למעשה להתיר, דכתב דהגם שיש לפקפק בטעם שחשיב נולד מ"מ כיון שכבר נהגו רבים בזה אולי יש לסמוך על סברא זו וצ"ע, אבל על טעם שעל רגע אחד לא יקפיד יש לסמוך יותר.

ובאמת כיון שרצינו למנוע חששות אלו, פנינו למפקד המשטרה המקומי ואחרי שהוסבר לו את נחיצות הדבר הוסכם שבמדה וניהיה מעונינים יהיה אפשר לנעול את השערים בלילה, אלא שבאמת כשסגרנו את הכביש בפעם הראשונה, היה זה בשעה 8:30 בבוקר בליווי של ארבע ניידות משטרה והשוטרים אף סייעו בידינו לסגור את השערים של הרחוב, וב"ה לאחר שנסיון זה עבר בהצלחה מרובה ואף שהיו שם נהגים רבים שעברו בזמן הזה ברחוב הנ"ל לא היתה תרעומת מצידם, הוסכם על ידו שמת

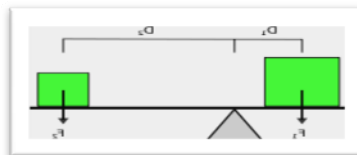
שנרצה נוכל לסגור זאת ובלבד שיהיה בתיאום עם המשטרה, וא"כ ירד חששו של המהרש"ם דחשיבי דלתות שאי אפשר לנעול אותן בפועל.

בעיה נוספת היתה, איך לייצר כאלו דלתות שיהיה ראוי לסוגרן בפועל, כיון שמבחינה טכנית היו חייבים לבנות את הדלתות פרקים פרקים ושכל חלק לא יהיה ארוך מכ-2 מטר נוצרה בעיה שכיון שהמדרכה גבוהה מהכביש בכ-20 ס"מ ורוחב הכביש הוא כ-35 מטר [כולל המדרכות, ולא היה שייך להניחם בקצה המדרכה ליד הכביש מסיבות טכניות] לא היה שייך שכל כובד השערים יתלו על הצירים, ובפרט שבסופו של דבר הכל מוחזק ע"י הציר האחרון המחובר לעמוד שהיה עלול להישבר באופן מיידי מחמת משקלם הרב של השערים [ובפרט מחמת זה שככל שמרכז הכובד מתרחק מהחיבור - המשקל שלו יותר מכביד, כך שמשקל השערים הוא בערך כ-300 ק"ג מכל צד של המדרכה וע"י פתיחתם יחס המשקל עולה למעלה מפי 4!¹²⁰], וע"כ היינו חייבים לחברן עם גלגלים וצירים. אלא שאם היינו מחברים כן, מחמת הפרשי הגובה כשהיו פותחים את השערים לכביש היו נשארים הגלגלים באויר ולא היו מגיעים לקרקע וא"כ לא הרווחנו כלום בעשיית הגלגלים.

ובאמת בעירוב של הבד"ץ בירושלים עשו ג"כ שערים הראויים להינעל בכביש 1 ליד הכניסה לעיר, וכנראה מחמת בעיות אלו עשו זאת ע"י שהניחו כמה מחסומי משטרה אחד ליד השני וסברו שכיון שאם ירצו יוכלו לפרוס את המחסומים ולסגור עי"ז את הכביש נחשבים מחסומים אלו כדלתות הראויות להינעל.

ואמנם ראיתי בעלון 'מים חיים' מהגאון רבי יהודה אריה דינר שליט"א ששאל דבר זה למרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, האם מועיל להניח בצידי הכביש מחסומי משטרה כך שיהיה אפשר לפורסם וע"י זה ייחשבו כשערים הראויים להינעל, וענה לו שמועיל. אלא דכמה מרבני השכונה והעירוב טענו שדבר זה אינו מובן, שכן לפי"ז גם אם יניחו שם ערמה של קרשים ייחשב כראוי לחסום את הכביש ע"י הקרשים הנ"ל, או אפילו אם תהיה שם ערמה של בלוקים ג"כ ייחשב דאפשר עי"ז לבנות קיר ולחסום את

¹²⁰ שזהו חוק המנוף, דהיינו בגלל עקרון שוויון מומנטים, גוף קל [המפעיל כח קטן] יכול לאזן גוף כבד ממנו, אם מרחקו מנקודת הסמך, שבמבנה התומך, גדול יותר, וביחס הפוך ליחס משקלי הגופים, וכמצויין בתרשים:

הכביש. ואולי יש לחלק בין דבר שנוהגים לחסום בו, כמחסומי משטרה, לבין קרשים ובלוקים שרק נוהגים ליצור מהם מחיצה.

אלא דעדיין טענו דכיון דהרגילות במחסומי משטרה היא לא ליצור שער אלא רק לחסום, א"כ המחסום אינו יותר מכל בלוק וכדומה שעושים ממנו מחיצה ולא חשיב יותר כשם דלת, וצ"ב.

אך ככל שביררנו אצל מיטב בעלי המקצוע המתעסקים בדבר על מנת למצוא פיתרון שיהיה מחובר ע"י צירים ממש לא נמצא פתרון, אך אחד המסגרים הציע שנעשה במקום ציר שרשת של חוליות שתחבר בין חלקיו הנפרדים של הדלתות ויהיה זה כעין ציר, ופנינו עם הרעיון הזה לרבני העירוב והשאלה שנידונה היתה כיון שרצינו שחלקי השערים יהיו מחוברים זה לזה כמו בדלתות ממש ושיהיה היכר ציר, האם חוליות אלו יהיו נחשבים כהיכר ציר, והדעת היתה נוטה דחשיב כציר.

אלא דלאחר שפנינו עם זה לאחד מרבני השכונה אמר שאם אין ברירה יעשו כן, אך לאחר מחשבה אמר שיש לו רעיון פשוט ואיך לא חשבו על זה עד כה כל בעלי המקצוע, וכדלהלן:

הצירים בנויים משתי צינורות בעובי של כ-16 מ"מ ובתוכם מוכנס ברזל עגול בעובי של כ-14 מ"מ ובחלק העליון הברזל מחובר לצינור ובתחתון מפורק, כך שיוכלו להרכיבם יחד, וא"כ הציע שניקח את כל הצירים [כ-70 צירים!] ונפרק אותם, ובמקום הברזל הרגיל המוכנס בפנים, שהוא באורך של כ-8 ס"מ, נכניס ברזל באורך כ-30 ס"מ וממילא ברגע שיהיה הפרש גובה בזמן פתיחת השערים השערים הנמצאים על הכביש ממילא ירדו כלפי מטה כיון שהציר הארוך יתן להם לרדת עוד כ-20 ס"מ, וכן כשמחברים את שני השערים יחד באי התנועה, אפשר יהיה להגביהם שוב לגובה של האי תנועה, ובאמת כך עשינו: פירקנו את כל הצירים וחיברנו במקומם ברזל אחר ארוך. דבר נוסף שנידון בשערים אלו הוא, האם צריך לעשות את הדלתות תחת הצוה"פ ממש.

דהנה לעיל (עמ' 84) הבאנו מחלוקת, האם כשעושים דלתות בעינן נמי לצוה"פ, דהחזו"א ס"ל דדלתות בלא צוה"פ לא מהני, דהדלתות הן רק חיזוק לצוה"פ, והחת"ס וה'אבני נזר' והגר"ש שקאפ זצ"ל סוברים דמהני דלתות אף בלא צוה"פ, ומאחר ורצינו להחמיר כדעת החזו"א בנידון א"כ היה צריך לעשות מלבד השערים גם צוה"פ. אלא שהרי טעמו של החזו"א דמאי דבעינן לצוה"פ הוא מחמת זה דהדלתות הם חיזוק

לצוה"פ א"כ יוצא דלא מהני סתם לעשות גם צוה"פ וגם דלתות אלא דבעינן דבצוה"פ עצמה יהיה דלתות ואז הם חשיבי לחזק את הצוה"פ.

אלא דבצורה זו נוצרה בעיה, דלחבר את השערים ישר לעמוד לא היה שייך כיון שהיו צריכים לחבר שם את הלחי של הצוה"פ [דמחמת חששו של החזו"א שכל דהקנה העליון יוצא חוץ ללחיים העירוב פסול נהגו בכל העירוב השכונתי כאן - וכן עושים ברוב העירובים השכונתיים בב"ב - לעשות עמודים עם לחיים ע"מ שגם אם יהיה רוח שתזיז את החוט הוא ישאר בין שתי הלחיים, וכ"ש ברח' הנ"ל שהצוה"פ מאוד ארוכה שא"א לבטל את הלחיים]. ולחבר את הדלתות ללחיים ג"כ לא שייך מחמת שעובי הברזל של הלחיים הוא כ-2 מ"מ, דבר שלא היה מצליח להחזיק משקל זה.

ואז עלה רעיון לעשות חריצים בלחיים ע"מ שיכניסו שם את הצירים ויחברו אותם ישר לעמוד [וחשש של פיתחא שמאי אין במה שיש צירים בולטים באמצע הלחי, כיון שזוהי דרך של דלת שיש בה צירים עבור הדלת], אולם גם רעיון זה נידחה מחמת שע"י שהשערים היו יוצאים מאמצע הלחי והלחי היתה ממשיכה עוד כ-20 ס"מ בכיוון השערים לא היה ניתן לסגור את השערים היטב, דבר שהיה עלול להפריע לעוברים ושבים ברחוב.

על כן הוחלט לבנות מסגרת ברזל עבה בגודל של הלחי ועליה להרכיב את הלחיים, ובצדה לחבר את השערים. אולם גם בזה דנו לומר שאולי זה לא נקרא ממש דהדלתות תחת הצוה"פ כיון שהקנה העליון הוא החוט אשר עובר במרכז הלחי והדלתות יוצאות מקצה הלחי, א"כ יש מרחק ביניהם של כ-18 ס"מ [הלחי ברוחב של 35 ס"מ]. אלא דדעת רבני העירוב היתה שכיון שזה תוך לבוד של הקנה העליון חשיב דהוא תחתיו ממש. ועוד סברא העלו, דהרי אף בדלתות הבית הרגילות, בחלק גדול מהדלתות הדלת מחוברת למשקוף בצד ואינה נכנסת ממש לגמרי תחת הקורה וע"כ שפיר נחשב כתחתיו ממש [אמנם למעשה, כיון שהשערים בנויים פרקים פרקים, אף שהחלק הראשון נמצא רק תחת הלבד ולא תחתיו ממש, מהחלק השני ואילך שייך לכוון שיהיה תחת החוט ממש].

אלא דנחלקו רבני העירוב האם יתכן שרחוב אבוחצירא עצמו לאחר תיקון הדלתות שעשו יהיה יותר מהודר מכל העירוב השכונתי, או דהוא באותו רמה כמו כל העירוב.

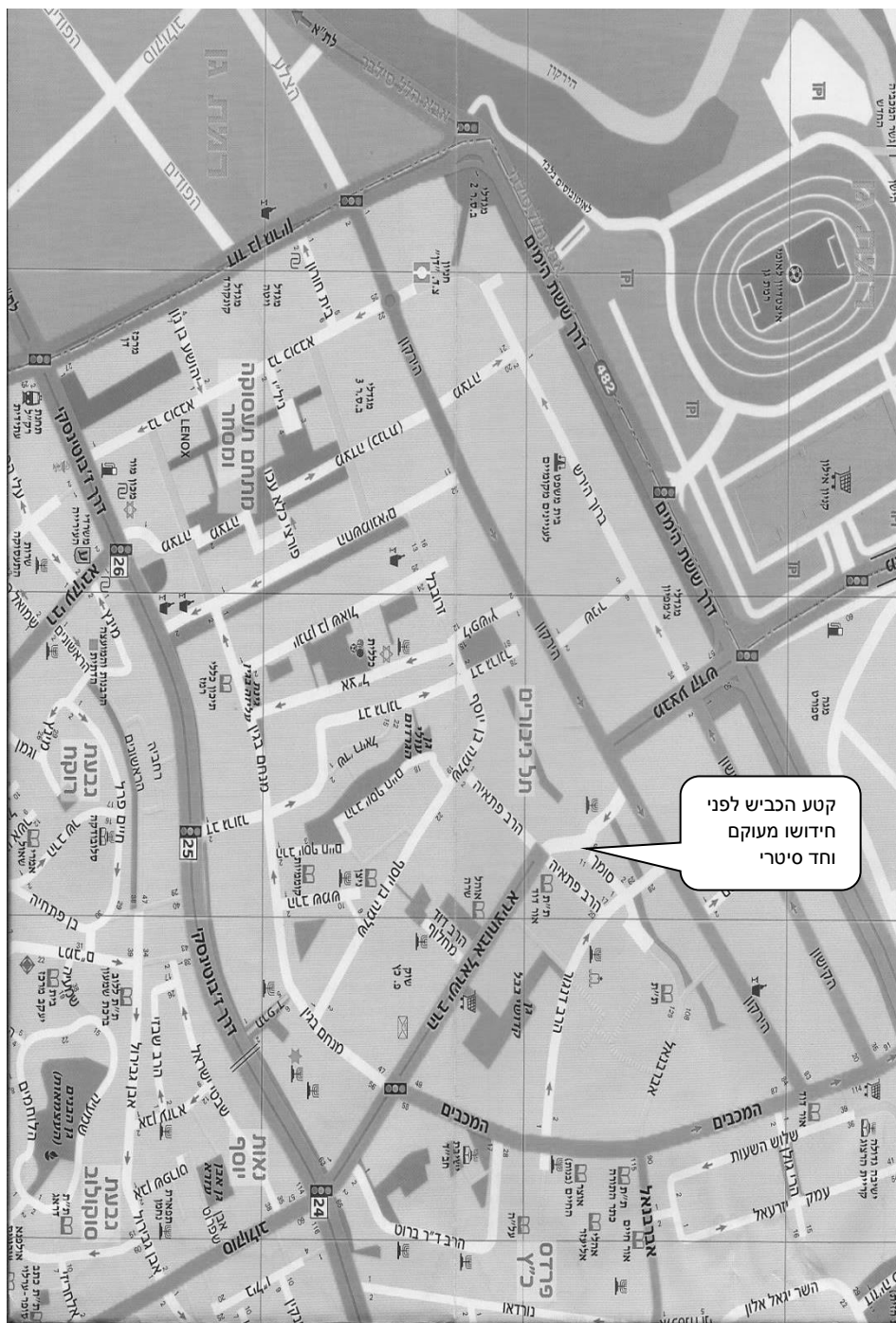
דהנה ב'אליה רבה' (סי' שמה), דן גבי המחלוקת אי רה"ר הוי דווקא בס' רבוא עוברים בה או דאף רחוב הרחב ט"ז אמה חשיב רה"ר, והביא את דברי הפוסקים שהחמירו בזה, וכתב דבמקום שיש עוד צד להקל יש לסמוך גם לכל הפוסקים הנ"ל אדעה ראשונה. ולפי"ז הכא שישנם שערים הראויים להינעל, דיש מהפוסקים הנוקטים שמהני אף

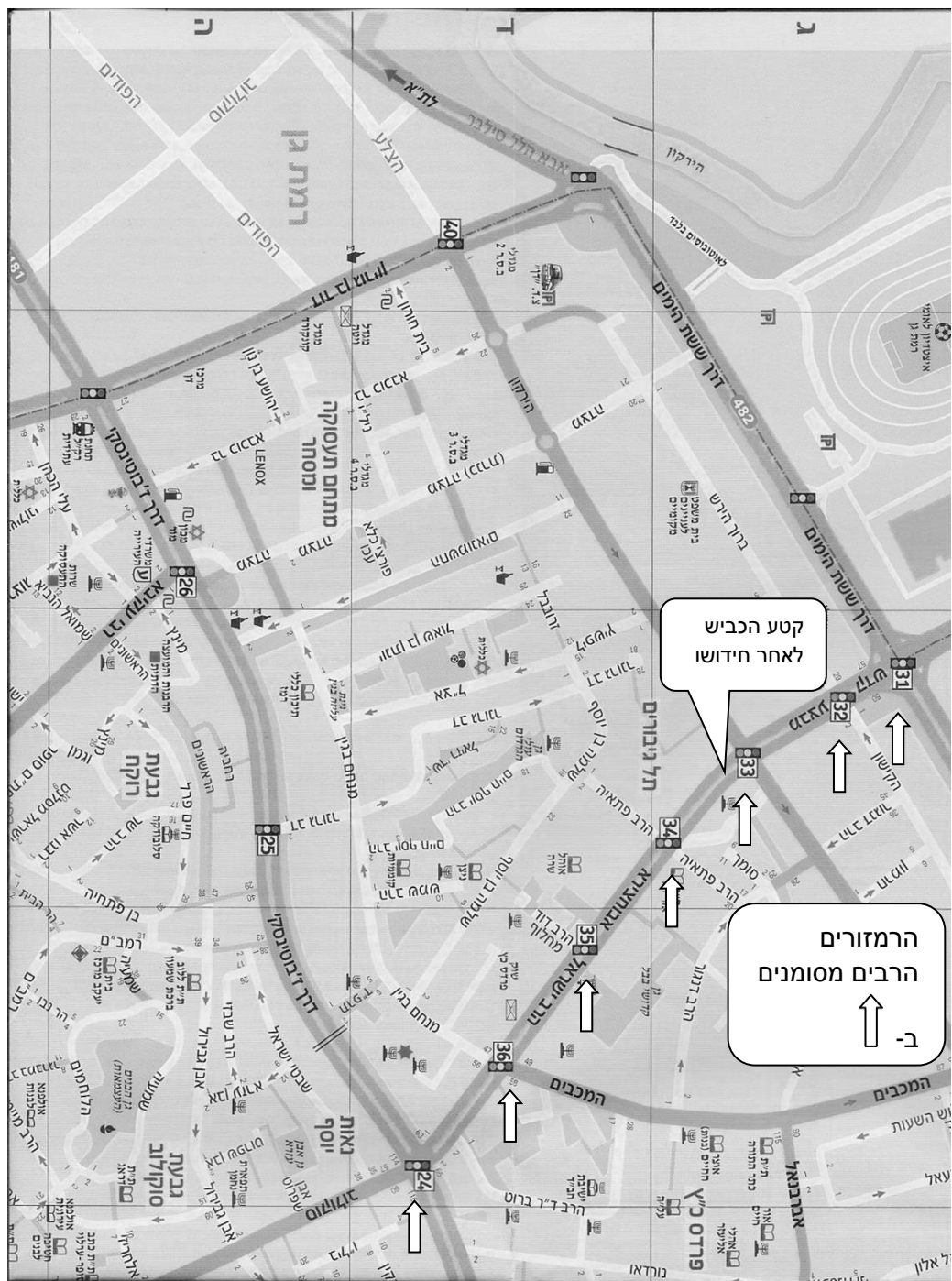
לכתחילה ברה"ר ואף להחולקים עכ"פ חשיב לפחות כצד להקל, א"כ יוצא דגם לדעות דרה"ר הוא בט"ז אמה ולא בעי ס' רבוא מהני הכא העירוב.

אלא דיש מהרבנים שהורו דלא הוי יותר מכל עירוב אחר אך עכ"פ גם לא פחות [ואמנם לעת עתה אין נפק"מ למעשה במחלוקת זו, כיון שרח' אבוחצירא מחובר בעירובו עם שאר רחובות השכונה, כך שגם אם בהגדרתו נחשב יותר טוב משאר הרחובות, כיון שהוא פרוץ להם דינו כמותם, ובעזה"י אנו מקווים בעתיד לחלק את העירוב לצורך עשיית השכירויות ואז תהיה נפק"מ מעשית בדברים].

דרך הרבים

סגירת הדלתות הראויות להינעל ברח' אבוחצירא

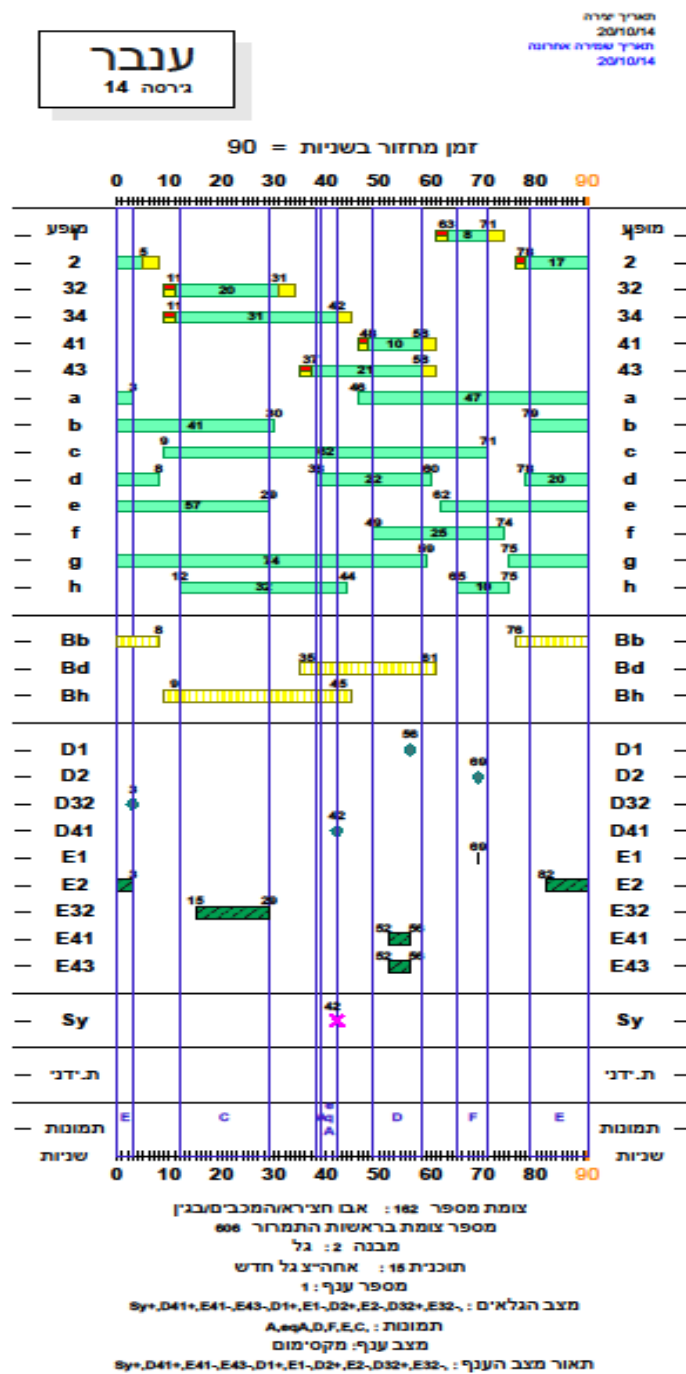

דרך הרבים

תרשים הרמזורים של רחוב אבוחצירא,

למניעת גל ירוק לנוסעים מכיוון כביש אם המושבות לרח' זבוטינסקי:

נספח רחוב ז'בוטינסקי

נספח ב'

בענין רחוב ז'בוטינסקי

מבוא לנספח

הנה רח' ז'בוטינסקי, אשר עובר בין שכונות פרדס כץ וקריית הרצוג למרכז בני ברק, ידוע ומפורסם בשם החזו"א שאמר שלא להכניס רחוב זה לתוך העירוב של העיר מפני החשש שמא נחשב הרחוב כרשות הרבים.

אך למעשה, האחראים על העירוב העירוני עשו כמין פשרה: התקינו עירוב אחד למרכז העיר ב"ב ואחד לשכונות פרדס כץ וקריית הרצוג, ובנוסף עשו חיבור בין שני העירובים, שעיי"ז נכנס רחוב זה בתוך העירוב העירוני עבור מי שהחליט מסיבה זו או אחרת לטלטל ברחוב הנ"ל [וכאן המקום להעיר, שמחמת זה שהעירוב העירוני עובר על המדרכות ובחלקו אף על הכביש של הרחוב הנ"ל, קשה מאוד לסמוך עליו מפני שהבעיות שיש ברחוב זה ממילא משפיעות על כל העירוב העירוני, וכבר ידוע שמרן הגר"נ קרליץ שליט"א ומרן הגר"ש וואזנר שליט"א פנו מספר פעמים על מנת שיוסדר נושא זה והעירוב לא יעבור על מדרכות הרחוב הנ"ל, אך לעת עתה הדבר לא סודר].

ויש לדון ולברר, האם דברי החזו"א וטעמו שנאמרו לאסור את הרחוב בזמנו, שייכים גם כיום, או לא מפני שהמציאות בכבישים השתנתה בשנים האחרונות, וכן האם שייך לעשות פיתרון לטלטול בכביש זה, וכפי שיפורט להלן.

והנה בזמנו הדבר כמעט ולא היה נוגע לתושבי העיר, והנפק"מ היתה רק למי שיצא חוץ לעיר, אך ב"ה בשנים האחרונות שכונות קריית הרצוג ופרדס כץ הפכו יותר ויותר לשכונות חרדיות ומתגוררים בהן אלפי אברכים ומשפחותיהם, אשר הולכים הרבה להוריהם בשבתות והדבר מהווה נפק"מ גדולה להם.

ואמנם ישנו בקצה שכונת פרדס כץ גשר אשר מחבר בין רח' שד' תרפ"ד לרח' שבטי ישראל, אשר דרכו ניתן לעבור את הכביש הנ"ל ללא חשש [ב' צידי הגשר משני עברי הכביש נמצאים בתוך עירובים שכונתיים מהודרים], אך מפני גודלן של שכונות אלו המשפחות המתגוררות בקצה השני נאלצות לעשות סיבוב של מעל חצי שעה ע"מ ללכת דרך הגשר, דבר אשר מקשה עליהן מאוד. ואמנם ב"ה אנו רואים משפחות רבות אשר עושות דרכן דרך הגשר, אך מאידך ישנם רבים המחפשים כל מיני היתרים שונים ומשונים, חלקם גיבובי קולות שאין בהם כלום וחלקם אף אם יש בהם משהו אינם סיבה מספקת להתיר לטלטל שם.

ולדאבוננו, מפני שרוב הציבור - ואף הרבה מהבני תורה שבו - אינם מתמצאים בהלכות עירובין, כל סברא או צירוף שונה ומשונה ששייך להקל על ידו, הרבה פעמים נשמע להם שיש בו משהו [ובפרט שיש להם נגיעות בדבר...], וודאי שחשיב לאיצטרופי...

אלא דמאיך ברור שהרבה פעמים יש להקל ע"י צירופים מסוימים לצורך חולה וכדומה, וכיום הדבר מאוד שכיח מפני שמרפאת טר"ם נמצאת כיום ברחוב הנ"ל מעבר השני של הכביש¹²¹, ודבר זה מצריך שאלת חכם היכן שייך להקל ובאלו אופנים, אך על מנת שהתשובה תהיה נכונה צריך להציג את השאלה באופן הנכון, והרבה מאותם שואלים אינם יודעים כלל מה הם החששות ברחוב זה. חלקם סבורים שזוהי סתם חומרא של החזו"א או שזהו איסור דרבנן, וחלקם בטוחים שזהו איסור דאורייתא גמור, ובפרט שגדר החששות השתנה מספר פעמים בשנים האחרונות וכמו שנבאר בארוכה בתוך הקונטרס.

ובאמת, אחד הדברים שדחפוני לכתוב קונטרס זה הוא מחמת שני מקרים שאירעו לפני מספר חודשים, בהם נוכחתי לדעת שקיים בלבול גדול בנושא, הן לקולא והן לחומרא, ומפני חשיבותם אביא את שני המקרים:

המקרה הראשון - אברך מב"ב הגיע אלי בליל שבת וסיפר שלרעייתו יש דלקת חריפה וזיהום בגוף, ופנתה לרופא בשבת שאמר לה שצריכה לקחת תרופה, אך מפני שאין את התרופה בגמח"ם בב"ב פנה לאחד המוצי"ם החשובים שאמר לו שמותר לו לקנות את התרופה בשבת כיון דהוא רק איסור דרבנן של מקח וממכר, אך אותו אברך ציין לו שבית המרקחת היחיד באזור הפתוח בשבת נמצא בקניון איילון אשר ע"מ להגיע אליו צריך לחצות ולטלטל ברח' ז'בוטינסקי שהוא רה"ר, ואמר לו אותו מו"צ שבזה קשה לו להתיר כיון שהוא איסור דאורייתא ושיברר את הנושא של טלטול ברה"ר עם הבקיאים בדבר, וכשהגיע אלי הבהרתי לו שלא מדובר ברה"ר דאורייתא ודאי אלא רק בספק, והסברתי לו את צדדי הספק ע"מ שיוכל לשאול בצורה ברורה יותר האם יש להקל בזה מפני חולי.

אך הוספתי ואמרתי לו, שלטלטל מקניון איילון לב"ב החשש היותר גדול של רה"ר הוא לא ברח' ז'בוטינסקי אלא ברח' אבא הלל שהוא המשכו של כביש אם המושבות, והוא לכאורה יותר בחשש של דרך מעיר לעיר מאשר רח' ז'בוטינסקי, אך בכל מקרה

¹²¹ חשוב לציין למגיעים למרפאה זו מכיוון ב"ב, שאף שהכניסה למרפאה נמצאת בחזית של רח' זבוטינסקי, קיים מעבר עם עירוב מהודר דרך השביל ברח' חיד"א.

הצעת לי שיקח אתו קטן ויעבור פחות פחות מד' אמות, וכן שהקטן יטלטל זאת בשינוי, דהוי תרי דרבנן אצל קטן.

המקרה השני היה הפוך. אברך דיבר אתי על נושא הטלטול ברחוב הנ"ל ואמר לי ששמע בשם רב פלוני שמותר לטלטל. אמרתי לו שלפני מספר שנים התפרסם בשמו של אותו רב שכביכול מתיר את הטלטול בכביש הנ"ל ואני דיברתי עם אותו רב ואמר לי שלא אמר כלל שמותר, אלא רק שכששואלים אותו אינו אומר בהחלטיות שאסור אלא אומר שטלטול ברחוב זה יותר חמור מאשר טלטול ברחוב רגיל והוא בחשש של רה"ר דאורייתא [והוסיף שיש אברכים ליטאים שכשרואים אותו עובר את הכביש עם סטריימל על הראש חושבים שזה נקרא טלטול, וע"כ מבקשים ממנו אם יוכל להעביר להם גם את העגלה...].

לאחר כשבוע פגש אותי האברך הנ"ל ואמר לי ששאל רב אחר [שהוא מזרם פשרני יותר] ואמר לו שבמקום צורך גדול אפשר לטלטל ברחוב הנ"ל, וכיון שהוא הולך בליל שבת לחמיו וחוזר עם ילדיו כשהם עייפים, ודאי שלעשות סיבוב של עוד רבע שעה זה נחשב כצורך גדול. שאלתי אותו האם גם בנושאים של חייבי כריתות היה הולך לאותו רב, או שבזה לא היה מסתמך עליו, וענה שבזה ודאי שלא, אך טלטול זה יותר קל... ואז הבהרתי לו שאיסור טלטול ברה"ר דאורייתא הוא איסור סקילה שהרבה יותר חמור מכרת!

והנה ברור לי שאותו רב גם הוא ת"ח גדול, אך כיון שאינו מתגורר באזור ואינו מכיר היטב את הרחוב הנ"ל, אינו מודע לכל צדדי החששות והספקות בדבר, הן לקולא ואין לחומרא.

גם יש לברר מהי ההגדרה של "צורך גדול", ושאלתי האם במדה והיה הולך בדרך והיה נופל לו שטר של חמישים ש"ח או מאה ש"ח וכבר היה ממשיך משם עוד מספר דקות הליכה, האם היה חוזר עם ילדיו על מנת למצוא את הכסף או לא, וענה בכנות שהיה חוזר. אם כך - אמרתי לו - חשש איסור דאורייתא של חטאת הוא לא פחות מחמישים ש"ח, אלא א"כ איסור דאורייתא אצלו שווה פחות מסכום זה, שאז אולי יש להקל מפני הצורך הגדול הנ"ל...

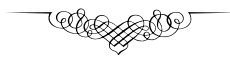
כמו"כ הבאנו בקונטרס הצעה לתיקון העירוב ע"י קירוי הרחוב ועשיית שערים הראויים להינעל,

ובאמת בודאי שהפתרון הטוב ביותר הוא לעשות גשר נוסף בקצה השני של השכונות שיעבור בין רחוב השומר לרחוב הפלמ"ח, אלא שפתרון זה אינו אפשרי

כרגע מחמת התנגדותה של חברת 'נ.ת.ע' מפעילת הרכבת הקלה [לאחרונה פורסמה שמועה שכביכול 'נ.ת.ע' הסירה את התנגדותה, ובאמת שמועה זו אינה עורבא פרח לגמרי ויש בה חצאי אמיתות, אך דבר זה נעשה כבר לפני כשנה, וכדלהלן: לפני כארבע שנים ישבנו ביחד עם ראש העיר דאז, הרב יעקב אשר שליט"א, ע"מ לקדם את עניין הגשר, ובאמת היתה התקדמות ואף נשכר לצורך זה המהנדס מר עדן בר הי"ו על מנת להכין תוכניות לגשר, אך כיון שדבר זה מצריך את אישורה של הועדה המחוזית לתכנון ובניה, חברת נ.ת.ע הגישה את התנגדותה לביצוע הגשר מחמת חששה שגשר זה יפריע להקמת הרכבת הקלה שאמורה לעבור במקום זה, דבר אשר מנע את התקדמות התוכניות. לאחר משא ומתן ארוך עם בכירי ומהנדסי החברה, הגיעו להסכמה שהחברה תסיר את התנגדותה בועדה המחוזית לביצוע הגשר, אך זאת בתנאי שהקמת היסודות לגשר תבוצע בזמן ביצוע עבודות התשתית עבור הרכבת וע"י אותו הקבלן שיבצע את העבודות לרכבת, דבר אשר תוקע את הגשר לעוד שנים רבות [בתחילה דובר על עיכוב של כחמש שנים וכרגע מדברים אף על שבע ושמונה שנים], ובאמת לאחר בירור מקור השמועה התברר שהיא הופצה ע"י אברך שלא היה מודע לכל המשא ומתן מול החברה, ומחמת שרצה לקדם פתרון זה נסע למשרדי החברה ודיבר עם אחת המזכירות שהודיעה לו שחברת נ.ת.ע הסירה את ההתנגדות, אלא שלא הוסיפה את התנאים שגלוו להסרת ההתנגדות...], וע"כ הוצעה הצעה לפיתרון בעיה זו ע"י קירוי ושערים.

ובאמת כבר ישבתי רבות על נושא זה עם ת"ח מופלגים הבקיאים בהלכות אלו והם הסכימו עם הדברים שנכתבו, אך כיון שדברים אלו הם דברים חדשים שלא דנו בהם ולא נעשו כמותם בעבר, צריכים את הסכמת גדולי הפוסקים שבדור לדבר זה.

כאן המקום להודות לכל אלה שעזרו ומנסים כל העת לקדם ולעזור בענין הגשר: לראש עיריית ב"ב לשעבר הרב יעקב אשר שליט"א ומנהל לשכתו הרב ראובן קורלנסקי שליט"א, סגן ראש העיר הרב מנחם שפירא שליט"א, ובפרט לידידי ורעי הרב שמעון קשש שליט"א, אשר פעל ופועל ללא לאות וללא יאוש, ימים ולילות. ישלם ה' פועלם ותהי משכורתם שלמה.

הגדרת רח' זבוטינסקי

הנה ידוע בשם החזו"א (יעוין בס' תיקון מבואות פ"א הערה 15) שהורה שלא להכניס את רחוב ז'בוטינסקי לעירוב מחשש שהרחוב משמש לס' רבוא, דעל ידי שעוברים בו משאיות של אספקה מנמל חיפה לכיוון גוש דן ודרומה ומוצרי אספקה אלו משמשים עבור ס' רבוא, סגי בכה"ג דמשמש לס' רבוא על מנת להחשיבו כאילו הס' רבוא עוברים בו, ולא בעינן שיעברו בפועל ס' רבוא בדרך זו,

ויעוין לעיל (עמ' 27) שהבאנו בשם ה'אורחות רבנו', דהחזו"א סבר זאת רק בתורת חומרא, דלשיטתו כיון שיש ג' מחיצות של עומד מרובה ליכא רה"ר, ובחיפה הורה לעשות עירוב בכהאי גוונא [היה מדובר שם על כביש החוף הישן (כביש 4) שהוא דרך בין עירונית ממש], אלא דאמר דבבני ברק צריך להחמיר בזה.

ויעוין ש עוד, שהבאנו בשם ה'חוט שני' (ח"ב הל' הוצאה, ויעוין בהערה שהבאנו לשונו¹²²) דמה שהורה החזו"א לא לעשות עירוב בכביש ז'בוטינסקי, הוא משום שהיה כביש מחוץ לעיר ולא היה עומד מרובה, אבל אם היו סביבו רחובות שעל ידם היה עומד מרובה, אפשר היה לעשות שם עירוב, והיינו דבזמנו סבר דהוא אסור מעיקר הדין, אך סבר דאם המציאות תשתנה ויהיה עומד מרובה ע"י בתים מחמת שהוא תוך העיר - יהיה שרי.

ולפי"ז יש לדון האם גם כיום שייכים חששות אלו של החזו"א שהיו בזמנו.

¹²² ב'חוט שני' (ח"ב פ' לח - הל' הוצאה) כתב: שמעתי ממרן החזו"א זצ"ל דגדר רה"ר למאן דסברי דבעינן ס' רבוא, י"ל דהוא מקום שיש בו שימוש של הרבים של ס' רבוא, ואף שלא עוברים בו בפועל ס' רבוא, ולפי"ז הורה שהכביש שהיה מוביל מחיפה לכיוון ת"א ומשם לירושלים ועובר דרך ב"ב [שהיה נקרא 'הכביש השחור' וכיום כביש ת"א פ"ת (ז'בוטינסקי)] דינו כרה"ר ואסור לטלטל בו, ולא מהני לערבו דכיון דאוניות מגיעות לנמל חיפה ומביאות סחורה של מאכלים וכדו' לת"א וירושלים ולשאר הערים שסביבותיהם, הרי שמשמשים בדרך זו ס' רבוא, וכל שיש בו שימוש לס' רבוא י"ל שדינו כרה"ר אף שבפועל לא עוברים בו ס' רבוא.

וכתב שם עוד: ודע שדברי החזו"א הללו אמורים בדרכים ובכבישים העוברים בין הערים [בין עירוניים], דאז י"ל שדינו כרה"ר אם הם משמשים לס' רבוא, אך דרכים שבתוך העיר שבדרך כלל יש איזה רח' שהעומד מרובה על הפרוץ דאז כל הרחובות אין להם דין רה"ר וכנ"ל (כוונתו ליסוד הידוע של החזו"א המובא לעיל (עמ' 49)) מן הדין היה אפשר לערבם, אך כידוע שמרן החזו"א חשש לערבם כיון שקרוב לוודאי שיש קלקולים בצוה"פ שבעירוב ואז מתקלקל כל העירוב [וכוונתו לא לרחוב הנ"ל בדווקא אלא כמו שידוע שחשש מאוד לקלקולים הרבים שיש בעירובים העירוניים, ובדברים אלו אין חילוק בין הרחוב הנ"ל לרחובות אחרים].

והנה לפי מה שכתב ב'חוט שני' דהחשש הוא רק מחמת דלא היה עומד מרובה, כיום ודאי שהמציאות השתנתה ויש ברחוב הנ"ל בתים רבים שע"ז יש עומד מרובה, ולכאורה לשיטתו יהיה שרי לערב ולטלטל ברחוב הנ"ל.

וכן יש לדון על עיקר חששו של החזו"א דהדרך משמשת לס"ר, דהנה בזמן החזו"א לא היה קיים חיבור לכביש ת"א חיפה [כביש גהה] ומחמת כן כל התנועה שהגיעה לכיוון צפון מכל אזור ת"א ודרומה [וכן להיפך] עברה דרך רח' זבוטינסקי, וממילא הרחוב הנ"ל שימש כדרך שס' רבוא צריכים לו, דבזמנו באמת כל הסחורות שהגיעו מנמל חיפה לת"א וירושלים ולכל אזור דרום הארץ עברו דרכו [ויעויין לקמן בנספח המקורות שהבאנו שבשנת תרפ"ו בוצעה בדיקה של עומסי התנועה בכבישי הארץ, וכביש ת"א פ"ת היה במקום החמישי בין הכבישים העמוסים בארץ¹²³], אבל כיום שקיים כביש גהה¹²⁴ וכן יש חיבור ישיר אליו גם מכיוון הרצליה וכדומ' [כביש 5] וכל משאיות האספקה שמגיעות מכיון חיפה דרומה ממשיכות ישר בכביש גהה [או לחילופין נוסעים דרך כביש 2 או 4] וכלל אינן עוברות ברחוב הנ"ל, א"כ כבר אינו רחוב שס' רבוא צריכים לו.

וכן יש להוסיף דלפני כעשרים שנה פתחו את נתיבי איילון (כביש 20) שכיום משמש ככביש המרכזי¹²⁵ ליציאה מת"א וכל מרכז גוש דן לכיוון כביש גהה ולכיוון כביש 4 [כביש החוף הישן] וכביש 2 [כביש החוף החדש] שהם הכבישים הראשיים לצפון הארץ ולדרומה, כך שברור שרובם המוחלט של משאיות האספקה, וכן של שאר הנהגים המגיעים לת"א ולערים חולון בת ים וכדו', מגיעים מדרך זו ולא דרך רח' ז'בוטינסקי.

¹²³ נתון זה נלקח מתוך העיתונות מהתקופה ההיא (יעויין בצילום הכתבה בחלק המקורות שבסוף הנספח), וזה עוד לפני סלילתו של כביש זה באספלט אשר בוצע בשנים תרפ"ז-תרפ"ח, ואשר היה אחד הכבישים הראשונים בארץ שנשללו באספלט [ועל כן קראו לו "הכביש השחור"], דבר אשר היקל על מהירות הנסיעה בו [זמן ההגעה ירד בפחות מחצי, כמובא בנספח] ונוחות הנסיעה בו, ומסתבר שמחמת כן גבר עוד יותר השימוש בכביש הנ"ל והמרכזיות שלו עבור כל תושבי הסביבה.

¹²⁴ בכביש גהה עוברים כיום (תשע"ה) בקטע של צומת גהה כ-350,000 נוסעים ביום (מתוך נתוני מכרז של חברת מע"צ לביצוע פירסומת מעל גשר גהה).

¹²⁵ על פי נתונים של חברת 'נתיבי איילון' (שפורסמו בעיתון גלובס מ-10/2014 והובאו בחלק המקורות של הנספח), עברו בכביש הנ"ל בחודש ספטמבר של אותה שנה כ-711,000 כלי רכב בחודש. ממוצע הנוסעים ברכב הוא כ-2.5 והיינו כ-1,770,000 אנשים בחודש. ועיקר העומס בתנועה הוא בימי עבודה שהם כ-22 ימים בחודש, וא"כ יוצא שזה כ-81,000 איש. אך כמובן שגם בימי שישי ולדאבוננו אף בשבת יש נוסעים העוברים שם, וא"כ יוצא שבערך כ-75,000 נוסעים עוברים בכביש זה כל יום.

בנוסף, לפני כשנה וחצי¹²⁶ נפתח כביש מכביית (471) שהוא כביש רחב מאוד ומהיר [מהירות הנסיעה בו היא 110 קמ"ש והוא אחד הכבישים הראשונים בארץ שזוהי מהירות הנסיעה בהם] המחבר מכיוון מזרח את דרום פ"ת וכן את הערים קרית אונו, גני תקווה, אלעד וראש העין והערים שמזרחה לגוש דן ומגיע עד למחלף אלוף שדה שבכביש גהה [ומשם יש חיבור ישיר למרכז ת"א], כך שכמעט כל מי שמגיע מאזור המזרח למרכז ת"א נוסע כיום דרך כביש זה.

וכן לנוסעים מכיוון מזרח ודרום הוקם לפני כשלוש שנים "הנתיב המהיר לת"א" שזהו כביש מהיר שמתחיל סמוך לנתב"ג ויש בו שתי אפשרויות: או להחנות את הרכב ולנסוע ברכבי שירות עד מרכז ת"א, או לשלם מספר שקלים בודדים ע"מ לנסוע עם הרכב הפרטי בכביש מהיר כמעט ללא פקקים עד מרכז ת"א, ומספר המשתמשים בכביש זה לבד הוא כ-20,000¹²⁷ נוסעים ביום, כך שדבר זה ג"כ מקטין את הסיכוי לשימוש בכביש ז'בוטינסקי ע"מ להגיע לת"א.

ובפרט שלפני כשנתיים נפתח כביש אם המושבות שנבנה כהמשכו של רח' אבא הלל המוביל מרמת גן [אזור הבורסה] ואזור צפון ת"א לכיוון פ"ת וכביש גהה ולהיפך, וכביש זה מקביל לחלוטין לרח' ז'בוטינסקי כמעט לכל אורכו, כך שכביש זה הוריד עוד יותר בצורה דרסטית את תנועת הרכבים בכביש ז'בוטינסקי [כביש זה עדיף לנהגים מכביש ז'בוטינסקי מחמת שכמעט ואין בו פניות ורמזורים, לעומת כביש ז'בוטינסקי

¹²⁶ אמנם חלק גדול מהכביש כבר נסלל לפני כארבע שנים, אך החיבורים הסופיים של המחלפים שגרמו לריבוי הנוסעים בוצעו רק באמצע שנת תשע"ג.

¹²⁷ מתוך נתונים שהתפרסמו בעיתון גלובס (10/2014) ומובא בחלק המקורות שבסוף הנספח עוברים בו כ-130,000 אלף כלי רכב בחודש ובנוסף עוד 40,000 כלי רכב משתמשים בו כחניה וממשיכים באוטובוסים מהחניון של כביש זה לת"א, ולפי החשבון שעשינו לעיל (בהערה 125) יוצא שמשתמשים בכביש זה כ-18,000 אנשים ביום. [אמנם בכביש זה המספר הממוצע של הנוסעים בכל רכב יותר גבוה, כיון שבכלי רכב המסיעים ארבעה נוסעים ומעלה הנסיעה בכביש זה היא חינום, וזאת ע"מ לעודד אנשים העובדים באזור ת"א שיצטרפו מספר עובדים יחד לנסיעה ברכב, דבר שימנע את העומסים הרבים בעיר ויפחית את זיהום האוויר, וא"כ כלי רכב אלו מעלים את ממוצע הנוסעים לרכב, וכן באופן כללי לכלי רכב שבהם בכל מקרה מספר הנוסעים ארבעה ומעלה יותר משתלם לנסוע בכביש זה מאשר דרך דרכים אחרות, דגם הוא פחות עמוס וגם ללא תשלום, וא"כ ישנם כלי רכב רבים שממוצע הנוסעים בהם גבוה בהרבה מהמספר שחושבן וע"כ מספר האנשים הנוסעים בכביש זה גבוה אף יותר].

המלא ברמזורים, דבר אשר מקשה על התנועה, מאט אותה ובשעות העומס אף יוצר בה פקקים בלתי נסבלים¹²⁸].

כמו כן יש לציין, שבסוף שנת תשע"ד הפכו נתיב שלם לכל אורכו של רח' ז'בוטינסקי לשימוש לתחבורה ציבורית בלבד, ובסה"כ יש ברחוב הנ"ל שלושה נתיבים [כולל נתיב הנ"צ], כך שע"ז הצטמצמו אפשרויות השימוש של כל שאר הרכבים בשליש, דבר שהוריד עוד יותר את כדאיות השימוש בכביש הנ"ל לרכבים פרטיים מחמת שאותה כמות רכבים שנסעה עד היום בשלושה נתיבים צומצמה לשני נתיבים בלבד, דבר שרק יגרום עומס תנועה ויפחית את כדאיות השימוש בכביש זה לרכבים פרטיים ומספר כלי התחבורה הציבוריים לא עלה, מחמת שמדובר בעיקר באוטובוסים ומוניות שירות שיש להם מסלול נסיעה וזמנים קבועים.

אמנם יש לדון, האם יש לאסור את הרחוב הנ"ל מחמת שהוא עצמו משמש לס' רבוא בפועל, וכמו שביארנו לעיל (עמ' 21) דיש הסוברים שאין צורך שישמש ס' רבוא ביום אחד אלא דאף אם על פני זמן לא ארוך ישמש ס' רבוא ג"כ חשיב כדרך של ס' רבוא.

והנה בבדיקות שנערכו ברחוב הנ"ל הוברר שעוברים בו כ-51,000 איש ביום¹²⁹, ובדיקות אלו בוצעו בשנת תש"ע (2010) עוד לפני פתיחת כביש 'אם המושבות', כביש מכבית והנתיב המהיר [וכן לפני הפיכת נתיב שלם ברח' ז'בוטינסקי לנת"צ], כך שלאחר פתיחת הכבישים הנ"ל מספר המשתמשים בודאי ירד באופן משמעותי וכיום מספר המשתמשים הרבה יותר נמוך [ההערכה היא שיש ירידה במספר כלי הרכב הפרטיים בכ-40%-30], ומספר אנשים זה כולל את שני כיווני הנסיעה יחד, כאשר ברור שרובם המוחלט של המשתמשים הם אנשים המגיעים לאזור ר"ג ומזרח ת"א לצרכי עבודה

¹²⁸ יעויין בחלק המקורות שבסוף הנספח שהבאנו מן העיתונות בתקופת פתיחת הכביש, שהנהגים אומרים שנסיעה דרך הכביש הנ"ל חוסכת עשרים דקות לעומת הנסיעה בכביש ז'בוטינסקי, כך שברור שאנשים יעדיפו דרך זו.

¹²⁹ הבדיקות הנ"ל נעשו ע"י חברת 'נתיבי ישראל' שהיא החברה המתפעלת את הכבישים המרכזיים בארץ [מע"צ לשעבר], עבור "כנס המתכננים לתח"צ 2010", ויעויין בנספח המקורות שבסוף נספח זה בטבלאות הנתונים.

ונוסעים הלוח חזור, כך שהם נספרו בבדיקה זו פעמיים, וכן אלה שנוסעים למחרת הם ברובם שוב אותם אנשים שנסעו בו אתמול.¹³⁰

וא"כ יש להסתפק בדבר זה, האם מאי דמצטרפי לס' רבוא הוא דווקא ס' רבוא אנשים שונים, או גם כשאותו אדם עובר מספר פעמים נספר כמספר הפעמים שעבר. ואם ננקוט כצד הא' דלא נספר פעמיים, א"כ יוצא דאפילו בזמן מרובה מאוד לא עוברים בו ס' רבוא אנשים שונים.

ושאלנו דבר זה קמיה דמרן הגר"נ קרליץ שליט"א, האם אדם שנוסע הלוח ושוב נספר פעמיים או פעם אחת, ואמר שפשוט שנספר פעם אחת.

והביא ראיה דפשוט דכן הוא, כיון דאי לאו הכי איך ילפינן ממדבר שיעור הס' רבוא, והרי שיעור הרה"ר ילפינן מהא דבני ישראל הלכו ללמוד אצל משה רבינו ע"ה ומניין בנ"י היה ס' רבוא, והרי אלה שהלכו למשה הלכו גם הלוח וגם חזור ואם נימא דמנינן כל פעם שעוברים ברח' א"כ מספרם היה כפול והיה צריך ללמוד דהשיעור הוא לא ס' רבוא אלא 1,200,000, ובהכרח דלא חשבינן להו פעמיים אלא כפעם אחת.

וא"כ יוצא דכיון דאף בזמן ארוך, ואפילו במספר חודשים, אין ס' רבוא אנשים שונים העוברים ברחוב זה, אין למיחש להא שמא חשיב כרה"ר מחמת שעוברים בו ס' רבוא.

אלא דעדיין יש לחשוש שכביש זה חשיב כרה"ר מצד דברי הרמב"ן בדעת רש"י (הובא לעיל בעמ' 15) דכתב שבסרטיא שמחויץ לעיר אין צריך שיעברו בה ס' רבוא, וז"ל: "ושמא דעת הראשונים לומר שהאיסרטיא שהיא כבושה חוץ לעיירות והולכים ממנה מעיר לעיר וממדינה למדינה עד סוף כל העולם, אין מדקדקין בה בעוברין עליה ששים רבוא, דהא דכולי עלמא הוא, אבל בתוך העיר אין שם רשות הרבים בלא ששים רבוא דתהוי כדגלי מדבר, וגם זה אינו מחוור" עכ"ל, וא"כ לכאורה יוצא דלסברת הרמב"ן הוי כרה"ר מצד הא דנוסעים בכביש זה מעיר לעיר.

אלא דיעויין לעיל (עמ' 20-16) דכלל אינו ברור דדעת הרמב"ן נפסקה להלכה, שכן הוכח שם מה'דרכי משה', מתשובת הגאונים, מהמהרש"ם, המחצה"ש האבנ"ז והאג"מ דלא ס"ל כדעת הרמב"ן. אך יעוי"ש שהבאנו, דב'ישועות מלכו' כתב להחמיר ברה"ר שמחויץ לעיר. אלא דכבר הבאנו שם את דברי ה'אבני נזר' שהקשה עליו מדברי התוס'

¹³⁰ הערכה היא שלפחות שני שליש מהנוסעים בכביש זה הנם נוסעים קבועים הנוסעים במקום לצורך עבודתם הלוח ושוב, כך שמקסימום נסעו בכביש הנ"ל בתקופה שלפני פתיחת הכבישים הנ"ל כ-17,000 איש.

בשבת ומהרא"ש, המרדכי והריא"ז שאינם מחלקים בכך, וכתב דאף הרמב"ן שרצה לחלק בכך תבריה לגזיזה וכתב: "וגם זה אינו מחזור", ויעוי"ש עוד מה שהבאנו בדעת המשנ"ב ובדעת עוד פוסקים, ודו"ק.

אלא דבזמנו כשביררנו לגבי רחוב אבוחצירא אי חשיב רה"ר או לא, שאלנו שאלה זו קמיה מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל האם צריך לחשוש לדברי הרמב"ן, ואמר שצריך לחשוש [אינני זוכר את נוסח השאלה במדויק האם נשאל בתורת חשש או האם שכן נפסק],

והגאון הרמ"מ לובין שליט"א אמר לי, דלהלכה נקטינן דדעת הרמב"ן היא צד חומרא נוספת בדעה זו, והיינו דאף לדעת המקילים דבעינן לרה"ר ס' רבוא, במקום ששייכים דברי הרמב"ן דהוי דרך מעיר לעיר יש טעם נוסף להחמיר, וביאר שזוהי כוונת הבה"ל ס' שמה, עיי"ש.

אולם עדיין יש לדון בדברי הרמב"ן מצד מה שחילקנו לעיל (עמ' 20) בין רה"ר שעוברת תוך העיר לרה"ר שחוץ לעיר, דהבאנו שדברי הרמב"ן בפשוטם הם דדווקא ברה"ר שחוץ לעיר לא בעינן ס' רבוא, אבל ברה"ר שתוך העיר בעינן ס' רבוא, וא"כ יש לדון מהי ההגדרה של הרחוב הנ"ל, האם נחשב כרה"ר שחוץ לעיר או כרה"ר שתוך העיר כיון שברובו המוחלט עובר בתוך שכונות מגורים.

והנה לעיל (עמ' 22) הבאנו ב' צדדים מהו גדר הדבר. גדר אחד הבאנו בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל ובשם ה'בינת שמחה', שהקובע אם נחשב כמחוץ לעיר או כתוך העיר הוא האם קודם היה כביש בין עירוני ואח"כ נבנו בתי העיר או שקודם היו בתים ואח"כ נהגים החלו לקצר את דרכם דרך הרחוב הנ"ל ונהפך לכביש בין עירוני, וא"כ לפי גדר זה כאן ודאי היה קודם כביש בין עירוני ורק אח"כ נבנו בו בתים, וכמו שהבאנו לעיל שאדרבה, מלפנים כביש זה היה עורק תחבורה ראשי ושימש את כל הנוסעים מצפון לכל אזור גוש דן ודרומה¹³¹, ולפי"ז לכאורה נחשב כרה"ר שחוץ לעיר. [אמנם יעויין לקמן (עמ' 131 הערה 135) דבמקרה דידן דקודם היה לשימוש של חוץ לעיר ועתה של תוך העיר, יתכן דגם לדעה זו לא ייחשב כרה"ר].

אולם לפי הגדר השני שהבאנו שם בשם הגאון הרמ"מ לובין שליט"א והגר"מ מושקוביץ שליט"א [ושמעתי כן מעוד כמה ת"ח שכך מקובל], שתלוי מהו עיקר השימוש של הכביש, שאם בעיקרו משמש את בני העיר ורק קצת מבני רה"ר מקצרים

¹³¹ וכן הובא לעיל בשם ה'חוט שני', דמה שהחזו"א אסר הוא רק מחמת שהיה חוץ לעיר ולא היה שם עומד מרובה כיון שלא היו בתים וא"כ ודאי היה חוץ לעיר.

דרכו - חשיב כבתוך העיר, ואם רבים משתמשים בו כדרך מעיר לעיר - חשיב כדרך מעיר לעיר, יש מקום לדון ברחוב הנ"ל אי חשיב כדרך שתוך העיר או חוץ לעיר.

והנה המתבונן בתנועה שם רואה, שחלק גדול מהנוסעים ברחוב הנ"ל מגיעים מכביש גהה לכיוון ת"א וכן מפ"ת לכיוון ת"א, וא"כ לכאורה נראה דרחוב זה משמש כדרך מעיר לעיר.

ויעויין לעיל (עמ' 33) שהבאנו, בהגדרת "עיר" גבי דינא דעירוב הוא כדיני תחומין וכדמבואר שם, אך אף שהבאנו שם גבי דינא דעיר של ס"ר דמרחק הגרי"ש אלישיב זצוק"ל ס"ל דאם זו רשות מוניציפלית אחרת [לענין בתי קברות וכדו'] לא חשיבא כעיר אחת, כל זה שייך דווקא גבי הא דינא דעיר של ס' רבוא, דכיון שהשרותים שמקבלים מהעיר הם שונים וכל אחד מקבלם ממקום אחר, אין דבר המצרפם לעיר אחת שיש בה ס' רבוא, אבל גבי סברת הרמב"ן דדרך מעיר לעיר הוי רה"ר מחמת שהיא מסורה לכל העולם, בהא לא איכפת לן לאיזו רשות מוניציפלית זה שייך כיון דסוף סוף אין כאן מקום המסור לכל העולם, דכל אזור שייך לרשות המוניציפלית שלו.

והנה באמת אזור בני ברק ותל אביב מחולק כדיני תחומים לד' ערים: אזור א' - בני-ברק, רמת גן, גבעתיים ודרום ת"א [שכונת יד אליהו]; אזור ב' - מרכז ת"א; אזור ג' - ת"א צפון [השכונות שמעבר לנחל הירקון, שכונת רמת החייל, ביה"ח אסותא וסביבותיהם]; אזור ד' - רמת אביב.

והנה לגבי האזורים של צפון ת"א ורמת אביב, הדבר פשוט שאינם נחשבים כאותה עיר יחד עם בני ברק, ולגבי אזור ת"א מרכז אמנם מצד השיעור של קמ"א אמה אינו מחובר [שטח ההפרדה של כביש נתיבי איילון החוצה שם ביחד עם הנחל הוא כ-90 מ' במקום הכי צר, שזה עצמו כבר יותר מקמ"א אמה], אלא דעדיין יש צד דנחשב מחובר מחמת הדין של קשת העיר, דאזור זה של ת"א נמצא בתוך תחום קשת העיר של אזור העיר ב"ב. ונחלקו בדבר זה מחברי זמננו אי נחשב עי"ז כעיר אחת או לא (יעויין בספר 'קרית אריאל' ובספר 'מחנה ישראל').

והנה לפוסקים הסוברים דנחשב חיבור ע"י קשת ונעשה הכל כעיר אחת, לכאורה היה פשוט דרח' ז'בוטינסקי כלל אינו נחשב כדרך מעיר לעיר [לדעות דתלוי בכמות השימושים], דלהנ"ל כל מי שנוסע לכל אזור ת"א וסביבותיה חשיב כנוסע בתוך העיר [כיון דעל מנת שייחשב כדרך מעיר לעיר בעינין שיסעו מעיר אחת לשניה דרך עיר שלישית כדביארנו לעיל], ולערים שחוץ לקשת העיר ודאי שאין נוסעים דרך הרחוב הנ"ל.

אלא דנסתפקנו לדעות שאין קשת העיר מחברת, א"כ גדר העיר ב"ב הוא כשיעור תחומין של קמ"א אמה ולכאורה לפי"ז הוי הרחוב הנ"ל כדרך מעיר לעיר. אלא דבאמת גם לדעה זו, הרי כל מי שנוסע לאזור ר"ג גבעתיים ומזרח ת"א ודאי נחשב כאותה העיר, ורק מי שנוסע לת"א מרכז [מאחרי איילון ומערבה], רמת אביב ורמת החייל, נחשב כמעיר לעיר.

והנה מי שנוסע לאזור רמת אביב, פשוט שאינו עובר כלל ברחוב ז'בוטינסקי. כמו כן מי שנוסע מכביש גהה או מפ"ת לאזור רמת החייל, ג"כ אין סיבה שיעבור שם, דהנוסעים מכיוון צפון עוברים דרך מחלף הכפר הירוק וגם הנוסעים מכיוון דרום או מפ"ת ודאי יסעו דרך כביש אם המושבות שהוא כביש ישיר המתחבר לאזור ההוא (יעוין בכתבות המצורפות לנספח מקורות שבסוף נספח ז'בוטינסקי) ומה שהסתפקנו זה בעיקר לגבי הנוסעים לאזור מרכז ת"א, והוחלט לבדוק את הדבר ע"י מכשירי GPS המבוססים על עדכונים בזמן אמת.¹³² והנה בכל הפעמים שבדקנו את הדרך, הן לנוסעים מכיוון צפון והן לנוסעים מכיוון דרום, לא היתה הנסיעה דרך כביש ז'בוטינסקי (יעוין בסוף הנספח בתצלומים של הבדיקות).

אלא שעדיין היה חשש, שכשנבדוק ממרכז פ"ת ממש (אזור ישיבת לומז'א או העיריה) לכיוון מרכז ת"א, ובפרט לאזור של חוף שרתון והסביבה, הדרך תהיה דרך הרח' הנ"ל מחמת שכשנוסעים נסיעה זו דרך רחוב ז'בוטינסקי זהו כמעט קו ישר.¹³³ והתפלאנו שאף לדרך זו העדיפה התוכנה לעשות סיבוב יותר ארוך על מנת להימנע מנסיעה בכביש זה. הדבר נבדק מספר פעמים, גם בשעות עומס וגם בשעות רגילות והתוצאות לא השתנו. כנראה שמחמת שכביש זה הוא כביש עירוני עם ריבוי רמזורים המעכבים

¹³² הבדיקה נעשתה מספר פעמים ע"י שתי תוכנות העובדות בצורה שונה, ונעשתה הן באמצעות מכשירים המשתמשים בתוכנה מסוג google map שזו תוכנה העובדת באמצעות לווינים הבודקים כל הזמן את עומסי התנועה בכביש וע"פ זה מנווטים את הנהג בדרך הכי מהירה, וגם במכשירים המשתמשים בתוכנה מסוג waz הבנויה על מה שמכונה חוכמת ההמונים, דהיינו שתוכנה זו משמשת מאות אלפי נהגים שמפעילים אותה בו זמנית והיא בודקת כל הזמן כל אחד מהמשתמשים באיזה מהירות נוסע וכמה פעמים צריך לעצור או לבלום ועל פי זה מחשבת אם יש רמזורים, פקקים, עומסי תנועה וכדומה, ועל פי הנתונים שאוספת מכל הנהגים מחשבת - על פי מכלול הנסיבות - מהו המסלול המהיר ביותר עבור כל נהג, ויעוין בסוף הנספח שמצורף מההדפסים של הבדיקות שנעשו.

¹³³ ובאמת אף אם עבור דרך זו היה מנווט לנסוע כן דרך הרחוב הנ"ל לא היה הדבר משנה את הגדרת הרחוב, דאלו הנוסעים בדיוק ממקום המדויק הנ"ל לשני ודאי שהם מיעוט קטן ביחס לשאר המשתמשים וייחשב דרוב המשתמשים הם לתוך העיר.

את הנסיעה, ובפרט שמחמת זה נוצר עומס ע"י התושבים הצריכים את אזור הכביש עצמו, מעדיפה התוכנה לנווט נהגים הצריכים למקומות אחרים דרך כבישים אחרים מהירים יותר [ההגדרה במכשירים אלו היא למצוא את הדרך הכי מהירה].

אלא דזה ודאי שישנם נהגים שאינם משתמשים במכשירים אלו ועלולים לחשוב שנסיעה דרך הרחוב הנ"ל עדיפה, אך לכאורה הנוסעים שאינם משתמשים ומגיעים מאזור פ"ת או מכביש גהה לאזור ת"א שאחרי רכבת מרכז הם ודאי מיעוט קטן ביחס לשאר המשתמשים.¹³⁴

ועפ"ז יוצא דאם ההגדרה בדעת הרמב"ן היא דתלוי מהו עיקר השימוש, יצא דהרחוב הנ"ל ודאי לא חשיב כדרך מעיר לעיר.¹³⁵

וא"כ היוצא מדברינו דברח' הנ"ל אין חשש של ס' רבוא וגם לא דמשמש לס' רבוא, וכל החשש דחשיב רה"ר הוא אי נימא דדברי הרמב"ן נפסקו להלכה, וכן אם דעתו לפסוק כן אף בדרך מעיר לעיר שתוך העיר, וכן אם גדר הדין דמעיר לעיר תלוי בתחילת השימוש.¹³⁶

¹³⁴ כיום נהגים רבים משתמשים בתוכנות אלו אף כשיודעים את הדרך לבד, מחמת שמכשירים אלו מעדכנים כל הזמן על פקקים ומכשולים בדרכים ואפילו על מצלמות מהירות או שוטרים וכדומה הנמצאים בדרך, מה גם שהנהגים החילונים אינם צריכים לקנות מכשיר מיוחד עבור זה כיון שתוכנות gps אלו נמצאות אצלם בחינם וכבר מותקנות כמעט בכל הפלאפונים המצויים כיום בידם.

¹³⁵ ובאמת גם כפי הגדר שהבאנו בשם הגריש"א זצוק"ל, אינו מוכרח דהוא רה"ר כיון שהוא דיבר באופן שהרחוב היה של בני העיר ואח"כ התחילו רבים לקצר דרך שם, ועל זה אמר דאין הרבים יכולים לאסור את הדרך של בני העיר, אבל במקרה הפוך שהדרך היתה של רבים ואותם רבים כיום אינם משתמשים, יתכן דשוב נחשב כדרך של בני העיר. אמנם יתכן לחלק, דדוקא היכא שכלל אין אנשים משתמשים בו כדרך מעיר לעיר, אבל היכא שיש אפילו מיעוט קטן של אנשים שעדיין משתמשים בו כדרך מעיר לעיר עדיין נשאר ע"ז שם רה"ר, דכיון שהדרך היתה מסורה לרבים ועדיין יש המשתמשים בה אין בני העיר יכולים לאסור עליהם שימוש זה וצ"ב.

¹³⁶ וע"ע בקובץ 'מבית לוי' (מפסקי מרן הגר"ש וואזנר שליט"א - חלק יח, בהערות נחוצות) שכתב וז"ל: "בנוגע לטלטול כשעוברים את רח' זבוטינסקי בב"ב שמבדיל בין העיר לבין קריית הרצוג, הרי בנוסף על החומרא שלא לטלטל ברחוב שרוחבו ט"ז אמה, יש בו צד חומרא נוסף מכיון שהוא דרך בין עירונית כמ"ש הביאור הלכה בשם הרמב"ן, ומ"מ מן הדין אינו אסור כיון שאין עוברים שם ס' רבוא בכל יום". והיינו דנקט כדברי הרמב"ן אבל לא דהכי הילכתא אלא בתורת חומרא, ונקט דרח' ז'בוטינסקי חשיב כדרך מעיר לעיר. אמנם קונטרס זה יצא לאור לפני עשר שנים, בשנת תשנ"ה, הרבה לפני שנסללו כביש אם המושבות וכביש מכבית, וכן לפני שהפכו חלק מכביש ז'בוטינסקי

וכן לכאורה יש לצרף להיתר את סברת החזו"א דהיכא שיש עומד מרובה לא אמרין אתי רבים, וכפי שהבאנו לעיל בשם ה'חוט שני' דהחזו"א חשש שרחוב ז'בוטינסקי הוא רה"ר רק מחמת שהיה מחוץ לעיר ולכן לא היה שייך בו עומד מרובה, וא"כ כיום שהוא תוך העיר וודאי דיש בו עומד מרובה, א"כ שייך לצרף היתר זה להא דלא נחשביה כרה"ר. ואף שהבאנו לעיל (עמ' 52) דדעת פוסקי זמננו לא להתיר לגמרי עפ"י דברי החזו"א הנ"ל, אך כבר הבאנו דהם כתבו דהיכא שיש עוד צד להקל יש לסמוך על דבריו, והכא ודאי חשיב דיש צד להקל מחמת כל הספקות שביארנו.

אמנם, כיון שמרן הגרי"ש זצ"ל הורה לחשוש לדעות שדברי הרמב"ן נפסקו להלכה, וכן דלדבריו לכאורה יוצא דלא חשיב כדרך שתוך העיר, בודאי דבעי למיחש להא דהרחוב הנ"ל הוא רה"ר, ובפרט שמדובר כאן בחשש איסור סקילה וחייב חטאת דאורייתא! אך מאידך חשוב מאוד לדעת מהו החשש ברחוב הנ"ל ועד כמה יש למיחש בהא, וכן האם שייך לצרף דברים אלו ע"מ להקל במקרים של צורך גדול, כגון חולה וכדומה.

למסקנת הדברים בענין הטלטול ברחוב הנ"ל: אמנם הבאנו הרבה צדדים להקל, אך לכאורה יש להחמיר מפני שהוא ספק דאורייתא של חייב חטאת. ובמקום הצורך יש לדון כל מקרה ומקרה לגופו ולהציג בפני מורה הוראה מובהק הבקי בדינים אלו את החששות הקיימים ברחוב זה, ושישקול בדעתו באלו מקרים יש להקל בטלטול, וכן באלו אופנים אפשר לטלטל שם [טלטול בשינוי, פחות פחות מד' אמות, וכדו'], ע"מ שלא יהיה בחשש איסור דאורייתא.

לנתיב תחבורה ציבורית, כך שמצב התנועה בכביש כיום שונה לחלוטין ממה שהיה לפני עשר שנים וכיום יש לדון גם בעצם הגדרתו של הרחוב כדרך מעיר לעיר.

תיקון הרחוב ע"י קירוי

והנה לפני מספר שנים העלו כמה ת"ח רעיון לעשות קירוי מעל רח' ז'בוטינסקי, שע"ז גם אי חשיב כרה"ר יחשב עכ"פ כרה"ר מקורה, דהדין הוא דאין רה"ר מקורה והוי כרמלית ושוב יוכלו לעשות צוה"פ תחת הקירוי. [כמובן שלא היתה כוונה לקרות את הרחוב כולו, דזהו דבר שאינו שייך, אלא לקרות מספר מקומות ברחוב מעל מעברי חציה וכדומה, על מנת שיוכלו לעבור תחתם].

אך היו ת"ח אחרים שטענו שדבר זה לא יועיל, דכיון דאתו רבים ומבטלי מחיצות א"כ אף אי לא חשיב תחת הקירוי כרה"ר, לא יהיה שייך לטלטל שם מחמת דלא יועילו המחיצות של צוה"פ, דהרבים יבטלום.

ועתה נשתדל לבאר את צדדי הדברים בקצרה (ויעויין לעיל עמ' 41-58 דביארנו בפירוט גדרי הדברים).

איתא בגמ' (שבת צח.): "אמר רב שמואל בר יהודה אמר רב אבא אמר רב הונא אמר רב: המעביר ד' אמות ברה"ר מקורה פטור, לפי שאינו דומה לדגלי מדבר".¹³⁷

וברמב"ם (פי"ד משבת ה"ו) כתב: "רשות הרבים שהיתה עליה תקרה או שאין ברוחבה ט"ז אמה הרי היא ככרמלית". ובראב"ד שם השיג עליו וז"ל: "א"א נראה לי במקום שאין רשות הרבים קבועה שם".

ובמ"מ הביא דבריהם והביא את דברי הגמ' דלעיל דמוכח דדין רה"ר מקורה הוא ככרמלית, וכתב דדברי הראב"ד סתומים ודברי הרמב"ם דבכל גוונא לא חשיב כרה"ר פשוטים.

ובשו"ע (סי' שמה) כתב: "איזהו רשות הרבים, רחובות ושווקים הרחבים ט"ז אמה ואינם מקורים ואין להם חומה".

וב'אשל אברהם' (בוטשאש ריש סי' שמה) כתב וז"ל: "דרך המלך שהוא במדינות הקיר"ה כעת יש בו בין כמה פרסאות שראנקין אשר הם מקום שיש להם דין רה"ר מקורה והוא כרמלית לכו"ע, ועי"ז י"ל שאינו רה"ר כלל בכל הדרך, גם אם היו ס' רבוא

¹³⁷ והגמ' שם מקשה מעגלות שבמשכן דתחתיהן וביניהן רה"ר, ומתרצת "בדראדתא" דהיינו הריווח שבין הקרשים וכו' "וכי שדי ליה מר ביני וביני כלבוד דמ", ופי' רש"י (בד"ה שדי ליה מר): "דהו"ל לבוד והיינו מקורה", ומבואר ברש"י שקירוי של לבוד חשיב קירוי כלפי הא דינא.

ולא כמו שיש שרצו לומר דאף אי סגי בקירוי לרה"ר עכ"פ בעינן דיהיה זה קירוי מציאותי ולא סגי בקירוי דיני כלבוד וכדו'.

בוקעין בו בכל יום וכו', ולזאת אין שום עיר במדינתנו צריכה הכשר יותר מצוה"פ לכו"ע". יוצא מדבריו דס"ל דעל ידי שיש קירוי ברה"ר בטל שם רה"ר לא רק בחלק המקורה שלה אלא מכל הרה"ר כולה.

ולכאורה דבריו תמוהים, דמאי טעמא מה דיש קטע קטן שמקורה ברה"ר מבטל שם הרה"ר מכל הרה"ר כולה ואף שגדולה כמה פרסאות.

והנראה לבאר דבריו, שעל ידי שיש קירוי באמצע רה"ר תו לא הוי רה"ר מפולש, דהרי הוא נגמר בכרמלית ואינו מפולש, ושוב בטיל שם רה"ר מיניה.

ויעויין ב'שמירת שבת כהלכתה' (ח"א פ' יז' הערה טז, במהדורה החדשה) דהביא דרה"ר מקורה לא הוי רה"ר, וכתב דלפי"ז תחת הגשרים שמעל רה"ר הוי כרמלית. והקשה דא"כ יצא דפקע שם רה"ר מכל הרה"ר כולה כיון דתו לא הוי רה"ר מפולש דהרי נגמר בכרמלית, וציין שם: "ע"ע באשל אברהם" (הנ"ל), והיינו דהבין דטעם ה'אשל אברהם' הוא מחמת דלא הוי רה"ר מפולש וכדיארנו.

אלא דהקשה ידידי הגר"מ מושקוביץ שליט"א על דבריו, מדברי ה'יד רמה' (ב"ב פ"א אות קלט) גבי רה"ר שמקורה בחלקה והחלק שאינו מקורה אינו רחב ט"ז אמה דמצטרף החלק המקורה להשלים לרוחב ט"ז אמה, שכתב: "כי הוי מקצתו מקורה ומקצתו אינו מקורה אע"פ דהוא מקורה לית ליה דינא דרה"ר חזי לאיצטרופי לשאינו מקורה לשיעור רה"ר, כדאשכחן התם גבי עגלות דילפינן מיניה שיעור רה"ר דהוי ט"ז אמה ולא סליק שיעורא אלא בהדי מקורה, דאע"ג דלא מחייב [במקום המקורה] אמר מר מקצת המקורה אהני לאיצטרופי לשאינו מקורה לשיעור רה"ר לחיובי השאינו מקורה".

ומוכח מדברי ה'יד רמה', דמה שיש חלק מקורה ברה"ר אינו מפקיע שם רה"ר מכל הדרך.

אלא דלכאורה קושיה זו אפשר ליישב ע"פ מה דביארנו בטעם ה'אשל אברהם' דכיון דיש שארענקין תו לא חשיב הדרך כרה"ר מפולש כיון דמפסיקה באמצעו כרמלית, וע"כ דהא"א איירי שיש שארנקין כפי שדרכם להיות לרוחב הרחוב ונחשבים כרמלית וכיון שיש באמצע הרה"ר חלק שהוא כרמלית ואינו חלק מרה"ר, תו לא חשיב רה"ר מפולש דנפסק באמצעו ע"י הכרמלית. אבל ה'יד רמה' איירי בגוונא שהחלק המקורה הוא לאורך הרה"ר ולא לרוחבה, וכמו שמוכח מהא דדן אי מצרפינן ליה לרוחב ט"ז אמה, ובהא אף אם נאמר שיש לזה דין של כרמלית ולא הוי חלק מרה"ר, אין שייך לבטל עי"ז שם רה"ר מכל הרשות כולה מחמת דהרה"ר מפולש, כיון דלא

הקירוי הוא המבטל שם רה"ר אלא מה שיש רשות של כרמלית שמפסיקה את רה"ר לכל רוחבה, והכא לא שייך זה, דאין מה שמפסיק את הפילוש.

ועפ"י יש לדחות גם את הראיה שהביא הרה"ג הנ"ל מדברי האג"מ (ח"ה ס' כח) גבי העירוב דבורו-פארק (הובא לעיל עמ' 67) דטען דמוכח מדבריו שם דלמד פשוט דאין בקירוי כח להפקיע שם של כל רה"ר, דהנה באג"מ שם כתב גבי מה שרצו לטעון דכיון שיש רכבת העוברת ברחוב ומחלקת את הרה"ר לשניים, א"כ בכל צד של הרכבת לא עוברים ס' רבוא, ומזה הוכיח דהיה פשוט לו שהקירוי אינו מבטל את הרה"ר, אלא רק דן שם אם מצרפינן להו.

אלא דלמאי דאמרן אין ראיה, דלמדקדק בדבריו (יעויין לעיל עמ' 67) הערה 93 שהבאנו לשונו) מוכח ששם איירי בגוונא של היד רמ"ה שהרכבת והקירוי הולך לאורך רה"ר באמצעה, וע"ז דן אי מצרפינן את הרבים שבצד הזה של הקירוי לרבים שלצד הזה של הקירוי, דאי מיירי שהקירוי הוא לרוחב רה"ר מאי שייך לדון אי הרבים שבצד הזה מצטרפים לרבים שלצד השני, הרי כל הרבים ממשיכים מהצד הזה של הקירוי לצד השני, דהרי זה נמצא לרוחבה, ובהכרח כדאמרן וא"כ ליתא ראיה מדבריו, דאין קירוי מבטל שם של כל רה"ר היכא דהוי לרוחבה דע"ז לא הוי מפולש [וכן יעויין לעיל (עמ' 67) הערה 94] שהבאנו את דברי ה'משנה הלכות' (ח"ה ס' קטז) שאליו נשלחה תשובה זו, דמוכח להדיא דכן איירי].

שוב מצאתי ב'נתיבות שבת' (פ"ג הערה ו) שדן גבי גשרים העוברים מעל רה"ר אי מבטלי שם כל רה"ר, וכתב דקשה לומר כן דמשום החלק שתחת הגשר יבטל דין הרה"ר מכל הדרך מפני שמקום הכרמלית מפסיק ותו לא הוי מפולש, וכתב דבא"א צידד לומר כן ונשאר בצ"ע למעשה.

אלא דכיון דדבר זה - שקירוי במקום אחד מבטל שם הרה"ר מכל הדרך כולה - קשה הוא מסברא, וגם פוסקי זמננו שהבינו כך נשאר בצ"ע, יוצא דמה ששייך לדון למעשה שהופך לכרמלית הוא רק הקטע שמתחת הקירוי ולא רה"ר כולה.

אולם עדיין יש לדון בפתרון זה, מחמת מה שהבאנו לעיל (עמ' 62) בשם ה'תולדות שמואל', דהיכא שיש קירוי ברה"ר שאינו מקרה את כולו אלא רק חלקו, פשוט שיש במקום שתחת הקירוי דין רה"ר, וא"כ הכא אף אם נעשה הקירוי לא יועיל מחמת דהוא יהיה רק על חלק מהרה"ר ולא על כולו [דזה ודאי אינו שייך לקרוא את כל הרחוב לכל אורכו, אלא הכוונה היתה ליצור קירוי מעל מעברי החציה וכדו'].
135

אלא דיעוי"ש שהבאנו את דברי ה'בצל החכמה' שהוכיח מדברי המאירי גבי קושיית הגמ' מעגלות דמשכן דתחתיהן רה"ר ומתרתא הגמ' שלא היה לבד בין הקרשים, והקשה המאירי דתיפוק ליה דיהיה רה"י מחמת קירוי דהעגלה עצמה, ותירץ דהעגלה היתה מקורה רק ביתדות קצרות רחוקות זו מזו ולא ביטלו את אויר וכו', ועכ"פ מוכח מדבריו שאם היה קירוי בעגלה היה מבטל שם רה"ר אף דאין מקרה על כל הרה"ר.

וכן הוכיח שם מה'מגן אברהם' שכתב גבי עגלות, דאם היא מקורה פטור, דאינו דומה לדגלי מדבר. ומוכח דודאי אף אם הקירוי רק בחלק מרה"ר מבטל שם רה"ר לכל הפחות תחתיו. וכן הבאנו שם להוכיח מדברי ה'יד רמה' והמשנ"ב, יעוי"ש.

אלא שעדיין יש לדון, דאף אם נאמר דלאחר הקירוי אין דינו כרה"ר אלא ככרמלית, הרי ע"מ להופכו לרה"י בעינין למחיצות של צוה"פ, ובזה יש לחשוש דכיון שעוברים שם רבים כרה"ר, שמא נאמר בהא אתי רבים ובקעי מחיצות ושוב לא יועיל הצוה"פ.

והנה יעויין לעיל (עמ' 52) שהבאנו מחלוקת גדולה בין ה'משכנות יעקב' ל'בית אפרים' האם שייך אתי רבים ובקעי מחיצות היכא שיש בקיעת רבים אך חסר בתנאי רה"ר, כגון שאין ברוחב הרה"ר ט"ז אמה או דלא עוברים בה ס' רבוא, דה'משכנות יעקב' ס"ל דבהא נמי אמרינן אתי רבים ובקעי מחיצות, וה'בית אפרים' ס"ל דכיון דחסר בתנאי הרה"ר לא אמרינן בהא אתי רבים. ולפי"ז לכאורה אם נעשה צוה"פ תחת הקירוי, האם יועיל להיחשב כמחיצה - דבר זה יהיה תלוי במחלוקת הנ"ל, דכיון דנחסר ע"י הקירוי בתנאי רה"ר, יחלקו גם כאן האם אומרים בזה אתי רבים ובקעי מחיצות או לא. ויעוי"ש שהבאנו, דמחלוקת זו כבר נחלקו בה הראשונים, והבאנו את דעות הראשונים והאחרונים שנחלקו בדבר זה, ושםסקנת פוסקי זמננו דכיון דהכי פשוט דברי השו"ע וכן דעת המשנ"ב והחזו"א, הלכתא כדברי ה'בית אפרים' דלא אמרינן בהא אתי רבים.

אולם יעויין לעיל (עמ' 70) שהבאנו, שיש שרצו לחלק בין היכא דמה שחסר בתנאי גורע בבקיעת רבים ובניחא תשמישתא, וכגון שחסר בס' רבוא או ברוחב רה"ר, לבין קירוי שלא חסר בניחא תשמישתא ובבקיעת רבים, דבהא גם ה'בית אפרים' יודה ל'משכנות יעקב'. [אמנם בעצם מאי דבקירוי לא חסר בניחא תשמישתא, יעויין שם (הערה 97) שהבאנו בשם הגר"י זילברשטיין שליט"א שגם בקירוי חסר בניחא תשמישתא של הבקיעת רבים]

והביא ראיה לדבריו, דה'משכנות יעקב' הביא ראיה לשיטתו מדברי הירושלמי שהקשה סתירה בדברי ר' יהודה, דבפ"ב גבי פסי ביראות ס"ל דאמרינן אתי רבים ובקעי מחיצות ואילו בפ' כל גגות ס"ל דגשרים המפולשים מטלטלים תחתיהם ולא

אמרין אתי רבים, ותירץ הירושלמי דלא התיר ר' יהודה בגשרים אלא במפולשים לבקעה אבל במפולש לרה"ר לא, משא"כ בפסי ביראות איירי ברה"ר גמורה ולכך ס"ל דאתי רבים ובקעי מחיצות. ומהא דלא חילק הירושלמי דתחת הגשרים הוי רה"ר מקורה וע"כ לא הוי רה"ר כיון דחסר בתנאי רה"ר, הוכיח ה'משכנות יעקב' דס"ל דאמרין אתי רבים אף היכא דחסר בתנאי רה"ר.

וכתבו בדברי החולקים על ה'משכנות יעקב' לא נמצא תירוץ להא קושיה, וע"כ יפרשו את דברי הירושלמי באחד משני פנים: או דס"ל כדעת הראב"ד דהיכא שהוא רה"ר גמורה לא מהני קירוי לבטל רה"ר, או כפי חילוקו דכל מאי דס"ל לבי"א הוא דווקא היכא שע"י חיסרון בתנאי רה"ר הוא מחסר גם בבקיעת הרבים, אבל היכא שאינו מחסר בבקיעת הרבים גם לשיטתו אמרין אתי רבים ובקעי מחיצות. וע"כ הכריח דאין שלא נפרש דברי הירושלמי יוצא דלא יהני קירוי לאתי רבים.

אלא דיעוי"ש שהבאנו, דלפירושו קשה דהירושלמי בעצם הקשה סתירה מאתי רבים של רה"ר גמורה לאתי רבים של כרמלית, ולא הזכיר להא כלל.

ועוד, דכל הכרחו הוא מהא דלא מצאנו תשובה לקושיית המשכנ"י, ואם נתרצו באופן אחר לא יהיה כל הכרח לחידושו. ויעוי"ש שהבאנו דה'משכנות יעקב' בעצמו הביא שם לפרש את דברי הירושלמי באופן אחר, ועוד הבאנו מדברי ה'שמחת ישראל' שהכריח דהבבלי והירושלמי חולקים בהא, דהירושלמי ס"ל דאין חילוק בין רה"ר גמורה למבואות המפולשים לרה"ר והבבלי פליג עליה בהא וס"ל דמבואות המפולשים אינם כרה"ר, וא"כ אין ראייה בשיטת הבבלי להא סברא דה'משכנות יעקב' דתלוי בכח הבקיעה [וכן מוכח מהא דהמשכנ"י הקשה כן דהוא עצמו ודאי לא ס"ל חילוק זה, דאי לאו הכי מאי קא מקשה¹³⁸].

ויעוין עוד לעיל (עמ' 68 הערה 95) שהבאנו, דרצו להביא ק"ו לחלק הא דשונה היכא דחיסרון התנאי מונע את הניחא תשמישתא מהיכא דלא מונע, מהא דרה"ר המתקצרת במקצתה לפחות מט"ז אמה דדינה כרה"ר [ויעוי"ש דהבאנו דהא דינא תלוי במחלוקת, ואף אי נימא כדעת הסוברים דחשיב כרה"ר, אך בפחות מ' לא ס"ל הכי, וצ"ב למאי מדמינן ליה, עי"ש].

אלא שכבר ביארנו שם דאין כלל ק"ו מהא, דדינא דרה"ר המתקצרת כלל אינו קשור לדיננו, דהנה יעויין במאירי (עירובין ו:) שהביא בטעם הסוברים שרה"ר המתקצרת הוי

¹³⁸ וודאי דגם הם לא באו אלא לבאר דעת החולקים, אלא דעכ"פ מוכח דהכי היא הפשטות וע"מ לחלק ולחדש חילוקים אלו בעינן לראיה גדולה.

רה"ר וז"ל: "אף על פי שאמצעו מתקצר לפחות משש עשרה, אין בכך כלום, כלומר אחר שהיא ישרה, שאי [אפשר] לרה"ר להתלקט במלקט וברהיטני שלא יהא בו קצת מקום קצר משש עשרה אמה". וכע"ז איתא שם בחידושי הר"ן, דטעמא דרה"ר המתקצרת לאורך רה"ר הוא "משום דרה"ר פעמים מתקצר ופעמים מתרחב ואינו נראה לומר שתכף שיתקצר משש עשרה אמה לא יהא נידון כרה"ר".

והיוצא מדבריהם, דטעמא דרה"ר המתקצרת חשיב רה"ר הוא מפני דכן הוא רגילות דרך הרבים דפעמים מתרחבת ופעמים מתקצרת וא"א להקפיד בכל מקום שיהיה במדויק ט"ז אמה, דא"א לרה"ר דתתלקט במלקט ורהיטני, ואף אם בחלק הוא פחות הריהו בטל. אך כל זה גבי רוחב הרה"ר, דשייך שם הטעם דא"א שתתלקט במלקט ורהיטני ובטל, אבל גבי רה"ר מקורה אין שייך טעם זה שא"א שתתלקט, דודאי אין לומר שדרכו של רה"ר להיות לפעמים מקורה ופעמים לא מקורה, וממילא אף אם הקירוי אינו בכולה ורק במקצתה אינו בטל לרה"ר, ושוב לא שייך לומר שייחשב כחלק מרה"ר.

וכן יש להביא ראיה דמהני ברה"ר דדינה ככרמלית צוה"פ, מדברי החזו"א (ס' עה ס"ק ה) שכתב בטעמא דמהני דלתות וז"ל: "והני דלתות דעבדי לרה"ר לא משום מחיצה הוא אלא באית בהו צוה"פ מיירי אלא דאתו רבים ומבטלי מחיצתא ועל זה מהני דלתות ננעלות בלילה או ראויות לנעול דמבטלי בקיעת רבים ולא חשיב רק כרמלית, ושוב מהני צוה"פ למחשב רה"י". מוכח מדבריו דס"ל דכרמלית לא אמרינן אתי רבים ומבטלי מחיצתא ומהני צוה"פ להתיר [וע"ע לעיל (עמ' 79 ושם בהערה 101) מה דכתבנו בהא].

וכן לכאורה מוכח מדבריו דלא בעינן לבטל שם הרה"ר לטעמא דלא ניחא תשמישתא, דהחזו"א ס"ל דהא דלתות הוא משום חיזוק כח המחיצה ואינו משום עיכוב הרבים, ובכל אופן מהני לבטל האתי רבים [אמנם יעוי"ש שהבאנו דיתכן לומר דכוונת החזו"א היא ביאור בדברי הריטב"א והרשב"א שהובאו שם ולפי"ז בביאור בדעת הרשב"א אין ראיה, אבל לביאורו בדברי הריטב"א יהיה ראיה].

נמצינו למדים, שבמדה ויעשו קירוי, הדבר יהיה תלוי במחלוקת ה'משכנות יעקב' וה'בית אפרים', שלדברי ה'משכנות יעקב' יהיה אסור הטלטול ולדברי ה'בית אפרים' יהיה מותר. וכבר ביארנו לעיל דדעת הפוסקים דהלכתא כה'בית אפרים' כיון דהכי דעת המשנ"ב והחזו"א וכן פשוט לשון השו"ע, וא"כ שפיר אפשר יהיה לערב בכהאי גוונא. [אמנם יתכן דהכא אף לדעת המשכנ"י יהיה שרי לטלטל תחת הקירוי, דהרי הבאנו

לעיל כמה וכמה ספקות אי הרח' הנ"ל חשיב כלל כרה"ר¹³⁹ וכתבנו להחמיר כיון שהוא בחשש דאורייתא דחיוב חטאת, וא"כ ברגע שיהיה קירוי הרי לכו"ע חשיב ככרמלית והוי ספק דרבנן ולא הוי ספיקא בדאורייתא ויתכן דבכה"ג יהיה שייך להקל, וצ"ע]

והנה עתה העלו רעיון, דמלבד הקירוי והצוה"פ יעשו במקום הקירוי גם דלתות הראויות להינעל. דאע"פ דבפשטות הלכתא דבעינן דלתות ננעלות וכן דעת המשנ"ב שלהלכה בעינן שערים ננעלים בפועל ולא סגי בראויות להינעל, אך כבר הבאנו לעיל (עמ' 73) שדעת הטור הרמב"ם והמ"מ דמהני דלתות הראויות להנעל ואין צריך ננעלות בפועל.

וכן מצאנו ב'שערי תשובה' (הובא לעיל עמ' 77) שהביא בשם ה'אהל יעקב' להתיר את העירוב בעיר "האג" ע"י שערים ראויים להינעל [ועי"ש עוד (בהערה 100) שהבאנו דהתיר הא מחמת דהיו שם תרתי לטיבותא, גם צוה"פ וגם שערים הראויים להינעל, וס"ל דהיכא שיש צוה"פ סגי בראויות להינעל, וא"כ גם הכא יעשו צוה"פ ודלתות וממילא יהיה תרתי לטיבותא. וכן ב'דרכי משה' פסק דסגי בראוי להינעל [אמנם יעוין בשע"צ שם דכתב שחזר בו מזה]

וכן באבנ"ז כתב לעשות ד' דיומדין ואז סגי בראויות להינעל וכתב וז"ל: "ואף אי לא שייך לעשות הדיומדין חלילה מלהפריע מלהעמיד דלתות" וכו' "והמתקש בזה ומונע להעמיד העירובין הוא מחטיא את הרבים ועתידין ליתן את הדין" [אמנם בנידון דידן באמת אפשר לעשות ד' דיומדין דאז לשיטתו מהני לכתחילה]

וכן פסקו הגר"ש קלוגר (שו"ת האלף לך שלמה סי' קפה), המהרש"ם (ח"ג סי' צז) והגר"ש שקאפ (במכתבו להגר"ז ר' בענגיס), שסגי בדלתות הראויות להינעל, ויעוין לעיל (עמ' 85-76) שהובאו דבריהם באריכות.

וכן בשו"ע הגר"ז נקט דמדינא סגי בראויות להינעל ורק בתורת חומרא בעינא לננעלות בפועל. כמו"כ ידוע דהיכא שהמחבר הביא דבר בשם י"א הוא מחמת שהיכא שיש צירוף נוסף להקל אפשר לצרף דעה זו, והכא הביא הדעה דסגי בראויות להינעל בשם י"א.

[כמו"כ ב'בית יוסף' אמנם כתב דכיון דהרי"ף והרא"ש פסקו דבעינן ננעלות, הילכתא דבעינן ננעלות, אך בסי' שמה (ס"ק ב) כתב דהיכא דאין כל תנאי רה"ר ואפילו באינו מפולש, יש לסמוך על אינן ננעלות. והכא ברח' הנ"ל יש לדון, דיתכן דלא חשיב

¹³⁹ א. אי הילכתא כהרמב"ן. ב. אי הרמב"ן ס"ל אף בדרך שתוך העיר. ג. אי במציאות כלל חשיב כדרך מעיר לעיר.

כמפולש משער לשער. ויעוין בתשובות והנהגות (ח"ה סי' קא) דכתב, דבעירוב דוילנא סמכו על הא דאינם מפולשים אע"פ שהיו בעיר ס' רבוא, ובפרט שברגע שיעשו הקירו ודאי יהיה חסר בתנאי הרה"ר].

כמו"כ ידוע (מובא גבי הכא בשו"ת האלף לך שלמה או"ח קפה ועוד) דהיכא שהמחבר הביא דבר בשם י"א הוא מחמת שהיכא שיש צירוף נוסף להקל אפשר לצרף דעה זו, והכא הביא הדעה דסגי בראויות להינעל בשם י"א והכא כל הספקות שהבאנו ודאי חשיבי כצירוף להקל].

ועוד דאף לדעות דהילכתא דבעינן דלתות ננעלות ולא סגי בראויות להינעל, הכא דהוי כרמלית אפשר דגם לשיטתם סגי בראויות להינעל, דיעוין ב'בית יוסף' (סי' שסד ב) דכתב דכיון דהרי"ף והרא"ש פסקו דבעינן דלתות ננעלות הכי הילכתא, וא"כ ס"ל כדעות דבעינן ננעלות ממש, אך בסי' שמה (ס"ק ב) כתב¹⁴⁰ דהיכא דאין כל תנאי הרה"ר ואפי' באינו מפולש יש לסמוך על דלתות שאינן ננעלות. והכא ברחוב בכהאי גוונא שמקורה דחסר בתנאי דרה"ר והוי כרמלית, מהני שפיר דלתות שאינן ננעלות ואפילו אי אמרינן אתי רבים ובקעי מחיצות כיון דהכא יש דלתות דחשבינן ליה כננעלות שוב לא אמרינן אתי רבים כדביארנו [מלבד מה שיש לדון דיתכן דלא חשיב כמפולש משער לשער, דיש מחלוקת בהא מאי חשיב מפולש, אי ביושר לגמרי או לא, והכא ודאי שאינו הולך ביושר לגמרי. ויעוין ב'תשובות והנהגות' (ח"ה סי' קא) שכתב דבעירוב דוילנא סמכו על הא דאינם מפולשים אע"פ שהיה בעיר ס' רבוא].

ויעוין בשו"ת האלף לך שלמה להגר"ש קלוגר (או"ח קפה) דכתב דגבי כרמלית מהני לכו"ע דלתות ראויות להינעל, וז"ל: "לדעתי פשוט דאף למי שסובר בש"ס ובסי' שס"ד דבעינן נעולות, שזה הוי דוקא ברה"ר ולא בכרמלית, וכן מוכח מלשון רש"י (עירובין דף ו ע"ב ד"ה אבולי דנהרדעא): 'ראשי מבואות מפולשין לרשות הרבים הו', ותיבת 'לרשות הרבים' מיותר, דזה יובן ממילא. מוכח דקמ"ל דדוקא לרה"ר הוא דס"ל לחד דבעינן נעולות אבל לכרמלית די בראויות לנעול כיון דבכרמלית הוי רק להיכר גזרה אטו רה"ר

¹⁴⁰ וז"ל שם: "והא פשיטא שלא הצריכו לינעל דלתותיה בלילה אלא כדי להוציאה מדין רשות הרבים, כדאמרינן אלמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רשות הרבים, וכיון דכשאנו מפולש משער לשער לא הוי רשות הרבים, כשאין הפתחים מכוונים זה כנגד זה בלא נעילת דלתות בלילה נמי הוי רשות היחיד. ומהאי טעמא נראה לי עוד, דלא מצרכינן דלתותיה נעולות בלילה אלא כשאותו דרך שבתוך העיר המכוון משער לשער יש לו כל דיני רשות הרבים שיתבארו בסמוך, אבל אם חסר אחד מהם הוי רשות היחיד גמורה אף על פי שאין דלתותיה ננעלות בלילה" עכ"ל.

וא"כ די בדלתות והוי היכר, והרואה אינו יודע אם נעולות בלילה או לא ויתכן שסובר דהם נעולות בלילה".

וכן הסכים לדבריו דבכרמלית ודאי מהני ראויות להינעל המהרש"ם (ח"ג סי' צז בד"ה מ"ש, הובא לעיל עמ' 80).

יוצא אם כן, דלדעת הפוסקים דסגי בראויות להינעל ודאי מהני הדלתות, אלא דהכא אף לדעת הב"י המשנ"ב ועוד דפסקו דבעינן ננעלות ממש, הכא דהוי כרמלית יהני אפילו ראויות להינעל.

וכן יהני אף לדעת ה'משכנות יעקב' בדעת המהר"ם עצם הדלתות הראויות להינעל [גם לולי חשבון הקירוי] מחמת דכתב דהא דאמרינן אתי רבים היכא שחסר באחד מתנאי רה"ר לדעת המהר"ם, הוא דווקא היכא שעשו צוה"פ דהוא לא מהני לאתי רבים, אבל דלתות הראויות להינעל מהני והכא דעושים דלתות יהני למנוע הבקעי רבים לשיטתו, וא"כ יוצא דלדעת ה'בית אפרים' ודאי דיהני, ולדעת המשכנות יעקב יהיה תלוי בפלוגתא דהר"י והמהר"ם.

וכן יש לצרף את סברת החזו"א שהובאה לעיל (עמ' 49), דהיכא שישנן ג' מחיצות בעיר ואפי' במקום אחד, ע"י עומד מרובה חשיבא כל העיר לרה"י מדאורייתא, ורק מדרבנן צריך צוה"פ ע"מ להיקרא רה"י. ולפי"ז גם רחוב זבוטינסקי הוא רה"י¹⁴¹ ונמצא לפי"ז שהנידון הוא בדרבנן ולא בדאורייתא ואף לולי הקירוי.

ואמנם כבר הבאנו לעיל דחלק מפוסקי זמננו כתבו שדבריו הם חידוש לדינא ולא הסתמכו ע"ז לבד, אך בתורת צירוף היכא שיש סיבא נוספת להקל סמכו על סברא זו [יעויין בשו"ת אור לציון מובא לעיל (עמ' 10 הערה 18) וכן בשו"ת שבט הלוי חלק ח סי' קעז, הובא לעיל (עמ' 49)], והכא דאינו ודאי רה"ר אלא רק בחשש רה"ר, ודאי יש לצרף, וכ"ש לאחר עשיית הקירוי דהספק אינו ספק דאורייתא אלא ספק דרבנן.

והיוצא מדברינו, דבכה"ג דיעשו קירוי יש לסמוך על דעת ה'בית אפרים' דלא אמרינן אתי רבים ובקעי מחיצות היכא שחסר בתנאי רה"ר, ואף לדעת ה'משכנות יעקב' דאמרינן אתי רבים אף כשחסר בתנאי רה"ר, הכא לכאורה יש להקל ולסמוך על צוה"פ ודלתות הראויות להינעל, דהכא הוא לכאורה ספק מאוד רחוק דהוי רה"ר: א. אי פסקינן הלכתא כהרמב"ן דבדרך מעיר לעיר לא בעי ס' רבוא. ב. האם הרמב"ן ס"ל הכי אף בדרך מעיר לעיר שתוך העיר. ג. האם הרחוב הנ"ל חשיב כדרך מעיר לעיר אע"פ

¹⁴¹ יעויין לעיל (עמ' 50) שהבאנו בשם ה'חוט שני' דכל מה דהחזו"א חשש לרחוב הנ"ל הוא רק מחמת זה דהיה מחוץ לעיר ולא שהיה בו עומד מרובה.

שכיום כמעט אינו משמש כדרך מעיר לעיר [וודאי שלא רוב המשתמשים הם לצורך זה], ורק בעבר שימש לזה. ד. האם סגי בדלתות הראויות להינעל. ה. אף אי ברה"ר לא סגי, אי בכרמלית סגי בראויות להינעל. ו. דעת החזו"א דהיכא שישנן ג' מחיצות דעומד מרובה סגי להחשיבה כרה"י. ז. דעת האבנ"ז ועוד דאי איכא שם ד' מחיצות [דיעשו ד' דיומדין] הוי רה"י מדאורייתא אף בליכא בור וביותר מי"ג אמה.

מקורות לנספח רח' ז'בוטינסקי

א. נתונים שנלקחו מתוך כנס המתכננים 5 של חברת 'נתיבי ישראל' לשיפור התחבורה הציבורית בגוש דן שנערך בשנת 2010.

בטבלה מופיע, כי מספר המשתמשים בכביש 481 [ז'בוטינסקי] הוא 51,000 איש ביום [נתון זה הוא מלפני פתיחת כביש אם המושבות, כביש מכביית והנתיב המהיר, שפתיחתם הפחיתה באופן משמעותי את השימוש בו].

חשוב לציין שהכיתוב בטבלה "גישות ממזרח" בא לאפוקי מכבישים המגיעים לאזור גוש דן מכיון צפון (כביש 2 - 4 - 40) ומכיוון דרום (4 - 412 - 44), ואין הכוונה אלא לנוסעים בכביש מכיוון מזרח למערב.

[קריאת נתוני הטבלה כדלהלן (מימין לשמאל): סה"כ נוסעים; מתוכם מספר הנוסעים בתח"צ; מספר המשתמשים באחוזים של הנוסעים בתח"צ; סה"כ כלי רכב; מתוכם מספר כלי רכב של תח"צ; מספר הרכבים של תח"צ באחוזים]:

גישות ממזרח נתוני נסיעות ונוסעים

כביש מס'	נוסעים			רכב		
	סה"כ	תח"צ	אחוז	סה"כ	תח"צ	אחוז
כביש 5	70,000	2,500	3.5%	55,000	180	0.3%
כביש 481	51,000	22,000	43%	23,000	900	3.9%
כביש 443	21,000	2,400	11%	13,500	190	1.4%
כביש 461	29,000	4,700	16.2%	21,000	270	0.1%

כנס המתכננים הרביעי

ב. כתבה מהעיתונות מתאריך כ' סיון תש"ל (24 ביוני 1970) על חיבור כביש החוף לכביש גהה, במקום הנסיעה שהיתה עד אז דרך כבישים פנימיים [ז'בוטינסקי]:

זהו הנשר העובר מעל מסילת הרכבת תל-אביב-חיפה סמוך לגלילות, בקצחו הצפוני של הכביש החדש שיחנך חיום לתנועה בין כביש חיפה לבין כביש גהה. הכביש יאפשר תנועה שוטפת מדרום הארץ לצפונה בלי לעבור את תל-אביב.

כביש חדש ייפתח היום

יחבר צומת גהה עם צומת „פי גלילות“ וכביש החוף

לפי התחזית ינועו בכביש שרון-הרצליה וכן בכביש פ" זה כבר בשנה הראשונה כ-9 תח תקוה — צומת גהה. אלפים כלי רכב ביממה בק- רוחבו של הכביש החדש הוא טע שבין פי גלילות והכפר 7 מטרים וכן שוליים מיוצ" הירוק ובנפת פחות קצת בין בים ברוחב של 3 מטרים מכל הכפר הירוק לבין גהה. צד.

מע"ץ השקיעה בסלילתו של קטע זה 6 וחצי מיליון ל"י טונות של בטון אספלט וכן בעשו במקום זה עבודות עפר של למעלה מחצי מיליון מ- מ"ק. הושקעו 53 אלף שעות עבודה.

עם סלילת כביש זה החל כבר מע"ץ בסלילת כביש ער" רקי גוסף, אשר יסתעף מהק" טע החדש ליד שכונת מורשה בעלי קרקע, בעלי מטעים, העברת קווי חשמל וטלפון וכן סילוק מבנים קיימים ש" עמדו על התוואי.

עם חנוכת הכביש כבר הופ- עלו גם רמזורים בשלושת ה" צמתים: פי גלילות, הכפר הירוק וצומת כביש רמת-ה- החורף.

הכביש העורקי החדש-ה- מחבר את צומת גהה עם צומת „פי גלילות“ וכביש החוף תל-אביב נתניה, יי- חנך היום אהה"צ בהשתת- פות ער העבודה מר יגאל אלון.

אורכו של כביש זה 10 ק"מ והוא עובר במבואות ה" דרומיים-מזרחיים של רמת- השרון, חוצה את כביש הר" צליה הישן ומגיע לכביש ה" חוף עד ל„קאונטרי קלאב“ בכך הוא מקצר את הנסיעה מצפון הארץ לדרומה בכ-8 ק"מ ובזמן של 20 דקות.

מר משה סרברו, מהנדס ה" מהוז של מע"ץ מסר לסופרנו כי קטע כביש זה ישנה את משטר התנועה של כל מחוז תל-אביב, והרכב אשר ינוע מצפון הארץ לדרומה או ל" היפך, לא יודקק יותר לנוע דרך כבישים בתל-אביב. ה" נוסע מצפון יפנה בצומת „פי גלילות“ מזרחה ויסע בכביש ער ל„גהה“ ודרומה. גם הר" כב הנע בכיוון לוד או ירו" שלים יוכל לנוע בדרך ה" כביש החדש.

דרך הרבים

ג. נתוני נסיעות של כביש נתיבי איילון והנתיב המהיר לת"א [נתוני חודש אוגוסט נמוכים כיון שחודש זה יצא בתקופת החגים] - כבישים אשר לקחו חלק גדול מהנוסעים בכביש ז'בוטינסקי לכיוון ת"א:

מדד התחבורה - ספטמבר 2014			
רכבת ישראל			
אוגוסט	ספטמבר	השינוי	
4.05 מיליון נסיעות	3.7 מיליון נסיעות	-8.64%	
אגד			
אוגוסט	ספטמבר	השינוי	
לא נמסרים נתונים	לא נמסרים נתונים	-	
נתיבי איילון ממוצע ליום חול			
אוגוסט	ספטמבר	השינוי	
672 אלף נסיעות	711 אלף נסיעות	+8.83%	
כביש 6			
אוגוסט	ספטמבר	השינוי	
4.82 מיליון נסיעות	4.91 מיליון נסיעות	+1.87%	
הנתיב המהיר כניסות ברכב			
אוגוסט	ספטמבר	השינוי	
123 אלף נסיעות	138 אלף נסיעות	+12.2%	
הנתיב המהיר חונים ונוסעים בשאטל			
אוגוסט	ספטמבר	השינוי	
32 אלף נסיעות	40 אלף נסיעות	+25%	

ד. קטע מעיתון 'דבר' (כב סיון תרפו) על כך שכביש ת"א פ"ת הוא הכביש החמישי הכי עמוס, ומקווים שמחמת כן סוף סוף יסללו אותו...

29.10.2014

ActivePaper ארכיון

[ActivePaper ארכיון](#)

היתוקן עכשו כביש פתחתקוה

שיח – סנת הרחוב הראשי בשרונה ודרך מתחתיה: 606 ענלות ואנשומבילים ביום. אחריה הכניסה רמלה: 495 ענלות יאבטימובילים. בכביש מתחתיה, על יד הסנה לרמת-גן, עברו ביום הספירה 490 ענלות ואיטומבילים.

התנועה על יד שרונה עולה אי-סוף ביום אחד על התנועה שעל יד רמלה ורמת-גן. שער יד רמת-גן שיה לזו שעל יד רמלה. אילי יוכית מספרים אלה למשל, כי רמת-גן השעה לנשט סוף-סוף יסלול הכביש מתחתיה. שער יד רמלה זה שנים.

מסרים לנו, כי מחלקת העבודות הצבוריות של המשטרה סורה בזמן האחרון ספירה של התנועה: נקדות סרבות אידות בסביבה יסו. ואלה הן חוצאותיה בחמש נקדות:

הנקודה רבת התנועה ביותר היא פישת כבישי יפירושלים ודרך ראשון לציון. ביום הספירה עברו בה 785 ענלות ואנשומבילים. שניה לה ברמת-גן היא פישת הדרום של כביש ירושלים והדרך לתחנת ליד: 735 ענלות ואיטומבילים. בין אלה חלק חשוב לתנועה הענלות והאטומבילים רצבאיים. שרי

ה. מתוך העיתונות, על פתיחת כביש אם המושבות כתחליף לכביש ז'בוטינסקי הפקוק:

מחלף אם המושבות נפתח; אין ז'בוטינסקי, אין פקק!

הנהגים שחנכו את פרויקט התחבורה הענק בגוש דן התלהבו: "אני נוסע מפתח-תקווה לרמת-גן בשנייה..."
[בועז פיילר](#) פורסם: 13.07.11, 19:44

אומרים שלום ולא להתראות לפקק בז'בוטינסקי?

אחרי המחאה, בעיקר מצד עיריית רמת-גן, שכללה גם עתירה לבג"ץ, חברת נתיבי איילון פתחה הבוקר (יום ד') לתנועה את מחלף 'אם המושבות'. המחלף יחבר בין קריית עתידים בצפון מזרח תל אביב, לבין אזור קניון איילון ברמת-גן, לכביש גהה (4).

מדובר בפרויקט תחבורה ענק במטרופולין דן, שעלותו מוערכת בכ-190 מיליון שקל, והוא אמור להקל על עומסי התנועה ברחוב ז'בוטינסקי הנמתח בין תל אביב לפתח-תקווה.

המחלף אמור לשחרר את גודש התנועה האדיר שחוסם את הציר המרכזי זה שנים ארוכות, בין אזור בני ברק לפתח-תקווה. מטרתו להסיט את התנועה בין שכונת אם המושבות לפתח-תקווה, דרך אזור התעשייה קרית אריה, למתחם "בני ברק ביזנס סנטר" המוקם בעיר ועד קניון איילון ושכונת רמת החייל בתל אביב.

אורכו של כביש 'אם המושבות' המוביל למחלף הוא 2.3 ק"מ, והוא כולל שני נתיבים לכל כיוון וקירות אקוסטיים שנועדו להקטין את עומס הרעש הצפוי על תושבי האזור. במרכז הפרויקט נבנה גשר באורך של 240 מטרים העובר מעל כביש 4.

הנהגים שנסעו הבוקר במחלף חשו מעט בלבול מהסדרי התנועה החדשים, אך רובם ברכו על פתיחת המחלף. "זה אחלה מחלף, אני באמת מקווה שיוריד את הלחץ באופן קבוע בז'בוטינסקי", אמר ל-ynet אלי, נהג טנדר שנסע בציר התנועה מדי בוקר.

"גהה היה הרבה יותר פנוי"

גם אמיר, העובד כנהג אוטובוס דן, הביע אושר רב בעקבות פתיחת המחלף: "היום זה היה פשוט פנטסטי, הרגשתי את זה בתנועה על כביש גהה שהיה הרבה יותר פנוי".

הסדרי התנועה החדשים

"איזה מחלף חבל על הזמן", הוסיף בהתרגשות הנהג עומר מרמת-גן, "אין יותר ז'בוטינסקי - אין יותר פקקים. אני נוסע מפתח תקווה לרמת-גן בשנייה, שאפו למתכננים".

צביקה נקר מכפר גנים סיפר שבעקבות פתיחת המחלף זמן הנסיעה לעבודתו בבוקר צפוי להתקצר באופן משמעותי. "המחלף החדש יחסוך לי 20 דקות נסיעה לכל צד", אמר וציון: "רק חבל שהוא נפתח היום ולא לפני כמה שנים".

נראה שלא רק הנהגים התלהבו מפתיחת המחלף. ערן ליפשיץ, רוכב אופניים, אמר בשמחה: "זה הרבה יותר נוח, היום אני יכול לעבור על כביש סלול, לא בחולות, לרמת-גן מקניון איילון ולא להסתכן יותר בפנצ'רים".

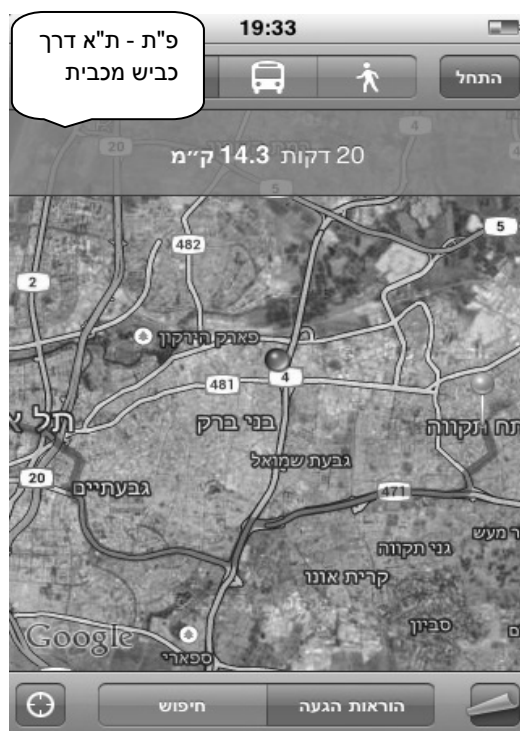
אולם, כנראה שלא הכל מושלם ובקרוב הנהגים כבר נשמעו תלונות על השילוט באזור. "היציאה לז'בוטינסקי בבוקר אמנם מצוינת", אמר רועי יניב, "אבל שישלטו את האזור מחדש כדי שכולם ידעו כיצד לנסוע". למרות הכביש החדש והרפורמה בתחבורה הציבורית בגוש דן, עדיין אף קו אוטובוס לא ייסע על הגשר החדש.

דרך הרבים

ו. המחלפים החדשים שנעשו בחיבור כביש אם המושבות, מכיוון פ"ת לת"א ומכיוון כביש גהה לת"א ולהיפך, כמעט ללא רמזורים כלל:

דרך הרבים

מצבת זכרון לעילוי נשמת

סבי היקר, עובד את השי"ת בלב ונפש, עמוד היראה,
אשר העמיד תלמידים רבים לתוי"ש
הרב ר' **רפאל** בן הרב ר' יעקב **סטפנסקי** זצ"ל
השיב את נשמתו הטהורה ביום י"ח מרחשון תשל"ו
ת. נ. צ. ב. ה.

זכרון בספר יוחק

סבי היקר, מוקיר ורחים רבנן, רב פעלים לתורה ולחסד, גדוש בתוי"ש
הר"ר **שמואל** ב"ר **צבי וינגרטן** זצ"ל
עלה בסערה השמימה ביום כ"ד שבט תשס"ו
❖
וסבתי היקרה, אשת החיל, אוצר כלי חמדה של חסד
מרת **גיטל** ע"ה בת ר' משה הכהן **וינגרטן** ע"ה
הורמה העטרה ביום י"א סיון תשנ"ט
ת. נ. צ. ב. ה.

זכרון עולם בהיכל ה'

לע"נ היקר באדם,

רב פעלים בתורה וביראה, מוקיר ורחים רבנן

רבי יצחק בן ר' צבי שכטר ז"ל

נלב"ע י"ט אדר א' תשס"ט

ת. נ. צ. ב. ה.

מצבת זכרון עולמים יד ושם

לעילוי נשמת

האשה החשובה

מרת ביילא בת ר' אברהם פנחס דימונטמן ע"ה

נלב"ע כ"ה סיון תשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצחה ע"י בנה, הרב ר' פנחס שליט"א